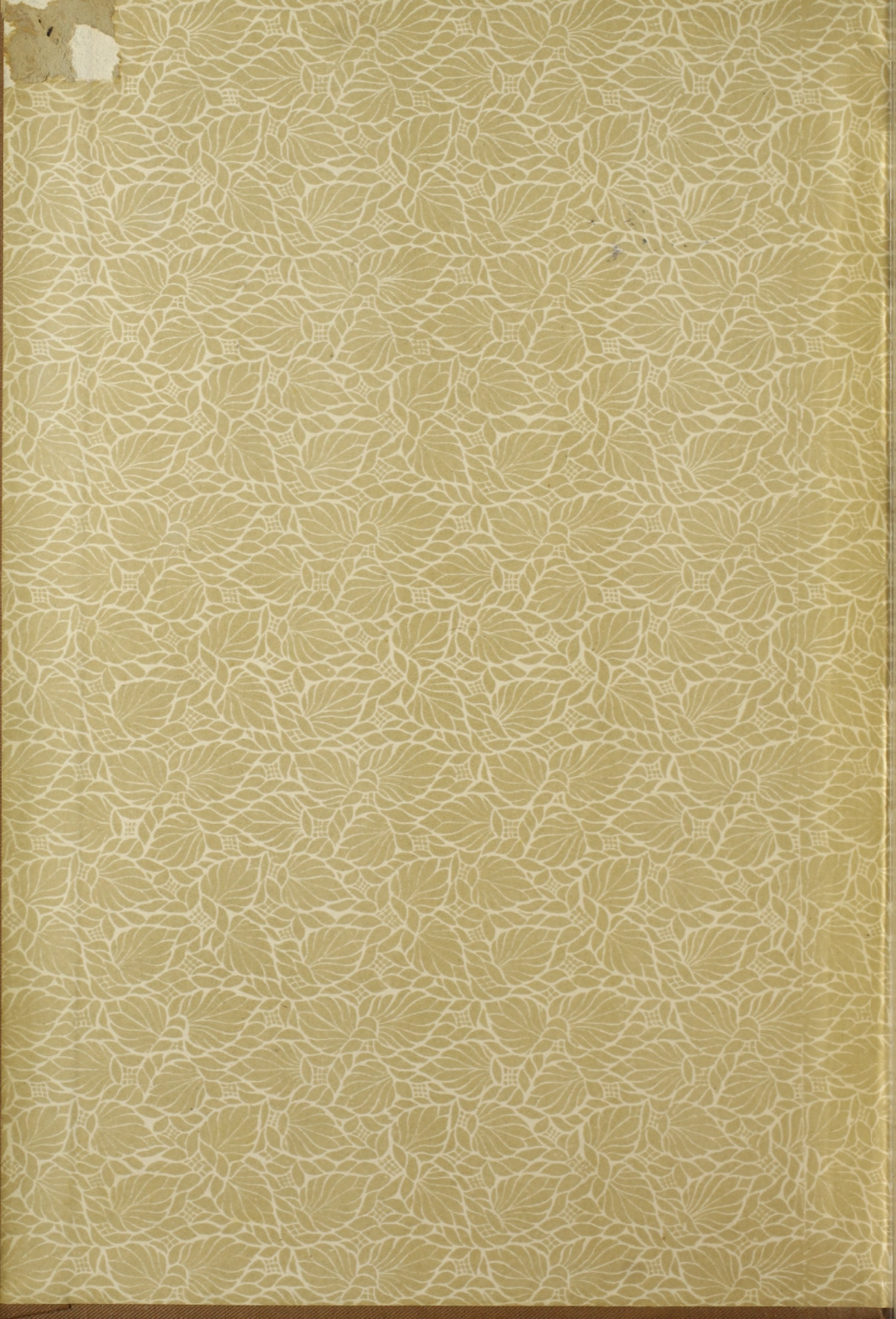

MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG KÖNYVTÁRA
SZERKESZTI CHOLNOKY JENŐ

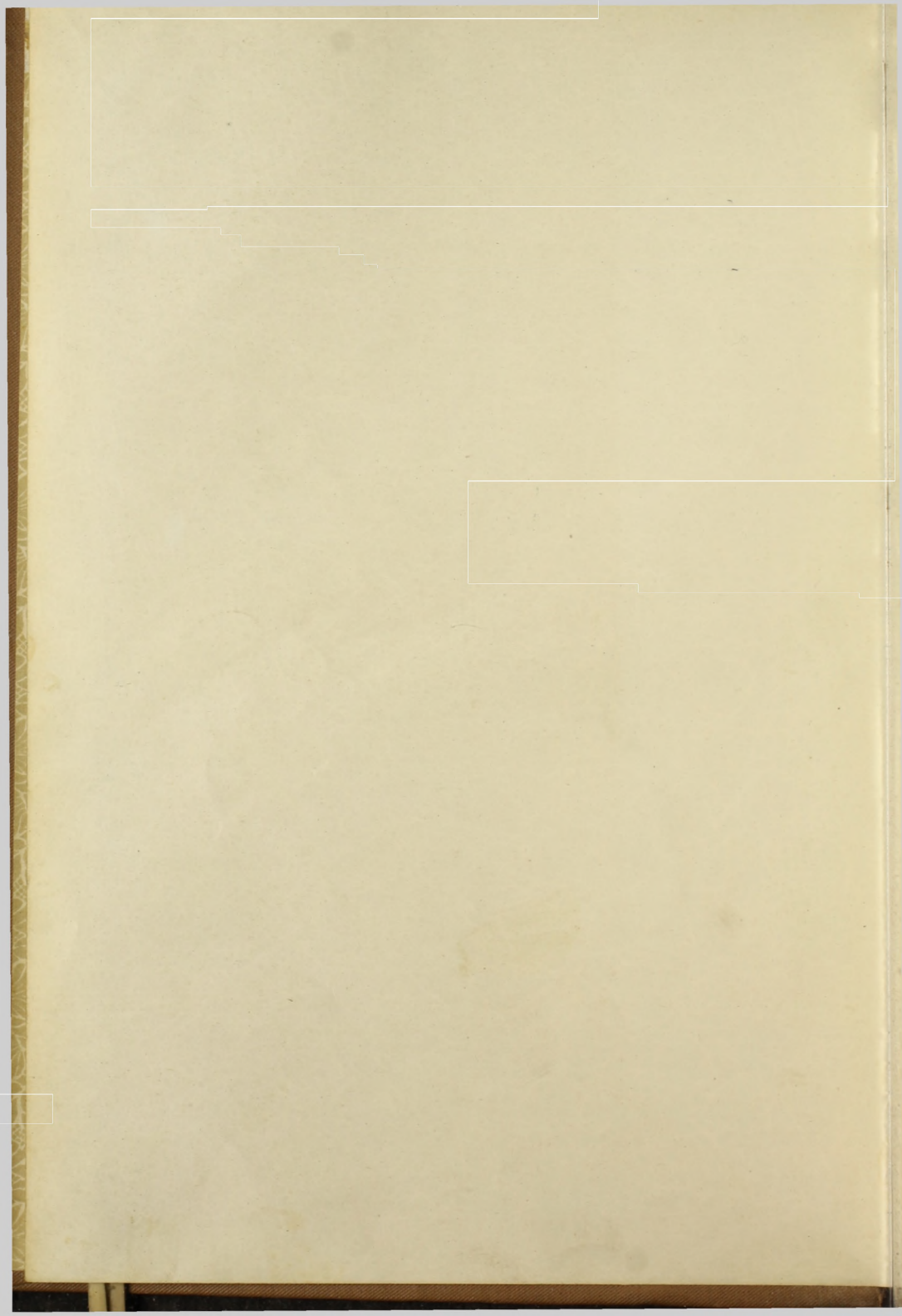
CHOLNOKY JENŐ

A SÁRKÁNYOK ORSZÁGÁBÓL

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

A MAGYAR
FÖLDRAJZI TÁRSASÁG
KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI

CHOLNOKY JENŐ

A SÁRKÁNYOK ORSZÁGÁBÓL

ÉLETKÉPEK ÉS UTIRAJZOK KHINÁBÓL

IRTA

CHOLNOKY JENŐ

A
SÁRKÁNYOK ORSZÁGÁBÓL

ÉLETKÉPEK ÉS UTIRAJZOK KHINÁBÓL

IRTA

CHOLNOKY JENŐ

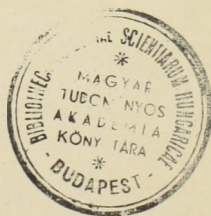
EGY TÉRKÉPMELLÉKLETTEL, 180 ÁBRÁVAL ÉS 17 BEKEZDŐ KÉPPEL

BUDAPEST

LAMPEL R. Kk. (WODIANER F. ÉS FIAI) R. T.
KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

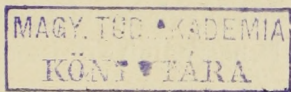
108592

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

ELŐSZÓ.

Az intelligens magyar Közönség számára, nem a tudósoknak írtam ezt a könyvet. Kötelességemnek tartom utazásom élményeit, tapasztalataimat és felfedezéseimet olyan alakban közzétenni, hogy azt mindenki megértse. De mi haszna volna ilyen közlésnek, ha abból nem lehetne tanulni? Nem az utazás lefolyására, nem a kalandok, nélkülözések ecsetelésére fordítottam a főszűlyt, ilyesmit csak ott tárgyaltam, ahol az események valaminek a jellemzésére szolgálhatnak. Tisztán a tudományos eredmények felsorolása azonban száraz dolog lett volna, amit nagyon kevesen olvasnának el. Fűszereznem kellett ezeket a dolgokat változatos epizódusokkal, mulatságos és érdekes eseményekkel, amilyenekben bőven van része annak, aki derült kedéllyel s jóakarató humorral kalimpál a sors kerekének küllői között.

Egyszerű, szürke kabátban, fekete nyakkendő nélkül beszélek olvasóimhoz, a magunk egyszerű nyelvén, mint ahogy jó ismerőseim körében szoktam elbeszélni másfél évig tartó utazásom eseményeit. Sokkal igénytelenebb, sokkal egyszerűbb ez a munka, hogy helyén valónak találtnám itt köszönetet mondani jótevőimnek, akik utazásomat lehetővé tették. Nagyméltóságú dr. *Wlassics Gyula* v. b. t. t. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr széles látóköre és kegyes jóakarata adta meg ahhoz a lehetőséget, hogy sikerüljön az a terv, amit Princzipálisom és má-

sodik Atyám, *Lóczy Lajos* dr. készített elő, azt hiszem, tisztán az én javamat tartva szem előtt. Nem vagyok elbizakodott, hogy azt higgyem, miszerint a tudományosság-nak remélt ezzel használni; ő ismeri legjobban az én gyengeségeimet.

Olvasóim bizonyosan ismerik Őt mindnyájan: Ő volt képes arra, hogy ilyen merész vállalatnak indítson. Úgy tett velem, mint az úszómesterem: megmutatta, hogy hogyan kell a tempót csinálni, aztán beledobott a vízbe. Mire partra vergődtem, tudtam úszni.

De azért jóságos szeme mindig rajtam volt: buzdító sorai új lelket öntöttek belém, ha csüggedni kezdtem: fáradhatatlan igyekezete újabb és újabb anyagi segély nyéréseért sikerrel járt s ma itt vagyok, hogy beszámoljak róla, megérdemeltem-e ezt a jóságot?

Ami utazásom anyagi oldalát illeti, felsorolom azokat a jótevőimet, akik segítettek.

A Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr előzőleg 1500 forinttal, útközben 500 forinttal s végül ismét 1500 forinttal segítkezett. A Nagyméltóságú Földművelésügyi Miniszter Úr 500 forinttal járult úti költségeimhez. Már Khinában voltam, amikor boldogult dr. *Mészáros Károly* adományát kaptam: 1000 forintot és végül dr. *Semsey Andor* úr visszautazásaim költségeit fedezte, megvásárolván gyűjteményeimet a Nemzeti Muzeum és a Tudomány-Egyetem Földrajzi Intézete részére, mintegy 500 forint értékben. Még egyéb kisebb segítségekkel együtt mintegy 6000 forintot kaptam hazából, az utazásom pedig körülbelül 12,000 forintba került. A többi odakünn kerestem meg bányavizsgálatokkal, szakértői véleményekkel stb. Persze, ha ez a 12,000 forint egyszerre lehetett volna kezeim között, sokkal többet tehettem volna.

Összesen 237 napot fordíthattam érdemleges tanulmányokra. Megtettem, az országúton mérve, összesen valami

6000 kilométert, majdnem kivétel nélkül gyalog, amely úton tanulmányozhattam. Egy napra tehát 25·4 km. jut. Pertrográfiai és paleontológiai gyűjteményeimen kívül 750 rajzot, 210 fényképet készítettem az úton s a beutazott vidékek részletes térképét is megrajzoltam. De hisz külön kötetet kellene írnom, ha részletezni akarnám mindazt, ami szákmányul esett az úton.

Elmondhatom, hogy mindazok, akikkel útközben érintkeztem, minden lehetőt megtettek, hogy működésemet elősegítsék. Elsősorban wahlborni *Czikann Móricz* báró pekingi követünk, továbbá *Rosthorn* követségi titkár, *Silvestri* és *Natiesta* attasé urak Pekingben minden lehetővel segítkeztek. Sang-haiban *O. v. Möllendorff*, *Th. Kingsmill* és *I. Edkins* urak, s az én kedves barátom, vigasztalóm legkeserűbb napjaimba, *Gubányi Károly*, olyan sok mindenfélében, olyan igazi jóindulattal támogattak, hogy jóakarukat alig fogom tudni valaha meghálálni.

De lehetetlen volna most mind elősorolnom azokat, akik segítettek, támogattak. Mondhatom, hogy ebben sohasem szenvedtem hiányt. Elenyészik ott a nemzetiség kérdése: a tisztesség az egyetlen kulcs a hasonlók barátságához.

BEVEZETÉS.

Van nekem egy kedves, jó barátom, aki mindent tud, vagy legalább is mindent jobban tud, mint más — de azért mindig kérdezősködik. Igen gyakran látogat meg — amikor éppen nem kellene s óvatosan letűnik a látóhatárról, amikor szükségem volna reá. Nem szokta levetni a téli kabátját, hanem annak a zsebeibe merítve kényes kacsóit, disputál ernyedetlenül, disputál minden felett és disputál egészen a felbőszülésig.

Amint meghallotta, hogy Khinába utazom, persze azonnal feljött. Akkor én már pakoltam. A láda-ipar egyik csodája, valósággal feneketlen örvény tátongott előttem, amibe mindenféle holmit raktam bele. Pakoló ember! kész martalék az én disputáló rémemnek.

— Hát te már pakolsz? Hisz csak egy hét mulva indulsz!

— Honnan tudod?

— Hát hisz csak december harmadikán indul a hajó.

— De korábban megyek, hogy családomtól elbúcsúzhassam.

— Azt nem jól teszed, jobb minden búcsúzkodás nélkül menni. De hogy engem nem is értesítettél! Remélem nem akartál úgy elmenni, hogy tőlem búcsút sem veszel? — Minek pakolod azt papirosba? Jobb volna vászonba pakolni! — Mikor indulsz?

— Holnapután este.

— Jobb volna, ha reggel indulnál. — Segíthetek talán valamiben?

— Kérlek, igen megköszönném; légy szíves csomagold be azokat a könyveket ott a mosdó sarkán papirosba.

— Minek ezeket papirosba pakolni? Aztán miféle könyveket viszel? Hadd látom! «Williams: Middle Kingdom!» elavult salabakter! Mi az ördögnek ez neked? 1876-ban jelent meg!

— Még ma is a legjobb összefoglaló mű Khináról...

— Ugyan hogy lehet ilyent mondani? Nézetei elavultak, leírásai még jobban, mit tanulsz te ebből? Semmit! Amit tudsz is, elfelejtet, ha ezt olvasod!

— Legalább ami benne van, az legnagyobb részt igaz, és hű, nem pedig, mint a mai világjárók könyvei, akiknek minden második sora téves, vagy hibás.

— Lári-fári! Mit tudtak még Williams idejében Khináról? — Minek viszel magaddal vörös lámpát és tálcákat! Csak nem akarsz Khinában fényképeket előhívni? Hisz azt fogják hinni, hogy valami boszorkány-mester vagy, aki vörös fény mellett mérget kever! Aztán az a vastag kötött ing is felesleges! Khinában meleg van!

— Ugyan kérlek, pakold már azokat a könyveket! Khina északi részeiben bizony nagyon is hideg van, hidegebb, mint nálunk.

— Hát ne menj északra, maradj délen, mindjárt kevesebb vaczak kell. De hát minek is mész te Khinába?

— Hogy világot lássak.

— De hát miért éppen Khinába, miért nem Ausztráliába, vagy Dél-Afrikába?

— Először is, mert tudod, hogy nekem különös kedvem van a hidrografiához s Khinában két nagy és érdekes folyam van: a Jang-cze-kiang, meg a Hoang-ho...

— Ha folyamot keresel, miért nem mész inkább Amerikába! Ott van az Amazonas, akkora folyam az,

hogy csak győzd tanulmányozni. Nagyobb az, mint a te khinai folyóid.

— De nincsen szabályozva!

— Hát ott a Nilus, szabályozva van az, jobban mint a khinai folyók, aztán tetemesen közelebb is van.

— Szabályozva ám az alsó szakaszán, ahol a deltáján jár, de feljebb bizony a maga ős természetességében pompázik az! Aztán a felső folyásaihoz el sem juthatok, hisz oda nagy költséggel szervezett expedíció, egész hadsereg kell, azt az én tárczám meg nem bírja. A Nilus deltáját meg már sokan és alaposan tanulmányozták. Igaz, hogy ezt is szeretném látni, de hát nekem jobban tetszik a Jang-cze-kiang, amelynek a deltáját csodálatos partvédelmező mű óvja a tengertől s amelynek völgyében a legrégebb és legnagyobb szabású folyamszabályozás egyike látható. A Hoang-ho meg valóságos rejtély még ma a tudomány előtt. Miért változtatja futását folytonosan? Miért nem sikerült szabályozni annyi évezred óta?

— Mennyit tudsz beszélni! Ezért még nem érdemes Khinába menni!

— No aztán vannak ám ott más érdekes dolgok is! Az egyik tudós azt mondja, hogy a Jang-cze-kiang valamikor a Tai-hu tavon keresztül is bocsátott ágot a tengerbe, a másik tudós azt vitatja, hogy az lehetetlen. Ott van azután a Hang-csou öböl özönárja, természetvizsgáló még nem látta; ott van Hang-csou vidéke, nyugat felé: teljesen ismeretlen. Ott van a Huai hegység. Csak annyit tudunk róla, hogy van! De hogy milyen, hogyan nyúlik el főgerince, miből van, mekkora? Azt mind nem tudjuk.

— Ugyan eredj! Ezek mind kicsinyes, kis dolgok. Nem volna sokkal érdekesebb valahol benn Tibet belsejében, vagy fenn a pusztákon, aztán Tibet keleti határainak ismeretlen hegységeiben utazni. Ott van Mandzsusország, az is ismeretlen, ott van Dél-Khina hegyvidéke,

az is majdnem egészen ismeretlen, miért nem igyekszel odajutni, ha már mindenáron Khinába vágyol.

— Tibetbe? Fizeted az utamat?

— No ugyan sokba kerülne! Tíz-tizenötezer forint untig elegendő volna.

— De nekem csak kétezer forintom van!

— Kétezer forintod? Te szerencsétlen vakmerő, te! Kétezer forinttal akarsz nekiindulni a világnak? Hisz mire Khinába érsz, nem lesz pénzed!

— No, no! Marad valami majd a kétezerből útra is, aztán meg csak egyszer künn legyek, a többi majd magától jön.

— Barátom! én eddig okos embernek hittelek, azt hittem, lehet veled higgadtan beszélni. De úgy látszik, hogy ez rögeszméd, hogy Khinába akarsz menni.

— Tudod mit? Ahelyett, hogy itt disputálunk, pakoljunk tovább. Vesd le a kabátodat már egyszer, még úgy sem láttam soha az alatta levő kabátodat. Látod, itt disputálunk, aztán a könyveket még mindig nem pakoltad be.

— Nem is fogom bepakolni! Én nem nyujtok segédkezet ilyen eszeveszett válllalathoz. Testileg is gyöngé vagy; ki sem érsz Khinába, útközben meg fogsz betegedni. Pénzed pedig éppen csak arra elég, hogy Sanghaiba juss, meg onnan azonnal visszaindulj, mert ha csak három napig maradsz, már nem lesz elég, nem tudsz visszajönni s aztán mit csinálsz odakünn pénz nélkül?

— Beállok csizmatisztítónak. Majd visszatoloncolnak, ha megunták az ábrázatomat.

— Ugyan ne beszélj ilyen vadakat! No de hát hisz a te gondod, ha kútba akarsz ugorni, csak ugorjál, én nem húzlak ki.

— Nem kívánom, hogy kihúzzál, csak segíts pakolni, mert eldisputáltad az időmet.

— Hogyne disputálnám el, mikor olyan rettenetes eszméid vannak! Ázsiába menni! Ott már volt magyar ember, ott volt Kőrösi Csoma Sándor, ott volt Vámbéry, ott volt Széchenyi gróf, meg még ki tudja hányan. De Ausztráliában nem volt még magyar természetvizsgáló. Afrikában is nagyon kevesen. Én bizony inkább oda-mennék.

— De gondold meg, hogy azok mind civilizálatlan területek ott, ahol ismeretlenek. Egyedül Khina az, ahol civilizált viszonyok mellett rengeteg területet fed az ismeretlenség homálya.

— Civilizált viszonyok! Úgy látszik, te nem tudod, mi az a civilizáció? Khina civilizált! Ahol bambuszszal verik az embereket, meg kígyót, békát esznek, czopfot eresztenek, az nem civilizált ország.

— Ezelőtt ötven esztendővel nálunk is deresre fektették az embereket a kihágásokért...

— No a khinaiak ugyancsak sokat kihagdoshatnak, mert azokat mindig ütik.

— Remélem, nem komolyan állítasz ilyen badarságokat! Aztán a khinaiak kígyót, békát sem esznek! Van eszükbe! Biztosítalak, hogy jó konyhájuk van, csak a világjárók fognak rájuk mindenféle ostobaságot.

— Hát a czopf?

— Czopf van itthon is elég. Csak ne csinálnátok ilyen ostoba külsőségekből olyan nagy dolgot. Nem badarság-e a frakk, a táncz, az a sok «ünnepélyes felvonulás», katonai parádé stb. Illik-e a XIX. század alkonyán, felvilágosodott férfiakhoz, hogy nem egészen illedelmesen öltözött hölgyeket ugráló lépésben, taktusra megránczигáljanak?

— Hohó!

— Aztán illik komoly férfihoz «ünnepélyesen felvonulni»? Hazudik, aki a felvonulást vezeti, mert alig várja, hogy vége legyen, hazudik a díszesen öltözöttek egész serege,

mert csak a ruháját bámultatja s hazudik az egész bámész publikum, mert csak a skandalumban gyönyörködik.

— Ez túlzás! Ez nem így van!

— No ahogy nektek szabad a khinai szokásokat torzképpé festeni, úgy van nekem is jogom az európai szokásokon is kaczagni. Bizony valami marsbeli ember aligha nem kinevetne mindkettőnket, a khinait is, meg az európaiat is.

— De csak nem akarod rám disputálni, hogy mi európaiak futóbolondok vagyunk?

— No azt nem, hanem hogy tulajdonképpen semmivel sem vagyunk különbek a khinaiaknál. Azoknak legalább annyival eszélyesebb a civilizációjuk, hogy nem fizetnek olyan rengeteg sok adót, meg nem tartanak annyi ingyenélő katonát, mint mi.

— Meg is verték őket a japániak úgy, hogy jobban sem kell!

— Az már más nemzeteken is megesett. Látod, az is bizonyos, hogy most még Khina belsejében igazi, hamisítatlan ős-kulturát fogok találni. Milyen érdekes lesz az ősfoglalkozásokat, a khinaiak technikai tudását, földművelésüket, halászatukat, iparukat és építkezésüket tanulmányozni!

— Hisz arról már annyit írtak, hogy egész sajtos-üzletet el lehetne velük látni!

— Írtak ám! De mit! A kuriózus dolgokat, azokat a szokásokat, ünnepélyeket, társadalmi dolgokat, amelyek először tűnnek fel az utazónak, különösen ha dilettáns vagy laikus. De láttál-e már khinai ekét pontosan lerajzolva? Láttál-e már khinai ház szerkezetét behatóan tárgyalva? A halászatukról mit olvastál? Azt, hogy hálóval halásznak, meg kormoránokkal. Egyebet nem tudsz róluk.

— Ezt sem tudtam. De hát te mindent akarsz oda-künt tanulmányozni? Geológiát, hidrografiát, topografiát,

folyószabályozást, néprajzot, talán még botanikát és zoológiát is? Nem tanulmányoznád még azt is, hogy hogyan oltanak a khinaiak himlő ellen? Tisztelem a gusztusodat! Járhatsz folyton gyalog, gyűjthetsz köveket, csigákat, növényeket, állatokat, rajzolhatsz folyton térképeket, kopogtathatod a köveket és még este hozzá fényképeiddel, meg a csillagokkal vesződhetsz, mert ezek után helymeghatározást kell végezned. Ember! Ez sok! Aztán mindezt kétezer forintból!

— A pénznek ahhoz semmi köze sincs. Tudom azt, hogy nem mulatság kedvéért megyek. Minden utazónak kötelessége mindent, amit csak tehet, tanulmányozni. Az aneroida mindig a nyakamban fog függeni, a mágnesű szakadatlanul velem, az egyik zsebemben a hőmérő, a másikon sósavas üveg a kövek vizsgálásához, kezemben kalapács, vázlatkönyv, jegyzőkönyv, czeruza, nagyító üveg, — éjjel pedig jegyzetek tisztába írása, fotografálás, csillagmérés. Mindezt nagyon jól tudom s éppen ez lelkesít. Dolgozhatom szakadatlanul, teljes odaadással, minden időmet az észlelésekre fordíthatom. Nagy öröm a könyvekből tanulni, de még nagyobb öröm a természettől magától hallani a tudományt. És azután milyen határtalan öröm lesz az, ha este végig fogok pillantani az elmúlt nap munkáján s azt látom, hogy vannak benne becses felfedezések, érdekes újonságok, megoldott kérdések. Oh! nem érti azt az, aki nem szereti a természetet és a tudományt! Lelkesülök a czélért, ami kivisz messze túl a tengeren, érzem, gyorsabban lüktet a vérem, vágyom, vágyom már künn lenni ismeretlen bércek közt, élvezni kilátást olyan vidékekre, amelyek a térképen be sincsenek rajzolva, csak mint nagy kérdőjelek állanak a bűvár szeme előtt! Jární utakon, ahol minden lépés új okulás, minden forduló új meglepetés és minden este halmaza a szép eredményeknek. — Siessünk, siessünk pakolni, hogy el ne késsem, még nagyon sok dolgom van!

— No, ez az ember kezd megháborodni, egész szónoklatokat tart! Jó hát segíték pakolni. Hol van papiros?

— Ott a széken.

Azzal elkezdett az én barátom pakolni. Nagyon ügyetlen volt, semmire sem ment vele s amellet minden könny ellen megtette kifogásait.

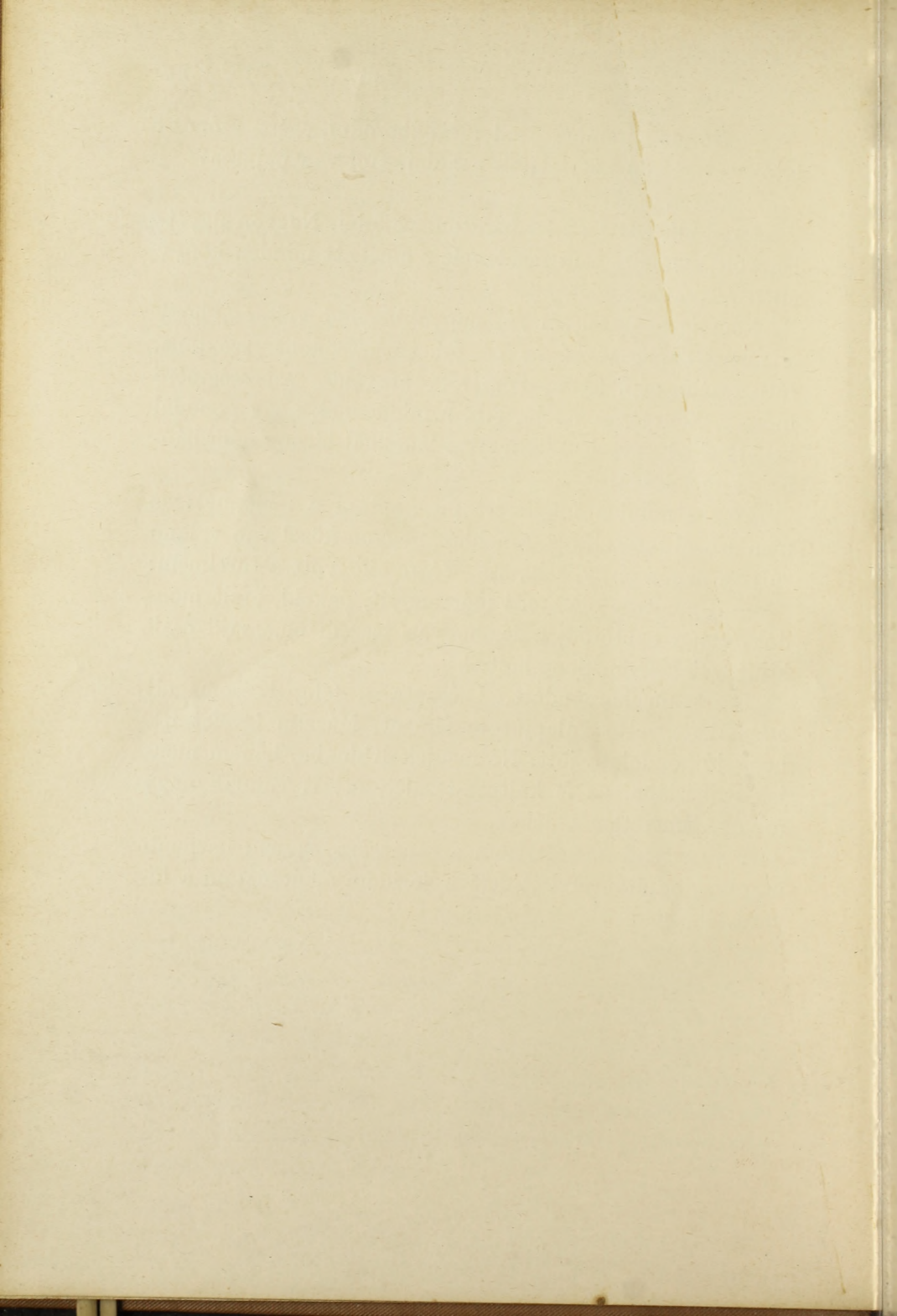
Nem igen figyeltem rá, nagyobb gond volt az, hogy a műszereimet rázkódás ne érhesse. Teodolit, szextans, fotografáló gép, finom hőmérők, aneroida, sebességmérő műszer, kompasszok stb., stb. s mindennek nagy gonddal kellett elhelyezve lennie, mert a ládákkal bizony nem bának kíméletesen!

Persze minden műszerért megkaptam a magamét: ez nem szorul meg eléggé, amahhoz nagyon közel van valami súlyos, nehéz tárgy, stb., stb. Végre elfogyott a türelmem:

— Ugyan ne okoskodj már annyit, pakold, amit mondok, aztán ne törődj vele, hogyan teszem be, majd csak kijut valahogyan Sang-haiba!

Ezért megharagudott. Lecsapta a félig becsomagolt csizmákat, vette kalapját és elment. Másnap levelet írt, hogy jó gondolata jött. Ne menjek Khinába, hanem menjek Szibériába, az is kultura-terület, ott is vannak nagy folyók, ismeretlen vidékek.

Persze nem hederítettem a tanácsára, hanem harmadnap megindultam Triest felé s jó időre elbúcsúztam a fővárostól.

ELSŐ FEJEZET.

Budapesttől Sang-haiig.

Szegény magyar ember! Ha egyszer Fiumében felül a Triest felé vivő vonatra, azután beutazhatja az egész világot, magyar szót ugyancsak elvétele fog hallani!

Triestből 1896. deczember harmadikán indultam az osztrák Lloyd Imperator nevű gyorsjáratú hajójával. A magyar természetvizsgálónak persze kedvezményes jegy mellett is csak a második osztályon jut hely, ahol együtt utazhattam egy csomó svejci misszionáriussal, néhány kereskedelmi utazóval s véletlenül egy angol hivatalnok-családdal. Eleinte örültem neki, hogy legalább ezek igazán művelt úri emberek, de később megbántam. Mert ámbár műveltségük iránt semmi kifogásom, de nagy baj, hogy angolok voltak. Miattuk az angol szokásokat kellett betartani, azok pedig néha czifrábbak a khinaiaknál. Így pl. reggel Mister Gr. olyan toalettben jelent meg, hogy az osztrák és svejci nők sikoltva futottak vissza a kabinjukba. Hja! reggel 9 óráig minden öltözet szabad. Este hat óra után azonban nem lehet másban megjelenni, mint frakkban, fehér nyakkendővel.

Ezen a kis dühöngésen persze minden magyar utazó keresztül esik, de hogy is ne lenne dühös, amikor a Lloyd gőzösök konyhájáról azt hallotta, hogy talán az a legjobb minden hajóstársaságé közt, aztán kap olajban és vajban sült húsokat, mindenféle csodás zöldségekkel: angol és olasz

koszt keverve! Egyenkint is rossz a kettő, hát még együtt! Egy jó magyar gyomornak! Eleinte nem tudtam, hogy a tengeri betegség bánt-e, vagy a halszagú konyhagőz, vagy amit megettem, vagy mind a három együtt. Csak később jöttem rá, hogy ha megválogatom, amit elém adnak, aztán meg nem tarkózkodom a konyha körül, hát akkor teljesen «seefest» vagyok, azaz hogy nem bánt a tengeri betegség, ez a csúnya nyavalya, amelyik némely útitársamat a spanyol inkvizíciónál is keményebben elővette.

Egy csinos olasz fiú, aki Massauába igyekezett kereskedőnek, egész nap az ágyában fetrengett, ha csak a fejét fölemelte, készen volt a skandalum. Az egyik misszionáriusnak nagyon vörös szőrzetet és csúnya szeplős arcbőrt adott a sors. Szeplői a hullámjárás legjobb mértékei voltak. Ezek sima tengeren alig látható, enyhe, barnás foltok. Kissé mozgó tengeren sápadt alapon ridegen sötétlő csokoládészínű mozaik lett az arcza. Nagy hullámveréskor a szeplők zöld alapon kidülledt, tüzes-barnán égő hepehupák, amelyekhez a lángvörös hajzat vulkáni vést jósló keretet szolgáltatott.

Ha én mindazt a szépet, amit egészen Sang-hai-ig útközben láttam, úgy akarnám leírni, hogy azt az én kedves olvasóm maga előtt lássa, ahhoz Jókai tolla kellene, mert csodákkal teljes az út s csak a legélénkebb fantázia tudna a mi kopott világunkban hasonlatot találni a trópusok pompájának ecseteléséhez.

A szuezi csatornában a Szaharából és az arabiai sivatagokból jut egy kis kóstoló. Vakító fényű homok és rémületes kopárság környezi a csatornát, itt-ott egy-egy pálmaliget haragos zöldjén pihenhet csak a szem, mindenütt visszataszító fény és fullasztó száraz forróság.

Egész nap tartott az út a csatornán végig, éjjelre Szuez előtt horgonyt vetettünk, mert köd lepte el az öblöt. Hajnal hasadtával, mikor a köd felszállt, csodálatos panoráma

vette körül a hajót. Éppen olyan sötétkék ég, mint amilyent azelőtt Ébner Lajos festményein nem hittem el, ölekezett volna még szebb, még mélyebb és még ragyogóbb kékszínű tengerrel, ha közöttük nincsenek Afrika homokfutta partjai, az a rózsásszínű sáv, amelyen lehellet finomsága mellett is minden részletet fel lehet ismerni. Majdnem egészen vízszintesen fekvő sziklarétegekből vannak ezek a magas partok, úgy a sinai félszigeten, mint Afrikában, hogy a szuezi öböl úgy látszik, mintha Dobos-tortából kivágott szelet helye volna, amit ellepett a sós tengervíz. Csakhogy a krém helyett homok teszi sárgává ezeket a rétegeket.

Aden kis kopár bazalt-sziklán épült, amit a száraz-földdel csak vékony homokos földszoros köt össze. Az egész szigeten nincs más fa, mint a kikötő előtt a sétányon áll néhány rossz *Phoenix* pálma.

Annál csodásabb *Bombay* környéke! Sajnos, a pestis nagyon grasszált, a városban nem mozoghattunk egészen szabadon. De azért az ott töltött négy nap, majd visszajövet 8 nap alatt eléggé megtekinthettem a várost és környékét.

Bombay európai lakói abban az időben legnagyobbbrészt elmenekültek, azért a híres *Malabar-hill* nyaralói, vagy amint az angolok nevezik, *bungalói*, üresek voltak. Pedig paradicsomi szépségű ez a villatelep. Pálma, banana, *sicomora*-, *ficus* stb. délszaki lombok alatt rejtőznek a szellős, könnyű épületek; erkélyeikről belátni az egész óriási, morajló várost, amelynek hindu-lakta negyedeit szintén pálmák árnyékozzák. A pompás kilátást a végtelen oceán horizontja határolja, csak kelet felé pillanthatunk az öböl ezer szigetére, köztük *Elephanta* sziklaszirtre, ahol a bazalt-sziklába barlang-templomot vágott a hindu rajongás.

*Bombay*ban átszálltunk a *Lloyd-társaság* *Meduza* nevű gőzösére, mert a gyorsjáratú hajók csak eddig közlekednek. Ugyanez a hajó az előző november 20.-án hagyta el *Triestet*.

Utasai között két magyar ember is volt, † br. Kemény Andor és Del Medico Ágost urak, akik Japánba igyekeztek. Velük igen kellemesen töltöttem a tengeri utazás unalmas napjait.

Karácsony napját *Colombo*, Ceilon sziget fővárosának kikötője előtt, vesztegzárban kellett töltenünk a pestis miatt. Így csak két napunk jutott a város és a sziget megtekintésére. Egyik nap, majdnem az egész hajótársaság együtt, vasútra kerekedtünk és kirándultunk Kandy-be, a hinduk és ceiloniak híres búcsújáró helyére. Ilyennek képzelem én a paradicsomot, mint ez az áldott sziget, ahol a vasút alpesi tájak közt fut, de fenyők helyett pálmaligetek borítják a hegyoldalakat s a trópusi növényzet örült bújása között vakmerően kimagasló sziklaszirteken alig marad talpalatnyi hely növényi burok nélkül.

És milyen változatosság a növényzet között! A völgy fenekén a lankásabb lejtőket az őslakók szorgalmas keze ezer és ezer apró teraszszá lépcsőzte a rizstermelés végett, mindegyik óriási lépcsőfok kis vízmedencze s ezeknek megszámlálhatatlan apró tükörében a meredekebb hegyoldalak őserdejének lombjai tükröznek vissza. S az őserdők lombja milyen tarka! A kókusz és aréka pálmák nyers zöldje között trópusi tűlevelűek festői lombjai sötétlenek, a mocsaras lapályokat pedig olyan pálmaerdő borítja, hogy annak a napsugarakban ragyogó lomb-tengere visszfényével zöldre festi a felette úszó viharos felhőket

De hisz kevés volna ez az egy kötet Ceilon pompájának ecsetelésére, gyenge az én tollam képet vetni azokról a változatos panorámákról, amelyek minden lépten-nyomon lebűvölik az idegent.

A gőzhajók a szigetet déli csúcsa körül kerülik meg s úgy indulnak a Szunda-szigetek felé. A Bengáli öbölben januáriusban az éjszak-keleti szél, az ú. n. téli monzun háborgatja az indiai oceán vizét. Régi, gyenge hajónkat

ez a szél nagyon hátráltatta s késedelemmel értünk *Pulo-Penang*-ba. Ez angol gyarmatváros a Malakkai félsziget nyugati oldalán, épen Szumatra sziget északi csúcsával szemben. Maga a kikötő és a gyarmatvároska nem a kontinensen, hanem kis parti gránit-szigeten fekszik. Ezt a kis szigetet éppen úgy ellepi a trópusi növényzet, mint a Szunda-szigeteket általában s mint Ceilont. Különösen gyönyörű szép a városi park, ahol a gyarmatváros ellátására szükséges vízmedence van. Egy bővizű hegyi patak egyetlen hatalmas szökéssel bukik le az óriási sziklafalról, bele a vízmedence gyűjtőjébe. A sziklafallal kerített tágas czirkusz-völgyben a műkertészet szövetkezett a csodatevő természettel, hogy a világ egyik legszebb tündéerkertje létesüljön.

Penang-ban érintkeztem először khinaiakkal. A város szatócsai, gyümölcs- és élelmiszerkereskedői már mind khinaiak. A lakosság különben a khinaiakkal együtt csunya, szedett-vedett népség; a kikötőnek épen olyan képe van, mint a többi angol gyarmatvárosokénak. Pizkos, hazátlan söpredék lepi el az utcákat, tiszta eredetiséget nem látni, összekeveredett Ázsia minden gyülevésze. A felületes világjárók pedig itt szokták «néprajzi megfigyeléseik»-et össze gyűjteni, csoda-e aztán, ha a legczifrább zöldségek sülnek ki belőle.

Szingapur, a Malakkai félsziget déli csúcsán éppen ilyen, csak nagyobb kiadásban. Látunk itt az európai kultúrával inficiált ázsiai népfajokat minden választékban. Örültem, ha hátam mögött hagyva a bábéli zűrzavart, az angolok unalmas szabályos utcáit, kitevedhettem az őserdőbe. De még a növényzet is meg van hamisítva. A város szép botanikus kertjéből kiszabadult mindenféle afrikai, braziliai és ausztráliai fajok keveredtek az őseredeti maláji és hátsó indiai flóra közé. Aztán hova nem tolakodik be az európai kultúra? A várostól jó messze, csupa maláji házak között egyszerre egy nagy állványon akadt meg a szemem,

azon óriási betűkkel ragyogott a Kathreiner Kneipp maláta kávé, meg az Odol.

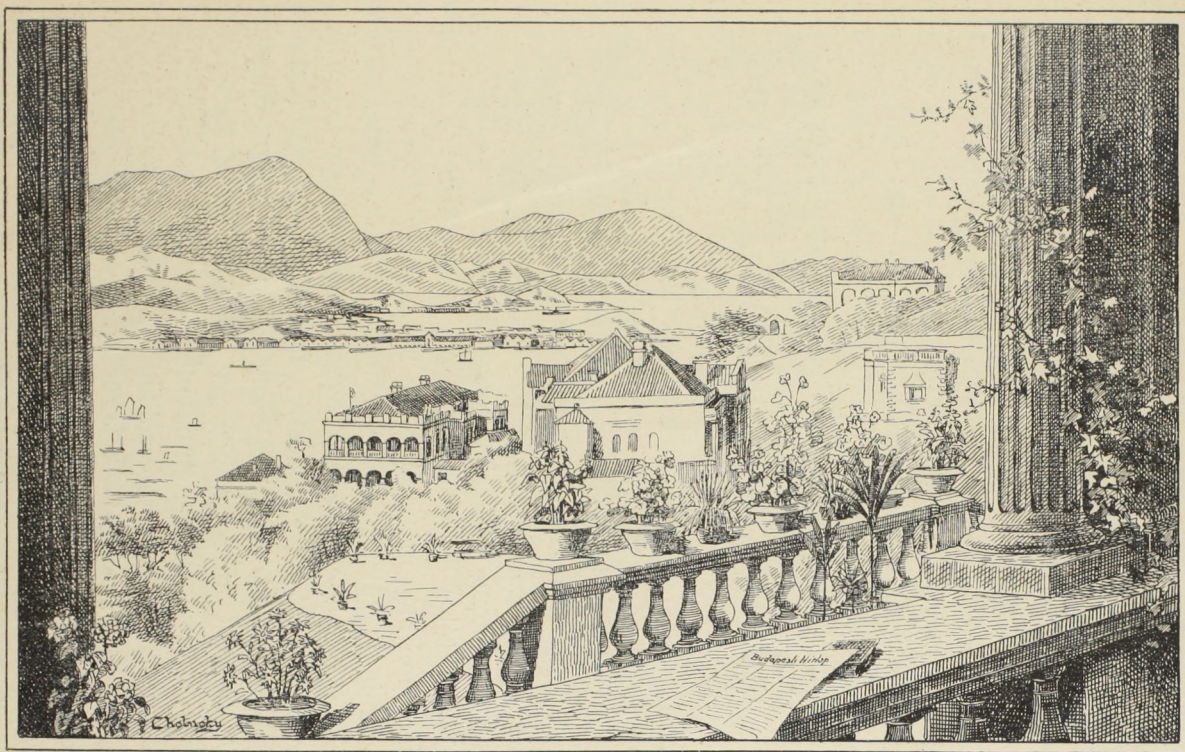
Sőt egyszer átrándultunk a közel fekvő Dsohórba, ahol hűbéres kis szultán rezideál. A palotáját meg lehetett nézni belül is, mert a szultán ő felsége — Nizzában nyaralt! A palotában Kelet-India kincsei helyett európai gyártmányú bútorokat találtunk, rossz olasz gipsz-szobrokkal, angol gyártmányú «velencei» tükrökkel és Franciaországban készült «perzsa» szőnyegekkel elegy. Vezetőnk ugyan alulról egészen övig, felülről meg derékig mezítelen volt, de azért a lábán czugos cipő, valószínűleg Agulártól.

Szingapurban valami 400 khinai munkást vettünk a hajóra. Ezek épp úgy jönnek az angol gyarmatvárosokba dolgozni, mint a mi tótjaink Budapestre. Ezeket a hajón eleinte nagy lelkesültséggel nézegettem, tanulmányozgattam, de csakhamar rájöttem, hogy ezeken már, az öltözetükön kívül, majdnem annyi az angol, mint a khinai.

Szingapurban lenni különben azért kellemetlen, mert majdnem mindennap esik az eső. Megtörtént, hogy esernyő nélkül áztam, de az izzadság jobban átnedvesítette ruhámat, mint a szakadó zápor, mert a rettenetes forróságban és nedvességben az izzadság nem párolgathat el az ember testéről.

Szingapurból *Hong-kong*-ba a hajók a Dél-khinai tengert szelik át. Ezt a tengert a rettenetes taifun* nevű forgószél teszi hirhedtté. Mikor mi ott jártunk, a tenger sima volt, mint a tükör. Impozáns ugyan a tenger akkor is ha haragos és tarajzó hullámok nyargalnak indigó-kék színén, de nekem még jobban imponált fenséges nyugalomával, amikor a látóhatár körös-körül egyenes vonal s bár hajónk óránként 15—16 km. sebességgel haladt, ez a változatlan látóhatár hat napon át épen ilyen maradt.

* Tai-fun khinai nyelven van, annyit tesz, mint «igen nagy szél».

1. ábra. Hong-kong kikötője, egy magyar kereskedő házának erkélyéről.

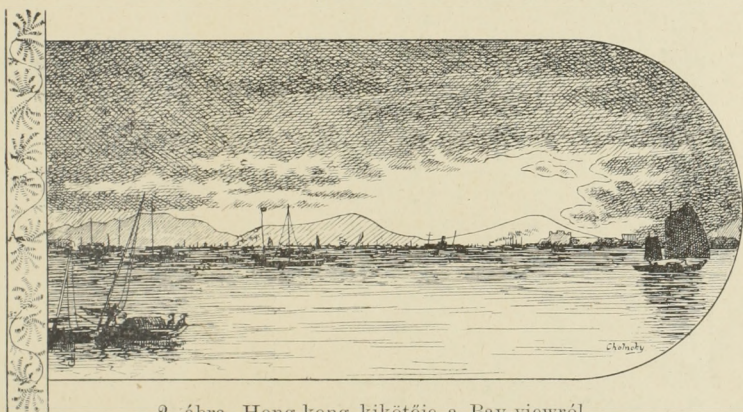
Egyszer aztán reggel arra ébredtünk, hogy kellemetlen hideg szél fútyúl a kötelek között. Ismét belejutottunk a téli monzun övébe, csakhogy most már a szelet egyenesen a kihült kontinensről kaptuk s annak frissességét ugyancsak megérezte két hónap alatt a trópusos hőségekben elkényeztetett bőrünk.

Nemsokára fel is tűntek a kontinens sziklás partjai. Hong-kong szigetét csak keresve leltük meg szemünkkel a számos sziklás szigetszirt között, majd ezek között átlavírozva, a sziget északi oldalán, szemben a szárazfölddel kötöttünk ki. Hong-kong kikötője tulajdonképpen az a kis tengerszoros, amelyik a sziget és a szárazföld között van (1. ábra). A sziget északi oldalán fekszik Victoria angol gyarmatváros, a sziklás hegyoldalon lépcsőzetesen emelkedve felfelé. Egyike ez a legszebb látványoknak. Az angol házakat ugyanis itt mind nyílt, boltozatos folyosók futják körül, hogy a szobák ablakai állandóan árnyékban legyenek; ezek a nyílt lodzsák azután messziről rendkívül kellemes benyomást tesznek.

Hong-kong szigetét az angolok 1841-ben foglalták el a khinaiaktól s ez az egyetlen egy európai birtok a khinai partokon még ma is. A többi hely, ahol európaiak laknak, az khinai terület, ahol az európaiaknak megengedte a khinai kormány a letelepülést. A sziget minden oldalán hatalmasan meg van erősítve, a mostani háborúra hajló időben pedig pompás armádia állomásozik a kikötő egyik zugában. Visszajövet éppen abban az időben voltam Hong-kongban, amikor Port-Arthur miatt majdnem kenyértörésre került a dolog az oroszokkal, harminczhét pompás páncélos állomásozott a kikötőben. Az oroszok egyetlen kelet-ázsiai kikötőjében, Vladivosztokban nem fér el több 8—10 nagy hajónál, ott jártamkor csak öt hadihajó volt a kikötőben. Hogy milyen rengeteg nagy a kikötő, arról legjobban meggyőző egy tekintet a Bay-view nevű szikla-

fokról (2. ábra), ahonnan nyugat felé belátni az egész öblöt. Különösen napnyugtával gyönyörű ez a látvány.

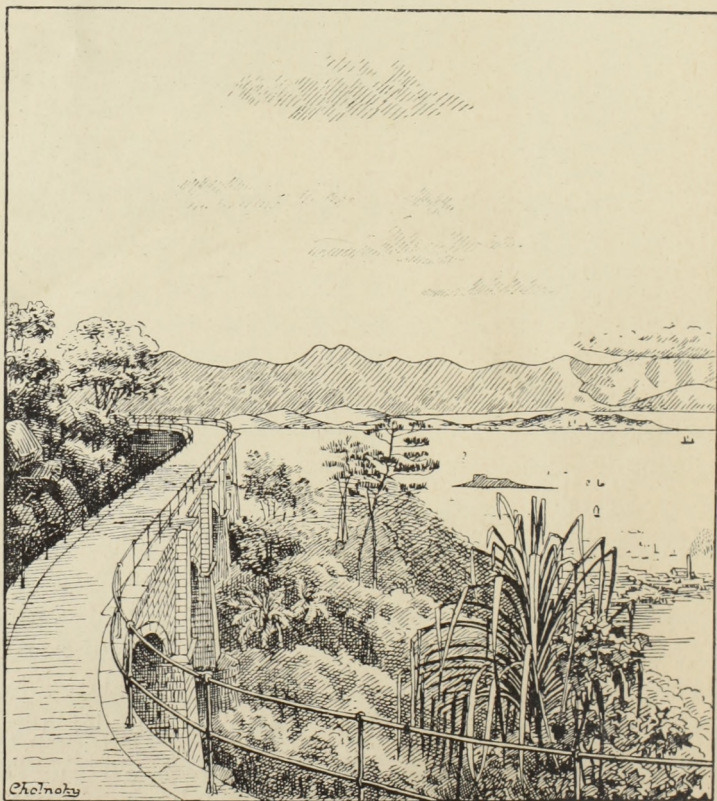
Hong-kong-nak az a része, ahol az európaiak laknak, az európai kultúra minden kényelmével el van látva. Pompásan burkolt utcák és utak, kitűnő elektromos világítás, jó vízvezeték. A vizet ugyan nehezen lehet nyerni! Fenn a hegy tetején, olyan helyeken, ahol a tenger felől ágyúval nem lehet elérni, nagy vízmedenczéket építettek, amelyekben az esővíz gyűl össze. Ezekből aztán remek fedett akve-

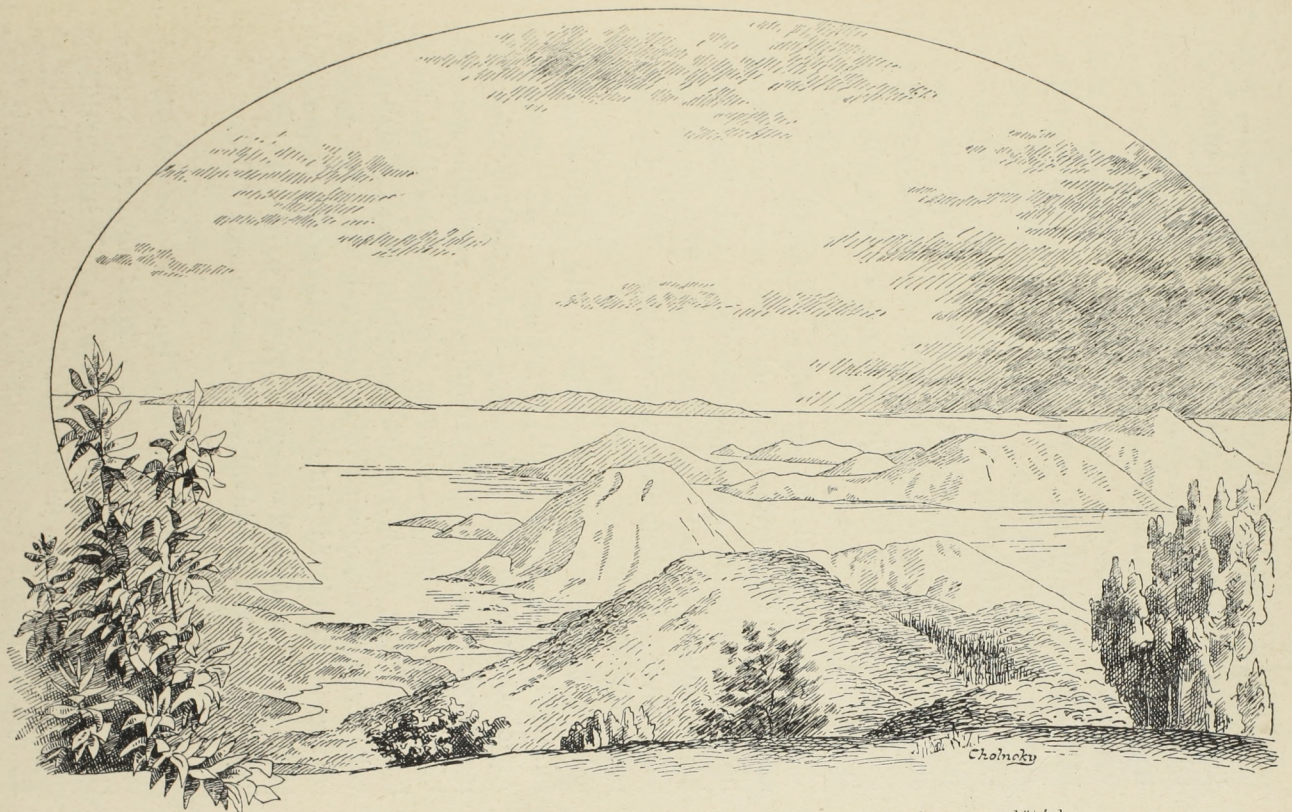
2. ábra. Hong-kong kikötője a Bay-viewről.

duktus vezeti le a vizet a városba. Ennek egyrészét mutatja 3. képünk. Az akveduktus maga a legkellemesebb sétaút, amely felvezet a hegytetőre. Különben több gyönyörű, árnyas, exotikus növényekkel körbezett serpentina visz fel a hegytetőre, de a rekkenő forráságban az angolok szívesebben használják a siklót. Fenn a hegytetőn, a merész csúcsokat szintén ellepik a bungalók, paradicsomi szép kéjkertek között s az angol közigazgatás uralma alatt minden oly szép tiszta, rendes! A hegytetőről pompás kilátás nyílik a környező szigetvilágra (4. kép). Csunya, kopár, gyéren lakott sziklaszirtek ezek, ahol a khinaiaknak pompás tér nyílik a tengeri halászatra.

Az európai városrészek mellett ott bűzlenek aztán a khinai negyedek. Ezeknek a negyedeknek a lakossága sem tiszta khinai, hanem a világ minden szemetje csődült ide össze. Itt vannak először is azok a khinai gonosztevők, akik a khinai igazságszolgáltatás elől ide menekültek, az angolok nem vesződnek felkutatásukkal és kiadatásukkal. Azután az a söpredék, amit Kanton lökött ki magából, hisz ez a nagy khinai város gőzhajóval csak néhány órájárásnyira van a szigettől s a város annyira túl van zsúfolva, hogy a lakosság nagy része kényszerül kivándorlásra.

3. ábra. A vízvezeték egy részlete Hong-kong felett.

4. ábra. Kilátás a hong-kongi hegyek tetejéről dél felé; Aberdeen-harbour az előtérben.

Azután a Makaóból elzüllött portugallusok is jókora kontingenst tesznek ki. Különös népfaj ez! Kanton közepében, Makao-ban volt a portugallusoknak telepe, de a telepesek olyan rakonczátlanul viselték magukat, hogy a várost és környékét a khinaiak fallal kerítették el a többi helységtől. Később igen sok khinai vér vegyült az ősi portugallus pezsgő vérbe s a keveredés eredménye ez a mai kores, amit semmiféle nemzet sem tekint honfitársának. Elszéledtek már mindenfelé a keletázsiai kikötőkben. Bár európai ruhában járnak, kicsiny, igénytelen termetük, sötét arczbőrük és kissé khinaias metszésű arczuk azonnal elárulja őket.

De ezeken kívül még perzsák, hinduk, arabok, perzsa zsidók stb. seregestül lepik el nemcsak Hong-kongot, hanem az ilyenféle gyarmatvárosokat mind. Egy magyar kereskedő-családdal ismerkedtem meg Hong-kong-ban, ők sok érdekes felvilágosítással szolgáltak. Így pl.: elvittek egy lebujba, amelyre az a cím volt kiírva — persze angolul — hogy «Magyar mulató». A mulató gazdáját kerestük fel. Csunya perzsa zsidó volt, egy szót sem tudott magyarul. Angoloknak adtuk ki magunkat s kértük, hogy beszéljen magyarul. Szavalt ezután valamit, de az alighanem arabusul volt, csak magyarul nem. A ruhája is valami csodálatos keveréke a szlávnak és arabnak, csak a kalapja, az volt pörge árvalányhajás föveg, azt valahol lopta. Lebuját, részeg matrózok és khinaiakkal makaózó portugallusok töltötték meg, az opium-szag, keverve az angol matrózok kapadohányának illatával, förtelmes búzzal töltötte meg a forró lokalitást.

Visszajövet Hong-kong-ból, ismerős társasággal, kis vasárnapi kirándulást tettünk a közeli khinai partokra. Gyéren lakott kopár partok ezek, a nép halászatból és rizstermelésből él. De az idevaló őslakók sem igazi khinaiak. Az éjszaki khinai ezeknek a beszédjét meg sem érti, szo-

kásaik, ruházatuk más, az igazi khinaiak ezekről mint «kuan-tung-zsen»-ekről, azaz kantoni emberekről beszélnek, megkülönböztetésül az igazi khinaiaktól. Nem is olyan régen volt, hogy a khinai császárok ezeket a független néptörzseket leigázták, sőt még ma is élnek éjszakabbra a hegyek között félig független vad népek (a miau-cz'-k és a lo-lo-k).

Hong-kong nedves és mégis meleg éghajlata nyáron nagyon kellemetlen, a felhők lombján megülik a hegyeket, fojtó szélcsendben permetezik az eső s ez még sokkal kellemetlenebb, mint a száraz meleg.

Örültünk, amikor ismét hajóra kelve, Sang-hai felé indultunk. Hideg északi monzun állta útját hajónknak a Formosa-csatornában, abban a szűk tengerszorosban, ami a khinai partok és Formosa-sziget között van. A Meduza félig üres volt, a propeller csavarja a nagy hullámverésben kinn kelepelt a levegőben, kegyetlenül rázva a régi alkotmányt. Az esőnek folyton lógott a lába, egyszóval igen kellemetlen utunk volt és a rossz géppel még hozzá négy nap helyett csak egy hét múlva értünk Saing-hai-ba.*

Sang-hai a Jang-cze-kiangba ömlő Hoang-pu folyócska mellett fekszik. (L. a Jang-cze deltájának térképét.) A hajó először a Jang-cze folyam torkolatába fut be, aztán Vuzung erőd mellett a Hoang-pu folyóba s ezen fölfelé egészen Sang-hai felé, ahol horgonyt vet. A folyó itt széles mederben folyik, elég hely jut a kikötőnek.

Bocsásson meg kedves olvasóm, hogy most egy kissé szárazabb részletekkel fogom útatni, de ez szükséges a többiek megértésére.

1841-ben és 42-ben az úgynevezett opium-háború alatt foglalták el az angolok Hong-kong szigetét s kényszerítették a khinai kormányt, hogy néhány kikötőt megnyisson

* A Meduza ugyanebből az útból hazatérve, Szumatra északi csúcsánál, ismeretlen sziklának ment neki és elsüllyedt, de az utasokat megmentették.

az angol kereskedelemnek. Ezek voltak: Kanton, Amoi, Fu-csou-fu, Ning-po-fu és Sang-hai-hszién.*

Később a többi nemzeteknek is megengedték a kereskedelmet és letelepedést ezekben a kikötő városokban, sőt még sok mást is megnyitottak az európaiak számára.

Sang-hai egyike azoknak, amelyekben a legtöbb európai telepedett le s a fallal kerített khinai város mellett gyorsan épültek fel a francziák, az angolok és az amerikaiak városai. Igy most Sang-hai két részből áll: 1. A fallal kerített khinai város, amelyikben európainak nem szabad megtelepedni, kivéven a misszionáriusokat. 2. Az európai városrész, vagyis angolosan a settlement-ek (telepítvények), három főrészből: a khinai város mellett van a kis francia város, középen a legnagyobb és legszebb: az angol város és legéjszakábbra az amerikai városrész, amit a khinaiak az odavaló dialektus szerint Hon-kiu-nak neveznek. Az európai város ügyeit közös hatóság intézi, de azért minden kerületnek megvan a maga autonómiája, külön rendőrsége, csak a khinaiakkal szemben viselkednek egységesen s akkor, ha a telep veszélyben forog. Ilyenkor ostromállapotot hirdetnek s a legidősebb konzult diktátornak választják. Míg ott voltam, a taligások sztrejkoltak és fellázadtak az

* Khina belső része 18 tartományra oszlik. Ezek: Csi-li, San-tung, Ho-nan, San-hszi, Sen-hszi, Kan-szu, Sz'-csuenn, Hu-pé, Hu-nan, An-huái (v. Ngan-huái), Kiang-szu, Cse-kiang, Fu-kien, Kiang-hszi, Kuang-tung, Kuang-szhi, Kuéi-csou, Jün-nan. Minden tartomány megyékre és kerületekre oszlik. A megyéket khinai nyelven «fu» néven jelölik, székhelyüknek a nevéhez is hozzá szokás tenni a fu elnevezést, pl. Cse-kiang tartományban Ning-po megye székhelye Ning-po-fu. A megyék ismét kerületekre oszlanak, a kerületeket *ting*, *csou* vagy *hszién* névvel nevezik rangjuk szerint. A kerületek fővárosai ugyanezt a nevet kapják. Például Cse-kiang tartomány Ning-po megyéjének egyik kerülete vagy járása Csin-hai kerület, amelynek fővárosa Csin-hai-hszién. E szerint tehát Sang-hai-hszién, mint khinai város igen alacsony rangú város, hisz a hszién a legalacsonyabb a kerületek között. Ezért találjuk a térképeken mindenütt kis betűvel írva, holott az európaiakra nézve Khinának egyik legfontosabb helye, forgalma talán legnagyobb egész Khinában, lakóságainak száma is igen sok fu városét fölülmulja.

európaiak ellen. Az ostromállapotot azonnal kihirdették s az ügyek intézésére Stübel német konzult választották meg.

Az európai városrészekben persze teménytelen khinai is él, sőt jobban szeretnek itt lakni, mint a khinai városban, mert az rémítő piszkos, egyike a legpiszkosabb khinai városoknak, míg az európai városban széles utcák, rendes házak, gáz és elektromos világítás, vízvezeték, fegyelmezett rendőrség nyujtanak nekik szokatlan kényelmet.

Ilyen unalmas dolgokon bizony át kell esnünk kedves olvasóm, olyan ez, mint mikor valaki utazni akar, aztán előbb a menetrendet kell tanulmányoznia.

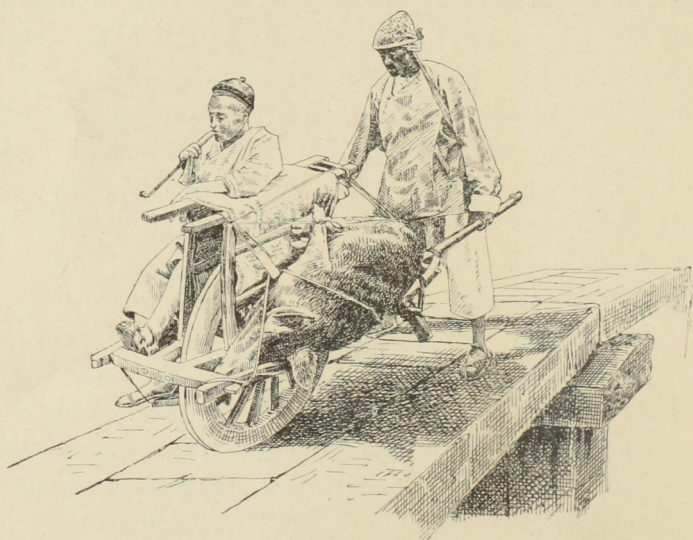
Nos tehát, amint a hajó kikötött, a parton a teherhordók és gyaloghintósok rémítő zshivaj közt a kikötő elé tódultak, képtelen láрма, verekedés támadt köztük, míg aztán egy hatalmas hindu rendőr korbáccsal rendet csinált. Minden hajó kikötésekor ugyanez a jelenet, ugyanezeket az ütlegetek kapják, de azért nem okulnak. Végre eggyel megalkudtam, aki a podgyászomat beszállítja a vendéglőbe, egy gyaloghintót pedig megfogadtam magamnak.

A teherhordók kocsija egykerekű nagy fataliga, amilyent az 5. képen lehet látni. Két oldalán padkája van, erre rakják a terhet, vagy erre ül az utas. Utazó-czélra persze az európaiak nem használják. Nyikorog a szerencsétlen szerszám kegyetlenül, de hát a talicskásnak ez tetszik.

A másik járómű nem igazi khinai, hanem Japánból származik. Nem is lehet Khinában másutt látni, mint az európaiak telepein. Kétkerekű, rugós, európai gyártmányú kis kocsik ezek, úgynevezett jin-riksák, amiket jó tüdejű khinai ficzko futva húz, egy pár krajczárért kilométereket szalad és rendkívül ügyesen bujkál a tolongásban.

Ilyen díszes módon hurczolkodtam a franciza város legelőkelőbb vendéglőjébe, a «Hôtel des Colonies»-be, meg kell emlékeznem róla, mert sokáig volt tanyám s a vendéglős előzékenysége sőt jóindulata nagy segítségemre volt.

Gyorsan ismerkedtem meg a legjobb társaságokkal s csakhamar képet szereztem Sang-hai társadalmi életéről. Valami 5000 európai él itt, akik, kivéve a konzulátusok hivatalnokait, mind azért jöttek ide, hogy gyorsan meggazdagodjanak. Az egyik, mint matróz kezdte, most nagy import-export üzlete van. A másik, mint vámhivatali őrök kezdte, aztán megtanult khinai nyelven, befönt néhány khinai tőkepenzest, most azok őröke a vámhivatalnál,

5. ábra. Egykerekű taliga (wheelbarrow). Fénykép után.

ő meg elmúlatta a vagy onát Párisban, most újra kezdte s már ismét háza van. Hogy miképpen szerezte, arról jobb hallgatni. Különben jellemző az egész társadalomra nézve egy odavaló öreg tudós megjegyzése: «Válassz ki Sang-hai-ban három tetszőleges egyént, akközül a három közül kettő halálos ellenség és bizonyosan megfojtaná egymást egy kanál vízben, ha lehetne.»

A német és az angol klubb a két fő társadalmi testület. A német klubban a mi szokásainknak jobban megfelelő

viszonyokat találtam, mint az angolban, ámbár az igazi előkelőségek csak ebben vannak. A tanulmány-utazóval a német klubban rendkívül udvariasan bánnak és mesélnek neki rettentő sokat. Persze a khinaiakat szidják, mint a jégeső. Például:

«A khinaiak a legfukarabb, legsugoribb emberek» — hogy nem hagyják kifosztani magukat.

«A khinai mind csaló, sikkasztó, hűtlen kezelő, jellemtelen fráter» — de azért az üzletkötésekben mindig a khinai húzza a rövidebbet. Az európai és khinai között felmerült peres ügyekben khinaiakból és európaiakból álló vegyes bíróság dönt: mindig az európai nyeri meg az ügyet.

«A khinai szemtelen, mint az őszi légy, még a járdán sem kerüli ki az embert» — ezt egy obskurus napidijas mondja, akit egy három nyelven beszélő, tetemes nagyon felett rendelkező, tisztességben megőszült khinai nem került ki.

«A khinai mind piszkos, mozsdatlan alak, aki minden évben csak egyszer vált ruhát» — hanem mivel olcsóbb és tisztább az európainál, mindenütt khinai szakácsok főznek, még a klubokban is s a tisztelt urak igen jóízűen szoktak a «mozsdatlan» szakács keze után enni, különösen, ha potya.

No de hát azért van ám abban valami, hogy a Sang-hai-ban lakó khinaiak nem valami rokonszenves népség.

Az igazi khinai az európaít lenézi, szokásait kineveti — a Khinában tartózkodó európaiakról meg nagyon jól tudja, hogy az miféle népség — tisztelet a kivételeknek. Milyen egészen másképp beszél az a khinai az európaiakról, aki «otthon», vagyis Európában ismerte meg őket, meg milyen egészen másképp beszél a khinaiakról az az európai, aki «otthon», tehát Khina belsejében ismerte meg őket!

Hagyjuk azonban egymással marakodni a jó sanghaikat, tekintsünk körül kissé a városban, hogy aztán végleg

elhagyva az európai kulturát, megismerjük a khinaiakat a maguk valóságában, szép országukkal együtt.

A Hoang-pu folyó mentén megy végig az ú. n. «bund» (m. bönd), amely a francia városrész előtt a vásárosok és a khinai hajók rakodója, az angol város előtt eszplanád és a személyszállító gőzösök és gőzbárkák kikötője, az amerikai városrész előtt pedig, mivel a folyó szerint ez van legalul s a torkolat is itt a legszélesebb, itt kötnek ki, vagy vetnek horgonyt a nagy tengeri gőzösök. Az amerikai városrészben van a legtöbb gyár, a legnagyobb raktárak stb. Az angol városrész a nagy üzletek helye. Szabályos, egymásra merőleges utcák rostélyozzák be; a Hoang-pu-val párhuzamosan futó utcákat a khinai tartományok szerint, a merőlegeseket pedig a nagy fővárosok szerint nevezték el. Ez igen ügyes dolog, mert könnyű a tájékozódás. A város Andrassy-útja a Nan-king utca, ahol a délutáni kocsikorzóban gyönyörködhetik az utas. Remek fogatokat lehet látni, de khinai kocsikázó éppen annyi, ha több nincs, mint európai. A khinai nők itt az európai szokások befolyása alatt sokkal szabadabban élnek, mint Khina belsejében, pompás női toaletteket lehet látni, igazán mondhatni, hogy pompásakat, mert ami szépet a khinai selyem-ipar és selyemhímzés produkál, azt a nők ruháin lehet leginkább megcsodálni.

A Nan-king-utca kivezet a lóverseny-térre, hogy is lehetne meg Sang-hai lóversenyter nélkül, hisz ha valahol három angol, meg két ló letelepszik, ott a házépítésnél is előbbre való a lóversenyter (a harmadik angol lesz a totalizátor).

A lóversenytéren kívül aztán villák kezdődnek, majd kivisz az út a Zi-ka-vei misszió-telep felé, amiről lesz még szó.

A kocsikorzó bámulása közben dobszó, vezényszó üti meg a fülünket. Az önkéntesek jönnek! Angolos egyenruhában, skót zenekar vezérlete alatt lépdel el előttünk Shang-

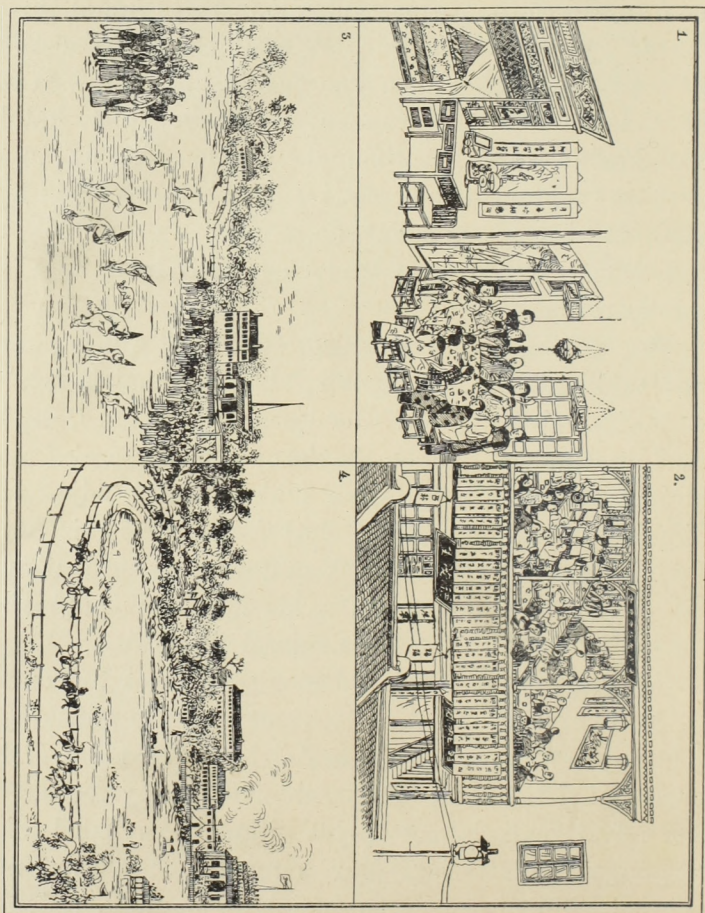
hai minden nemzetiségű fegyverfogható fiatalsága. Utánuk néhány nehéz ágyú gördül. Minden pénteken gyakorlatot tartanak künn a lóversenytéren. Csinosan rendezett, jól fegyverzett kis gárda, amely, minthogy Sang-haiban nem szabad katonaságnak állandóan tartózkodni, hivatva van az európaiakat a khinaiak esetleges ellenségeskedésétől megoltalmazni. Van ugyan egy jó kis haderő az angolok kezében rendőrség címen: ezek válogatott, hatalmas szál hinduk, óriási turbánnal, védelemnek ugyan jók, mert ezeket durvaságuk miatt még jobban gyűlölik a khinaiak, mint az európaiakat, de rendőrnek nem valók, mert sem angolul, sem khinai nyelven nem tudnak, aztán durvák és ostobák.

Úgy a Nan-king-utcza külső része, mint a vele párhuzamos többi utczák legnagyobb része a khinaiak üzleteivel és lakásaival van tele. Rendesen egyemeletes, keskeny homlokzatú, de teljesen egyforma házak ezek, amiket európai vállalkozók építettek s khinaiaknak adják bérbe. Éjjelenként van itt nyüzsgő élet! A mellékelt rajzokat egy khinai könyvből vettem, ezek mutatják az európai és khinai életet Sang-haiban. Ez a kis könyv az európaiakról gúnyos leírást ad és számos rajzzal illusztrálja.

A rajzokhoz a következő megjegyzéseket fűzöm.

Az 1. rajz jól mulató társaságot leplez le indiskrét módon, éppen vacsoránál. Az asztal tele apró kis evőeszközzel, parányi tálakkal, mindmegannyi egy-egy fogás. A férfiak felváltva foglalnak helyet gitáros hölgyekkel, akik a társaságot mulattatják. Már a mulatságnak ez a módja sem igazi khinai, ezt az európaiaktól tanulták. Aztán meg a szoba khinaias berendezésével kiáltó ellentétben: ott fénylik az európai petroleum-lámpa az asztal felett, egy áll az európaias íróasztalon is, európai óra és toalett-tükör mellett. Az ajtó táblás betétjei sem eredeti khinaiak. — Itt akar némely világjáró khinai néprajzot tanulmányozni!

A 2. rajz «mői zenekaros» kávé-, illetőleg teaház belsejébe enged bepillantást. A lokalitás emeleten van: ezt az európaiak importálták. Künn az utcán az elektromos ív-

6. Shang-hai élet khinai művészek rajzai után.

lámpa golyóját lehet látni, felette európaias, utczára néző ablakot.

A 3. rajz olyan jelenetet ábrázol, amit a khinai művész az európaiak sang-hai életéből lesett el. Az angolok egyik

kedvencz sportjátéka ez, az ú. n. zsák-futás. Az európaikat persze mind csunya, rokkant mellű, sovány alakoknak pingálta, bizony czélzatosan s markansan kiemelte a nadragos barbárok hosszú lábait, ami a bő lebernyegeken járó khinaiak előtt olyan ízléstelen.

A 4. kép végül a lóversenyt mutatja, hátul a város egy része, az istállók s jobbról a nagy tribün látszik tele emberrel. A rendes pályán belül az akadályversenyek pályáját is jelezte a rajzoló, a tér közepén pedig szántóvető tartja az ekeszarvát. A lovasok különböző ruhájára is figyelt a művész (mind úrlovasok, itt még nem lehet zso-kékkal trafikálni).

A valódi khinai város, amit magas fal kerít, már sokkal kellemetlenebb benyomást tesz. A falakon kívül sáncz-árok húzódik, amit a legrettenetesebb moslék és piszok tölt meg, szerencse, hogy a Hoang-pu folyó a tenger dagályával szintén megduzzad és ilyenkor kiöblíti ezeket az undok csatornákat, de még így is minden képzeletet felülmul az a szenny, amit magába fogad. A kapuk alatt von-szolódó nyomorékok, hihetetlen bűz fogadja a kíváncsit. A város belseje sem sokkal kellemesebb. Utczái olyan szűkek, hogy lovas kocsival nem lehet bennük járni. Nagy kőlapokkal van ugyan minden utca burkolva, de azért a szenny igen nagy. Úri emberek nem is laknak sem itt, sem egyéb khinai városban, az utcára, hanem az utcától magas fal keríti el az udvart, szűk kapun lehet bejutni s amint belép az ember, meglepi a kellemes, nyugalmas udvar, csend, rend és tisztaság, s az épületek ízléses elrendezése. Aki csak a nyüzsgő utcákon, a gyalogos csócselék között jár, rendkívül kellemetlen benyomást nyer a khinaiakról. Milyen kellemes például valamelyik nagy templom udvarán és kertjeiben, ahol a tisztaság valósággal a kényességig megy s a fantasztikus és ízléses díszítmények és kerti építmények között milyen szent nyugalom honol! Sehol Sang-

haiban nem éreztem magamat olyan jól, mint a Csang-huang, azaz a hatóság templomában. Ez nem messze van az éjszaki kaputól, mindenki könnyen megtekintheti. Bővebb leírását majd az építészetről szóló fejezetben fogom adni. A csendes udvarokon háborítatlan nyugalommal rajzoltam és méregethettem, magamra hagytak, sőt a templomot őrző egyházi mindennap meg is hitt egy csésze theára. Kívülről a város nyüzsgő élete egyhangú morajként hatolt be, a kertekben pedig csak a szellő járt, megmetsuhogva az akkor rügyező fák tar lombjai között.

Sang-hai khinai városában a európaiak mindenütt bátorsággal járhatnak, pedig az európaiak közt általános az a vélemény, hogy oda nem tanácsos fegyver nélkül vagy kíséret nélkül belépni. Egyéb kellemetlenség nem érheti, csak a koldusok húzzák le. Mégis vannak, akik már egy évtizede laknak Sang-haiban és még nem volt bátorságuk bemenni a khinai városba. Különösen B. orvos urat emlegetik, aki egyszer bement a városba, aztán nem talált ki többé, mert a khinaiak mindig félrevezették. Egyszer aztán megismerkedtem dr. B. úrral s következő párbeszéd fejlődött ki közöttünk.

— Hogy lehet az, hogy doktor úr eltévedt a khinai városban, hisz én mindennap magam, egyedül járok benn már három hete és még soha semmi kellemetlenségem nem volt!

— Hisz az természetes!

— Tessék?

— No igen, hát ön nem tévedt el, mert szilárd jellemű embernek ismerem.

— Doktor úr rejtélyekben beszél?

— Azonnal megfejttem ezt a kis rébuszt. Hát én szépen besétáltam a városba, nézegetni az üzleteket és a khinai életet. Megszomjaztam és betértem egy theaházba.

— Nem félt?

— Már hogy féltem volna! Hisz nagyon szívesen láttak! Csinos hölgyek szolgáltak föl, igen jól elmulattam velük. Aztán mikor haza mentem, ki fogadott? Az anyósom!

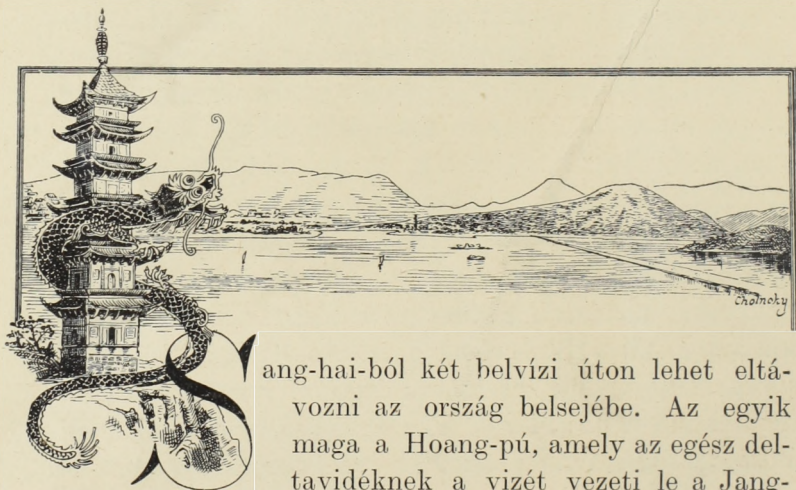
— No a többit értem! — mondtam.

— De aztán el ne áruljon!

Megigérttem, hogy nem árulom el, hisz magyarul nem tud senkisem Khinában!

MÁSODIK FEJEZET.

A Jang-cze-kiang deltáján.

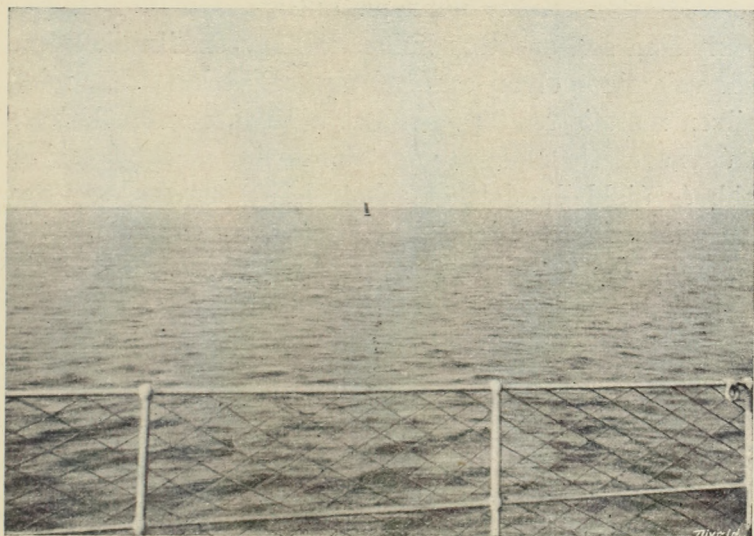
ang-hai-ból két belvízi úton lehet eltávozni az ország belsejébe. Az egyik maga a Hoang-pú, amely az egész deltavidéknek a vizét vezeti le a Jang-cze-kiangba, a másik az úgynevezett Szu-csou-csatorna, amely az angol és az amerikai városok közt éppen a német konzulátus pompás palotája előtt nyílik a Hoang-pu-ba.

Mielőtt azonban megkezdeném utazásom leírását, kérem kedves olvasómat, kísérje figyelemmel azt a térkép-vázlatot, ami ehhez a fejezethez van mellékelve. Szükséges egy kissé megismerni ezt az érdekes vidéket, hogy megértsük, milyen csodálatos munkát végeztek itt a khinaiak s hogy mennyire egészen mások itt a közlekedés, kereskedelem, ipar, társadalom stb., mint nálunk s bizonyos tekintetben mennyire előbbre vannak itt a khinaiak, mint mi.

Amint látjuk, a térképen a Jang-cze-kiang, a legnagyobb kontinens legnagyobb folyama, hatalmas éjszagnak dom-

borodó ívvel ömlik a tengerbe. Torkolatánál, mint pl. Tung-csou városnál már szélesebb, mint a Balaton, egyik partjáról alig lehet látni a másikat. Torkolata előtt áll éppen a hatalmas Czung-ming sziget, amelyen majd félmillió ember lakik.

A térkép délkeleti részén hatalmas tengeröblöt látunk, Hang-csou-öböl nevezet alatt. Ebbe ömlik bele Hang-csou-funál, Khina egykori fővárosánál a Czien-tang-kiang,*

7. ábra. A Jang-cze-kiang a folyam közepéről tekintve. Eredeti fénykép.

amiről még csodákat fogok elbeszélni. A Jang-cze-kiang, meg ez az öböl háromszögletes lapályt fognak körül, amelynek nyugati határa az az egyenes vonal, amit Hang-csou-futól Csön-kiang-fuig húzhatunk. Ez az utóbbi város ott fekszik, ahol a folyam elhagyja a hegyeket.

Ezt a most kijelölt háromszög alakú területet a Jang-cze-kiang építette fel az ő hordalékából, ezt nevezzük a Jang-

* Kiang az khinai nyelven van s annyit tesz, mint hajózható folyó. «Ho» névvel jelölik a nehezen hajózható folyókat, mint pl. a Hoang-ho, amely pedig nagyobb a Dunánál.

cze-kiang *deltájának*. A Jang-cze-kiangtól éjszakra elterülő lapály valószínűleg szintén a deltához tartozik, azaz ez szintén a folyam lerakódásaiból képződött, de ez még nincsen bebizonyítva, még ott nem igen járt természetvizsgáló.

A delta közepét a nagy Tai-hu tó foglalja el, ez a gyönyörű szép víztükör, amit majdnem minden oldalról hegyek vesznek körül. A delta ugyanis nem olyan egyhangú megszakítatlan síkság, mint pl. a Ganges deltája Indiában, hanem sok apró kis különálló hegy emelkedik rajta. Ezek valamikor olyan apró, elszórt szigetek voltak, mint amilyen most is teménytelen van a Hang-csou öböl előtt, az úgynevezett Csu-san szigetek. Amint a folyó mind újabb és újabb hordalékot rakott le a tengerbe, egy-egy ilyen sziklaszigetet mindig hozzácsatolt a szárazföldhöz.

A tengert a térképen úgy színeztem, hogy annál sötétebb kék legyen, minél mélyebb. Amint látjuk, a Czung-ming sziget mellett a folyam medre mélyebb, mint a torkolatnál a tenger. Ez onnan származik, hogy ahol a folyó vize még mozog, ott nem rakhatja le azt a sok iszapot, amit magával hozott, hanem tovább viszi. Amint a szigetet elkerülve a folyó mocskos vize szétterül a tengeren, folyása megszűnik és a benne lebegő iszap lehull, mint a hó, a fenékén gördített homok pedig megállapodik. Ezt az iszap- és homok-lerakodást, amely mintegy elrekeszti a folyam torkolatát, nevezzük *rekeszzátonynak*. A Jangcze-kiang rekeszzátonya felett olyan sekély a víz, hogy a hajóknak ugyancsak vigyázni kell, mikor itt keresztül igyekeznek, hogy zátonyra ne kerüljenek. A tengernek azt a részét, ami világosra van festve, bátran tekinthetjük úgy, hogy ott a folyam már igen sok homokot és iszapot rakott le. Az előre nyúló delta már néhány évszázad múlva elérí a kis Gützlaff sziklaszirtet, ahol világító torony és tengerlatti táviró-állomás van.

Hogy milyen gyorsan nyomul előre a delta, azt érde-

kes dolog bizonyítja. A delta végén, Sanghaitól délkeletre, két csipkés vonalat látunk, ezek hatalmas földsánczokat jelentenek. A belsőt a XV. században, tehát ezelőtt 500 évvel építették, kétségkívül egészen ki a tenger partjára, mint a félsziget déli részén. De aztán a Jang-cze-kiang gyorsan hordta a homokot és az iszapot a töltés elé, csakhamar annyi szárazföld keletkezett, hogy érdemes volt a külső sánczot építeni. Ma már ezen is tetemesen kívül van a tenger partja. A hajósok nagyon jól tudják, hogy milyen gyorsan változik a meder alakja a torkolatnál, sőt a zátonyra jutott hajókat azonnal úgy körülsánczolja a folyam homokkal, hogy ha a hajót elég gyorsan le nem szabadítják, ott maradnak mindenestől!

Kedves olvasóm, én is úgy vigasztallak, mint az egyszerű káplár a halálra fáradt bakát: «Ne búsulj, öcsém, mindjárt fele utján leszünk».

De mi már ezen túl vagyunk, még csak arra a kérdésre nem válaszoltam, hogy minek kellett azokat a nagy földsánczokat építeni?

Egy csodálatos természeti tünemény az, amivel a khinaiaknak meg kellett küzdeniök, hogy a deltavidék alacsony lapályát lakhatóvá tegyék.

Azt hiszem, hogy mindnyájunknak fölösleges lesz megmagyaráznom, hogy mi az az árapály? Tudjuk mindannyian, hogy a Hold miképpen húzza, vonzza maga felé a tengerek vizét, hogy aszerint, amint a Hold fejünk felett van, akkor felduzzad a tenger, ha meg kelőben, vagy nyugvóban van, akkor meg elviszi tőlünk a vizet és beköszönt az apály. Mikor a Föld úgy fordul, hogy a Hold éppen a lábunk alá kerül, akkor meg az előbb elvonszolt víz megint összefut s megint csak dagály van.* Napjában tehát kétszer megdagad és kétszer leapad a tenger.

* Azt a dagályt, amely akkor áll be, mikor a Hold lábunk alatt van, nehéz népszerűen és egyszerűen megmagyarázni, nem szánhatok neki több teret itt.

Nyílt partokon a dagály és apály különbsége sokkal kisebb, mint öblökben, különösen olyan helyeken, ahol az öböl fokozatosan szorul össze, a mélység pedig rohamosan csökkenik. Ilyenek a körülmények éppen a Hang-csou öblében. A Khinai-keleti tengert a nagy nyílt oceántól csak gyér szigetsor választja el. A szigeteken (Riu-kiu szigeteknek nevezik a japániaiak) belül a tenger általában nem több, mint 200 m. a szigeteken kívül egyszerre 4—5 ezer méterre süllyed a tengerfenék. A dagály ezen a hirtelen megszikéredő helyen már magasra szökve tart a Hang-csou öblökben, ott pedig a folyton szűkülő partok és folyton sekélyedő meder annyira felduzzasztják, hogy az öbölben a dagály rendszeren 5—6 méterrel emelkedik az apály vízszíne fölé, de szökő árkor, ami holdujssággal, illetőleg holdtöltével kö-

8. ábra. Tong szolgál a fiával. Er. fényk.

szönt be, a 10 métert is eléri. Ez magában még nem volna túlságosan nagy, vannak ennél sokkal magasabb dagályok is, de a tengerfenék hirtelen és lépcsőzetesen való emelkedése azt

okozza, hogy a dagály lassú, egyenletes emelkedés helyett megtörik és óriási víztorlasz alakjában hömpölyög be a Czien-tang-kiang torkolatába.

Ha a nagy tengeri hullám nagyon sekély helyre ér, ott megtörik, előre bukik és zúgva, tajtékozva fut ki a partra. Ezt a tüneteményt a németek «Brandung»-nak nevezik, mi is gyönyörködhetünk benne a Balaton partján például Siófoknál, ahol a sekély partszegélyen a hullámok tара-
juzva törnek meg és futnak ki a partra. A tenger dagályát is ilyen nagy hullámnak képzelhetjük, amely sekély vízre

érve, megtörik és tajtékzó, zúgó vízfal alakjában fut ki a partra.

E miatt a csodálatos és nagyszerű természettünemény miatt kellett azt a hatalmas gátat emelni, ami a Jang-cze-kiang deltáját egész hosszaságában elkeríti a tengertől. Ez a zúgó ár, amit a francziák mascaret-nek neveznek, s amit mi magyarul «özönár»-nak fogunk nevezni, előntén az egész alacsony deltavidéket, ha a gáttal útját nem állanák.*

A khinai híradásokon kívül az angol tengerészeti hatóság tudósítása alapján is hallottunk már erről a csodálatos tüneményről, de természetvizsgáló még nem tekintette meg s ezért siettem februárius hó végén Sang-hait elhagyni s minél előbb eljutni a Hang-csou öböl éjszakai partjára.

*

1897. februárius 22.-én hosszas töprengés után végre elhatározó lépéssel bekopogtattam a vendéglős irodájába. Magát a vendéglőst találtam ott s minden bevezetés nélkül így szóltam hozzá:

- Mosszió, én holnap elutazom.
- Hová?
- Az ország belsejébe.
- Ah! Ez igazán szép és nemes vállalkozás, csak bátran, nem olyan rosszak ám a khinaiak, mint ahogy festik őket! Bátran járhat közöttük! Aztán az ország gyönyörű szép, igazán érdemes megnézni.

— De én még nem fizettem ki a számlámat, pedig már három hete...

— Oh, kérem, kérem, az nem sürgős, de ha kívánja...

* A föld más helyén is ismeretes ez a tünemény. A Seine torkolatában a folyó szabályozása előtt szintén látható volt, az Amazonas torkolatában, ahol «pororoca» néven ismerik, szintén meg van, de még több helyről is írták már, de sehol sem olyan nagy mértékű, mint a Hang-csou öbölben.

— Köszönöm, majd ha visszajöttem!

Nagy szemeket meresztett és egyet nyelt, de nem tudott szólni.

— No igen, — mondtam — itt hagyom a műszereim javarésztét, ruhatáramat stb. és elmegyek egy hónapra, mire visszajövök, itt lesz a pénzem Európából s akkor fizetek!

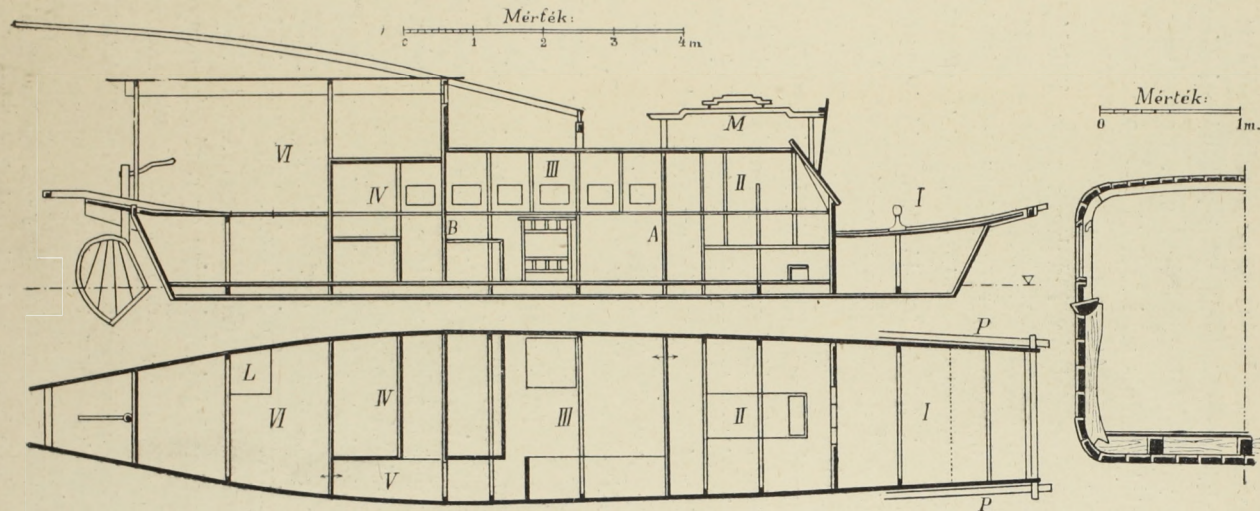
— De uram! Mit keres ön az ország belsejében!? Érdemes is azt megnézni! Aztán a nép ellenséges, majd megbánja, hogy elment; majd egyszer valahol agyoncsapják, tudom, hogy nem lesz kedve többet az ország belsejébe menni!

— Akkor már igazán nem lesz, de hát azt csak bízza reám! Hanem hát itt hagyom Önnek zálogban teodolito-mat, meg pompás sebességmérő műszeremet. Aztán meg a ruháim nagy részét stb., stb., így már reménylem el-ereszt?

Nehéz szívvel ugyan, de mégis útnak bocsátott, hanem a műszereket elcsukta a kasszájába.

Khinai házhajót fogadtam az utazásra, napjára 3 mexikói dollár (mintegy 4 frt) volt a bérlet. Ezért csinos hajót kaptam, amelyben 3 fedett, kényelmes helyiség van s öt matróz volt a hajó személyzete. Előzőleg megfogadtam már a szolgálmat, akit a 8. képen mutatok be, kis fiával együtt.* A hajón, aminek a belső berendezését és szerkezetét a 9. ábra mutatja, volt kis konyhánk, nekem szobám ágygal, asztallal, székkal és polczokkal, meg szolgáltnak egy fülkéje. Emögött hátul aztán a matrózok helyisége volt, ahol eveztek, kormányoztak, főztek és aludtak.

* Szolgámmal angol nyelven érintkeztem, rettenetes angol nyelvet beszélnék a közönséges khinaiak! Az angol szokat a khinai nyelv szokásai szerint halmozzák egymásra, szóbőségük alig terjed ki, 3—400 szóra, de azért úgy hadarják ezt a csodás zagyvalékot (portugallus szavak is vannak benne), hogy aki még nem hallotta, meg sem érti először, akár milyen jól tud angolul.

9. ábra. Házhajó. Fenn balra a házhajó hosszanti metszete, alatta alaprajz, jobb oldalon a hajó fél keresztmetszete.
 I. előtér; II. befedhető veranda, konyha; III. utas-szoba; IV. eseléd-szoba; V. átjáró folyósó; VI. matrózok helye.
 A. díszes bejáró; M. ponyvasátor állványa; L. a matrózok lejárója a hajóüregbe.

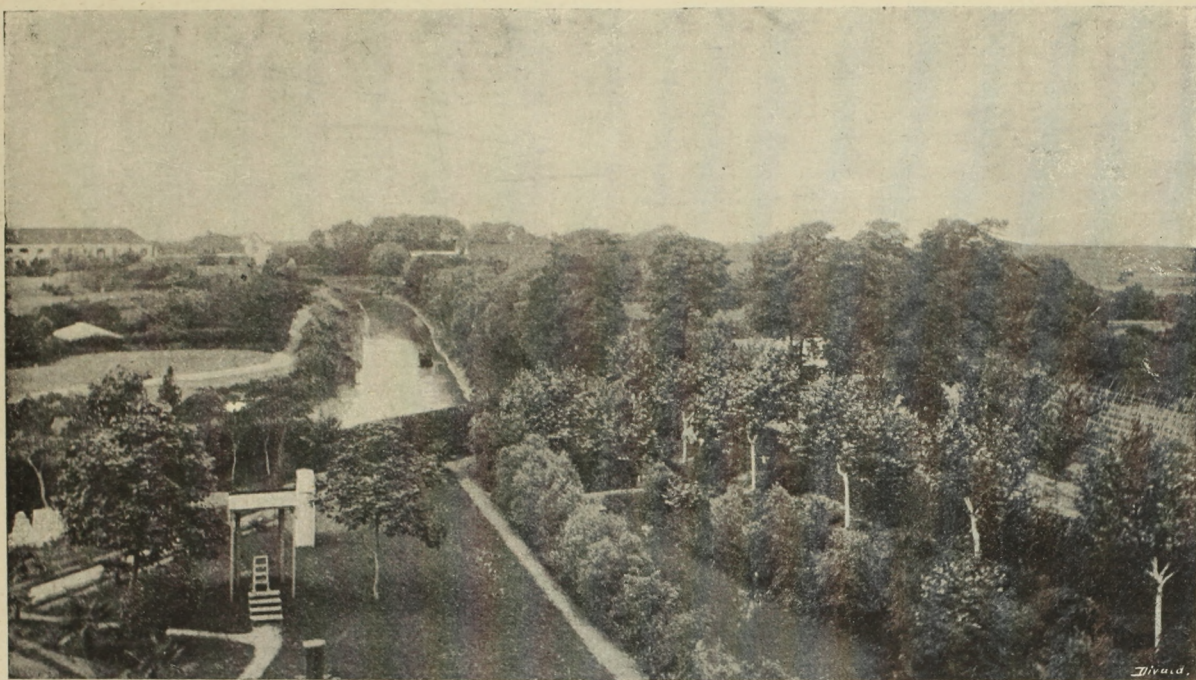
A konyha berendezése nagy gondot okozott az én Tong szolgámnak. Összevásárolt húst két hétre! Kenyeret egész vékákkal, mindenféle zöldséget stb. Persze egy hét múlva a hús ehetetlen volt s ki kellett dobnom, aztán egész khinai kosztra tértem át.

A Hoang-pu folyón indultam meg fölfelé, sok időbe tellett, míg kivergődtünk a khinai város előtt horgonyzó teménytelen dsunka közül s kiértünk az európaias gyárkémények füstjéből, hogy igazi, hamisítatlan khinai levegőt szívjunk. A folyón fölfelé való hajózás rendkívül kellemes, ha jó szél dagasztja a vitorlát, mert bár végtelen lapály terül el jobbra, balra, mindig van látni való, hol halásztelep, majd falusi idill, majd kis iparúzó városka, ahol hemzsegnék a vízi járóművek. Az egész vidék végtelen lapály, mégis változatos, mert az egészet sűrű lombok takarják, festői széppé tévén néhány részletet.

A Hoang-pu folyóról Szung-kiang-fu előtt tértem le dél felé. Kin-san-hszién felé.*

Keskeny kis hajócsatorna ez, amely bujkálva kanyarog a virányos lapályon, teménytelen mellécsatorna ágazik ki belőle, de szárazföldi utat apró gyalogutakon kívül nem lehet látni. Ezen a vidéken az összes forgalom, úgy a személy-, mint a teherforgalom, a vízen, hajókon bonyolódik le. A hajózó csatornák éppen olyan sűrűn hálózják be ezt az országrészt, mint a mi földjeinket a kocsutak. Térképünkön csak a főbb csatornák és azok vannak kitüntetve, amelyeket európai utazók tudósításai alapján biztosabban ismerünk. De hát akkora kis térképen mindent nem is lehetne lerajzolni, hisz ez a térkép nagyobb területet foglal magában, mint a Dunántúl Horvátországgal

* Kérem kedves olvasómat, kövesse utamat a mellékelt térképen. Pontozott vonallal jelöltem lehetőleg eltűnő vonallal, mert nem az a célom, hogy az én utamról nyerjen az olvasó viágos képet, hanem azokról a vidékekről, amelyeket leírok. Egészen más a tisztán tudományos munka, ott inkább a részletek pontos felsorolása a hasznos, az általánosítások csak másodrangúak,

10. ábra. Sang-hai vidéke a Zi-ka-wei obszervatórium erkélyéről tekintve. Előtérben az obszervatórium eszközei, hátrább a misszió épületei. Eredeti fénykép.

együtt, hogy is lehetne pl. a Dunántúl összes kocsútjait ekkora térképre felrajzolni.

Kin-san-hszién előtt értem az első sziget-hegyeket, régi vulkáni kőzetből valók, azonnal látszik rajtuk, hogy hajdan szigetek voltak.

Maga a város hatalmas falakkal kerített terjedelmes négyszög. De milyen nagy volt meglepetésem, amikor a falakról széttekintettem s az óriási négyszögben egyetlenegy házat sem láttam. A hajdani város helyén szántóföldek vannak. Hova lett az a sok nép, amely kétségkívül sűrűn beépítette a falak közötti tért és virágzó ipart és kereskedelmet fejtett ki. Az egyik kapu körül, de a kapun kívül szorong néhány kis ház, ez az egész város! A többi a hatvanas években elpusztították a rettenetes tai-ping-lázadók. Ezeknek a kegyetlen pusztításairól majd később szólok.

Kin-sannál láttam először a partvédő műveket is, amiket, mint már mondtam, a térképen csipkés vonallal húztam ki. Azután Csa-pu, majd Hai-ji-hszién helyiséget érintettem. Hai-jinél az egyszerű földsáncz helyett már 7 m. magas, pompás faragott kövekből épült kőfal védelmezi a lapályt az özönár ellen. Ennek a falnak a képét a 11. rajz mutatja. Azután Kan-pú-csönn helyiségnél gyönyörű fenyő-lombokkal sötétlő sziget-hegyek közé kanyarodik a csatorna, sajnos, a szakadó esőben nem nagyon gyönyörködhettem bennük. Itt volt valószínűleg hajdan az a fényes kikötőváros (Kan-fu), amelyikkel az arabok folytattak nagy kereskedést, akkor még úgy látszik, hogy az öböl hajózható volt. Ma már nem lehet itt nagy forgalom az özönár miatt, amely mindennap kétszer nyargal végig az öböl vízszínén. A város elhanyaglott, ma csak rongyos helység, inkább halásztanya.

Aztán értünk Hai-ning-csoubá, ahol az özönár a legjobban tanulmányozható.

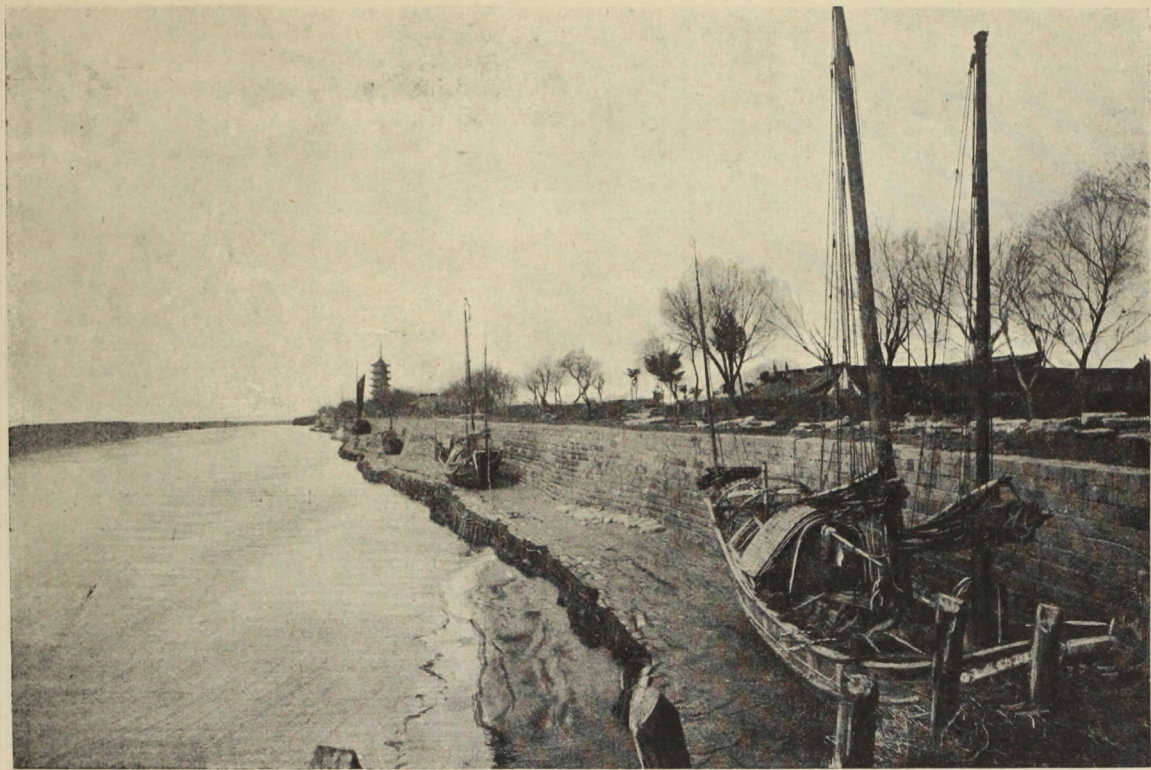

11. ábra. Tengeri partfal Hai-jiben az özönár ellen. Eredeti fénykép.

A város előtt éppen olyan hatalmas partfalak húzódnak, mint Hai-ji előtt. Ezeknek a képét a 12. rajzon lehet látni, a fal tövében vitorlás hajók húzódnak meg, várják az özönár elvonulását, hogy aztán az özönár nyomában rohanó sebes árral felússzanak Hang-csou-fuba. A hajókat az özönár első rohamától félkörösen kiugró rőzse-sarkantyúk védelmezik. Erre a sarkantyúra álltam ki, hogy fényképfelvételeket készítsék a jelenségről. A 12. kép is az egyik ilyen rőzse-sarkantyúról vététt fel, a másik messze a pagoda előtt látszik. Ezen a képen azt is lehet látni, hogy a tenger színében czölöpsor védelmezi azt a homokkal kitöltött emelvényt, amelyen a hajók nyugosznak. Ez a czölöpsor a fal alámosatását is megakadályozza. Mikor az előkészületek megtörténtek, kiálltam a fényképező gépemmel a rőzse-gátra s izgatottan vártam az özönárt.

A folyam legkisebb vízállása volt akkor, a víz harsogva, zúgva rohant ki a tenger felé. Olyan sebesen folyt, hogy felszíne szabályos ránczokba redőződött. Nemsokára távoli, tompa moraj volt hallható, mint közelgő égiháború távoli, szakadatlan mennydörgése. Majd a nyílt tenger egyenes-vonalú horizontján fehér csík tűnt fel. A közelgő özönár homlokfalának tajtékzó habjai!

A moraj folyton erősödött, a hatalmas víztorlasz egészen közel jött s az első fényképet készíthettem róla. A lemezt kiváltani, a gépet újra beállítani percz műve volt ugyan, de a rohanó áradat már akkor bömbölve, mennydörögve rohant el a rőzsésarkantyú előtt. Reszketett a föld, reszkettem én is az izgatottságtól, mikor a gépem pillanat-zára másodszor csattant. Ekkor kaptam a 13. képet. Ismét kiváltottam az üveget s az elrohant csoda felé irányozva, még egy felvételt készítettem róla, de az izgatottságom, a körül álló kíváncsiak tolongása, az egész állvány félelmes reszketése, megghiúsították a felvételt.

12. ábra. Tengeri partfal Hai-ningben, a partfal egyik kiugró rőzse-sarkantyujáról. Hátul a Bóta-pagoda. Eredeti fénykép.

A 13. kép nyújt legjobb fogalmat erről a csodálatos természeti jelenségről. A kép közepén, ahol az álló khinai alak feje van, ott a víz még épen olyan sebesen folyik ki felé, az oceán felé, mint annak előtte. (Az álló khinai alak is az oceán felé néz.) A fénykép baloldalán, ott ahol a víz felszínét tajtékzó hullámok zürik-zavarják, ott a víz felszíne 3 méter és 80 cm.-rel magasabb, mint az álló alak fejénél, vagyis ilyen magas tajtékzó vízfallal rohan be az oceán sós vize a folyam kifelé hömpölygő édes vize felett!*

Az özönár a vágató paripa sebességével rohan be a Czien-tang-kiang torkolatába. Eltávozása után még sokat emelkedik a vízszin, mert a víz még mindig eszeveszett sebességgel fut fölfelé a folyón. Hogy milyen rettenetes ez a roham, arról fogalmat nyújt az az eset, ami Moore kapitány egy kis gőzkutterjével történt. A kis gőzöst közel viték a déli parthoz, úgy, hogy nemsokára megfeneklett, sőt apálykor egészen szárazra is jutott. Ekkor a hajó nagy macskáját elásták a homokba, sőt megterhelték valami két mázsa vassal, a vasmacska 30 öles lánczára még két mázsa kőszemet raktak. Ilyen előkészületek ellenére is az özönár a hajót felpakta, hatalmas rántással megindította s bár a gőzgép teljes erővel dolgozott az áram ellen, mégis 25 perc alatt 5 1/2 kilométernyire ragadta el a folyón fölfelé. Amikor a macskát kivették, annak az egyik kapája,

* Ezt a tüneményt kicsinyben mindenki előállíthatja, aki hozzájut olyan fürdőmedencéhez, amelyikbe lépcsőn kell lemenni. Töltsük meg a medencét annyira vízzel, hogy a lépcső egyik fokán csak egy ujjnyi vastag vízréteg legyen, mikor már a medencében ül a fürdőző. Testének egy kis kiemelésével a lépcsőről gyorsan szalad le a víz: ez az apály, mert csakugyan a medencében alacsonyabban áll a víz. Ha most hirtelen visszaereszkedik, úgy a víz kis özönár alakjában fut fel a lépcsőre. — Mikor a síófoki mólók közt halad be a gőzhajó az állomásra, a két mólón az özönárhoz nagyon hasonló tüneményt látunk. A hajó teste ugyanis tetemes vízmennyiséget szorít ki a helyéből s a hajótest elmozdulása után, sebesen foglalja vissza a víz az előbbi helyét s az így keletkezett mesterséges «apály» és «dagály» gyors váltakozása a hajó nyomában, a sikéribb parti szegélyen az özönárt utánozza.

13. ábra. Az özönár Hai-ning előtt. Eredeti fénykép után.

meg a láncz maga is olyan fényesre volt csiszolva, mint az ezüst. A szén a zsákokból félházsa kivételével, teljesen elűszott s a zsákok keményen meg voltak tömve homokkal.

A tünemény elvonulása után a khinaiak, akik körütem gyűltek, kíváncsiságból viccelődni és ingerkedni kezdtek. Sőt amikor mélyen elmerülve a látott csodás tünemény felett való elmélkedésbe, a város falai alatt hajóm felé igyekeztem, a falról néhány kődobás rezzentett fel. Kerülnöm a sáncz-árok miatt nem lehetett s túrnóm kellett, hogy alaposan meghajigáljanak tégladarabokkal, szerencse, hogy vastag prémes süveg és téli kabát volt rajtam.

Éjjel, úgy éjfél tájban, amikor fényképeim előhívásával voltam elfoglalva, ismét hallottam az özönárt mennydörögve elrohanni a város alatt.

A felejthetetlen Hai-ningből először éjszaknak, majd nyugatnak tartva, a Nagy-, vagy Császár-csatornába jutottam, amiről majd következő utam leírásakor még szólni fogok. Ezen a pompás vízi úton végre Hang-csou-fuba jutottam.

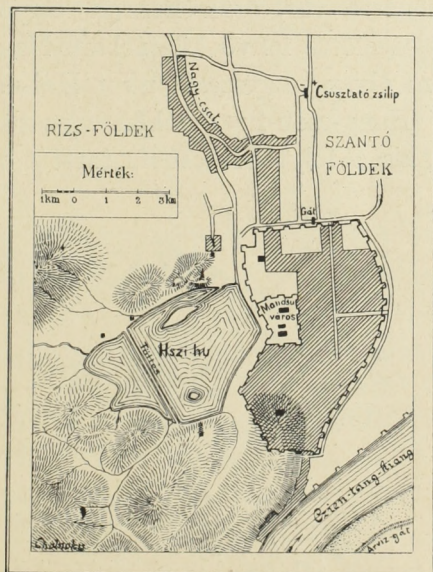
A városnál végződik a Nagy-csatorna, amely fél Khinán végig nyúlik. De itt a Czien-tang-kianggal nem lehet összekötni az özönár miatt, ezért a Nagy-csatornán érkezett árúkat száraz földön kell átvinni a folyóra. A város forgalma rendkívül élénk. Órák hosszat jöttünk már a Nagy-csatornán, folyton ipartelepek, teménytelen hajó és szakadatlan házsor között s ez még mind csak előváros! Aztán nem lehetett tovább menni, kikötöttünk. A kikötés helyétől még jó séta a város igazi faláig s mindig házak közt visz az út. A falakon belül azonban sok a pusztaság, beépítetlen, illetőleg elpusztult terület: itt is a tai-ping lázadók pusztítottak. Hanem aztán mikor bele kerül az ember az utcák tömkelegébe, akkor látja csak, hogy micsoda város-koloszszus ez! A városnak hozzávetőleges térképét a 14. ábra szolgáltatja, saját fölvételeim és egyéb források alapján.

A város igazi nagyságát és pompás fekvését azonban csak a várost környező halmokról lehet megítélni. Különösen a város északnyugoti oldalán van egy domb, ahol régi pagoda áll, onnan remek a kilátás! Ennek egy részét lehet látni a fejezet bekezdő képén, felül. A város nyugoti falai ugyanis tóvá duzzasztják fel azt a folyót, ami a Nagycsatornát táplálja. Ez a híres Hszí-hu, a khinaiak egyik legkedvesebb mulató vidéke.

A város falai alatt lombos fák árnyékában teménytelen pompás kéjhajó himbál a kikötőkben, zeneszó, mulató helyek zsivaja hangzik, a szép alkonyattal eleven a tó partja, pompás selyem ruhába öltözött sétálók hullámanak a fák alatt, mások hajóba ülnek és zeneszó mellett csónakáznak a sima tó tükörén, amely az alkonyfényben ragyogó eget, a

környező hegyeket s azoknak tisztas romjait tükrözi vissza.

Hang-csu-ról azt írja Marco-Polo, hogy «kétségtől a legnemesebb és legjobb város, amely a föld kerekiségén van!» Akkor császárváros volt, mert a mongoloktól elűzött Szung-dinasztia itt húzta meg magát, ma már nagyon sokat vesztett ugyan jelentőségéből, de azért Khinának ma is egyik legszebb városa. A várost különösen az teszi fontossá, hogy a selyem-iparnak ez a legfontosabb emporiuma. A mellékutczákban mindenfelé, ahol csak az ember benéz

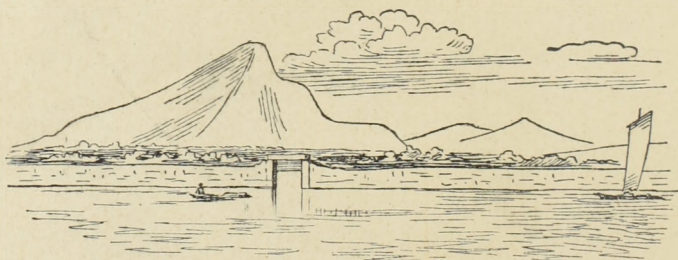

14. ábra. Hang-csu térképe.

az ajtón, a szövőszéket látja dolgozni, a csatornák partjain pedig festik és mossák a selymet, azokkal a pompás és tartós színekkel, amiket nem tudunk még ma sem utánozni.

A város egyik déli kapuján át a Czien-tang-kiang partjára érünk. A folyó itt széles mederben folyik, a sziklás partokról pompás kilátás nyílik felső völgye felé, s aki az özönárra vár, órák hosszat elgyönyörködhetik a jobbra-balra előtte fekvő kilátásban. Maga az özönár itt közelről sem olyan nagyszerű, mint Hai-ning előtt.

Hang-csou-fu vidékén igazán gyönyörrel sétáltam s csakis a folytonos esőzés tartott vissza, hogy a környező

15. ábra. Szigethegy a Nagy-csatorna mellett, Hang-csou-fu közelében.
Eredeti rajz.

hegyeket jobban be ne járjam. De rendkívül kellemetlen, esős, szeles idő járt, aztán az időm is nagyon ki volt szabva, siettem tehát utamat folytatni. Hang-csou-fuból egyenesen éjszagnak tartottam a nagy Tai-hu tó felé. Ez az út éjszagnak rendkívül érdekes, jobbról-balról teménytelen szigethegy emelkedik. Hogy milyen különösek ezek a meredeken kiemelkedő, magányos sziklabérczek, arról fogalmat nyújt 15. képünk. Hát még a kilátás ilyen hegy tetejéről! Óriási messzeségbe el lehet látni, köröskörül végtelen alföld, csak a magányos sziget-hegyek szakítják meg itt-ott a kilátást. A hegy lábánál a rizsföldek vízlepte táblái csillognak, köztük a falvak, mint egy-egy egyenes vonalakkal ha-

tárolt folt sötétlenek,ombok alá rejtve. A hajózó csatornák pedig véghetetlen kusza vonalakkal hálózzák és kigyózzák be a csillogó mezőket. Föltünik európai fülünknek az a végtelen csöndesség, ami környez. Nálunk a hegytetőkre kocsirobaj, gépszakatomlás stb. hallik fel: itt gépek nincsenek, a zörgő szekerek helyett pedig némán vitorláznak a hajók.

Hu-csou-fu városon magán nincsen semmi különös, sokkal érdekesebb és szebb a vidéke, hisz tőle éjszakra ott van a pompás Tai-hu tó, Khinának ez az egyik gyöngye!

Meg kellett kerülnöm az egész tavat, mert lapos fenekű hajómmal a viharos, változékony időjárásban nem lehetett a nyílt tóra mennünk.

Ping-vang-sz'nél ismét a Nagy-csatornába értem s aztán éjszának tartva Vu-kiang-hsziénbe jutottam. Érdekes város ez, tele műemlékekkel, van szép négyszögletes pagódája, meg hosszú viaduktja. A város faláról való kilátást a 16. kép mutatja.

Aztán rengeteg sűrű csatorna-hálózatba bonyolódunk, a forgalom folyton nőtt, míg végre feltűntek Szu-csou-fu város falai.

Hang-csou-fu után ez ennek a vidéknek legjelentősebb, de meg egész Khinának egyik legnagyobb és legszebb városa. Környéke lapályos, csak délnyugatra kéklenek a Tai-hu-parti hegyek. A város falai majdnem egészen szabályos, négyszög alakú tért zárnak be, ami sűrűn be van építve, bár ez a város is sokat szenvedett a tai-pingektől, hisz az a kegyetlenség, amit itt műveltek, az ember történelmének legborzalmasabb lapjaira való.

A város a legfinomabb khinai ipar termékeinek a forrása. A khinaiak éppen úgy beszélnek Szu-csou-furól, mint mi Párisról és Londonról, ami finom árú, arra rögtön ráfogják, hogy Szu-csouban készült.

A város közepén pompás ép pagoda áll, állítólag a leg-

16. ábra. Vu-kiang-hszién a Nagy-csatorna mellett. Eredeti rajz.

nagyobb egész Khinában. Ez meglehet ugyan, de nem a legszebb: túlságos masszív, nehézkes, semmi különös architektúra nincs rajta.

A város egyik sarkában egy hosszú és vékony, meg egy tömzsi alacsony pagoda áll egymás mellett. Ennek a kettőnek érdekes története van. Szu-csou-fuban ugyanis három évenként nagy vizsgálatokat tartanak, ezekre sok ezer fiatal ember sereglik a város falai közé. Egy évben ezek a vizsgálatok igen rossz eredménnyel végződtek. Akkor még csak a hosszú, vékony pagoda állott és azt az író toll-pagodájának nevezték. A kormányzó megkérdezte a vizsgáló-bizottságtól, hogy mi az oka annak, hogy a vizsgák olyan rosszul sikerültek. A bizottság összeült és sokat töprenkedett azon, hogy mit feleljenek a kormányzónak. Végre kisütötték s felírták a következőleg:

«A városban van egy pagoda, az író toll pagodája. Ki látott író tollat tintatartó nélkül? Az író toll magában semmit sem ér. Másik pagodát is kell építenünk, amelynek a neve «tintatartó-pagoda» legyen, akkor majd bizonyosan jobban fognak sikerülni a vizsgák.»

Így épült az alacsony, kis zömök pagoda. Hogy használt-e? azt a khinai krónikások bizonyosan igen szépen bebizonyítják.

Szu-csou-fu nyüzsgő, hemzsegő utcza-tömkelegéből elegendő egy nap. Azután már vágyik ki az ember a délkeletre kéklő, gyönyörűen csoportosuló hegyek felé, de sajnos, én ide nem tehettem kirándulást. Sietnem kellett, még hosszú út állt előttem: a Tung-pához kellett eljutnom. A város falain kívül a csatornák téveteget útvesztőjét még folyton sűrű házcsoportok kísérik, a kikötött és összevevő hálózati vízi járóművek között, a szűk csatornákon nehéz előre jutni, annál is inkább, mert a parti házak kidülő szárnyaiból lépcsők vezetnek le a csatornára, minden terv nélkül, a közlekedés akadályára, aztán minden lépten-

nyomon híd, vagy keresztezés, heves kanyarulat stb. nehezítik az előre jutást. Végre elmarad a város. A zezzugos apró csatornák hatalmas, sugáregyenes csatornába futnak össze: ez a Nagy-csatorna, annak egyik legszebb része, amelyen egészen Vu-hszi-hsziénig vitorláztam.

Ez a város nem is olyan régen még kis város lehetett, a rangja sincs meg, meg a falak nagyon kicsiny kis területet zárnak be, kompikált csatorna-tömkeleg egyik szigetén. A külvárosok azonban rengeteg nagyok. A Nagy-csatorna mellett óraszámra visz az út tégláégető kemenczék mellett, a város déli részén pedig fazekasok és cserepesek óriási kolóniája van. Itt készítik azokat az óriási cserépfazekakat és medenczéket, amit a khinaiak fürdőkádnak használnak.

A kész árút zöldre, barnára, vagy fénytelen feketére festve emeletmagas gulákba rakják a fő utak mentén, néha egészen eltakarják velük a házakat.

Vu-hsziéből a közel fekvő hegyekre tettem kirándulást.

A városból szép kongó téglával burkolt sétaút visz a hegy lábához árnyas fák alatt. Itt nagy templom és kolostor van, az egyik udvaron forrás buggyan fel, aminek a neve: Tén-sa-ti-ör-czüén, azaz «Égből szállott második forrás». Ennek bűvös hatást tulajdonítanak, betegeket gyógyít, csodákat művel.

Kis kerek kútba foglalták be a forrást, vize aztán kis medenczét táplál, ahonnan a hívők merítenek. Engem nem engedtek a vízből inni, jóakarattból, mert állítólag az ország ellenségeinek romlására van. Furcsa paradoxon a hazaszeretet és a személyes rokonszenv között.

A kolostor körül kis falucska van, a falu minden lakója agyagszobrok készítésével foglalkozik. Idétlen kis alkotmányok ezek, emlékeztetnek a mi vásárainkon látható Mikulás, husvéti bárány, bethlehem-szobrainkra stb. De vannak aztán szebb alkotások is, a khinai művészet itt-

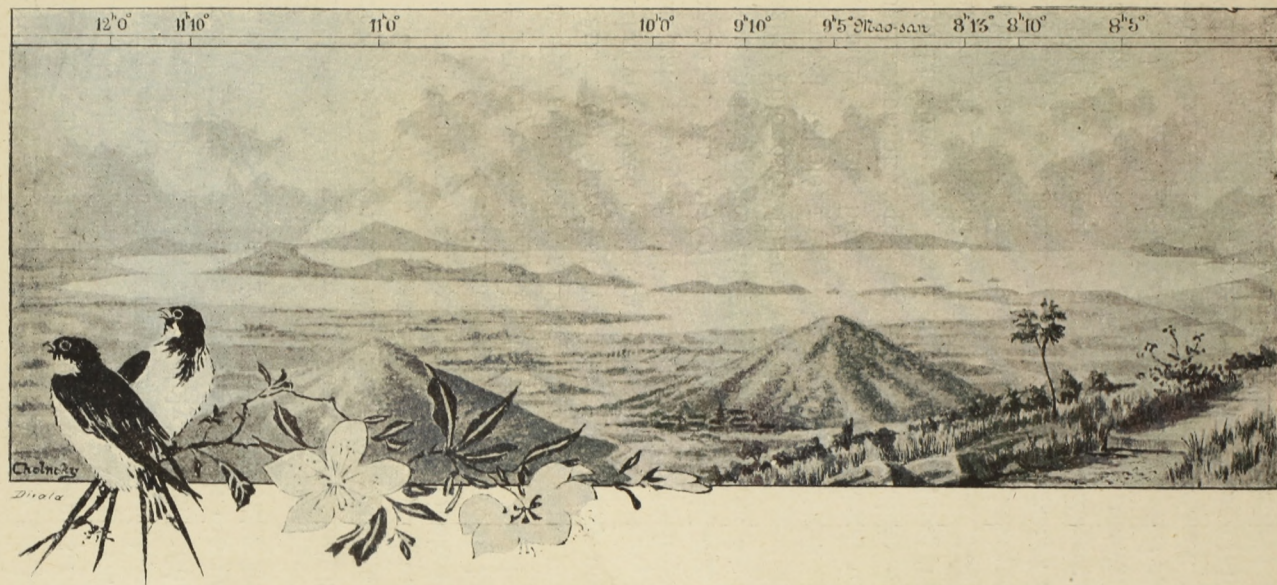
ott felcsillámlik a maga pompájában. A hegy tetejéről remek kilátás nyílik a Tai-hu tóra, annak számos nagyobb szigetére (17. ábra). Általában gyönyörű vidék ez, váltakozva lapály, bérz és végtelen víztükör. Bejártam volna ezt a hegyvidéket részletesen, de folyton szakadó esőzés akadályozott mindenben, a napot már hetek óta nem láttam, emiatt aztán geográfiai helymeghatározás sem volt lehetséges.

Vu-hszi-hsziénből másodrangú csatornán indultam el nyugotnak, hogy előre menjek a csatornán addig, ameddig csak lehet. A csatorna a tó-parti hegyek éjszaki lábánál vezetett, majd csunya, vizenyős, mocsáros vidékre értünk a Kao-hu (tó) vidékén. Nincs is erre felé nagyobb helyiség, első volt I-hsing-hszién szép kis tó partján. A tó lefolyása a városon keresztül megy, sebesen rohanva, mint megáradt folyam, aztán deltájára jut a város alatt s úgy adja le a nyugoti hegyek vizét a Tai-huba.

Innen aztán nyugat felé utunk többé nem hajócsatornán, hanem jókora folyón vezetett fölfelé Li-jang, Na-du és Ting-pu helyiségeken át. A folyót magas árvízgátak szegélyezik, különösen Na-du vidékén.

Ting-putól fölfelé még jókora utat tettünk meg a folyón, amely olyan bővizű, hogy azt hittem, még egy hétig is elmehetünk rajta, amíg forrásaihoz jutunk. Egyszer aztán hatalmas kőgát állta utunkat, a hires Tung-pa, vagy magyarul: Nyugati-csuszató-zsilip.

Ha a hajócsatornát magasabban fekvő térszín vizeivel akarjuk összeköttetésbe hozni, akkor a felső vizeket az alsótól először el kell zárnunk zsilippel, hogy a magasabb térszínen a víz felduzzadva, hajózható legyen, aztán valami más úton kell arról gondoskodnunk, hogy a hajók az alacsonyabb vízszinről a magasabbra juthassanak. Vegyük csak példának a siófoki Sió-zsilipet. Ha a Sió-csatornából a Balatonba akarna jutni a hajó, akkor a zsilipet egészen

17. ábra. Kilátás a Tai-hu tóra Vú-hszi-hszién közeléből. Eredeti rajz.

ki kellene nyitnunk, hogy a víz ne rohanjon vizesésben, hanem egyenletes lejtővel. Igen, de akkor a Balaton esetleg úgy lepadna, hogy a Sió-csatornát nem is lehetne hajózni. Ha khinaiak laknának Siófokon, akkor a zsilip mellett volna olyan kőépítmény, amelynek lankás elülső lejtőjén a hajókat fel lehetne húzni a tóba s akkor aztán élelmes khinai hajósok még talán Steier ipartermékeit is hajón szállítanák a Zalán, Balatonon, Dunán végig keletre.

Nálunk nem ilyen lejtőket, vagy csusztató-zsilipeket, hanem ú. n. csegéket, vagy kamara-zsilipeket szokás építeni. Ilyenek vannak a Ferencz-csatornán is.

Majd a következő fejezetek egyikében egy kisebb ilyen csusztató-zsilipet rajzban is be fogok mutatni. Ezen a nagy zsilipen úgy látszik, hogy ma már nem húznak fel hajókat. A Jang-cze-kiang gőzös-forgalma elnyomta ezt a kisebbszerű forgalmat itt. Így van az az európai kultúrával! Egy vállalat meggazdagszik, hogy milliók veszítsék kenyerüket.

Gyalog kellett felmásznom a gátra, és sétálni a másik, nyugoti kőgáthoz, ami mintegy 4 km.-nyire van a keletitől. A kettő között van a magasabb vízszin, 3.5 méterrel az alsó felett. Ez a magasabb csatorna 17 m. mély bevágásban van. Legnagyobb részt természetes patak völgy ugyan, de az ember keze sokat segített rajta. Az első csatornában állandóan tartózkodnak hajók, amelyek az egyik gáttól a másikig viszik át az árut.

A keleti gátat felmértem, de majdnem bajba keveredtem. A falu népe kíváncsian csődült a kőgátra, hogy gyanakodó szemmel ellenőrizze, mit csinál ez a csunya, ördögforma jan-kvei-cz' (idegen ördög) az ő gátjukkal! Lassan megtelt a gát emberekkel; néhány siheder rakoncátlankodni kezdett s egymást nekem lökdösték. Eleinte nyugodtan rendre intettem őket, de ez nem hogy használt volna, hanem még kinevettek, sőt fenyegetni kezdtek,

hogy bele löknek a vízbe! A jelszó ki volt adva, kezdtek tolni a gát széle felé, hogy csakugyan megfürösszenek. Velem volt ugyan a hajóról az egyik matróz, de sokkal gyávább volt, hogysem számíthattam volna rája, csakhamar el is tűnt a sokaság között. Magam ennyi nép ellen! Szerencsére a zsebemben hordtam mindig kis boxoló késemet. Csendesesen húztam a kezemre s a legszemtelenebb suhancznak az orra alá tartottam. Szinte magam is meg-

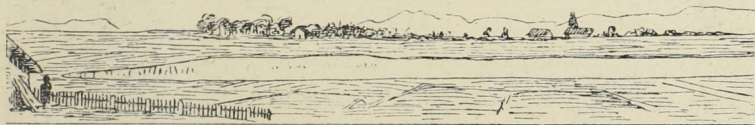
18. ábra. Tung-pa csuszató zsilip, Li-jang-hszién közelében. Eredeti fénykép.

lepődtem, ahogy megijedt a ficzkó s ugrott a tömeg közé. A körülállók is rémült kiáltással menekültek, egy perc alatt tiszta volt a gát, én pedig gyorsan illantam a hajóhoz, mert ha eszükre térnek, bizony meglincselnek!

A Tung-pa vidéke egyhangú, hullámos plató, amit az úgynevezett laterit épít fel. Ezzel a rejtélyes anyaggal még lesz dolgunk, sok fejtörést okoz a természetvizsgálóknak. Most nem beszélhetek erről a megfoghatatlan, megmagyarázhatatlan anyagról, csak egy sajátságát mondom el, aminek ismeretére nemsokára szükségünk lesz. Ez az

anyag t. i. igen rosszul ereszti át a vizet, azért a platón enyhe mélyedésű zárt medenczékben mindenütt megáll a víz. Így származnak azok a magaslati tavak, amelyek közül egyet 19. képünk mutat.

Visszatértemben ugyanazon az úton mentem egészen Szu-csou-fuig, amelyiken jöttem. Innen kezdve pedig Kun-san-hszién felé vettem utamat és pedig, mivel pénzem teljesen elfogyott, kis gőz remorqueur-rel vontattam a hajót. Amióta a khinai kormány megengedte, hogy a khinai belvizek bizonyos vonalain kis gőzbárkákkal szabad közlekedni, de csakis úgy, ha annak tulajdonosa khinai, azóta

19. ábra. Magaslati tó a Tung-pa vidékén. Eredeti rajz.

a Nagy-csatornán, meg a többi fotosabb és nagyobb közlekedő utakon rendszeres járatok vannak. Szu-csou-futól egész Sang-haiig 10 frtot fizettem a vontatásért. A kis gőzbárkához öt ilyen házhajó volt hozzá kötve, mint az enyém. Egész vizi vonat ez tehát, de mindenkinek szalonkocsija van.

Olyan erős orkán támadt Szu-csou-fuban időztemkor, hogy a kis gőzbárkának is ugyancsak dolgoznia kellett, míg másnap estére Sang-haiba jutottunk. A magunk kenyerén eltartott volna egy hétig is az út, aztán meg a gőzbárkát csak Sang-haiban kellett fizetni — hogy miből? Az még akkor a jövő titka volt előttem.

II ARMADIK FEJEZET.

Kirándulás Sao-hszing-fu vidékére.

Komorán, mint elátkozott királyfi, dolgozgattam vendéglői szobámban Sang-haiban. Az úton készült fényképeimet másoltam hitelben vásárolt folyadékokkal, hitelezett papirosra. A vendéglős gyanús szemmel nézegetett rám s műszereimet magánál tartotta: mind a ketten úgy tettünk, mintha elfelejtkeztünk volna róla.

Európából semmi vigasztaló hír, pedig már elutazásom előtt feladtam levelet, hogy ha pénzt tudnék kapni, azt küldjék táviróval Semmi válasz.

Sötét, esős délutánon kopogtatnak az ajtón, a szolga D. urat jelenti, egy nagy vállalat igazgatóját. Ez nagy úr! Vajjon mit keres nálam?

— Kedves barátom! — így kezdi. — Maga ugyan

semmihez sem ért, hanem azért mégis meghívom most «szakértőnek!»

— Kedves D. úr! Én ugyan csakugyan semmihez sem értek és ön fenomenálisan tud gorombáskodni, de azért elmegyek szakértőnek. Hány százat fizet?

— Mit? Még fizetni? Elviszem utazni magammal! Az egész útja nem kerül semmibe, láthat, tanulmányozhat, összefirkálhat mindenféle zöldet a jegyzőkönyvébe, csak nekem azt fogja megmondani, hogy mi az oka annak, hogy árvíz van ott, ahova viszem.

— No ez ugyan nem valami fényes honorárium, de azért megyek.

— Agyó!

— Megálljon, kedves D. úr! Hát mikor?

— Mikor! Hát holnap reggel öt órakor indulunk! Azt hiszi talán, hogy egy fél esztendővel előbb bejelentem? De nagy úr az úr!

Alig, hogy kihúzta a lábát, persze azonnal kezdtem pakolni. Másnap reggel csakugyan megindultunk, kényelmes utazásunk volt: európai házhajóban (khinai mintára) külön gőzbárhákkal vontatva. Este már a Hoang-pu nagy kanyarulatánál voltunk, reggel pedig Kia-san-hsziénnél ébredtünk fel arra, hogy a tartomány határánál a vámon megállítottak. Gyorsan elintéztük dolgunkat s a kis gép püfögött tovább Kia-sing-fu felé, ahol a Nagy-csatornára értünk.

Engedje meg kedves olvasóm, hogy megismertessem ezt a remek vízi utat, amely Hang-csou-futól egészen fel éjszakra Tien-czinig visz. Legnagyobb részt, mint pl. Kia-sing-futól Hang-csouig is régi folyómedreket használtak fel az építéséhez.* De azért sok helyen bizony tetemes be-

* Ez a folyómeder a Hang-csou-tól nyugotra fekvő hegyek vizét vezeti le a most követett uton a Hoang-pu-ba s annak mintegy főága. A másik főág a Hszi-tai-hu felől jön s a Tai- és Hszi-tai tavak vizét vezeti le. Min-

vágásokat is készítettek, mint pl. Csönn-kiang-fu közelében, ahol a nagy vízi út a Jang-cze-kiangba nyílik, délre le egészen Tan-jang-hsziénig. Lóczy leírása szerint itt 22—25 m. mély bevágásban szeli át a csatorna azt a földhátat, ami a keleti és nyugoti hegyeket összeköti.

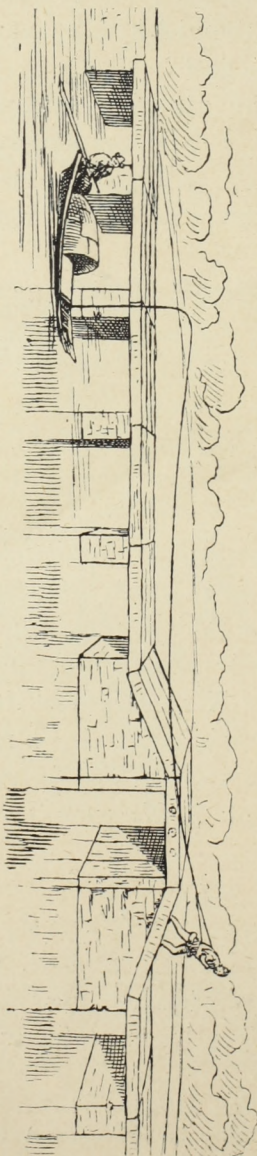
A csatornát elejétől végig nagy pazarlással épített vontató út kíséri. Ahol valami mocsáron, vagy vizenyős lapályon megy át a csatorna, ott a vontató út faragott kőből készült viaduktus, mint amilyent a 20. ábra mutat. Szu-csou-futól délre a Nagy-csatornából öt nagy mellécsatorna ágazik ki egy helyen. A mellécsatornák összefutását pompás, 54 nyílású boltozatos kőhíd fogja át, amit a khinaiak «Kincses övhíd» néven neveznek.

D. urat gyakrabban figyelmeztettem a csatorna egyes műépítményeire, a felelet mindig gúnyos «Szép, szép!» volt. Egyszer aztán kijött a türelemből:

— Ugyan mit mutogatja ne-

dennek itt kell lemennie, mert dél felé nem mehet, följebb a Jang-czen pedig nem torkolthat a folyamba mellékfolyó erről a lapályról, mert a tartós nyári magas víz idején nagyon visszaduzzadna. Különösen komplikált itt a vízrendszer, teljesen megérteni csak akkor fogjuk, ha a vidék egyes részeinek finom magasságkülönbségeit ismerni fogjuk.

20. ábra. Vontató út a Nagy-csatorna mellett Hang-csou-fu közelében. Eredeti rajz.

kem itt ezeket az esetlenségeket! Sokkal érdekesebb az, hogy milyen könnyű volna itt vasutat vezetni a csatorna partján.

— Minek ide a vasút? Boldogabb ez a nép a maga őskulturájával!

— Hát azt hiszi, hogy én is olyan hígvelejű humanista vagyok, mint maguk? Mit törődöm én ezzel a sok piszkos khinaival, a vasút nekem kell, nem ezeknek!

— De azért majdha koncessziót kér, akkor minden igyekezetét arra fogja fordítani, hogy bebizonyítsa mennyire szükséges ennek a népnek a vasút s hogy milyen boldogok lesznek vele!

— Dehogy! azt fogom bizonyítani, hogy a császárnak, meg a mandarinoknak mennyi haszna lesz belőle.

— Szegények!

— Persze, hogy most szegények! Majd gazdagok lesznek, ha vasútjuk lesz . . .

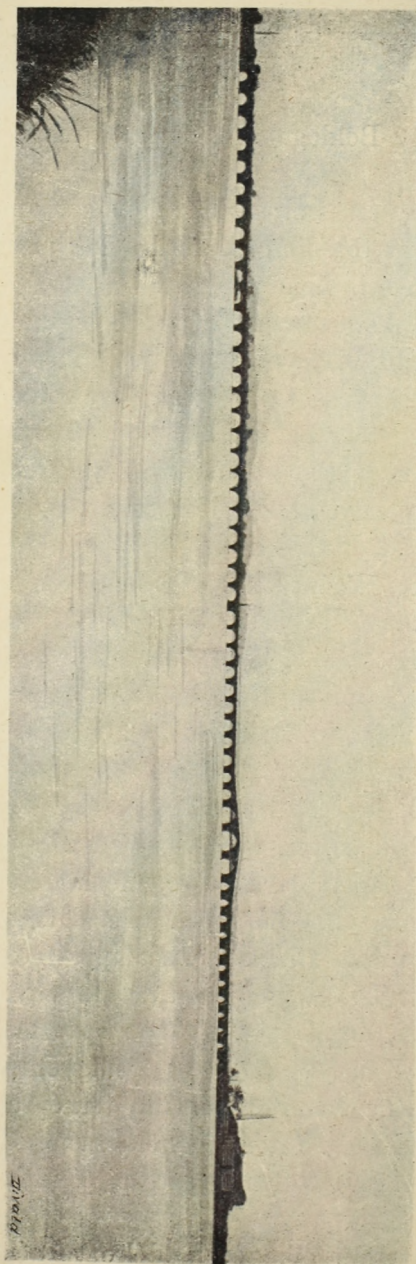
— . . . igen D. uréknak. —

— Ah! maga kedves barátom ehhez sem ért, mint sok máshoz. Maradjon csak maga a filozófiánál.

Megérkeztünk Hang-csou-fuba. Ott a hajót hátrahagyva, gyaloghintókon mentünk keresztül a városon, le a Czientang-kiang partjára. Ott a réven átkelve, Ven-csia-jenbe siettünk, ahol kis fedett ladikra telepedve, megint csatornán folytattuk az utunkat Sao-hszing-fu felé. Útközben azt vettem észre, hogy minden háznak az alapzata kőből van: itt tehát már az árvizek sokat pusztítanak. Távolról gátak látszottak feltűnni, úgylátszik, itt is megvannak a védő művek az özönár ellen. Sajnos, a gátak nagyon nagy messzeségben húzódtak, nem tudtam őket a térképre helyesen bevezetni, azért nem is jeleztem. Délfelől szép hegyek látszottak, közöttük néhány különös égő piros színben tünt fel.

Másnap, hogy Hang-csout elhagytuk, délre megérkez-

21. ábra. Kínesek-őv-híd a Nagy-csatorna mellett, Vu-kiang-hszián és Szu-csou-fu közt. Váslott fénykép után.

tünkSao-hszing-fuba. Délután a várost néztem meg: egyike a legcsinosabb khinai városoknak. A hajócsatornák ezt is sűrűn behálózzák, mint a többi deltavidékit.

Csinos mandarin házba szálltunk meg, közel az egyik kis különálló sziget-dombhoz, amit pagoda ékesít. A város tetemes nagyságáról csak ez a kilátás nyújtott valódi tájékozást, de egyzersmind a vidék festői szépségéről is. Dél felé sajátságos vörös színben ragyogó hegyek, éjszakfelé nagy lapály, de a tenger felé a kilátást megint néhány magánosan álló domb zárta el.

Amikor a várost bejártam, útközben az egyik bolt előtt meglepetve álltam meg: egy csomó khinai fényképe között hatalmas zsilip roszszul sikerült fényképe

is volt a kirakatban. Persze azonnal megvettem. Sejtettem már az árvizek okát!

D. úrral estefelé felmentünk a pagodás dombra. Kérdezte, faggatta a khinaiakat, hogy honnan jön az árvíz, merre megy, mikor van stb., de persze az ő felvilágosításaik lehető legeggyűbbek voltak. A sárkány sok esőt hoz, egy másik sárkány, ami a tengeren mindennap kétszer végig sétál, az meg ezt a vizet nem fogadja be, akkor a két sárkány összevész és a vidék elpusztul.

A magyarázat egészen helyes volt, csak sárkány helyett tessék ezt a kifejezést betenni: «természettünemény, amit nem értünk».

Az egyik sárkány, amelyik a vizet hozza, az a zivatar, villámával és mennydörgésével, az a másik tengeren sétáló sárkány meg nem más, mint az özönár! Ha a hegyek közt felhőszakadás van, annak a vize nem tud lemenni a tengerbe, mert az özönár valamiképpen visszatartja. De miképpen? Önkénytelenül is arra a zsilipre gondoltam, aminek a fényképe már a zsebemben volt.

Dehát engem minderről nem kérdeztek, tehát hallgattam és mulattam azon a kapitális veszekedésen, amit D. úr információk beszerzésének nevezett. A szegény khinaiak izzadtak. D. ur káromkodott, utoljára a tolmácsát meg akarta verni. Végre hozzám fordult.

— Hah! ezekkel a rettenetes ostoba ficzkókkal semmire sem lehet menni. Itt nem tudunk meg semmit.

— No majd én kikérdezem őket.

— Haha! no azt szeretném látni, mikor filozófus beszél ilyen sült parasztokkal.

Dehát én magam elé állítottam egy toprongyos halászt, akit az elébb kétszer is elkergettek, mert szólni mert (amit az itt leírt párbeszédben zárójelbe teszek, azt D. úr veti közbe).

— Nos bátyám, hogy van apád?

— Köszönöm, már szellem. (Dehát csak nem akarja az egész rokonságát elkérdezni!)

— Korán költözött el, talán beteg volt?

— Nem, hanem bele fulladt a vízbe.

— Hogy-hogy! Talán ő is halász volt?

— Nem, hanem zsilipnyitogató.

— (Hisz ez egy kötözni való bolond!)

— Aha! ugy-e ott lenni a tenger partján?

— Igen! — azzal lemutatott a hegyek felé a tengerre.

— Hát ez a folyó, amelyik itt a város alatt elfolyik, azon a zsilipen át megy a tengerbe, ugye?

— Ez is, meg amaz is. Összefolynak, együtt mennek le a Teumönn felé.

— (No erre kíváncsi vagyok, hogy mi lesz ennek a fantasztikus örültségnek a vége.)

— Mi az a Teumönn?

— Kis falú, ahol apám lakott, nagy hegyek vannak a folyó mindkét oldalán, a falunál a víz nagyon sebesen folyik, az apám bele esett, aztán a zsilipnél a kőbe ütötte a fejét és meghalt.

— (Már megint az apja! az áldóját, de minek is tűröm ezt az idővesztegetést!)

— Hát ugy-e az a zsilip nagy?

— Igen, 23 nyílása van!

— Ugy-e ilyen-e! azzal előhúztam a zsebemből a fényképet.

— Ez az! Ez az! ujongott a halász, D. úr meglepetve ugrott fel és bámulva tekintett a fényképre.

— (Hol vette ezt?)

— A városban láttam meg és megvettem, gondoltam, hogy még hasznom lesz belőle!

— (Na ezekkel a betyár magyarokkal nem jó kikötni, ezek mindig lefőzik a németet!)

— Nem úgy, kedves D. úr! A magyar ember akkor

káromkodik, mikor kell, D. úr meg akkor keríti el legczifrábban, amikor éppen nem kellene!

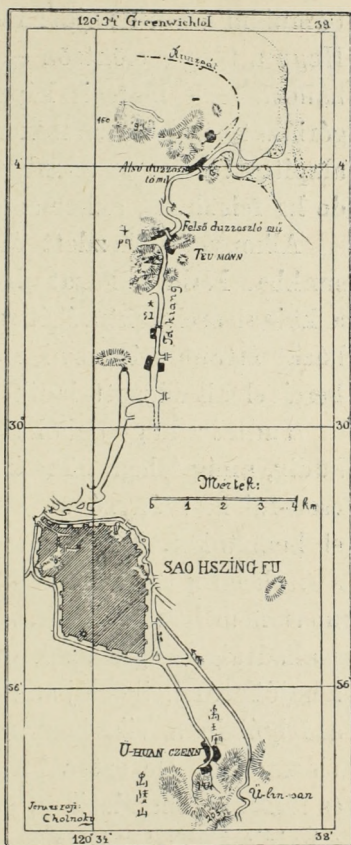
(Ne filozófiáljunk kedves barátom, hanem hát mondja el, hogy mit gondol?)

Elmondtam neki, hogy a tenger dagálya milyen csodálatos tünemény képében fut be a Hang-esou öbölbe. Leírtam neki a tüneményt, aztán így folytattam:

— Amint láttam, itt a déli partot is magas töltésekkel zárták el az özönártól. Az északi parton könnyű a dolog, mert az az esővíz, ami a hegyekből a lapályra jó, az a Hoang-pu medrén szépen lefolyik a Jang-cze-kiangba. De bezzeg, itt ha elzárták a lapályt a tengertől, akkor a hegyekről jövő vizek sem tudnak ám lefolyni! Ez a zsilip

valószínűleg arra szolgál, hogy a folyó torkolatát addig, amíg az özönár el nem vonult, elzárják a tengertől, hogy a tenger vize a folyó medrén fölfelé törve el ne öntse a lapályt. Itt a khinai mérnököknek három dologgal kellett számolni. 1. A lapályt a tengertől elzárni. 2. A hajócsatornáknak számára elegendő vizet juttatni. 3. A felesleges vizet a tengerbe levezetni. — Holnap az legyen az első dolgunk, hogy lemenjünk a tengerpartra, megtekinteni ezt a zsilipet.

— (No ez így mind nagyon szépen van elmesélve, igazán

22. ábra. Szao-hszing-fu környékének térképe. Eredeti felvétel után.

bámulom a fantáziáját! Ez csodásabb a khinai sárkánynál! Hogy a tenger elöntsön egy alföldet! Még a nagyapám sem hallotta! De hogy is képzelheti, hogy én ilyen fantazmagóriákat elhiszek, amiket maga khinai sárkány-mesére alapított! Jól van azonban, holnap lemegyünk a zsiliphez, de ha felsülünk, akkor aztán maga fizeti az utat!)

Alkonyodni kezdett és haza vonultunk szép kis lakásunkba. Majd a házat még részletesebben leírom, amikor a khinai architektúráról szólok — volt időm este az egész házat áttanulmányozni, míg D. úr a városi prefektus embereivel alkudozott ladikokért.

Tudtam, hogy ebből veszekedés lesz! A mandarin mindaddig, amíg telegrafikus izenetváltást nem végzett a Hangcsou-fui kormányzóval, addig tudtam, hogy úgysem ereszt el bennünket. Mindenféle kifogásokkal álltak elő: holnap a sírok látogatásának ünnepe lesz, holnap nem mehetünk, mert nem lesz hajó stb. stb. D. úr disputált velük körömszakadtáig. Végre azok megigérték holnap reggel 7 órára a hajókat. Éjfélkor új staféta jött, hogy olyan sebesen folyik a folyóban a víz, hogyha lemegyünk, nem fogunk tudni visszajönni. De ezt a hírnököt már csakugyan kilökte D. és ráizent a mandarinra, ha nem lesznek itt holnap reggelre a hajók, hát felgyújtja a várost, meglövéldözi a khinaiakat, összeszurkál mindenkit, aki elébe kerül.

Másnap reggel igyekeztek is a khinaiak lehető távol tartózkodni tőle, mert a hajók csakugyan nem voltak ott. Amikor kidühöngte magát, akkor engem kérdezett, hogy mit tegyünk. Mondtam neki, hogy a mandarin előbb megkérdezi a kormányzót; csak holnap reggel lesz itt a hajó, akár mit csinál sem mehetünk ma le a zsiliphez. Erre még jobban méregbe jött és elküldte a szolgáját hajóért. Az hozott is egyet, kikötötték a lakásunk közelébe. D. úr triumpfálva rontott be hozzám, hogy menjünk, itt a hajó! Kételkedve indultam vele megnézni. Mialatt a szolga benn volt

23. ábra. A Ta-kiang első szurdoka Sao-hszing-fu alatt. Eredeti fénykép.

a lakásunkon, a fedett hajót kicserélték nyílt trágya-hordó dereglyével, amely azon mosatlan, illatos állapotában lebegett a locsoló habokon. Szegény D.-t igazán majdnem megütötte a guta. — Rávettem, hogy jöjjön el velem sétálni, mutatok neki érdekes dolgokat. Útközben aztán fogtam egy üres bérladikot, azzal kimentünk a város környékét megnézni. Tetszett neki a kirándulás és délutánra ráállt, hogy ugyanezzel a bérladikkal elmenjünk a hegyekbe kirándulást tenni, mivel úgylát meg kell néznünk a folyó eredetét.

Kénytelen vagyok kedves olvasómat most arra kérni, hogy kísérje figyelemmel azt a térképvázlatot, Sao-hszing-fu vidékéről, amit a 22. ábrában mutatok be.

Lakásunktól elindulva, a várost éjszakai megkerültük s folyton a fal melletti csatornán haladva, végre kiértünk az Ü-huann-czenn felé vezető folyóba. A folyón a város délkeleti sarkánál 16 nyílású kőgerenda-híd vezet keresztül, a folyó partját pedig nyugatról remek faragottkő vontató út kíséri. Maga a kis helyiség leírhatatlan szépen fekszik sűrű fenyvessal borított hegyek lábánál. A fenyves hegyek mögött azonban kopár bérczek tűntek fel, amik egészen vörös színűek voltak.

A fenyővel beültetett dombok telve vannak sírokkal. Amilyen nagy a khinai nép tisztelete az ősök iránt, olyan igazi tisztelettel veszik körül azok sírját is és a khinai ízlés dicsőségére legyen mondva, hogy az ilyen temetkező helyek néha igazán meghatóan szépek. Ilyen az Ü-huann-czenni temető is: árnyas fenyők alatt, zúgó patakok, vízesések mellett, szűk szurdok völgyben, a sziklás oldalon szanaszét szórva nyugosznak szép kő sírjukban az elhunytak. Jelen fejezetünk bekezdő képének egyik része mutat részletet ebből a szép temetőből.

Ellenállhatatlanul vonzódtam feljebb és feljebb a hegyek oldalán, hogy elérjem azokat a csodás vörös dombokat. Sze-

24. ábra. A Ta-kiang felső duzzasztó műve felülről tekintve. Eredeti fénykép.

rencsére D. lenn maradt a faluban, kikérdezni a khinaiakat. Úgy látszik ezzel szenvedélyesen szeretett foglalkozni.

Végre elértem a hegytetőt, az a távol tündöklő vörösség nem volt más, mint az *Azalea* virága.

Az egész hegyet sűrűn, de sűrűn ellepte ez a csodaszép növény s most épen virágpompájában állott. Ez leírhatlan szép látvány, mit adnának a mi műkertészeink érte, ha a Gellérthegy Duna felőli oldalát így be tudnák vonni Azáleával, amiből egy cserép 4—5 frt, amikor virágzik. Ennek a hegynek a virágmeze milliókat ért.

A kilátás is valami remek volt innen. A város felett sötét, szennyes levegő ült, de az előtér pompás üde zöldje (akkor kezdett a tavasz beköszönteni) ezernyi apró vízi útjával, a szanaszét sötétlő falvak, jobbról balról pompás bérczek keretébe foglalva az egész tündéri látvány: egyikévé tesz az életemben látott legszebb látványoknak.

Lejövet egy kolostor felé jöttünk, amely óriási konglomerátum sziklák rémes tömbjei között húzta meg magát, a kolostor mellett 40 m. magasságból lezuhanó vízesés moraja zeng örökös zsolozsmákat. Mintha csak azokat az ábrándos khinai rajzokat látnám megelevenedni, amik olyan bizarr módon kevernek össze sziklát, vizet, épületet és felhőket (l. a fejezet bekezdő képét).

Gyerünk, gyerünk az ábrándoknak ebből a szép országából, lenn a hegy lábánál a megtestesült «próza» már kürtjelekkel hív!

Vissza is kellett indulnunk, mert a Nap már nyugovóban volt s a nyugati látóhatáron a homály kezdte takarni a bérceket. → Későn éjjel érkeztünk vissza lakásunkra.

Másnap reggel, amint megmondtam, csakugyan vártak a hajók és megindulhattunk a zsilipek felé.

A Ta-kiang (így nevezik a folyót, amelyen a zsilip van, magyarul annyit tesz, mint Nagy-folyó) eleinte lassan, alig észrevehetően folyik széles, iszapos medrében a lapályon.

25. ábra. A Ta-kiang felső duzzasztó műve alulról tekintve. Eredeti fénykép.

Ahelyett, hogy megmaradna tovább rajta, amíg a tengerhez nem ér, egyszerre befordul a hegyek közé, amelyek szigetszerűen, két csoportban emelkednek a tenger partján. Az első szurdok képét a 23. ábra mutatja. Ennek a képnek különös sajátsága van. A kép baloldalán a hegyoldalon fehér foltokat látunk, mintha megannyi ház volna, pedig azok kősírok, szarkofágusok. A kép jobb oldalán közelebből is látni belőlük néhányat. Házakat csak a kép közepén, ott, ahol a folyó a hegyek közt hirtelen kanyarulattal eltűnik, ott lehet látni. Ez a kis Teu-mönn falu.

Dehát méltán kérdezheti gondolkozni szerető olvasóm, hogy mi az oka annak, hogy a folyó nem a lapályon torlik a tengerbe, hanem a hegyek közé fordul, ahol sellők és forgók közt sietve fut lefelé. Ennek az oka az úgynevezett Lóczy-féle* természettörvény, amely a következőképpen foglalható össze.

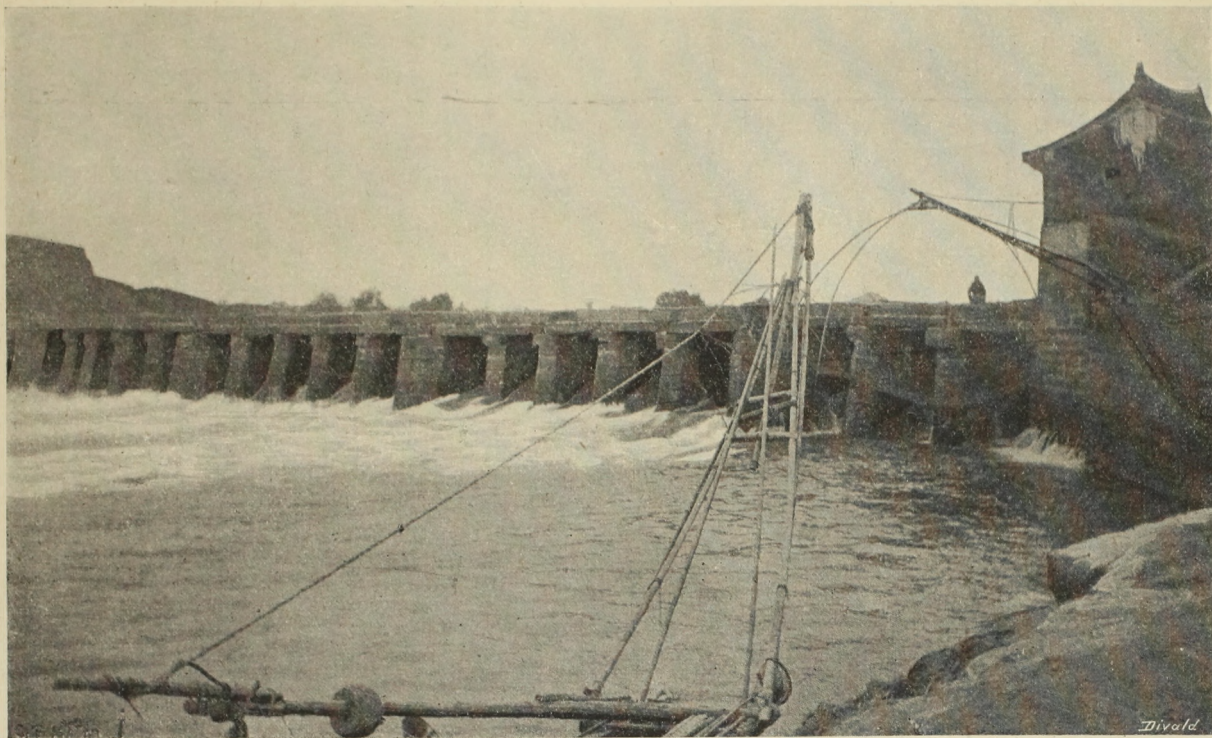
A folyóvíz laza talajban folyton változtatja helyét, medre elfajul, mert ezt könnyebben támadja meg, mint a kemény sziklát. Ha helyváltoztatásai folytán egyszer kemény talajba kezdte bele vésni a medrét, ebben azt állandóan meg is tartja. Eszerint, ha a folyó tetszése szerint laza, vagy kemény talajon folyhat, mindig a keményet fogja választani.

Igy van ez a Ta-kiang medrével is.

Amint a folyón hajónk lassan surrant alá, az én kedves utitársam lassankint egészen elnémult. Meglepték a körülmények, de még azért mindig nem hitt.

Teu-mönn falucskánál végre megtaláltuk az első duzasztó művet. Ez egyszerű építmény, amely arra szolgál, hogy a folyót felduzzassza s ezzel a hajócsatornáknak elegendő vizet szolgáltatasson. Ezt a gátat mutatja alulról és felülről a 24. és 25. képünk. A töltés fedett hídul szolgál,

* Lóczy állapította meg ezt a törvényt s azért róla nevezzük el. Igen sok, eddig meg nem fejtett tüneményt magyaráz ez meg.

26. ábra. A Ta-kiang zsilipje. Eredeti fénykép.

közepén csinos kis templomocska és teaház áll. A kőpillérek közt nagy sebességgel folyt át a víz, alig tudtuk a hajóról a nyílások szélességét megmérni.

Ezután a folyó megint kiér rövid időre a síkságra, hogy csakhamar megint szigetdombok közé kanyarodjék be, ahol a nagy zsilip áll. Ennek a nagy műépítménynek képét a 26. ábrán csodálhatjuk. Óriási munka bizony ez s magasra fejlődött kultúra kellett hozzá, hogy az intéző körök kezdetleges eszközökkel egész folyó átzsilipelésére vállalkozzanak. Miképpen foghattak hozzá? Hogyan kezdték az alapozást? Egyszerre kellett megbirkózni a folyóval és tengerrel. És már bizonyára századok óta áll a zsilip s ha nem is egészen tökéletesen, de mégis kielégítőleg teljesíti feladatát.

Ami a bajt csinálja, az a sokkal régibb felső gát a falunál. Ennek is kinyithatónak kellene lenni, mert így az árvizeket nem eresztheti le.

D. úr hosszan elbámult a zsilipen, mintha nem akarna hinni szemeinek. Végre megszólalt.

— Hihetetlen! Hogy ilyen őrültségre képesek a khinaiak! Ide építenek ilyen nagy bolond zsilipet, ilyen otromba kőhatárt, — hiába! Teljesen feleslegesen! Ez mind kötözni való bolond! Azzal az egyik szájtató sihederen végig húzott nádpálczájával.

— Puskaport! dinamitot! nem! durrhiganyt ennek a bolond építménynek, majd aztán nem lesz árvíz! Mi a csudának van ez itt!

— Hát még mindig nem hisz a tengeren járó sárkányokban! — kérdeztem kissé türelmetlenül.

— Ugyan ne meséljen itt nekem sárkányokról! Dajkamésékről!

Az egyik zsilipelőtől megtudtam, hogy az özönár ez nap (1897. április 10.) este 6 órakor fog jönni. Még kora délután levén, bemászkaáltam a zsilipet környező hegyeket, míg D. úr lefeküdt délutáni álmát aludni, a zsilip melletti templom

egyik hűs csarnokában. A hegyekről remek kilátást élveztem úgy a tenger, mint a szárazföld felé. Este fél hatra visszatértem s felrázva álmából a hitetlent, kihívtam a zsilipre, hogy teljes pompájában élvezhesse a látványt.

Morgott ugyan egy kicsit s azzal fenyegetett, hogy a vízbe dob, ha hiába vertem fel, de a kíváncsiság csak kihozta.

Nem soká kellett várnunk. A tiszta, derült kék ég alatt messze előre lehetett látni a tenger homokos partszegélyére. Egyszerre tompa dőrej kezdett hallatszani, majd a homokos partokon tajtékozó fehér csík tűnt fel, a zsilip alatt a víz kezdett duzzadni, az előbb még oly ragyogó fehér homokpartot a tajtékozó ár elnyelte s egyszerre a folyó torkán mennydörögve, tajtékot turva rohant be a dagály kisebb-szerű özönár alakjában. Nekem is, aki pedig Hai-ning-nél egész fenségében bámultam már ezt a csodát, imponált ez a tűnemény, de az én kedves D. barátom lélegzetét visszafojtva, belém kapaszkodva, lassan hátrált, amint a bömbölő csoda előre rohant. Rengett az egész masszívus kőgát, míg egyszer aztán a tajtéktúrás elementáris erővel rohant neki a zsilipnek. Recsegték az elzáró gerendák, magasra felszökött a hófehér tajték, de aztán megtörve rogyott össze az ember alkotása előtt. Ah! D. úr milyen megigézve bámult a forrongó, feldúlt habokba, amint itt-ott néha-néha még felszökve, mintha a sárkányt nézné, amit nem hitt, s amely most csodásan jelent meg neki.

Nem szólt egy szót sem. Kezét nyujtotta, komolyan, szótlanul, mintha bocsánatot kérne, aztán hajóra ültünk és ő egész este mereven, némán bámult az elsötétülő vízre, mintha a ragyogó Hold aranyos vízfényében a sárkányt keresné.

Ha megérthette volna, hogy az az égitest, amely olyan szeliden ragyogtatja tükörképét az evezőcsapás lágy redőin, ugyanaz a szelid égitest szólította elő azt a «rettenetes sárkány»-t, ami úgy megillette lelke mélyéig s amit a tudomány özönárnak nevez!

NEGYEDIK FEJEZET.

Peking.

Visszaérkezve Sang-haiba, tépelődhettem megint a szép emlékeken — pénz nélkül. Igazán kezdtem kétségbeesni, hisz lassanként a hitelem is elfogy, aztán most ki tudja megint mennyi ideig kell itt ülnöm s az időt töltenem hiába!

Másnap reggel az ínség első jele mutatkozott. Nincsen cigarettám s nincsen egy krajczárom sem, hogy hozathassak. Éppen a tegnapi estéről maradt szivarcsutákat pró-

báltam életre kelteni, amikor levelet hoztak. A német-ázsiai banktól jött. Ennyi volt benne.

«Czímére 2000 forint érkezett, siessen a banknál felvenni!»

Hogy vágtam a sarokba háládatlan kézzel az égni kezdő csutakot, hogy rohantam mosdatlanul a bankba és vettem fel a pénzemet, illetőleg arra szóló szelvénykönyvet — azt leírni nem tudom, mert nem igen emlékszem rá, hogy miképpen történt.

27. ábra. Állomás a pekingi vasuton. Eredeti fénykép.

Büszkén fizettem ki a vendéglőst, mint valami hidalgo s délután már búcsúlátogatásokat tettem. Pekingből csakis útleveleket küldtek, de sürgős kérelmem ellenére a khinai kormány minden segítséget megtagadott. Ezért Pekingbe akartam felmenni, hogy a követség útján vegyem rá a khinai kormányt, hogy valami megbizatással küldjön az ország belsejébe, persze busás honoráriumok terhe alatt.

Csinos angol gőzössel indultam Sang-haiból, április

21.-én. Kellemes tengeri út után, Csi-fu kikötő érintésével érkeztem Ta-ku erőd elé, a Pei-ho folyó torkolatához. Milyen más világ van itt, mint Dél-Khinában!

A hajó megvárta a dagályt s aztán bement a folyó torkolatába az erőd ágyúinak torka előtt. Véghetetlen messzeségben a szem nem lát mást, csak teljesen kopár sívó homokot, itt-ott csillogó víztükrökkel. A folyó partján a kis Tung-ku helységet alig lehet kivenni, a házak festetlen vályogból, sőt még a tetők is sárral tapasztott szalmából vannak, sárszínű minden. A nép legnagyobb része a tengeri só bepárolásából él. Vitorlás szélmalmok emelik be a vizet a párolgató medenczékbe.*

Tong-kunál megállt a hajó, az utasok kiszálltak. Innen indul a vonat ma már Peking felé. Épp aznap nyitották meg a pályának nagy részét, úgy hogy kavics-vonathoz csatolt szalonkocsiban néhányan elutazhattunk majdnem Pekingig. Azelőtt az út négy napig tártott rettenetes rossz utakon kocsikázva.**

A vasút szörnyen unalmas fátlan lapályos vidéken vezet, közel a kanyargós Pei-hohoz. Útközben Tien-czin az egyetlen nagy állomás. Ez az európaiak egyik legfontosabb telepe Khinában. Szép városrészük van, tiszta és széles utcákkal, csinos villaszerű épületekkel. Mellette a több százezer lakosú khinai város megint persze fallal bekerítve. Nem

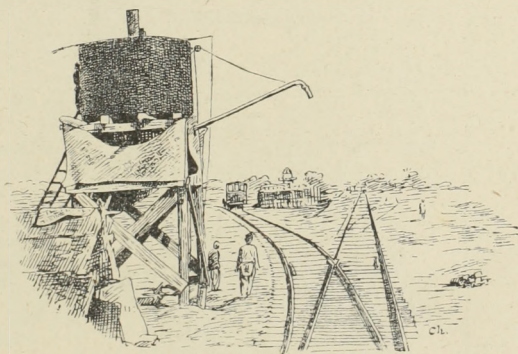
* A khinaiak már kitalálták a függélyes tengely körül forgó szélmalomokat. Akármilyen irányú szél fúj, a malom mindig egyformán dolgozik, a szélmalom lapátjai helyett vitorlák vannak függélyes tengely körül úgy elrendezve, hogy egyik irányban fogják a szelet, a másik irányban kitérnek előle. A fehér ponyvák úgy tűnnek fel, mintha szellemek járnák örületes táncukat.

** 1893—4-ben nyílt meg a vasút San-hai-kuan és Tien-czin közt, Tien-czintől egészen a Khai-ping szénbányáig a khinai kormány építette mintegy 4.400.000 tél, azaz mintegy hatmillió forint költséggel. Khai-pingtől San-hai-kuanig pedig khinai társulat építette fel mintegy 3 millió forint költséggel, de ezt is megváltotta a khinai kormány. Ennek a résznek hossza mintegy 320 km. Tien-czintől Peking felé még áprilisban nem nyílt meg egészen, de már ősszel teljesen készen volt.

volt időm megnézni, csak néhány óráig tartózkodhattam, — más alkalommal itt — most pedig csak pár perczig állt a vonat, aztán robogtunk tovább Peking felé. Innen kezdve a vidék valamivel sűrűben lakott, de mindenfelé látszanak a folyam árvizeinek nyomai. Sok helyen egészen el volt öntve a terület. Aztán meg futó homok jelentkezett. Jókora buczkákba kergette össze a homokot a szél s ez lepi el a mezőket, sok helyen tönkre téve a kulturát.

Egyszer aztán végére értünk a vasútnak. Tovább nem volt még készen. Az utolsó állomást a 27. ábránkon lehet látni. A 28. ábra pedig épülő állomás ideiglenes víztornyát mutatja.

Ahol a vasút elvégződött, onnan kocsin kellett tovább menni. Akkor még nem tudtam, hogyan kell a kocsira ügynesen felülni s bevonultam a kocsikipárnázott belsejébe. De ez az állapot tarthatatlan volt. Rettegetes dülő utakon kellett a város felé átvágnunk, a két-kerekű járómű (29. ábra.) a leghajmeresztőbb súlyedéseket és bólogatásokat, zökkenéseket és himbálásokat végezte, majd a kocsik hátuljának, majd oldalának dobott, máskor azt hittem a ponyvatetőig fölrepülök stb. Ki kellett szállni. Később megtanultam, hogy ki kell ülni a rúd tövére, a kocsis mellé, ott tűrhető a dolog.

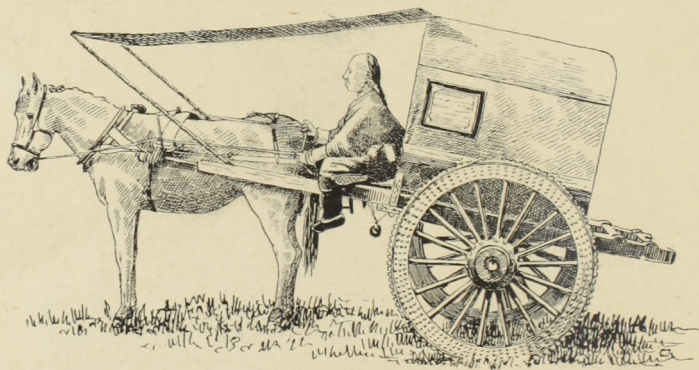
28. ábra. Ideiglenes víztorony a pekingi vasuton.
Eredeti rajz.

Peking déli kapuján vonultunk be, amit a khinai architektura egyik legszebb remeke díszít: a kaputorony. Erről majd részletesebben szólok az építés leírásakor.

Pekingben van európai vendéglő, amit a lazarista

misszionáriusok telkén a khinai kormány engedelmével szabad volt felépíteni. De a követségeken és misszionáriusokon kívül másnak nem szabad Pekingben letelepedni.

Ennek aztán az az eredménye, hogy a khinaiak egészen más viszonyban vannak az európaiakkal. Igaz, hogy politikailag ellenségei, de bántódása Pekingben senkinek sem történik, gúnyos megjegyzéseiket sem lehet hallani az utcán. Sőt a khinaiak belátják, hogy mennyivel jobbak az európai hivatalnokok, mint a khinaiak, mennyivel igaz-

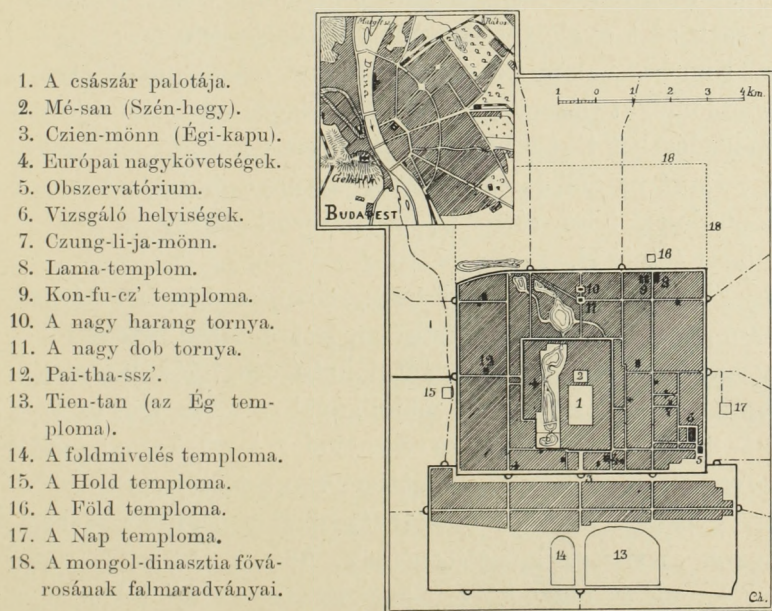
29. ábra. Kétkerekű koesi Peking vidékén. Vásárolt fénykép után.

ságosabb, tisztességesebb hivatalnokok azok, akik rendszeren éjjel-nappal dolgoznak, míg a khinai mandarin a nap java részét elpipálja.

Nem fogom Peking látnivalóit részletesen leírni, leírták azt már annyiszor, hogy kedves olvasóm bizonyosan könnyen hozzá juthat ilyen leíráshoz. Annál kevésbé teszem ezt, mert ha röviden akarom leírni a császárvárost, akkor unalmas nomenklaturánál egyebet nem adhatok, az pedig még magyar nevekkal is unalmas, hát még az idegen hangzású khinai nevekkal. Ha pedig egész részletességgel kezdenék bele, akkor aligha volna rá elég ez a kötet!

Rendkívül érdekes azonban a pekingi élet. A város utcái nem olyan szűkek többé, mint a délvidéken, hanem

ellenkezőleg széles és nagy utcák szeldek a várost éjszaki-déli és kelet-nyugati irányban. Peking mellékelt kis térképén (30. ábra) lehet látni, hogy az három részből áll. Délen van, külön fallal kerítve a khinai város, éjszakon az úgynevezett tatárváros, ennek közepén szintén külön fallal elkerítve a császárváros. A tatárváros a régibb, sőt azelőtt sokkal nagyobb volt, mint jelenleg, amint azt a

30. ábra. Peking és Budapest összehasonlító térképe. Eredeti rajz.

város éjszaki részén látható falromok mutatják. A khinai várost csak 1544-ben kerítették be. Amikor a mai mandsu-dinasztia jutott trónra (1644-ben), akkor a győzelmes mandsuknak adták a tatárvárost s csak néhány khinai kereskedőnek engedték meg a letelepülést ebben a városrészben. Ma már ez a különbség a két városrész között nagyrészt elmosódott, de azért a mandsu és tatárvér meglatszik ezen a népen, habár nyelvük és szokásaik egészen

khinaiak is, de természetük magasabb, erősebb, mint a délvidéki khinaié. Csak a császárvárosban lehet látni még igazán őseredeti mandsukat, a császár legbelső hivatalnokai között, hisz az udvari nyelv még ma is a mandsu.

Kezdjük a népet megismerni annak fején, a császáron. Sajnos, a mai viszonyok közt édes keveset tudhatunk meg a császár életéről, szigorúan el van ő zárva a külső világtól, a nép csak akkor látja, amikor templomba megy, de akkor is csak zárt gyaloghintó homályos függönyein át.

Nincs is valami jó dolga a khinai császárnak. Folyton templomokat látogat, bőjtöket, szigorú elvonultságú elmélkedéseket tart stb. Palotájából csak keveset lehet látni a tatárváros déli falairól, ezt a látványt mutatja bekezdő képünknek felső része az úgynevezett Égi-kapú (Czien-mönn) tetejéről.

Előtérben nagy tér látszik, mögötte zömök hármaskapu, ami eredetileg vörösre van festve. Ezen már európai halandó nem léphet be. Hátralátó hatalmas tetők látszanak, amik remek aranszínű majolikával vannak fedve, ezek már a császári palota egyes csarnokai. A vörös kapu mögötti udvar alacsony hosszú épületében van a testőrség.

A palota körül a császárvárosban a legfőbb hivatalnokok és tisztek lakásai vannak. Az utcára persze csak kis kapuk és nagy kőkerítések néznek, az úri lakokból a tetőkön kívül nem látni semmit. Ez a városrész csendes, kihalt, mint valami európai város mágnásnegyede.

Annál élénkebb a tatárváros és a khinai város! A főutczákon pompás üzletek, a járdán tolong a nép, a kocsiúton pedig egymást érik a kocsik. Az utak ugyanis épen úgy, mint a mieink, három részből vannak. A boltok előtt széles kövezetlen járda, amiből azonban az utcai árusok igen sokat elfoglálnak. Ezt a két járdát a sokkal mélyebben fekvő kocsiúttól mély árkok választják el. Az árkok keresztgátakkal medenczére oszlanak, hogy a víz megálljon

bennük. Ezt az összegyűlt vizet használják az utcák öntözésére. Képzelni lehet, hogy milyen undok és förtelmes az a lé, ami ezekben az árkokban felgyűlik, mikor a város egyáltalában nincsen csatornázva. Az a rettenetes folyadék persze tenyésző helye mindenféle baktériumnak. Ráöntözik az útra: egy fél óra múlva megszárad s a szél hatalmas porfellegek alakjában szállítja a gyilkos szerves lényegeket tartalmazó üledéket. Egyedül azokban az utcákban, ahol a külföldi nagyhatalmak követségei laknak, meg a nagyvendéglő van, ott öntöznek rendes kútvízzel s tartják némileg tisztábban az utcákat — de az európaiak. Az utcákat világítják is Pekingben, fából készült kis állványok állnak itt, ott, tetejükön papirossal borított kis dobozzal, amiben az olajmécses ég, de persze még a lámpa közvetlen környezetére sem terjeszt kellő világosságot.

Nappal az utcákon hemzseg a nép, s mivel a járdákat a sátorosok iromba építményei nagyrészt elfoglalták, továbbá a járdán keresztül folyik az utcára az udvarok tisztátalansága, a tolongásban nem valami kellemes részt venni.

Aztán a tolongók nagy része házaló. Mindenfélét árulnak ilyen futva és kiabálva működő árusok: némelyik egész konyhát visz magával, tűzhellyel együtt a vállán (l. az előképen alul), a másik gyümölcsöt, húst, orvosszereket stb. stb. árul, aztán vannak utazó asztalosok, cipőfoltozók, esernyő-csinálók (l. az előképen alul), jövőmondók stb. stb., ki tudná mind elszámolni? — ezeknek aztán különféle csöngettyűjük van, amivel jelt adnak magukról. Vendéglői szobámba is behallatszott ez a melancholikus zaj, amit a pengő hangvillák, tompán ropogó apró dobok s az árusok vontatott, fáradt kiáltásai okoztak, összefolyva idegenszerű, szomorú melódiába. Mintha az a nép jajgatna, amely óriási történelmi multja, magasra kifejlődött kultúrája, kitűnő erkölcei folytán jobb jövőre tarthat igényt,

mint amit a mandsu-dinasztiâ tehetetlen és uralkodásra nem termett mai ivadékai hoztak az országra.

Hogy a császári udvar életébe bepillantást nyerhessünk, elmondom, hogy miképpen házasodott meg Tung-csi császár 1871-ben. Az uralkodók rendesen még trónralépésük előtt házasodnak meg s olyankor is már nagy ünnepélyességekkel szokott a családi esemény járni, hát még, amikor az a ritka alkalom következik be, hogy mint uralkodó válasszon magának élettársat!

Már két évvel ezelőtt császári parancs jött, hogy a legfelsőbb öt rangba tartozó polgári mandsu tisztviselők s a két legelső katonai rangba tartozó összes mandsu hivatalnokok 12—17 éves leányaikat össze kell írni s ezeket az özvegy császárnékból s a legfőbb udvari hivatalnokokból álló bíráló-bizottság elé kell vezetni bemutatás végett. Ezek közül az úrhölgyek közül választja ki a bíráló-bizottság azokat, akiket érdemeseknek tart a császár legmagasabb színe elé vezetni. A császár azután az eléje bocsátottak közül maga választ egyet törvényes hitvesének, hármat pedig társnőjének.

Hogy mennyire nem népszerű a császár az ő birodalmában, azt az is mutatja, hogy az előkelő családok leányai közül csak mintegy 150—200 jelentkezett, a többit szülőik eltagadták, vagy betegnek, nyomoréknak jelentették be. Sőt még ezután kétszer megismétlődött az összehívás és csak harmadszor tudtak annyit kiválasztani, hogy kellő mennyiségben vezethettek a császár színe elé választottakat.

De nem is valami kecsegtető dolog ilyen összehívásra felmenni. A törvényes feleség családját ugyan hercegi rangra emelik és kellő jövedelemmel látják el, de a társnők szülői, bár lányuk kétes kitüntetés végett családjától úgy elszakítottatott, hogy azt többé viszont nem láthatják, még sem kapnak semmiféle rangbeli, vagy anyagi segélyt. Aztán az udvartartás olyan fősvény, hogy ebben az eset-

ben a lányoknak mintegy 5—6 forintot juttatott kocsi-pénzre, de mire az a hivatalnokok kezén át illetősége helyére jutott, alig maradt belőle valami.

A hölgyek kocsijukon, pompás öltözetekben azon a négyszögletes téren gyülekeztek, amit a bekezdő képen az előtérben látunk. Itt családjuk rangja szerint rendezték őket, aztán megindult a menet a császári palota éjszaki részén levő mesterséges domb felé, ahol a kocsik bizonyos sorrendben felálltak s a nők az éjjelt kocsijukon töltötték. Olyan szigorúak ugyanis a khinai erkölcsök, hogy a fiatal hölgyeknek nem volt szabad a császár palotájában egy éjet sem tölteni. De egyszersmind olyan fukaron is bánnak ezekkel az úri nőkkel, hogy bár egész nap a szabad levegőn voltak elfoglalva, bár az egész éjet, nem valami kellemesen, a kocsijukban kellett tölteniök, még sem kaptak még csak vacsorát sem a császári konyhából. A rokonok azonban velük lehetnek s ezek ellátják őket minden szükségessel, különösen bátorítással és buzdítással, mert arra szükségük van, hisz olyan nagy esemény elé néznek szegénykék! — Másnap felvezették őket a palota egyik termébe. Itt a bizottság a külső szépségüket, szellemi képzettségüket vizsgálat alá vette s valami 15-öt vagy 20-at vettek előjegyzésbe, hogy azokat a császár színe elé vezessék. A többiek azonnal hazamehettek, legnagyobb része örömmel, mert annak az egy kiválasztottnak ugyan jó dolga lesz, de a többi csak olyan rabszolgaszámba megy.

Olyan kevés volt az eredmény, hogy harmadszorra is el kellett rendelni a leányok behivatását és pedig most minden rangfokozatbeli mandsu hivatalnokét.

Az összes így kiválasztottak száma 50—60 előkelő hölgy, a mandsu társadalom virágai, azután a császár elé vezettettek, aki közülük a mongol származású szép «Alute»-t választotta törvényes feleségéül, Alute igen fiatal nagynénjét és más két hölgyet pedig társnőnek. Alute édesapja

valami ötödrangú hivatalnok volt, aki most hercegi rangot s rangjához illő dotációt kapott. Alute nagyapja, tehát az egyik társnő apja, a hírneves Szai-sang-a, aki azelőtt Kuang-hszi tartomány kormányzója volt, de onnan elmenesztették, mert a lázadókat nem tudta leverni. Ő persze semmiféle javadalmazásban sem részesült, bár vagyonának elkobzása nagy szegénységbe döntötte őt.

A kiválasztott négy hölgyet a császári palotától keletre fekvő kastélyban helyezték el, aztán az esküvőre készültek. A kastélytól a palota főbejáratához vezető utat pompásan kiépítették, a palota kapuját feldisznították, aztán azokat a gyaloghintó-hordozókat, akik majd a császárt és mátkáját fogják a palotába szállítani, begyakorolták, hogy a leendő császárnő a legkisebb rázkódást se érezze. Minden nap reggel meg kellett nekik az utat néhányszor tenni, úgy, hogy a palankinba csészét tettek színültig tele vízzel s abból egy cseppnek sem volt szabad kilottyanni. A menyasszony hozományát is a császár adta, tekintettel a család szegénységére. A szemtanuk állítása szerint érdemes volt megnézni azt a pompás készletet, amit átszállítottak a menyasszony lakásába, de még sem volt az olyan, hogy illett volna 400 millió ember felett korlátlanul uralkodó császárhoz.

Csakhogyan aztán a t. európaiak többet jogosan nem láthattak. A császár ugyanis két miniszterét küldötte az európai követségekhez, felkérve őket, hogy az ünnep tartama alatt tartózkodjanak szépen otthon. Persze, hogy ez bosszantotta az európaiakat, de hát mit tehettek ellene? Azért sokan tetőkre stb. mászkáltak, sőt volt olyan is, aki, bár a falakra felmenni az nap szigorúan meg volt tiltva, mégis feltolakodott és pedig egész családotól! — Dehát természetes, hogy felkérték az európaiakat otthonmaradásra, amikor a khinaiaknak is mind otthon kellett maradniok s minden ház elé egy-két katonát állítottak, hogy valaki ki

ne merészeljen az utczára lépni. Hogy lehet aztán rossz néven venni ilyen ősrégi szokást? Ki venné például rossz néven valamelyik püspökünktől, ha az valami példán okulva, elrendelné, hogy a templomba mindenki hajadonfőt jelenjen meg, még ha az illető nem keresztény is!

Az egyik falra-mászott szemtanu leírása szerint a menyasszonynak a palotába való vitele a következőképpen történt:

«4 óra volt délután, amikor a menet előhírnökei a 400 méter hosszú előudvar legvégén jelentkeztek s egyszersmind a főkapu három ajtaja megnyílt. A menet csak lassan haladt előre s magas álláspontunkról mindent megfigyelhettünk. Legelől jött 48 fehér ló, sárgásselyem terítővel és szerszámmal; mindegyiket lovász vezette sárgavirágos vörös selyem ruhában, fekete bársonycizmában és kakastollal diszitett kalpagban. A lovak úgy, mint a menet többi része páronkint az út szélén haladt, hogy köztük a lehetőség szerint 8—10 m. úttér legyen. A lovak után 16 pár szintén vörös és sárga selyembe öltözött zászlóvivő jött, tarka zászlókkal; utánuk 14 pár óriási legyezővel, mindenféle színben; utánuk hoztak 9 pár óriási napernyőhöz hasonló baldachinumot, a legnehezebb selyemből. Ezek között 1 pár fekete, 1 pár fehér, 3 pár sárga, 3 pár vörös és 1 pár kék, mindegyiken igen izléses, hozzá illő színű, pompásan himzett császári sárkány. Ekkor jött a menet közepén az a világossárga baldachinum, amelyre a császárné jelvénye, arany fönix-madár volt himezve. Mintegy 10 lépésre ezután lovagolt Kung herczeg, az ünnepély rendezője, legpompásabb ünneplő ruhájában, remekül szerszámozott lovon; utána következett 96 pár tarka lámpás s ezek után a felséges menyasszony zárt palankinja, 16 jól betanított ficzkó vállán. Ez valamivel kisebb volt, mint az itt általában szokásos gyaloghintók; kettős teteje volt, amely fönt koronászerű diszitményben végződött. A palankint vastag, vilá-

gosszárga atlaszszövet kendőzte s mindkét oldalon megint a császárné czimere, az aranyvarrottas főnix. A palankin mögött a császári ház hercegei és az ünnepen részt vett legmagasabb méltóságok lovagoltak, mintegy 100-an. Végül a menetet 200 gyalogos mandarin zárta be, mindannyian pompás, ragyogó, új egyenruhában, amely t. i. hosszú selyemruha, elől és hátul aranyhimzéssel»

A menetet nem kísérte semmi zene, ami felett a falramászott tudósító megbotráncozik, persze ő ünnepélyt csak rettenetes reklámmal képzel el, hatalmas tribünök, fény és pompa, amivel a hiúk egymást felülmúlni igyekeznek, ütik a nagy dobot, ahol lehet s minél nagyobb a népcsődület, minél több bámulója akad az olesón, de ragyogón kiállított és fitogtatott toaletteknek, annál szebben sikerült a komédia! A császári házban az ősrégi «gong» és fadob az egyedüli hangszer, a császárhoz nem illik a sikoltozó khinai muzsika. De hallgassuk őt tovább.

«Este 10 órakor szállt be a felséges ara a gyaloghintóba s a menet pontosan ugyanabban a rendben indult vissza, amelyben délután elhagyta a palotát, csak azzal a különbséggel, hogy most a tele hold és a lámpák világítottak. Amint nekem leírták, a palankint egészen a császár magánlakása elé vitték, ahol a menyasszony kiszállt belőle, s vörösselyem fátyollal letakarva lépett a terembe, ahol a császár, a két özvegy anyacsászárné s azoknak közeli rokonai vártak. Menyasszony és vőlegény letérdeltek aztán egymás előtt, homlokukkal a padlót érintve, aztán megint felemelkedtek s ekkor a menyasszony levette a fátyolát. Ezzel vége volt a mennyegzőnek.»

Igaz, hogy az ünnepély ősrégi hagyományok és szokások szerint folyt le, a nép teljes kizárásával, de közelebről sem volt olyan pompás, mint hajdan, aztán meg a szeretett császárok alatt az egész ország ünnepelt, önszántából, anélkül azonban, hogy az udvari ünnepek a nép szemé-

láltára folytak volna le. A császár olyan magasan van a népe felett, hogy csakis az égieket ünneplik együtt.

Kedves olvasóm ezzel a hosszas leírással kis betekintést nyert a császár magánéletébe, de hogy mennyire nehéz erről valamit megtudni, azt abból is láthatjuk, hogy tudósítónknak kissé furcsán kellett az illedelem határait átlépni, hogy a kíváncsiaknak ilyen részletes leírással szolgálhasson.

Unalmas volna most sorra venni a rendkívül komplikált udvari és központi hivatalokat, aztán a rangok latorjáján követni lefelé a hivatalnokokat az irnokig. Azonnal áttekintést nyerhetünk azonban a khinai hivatalok és hivatalnokok felett, ha a «*mandarin*» fogalmát megértjük.*

A khinaiaknak öröklött rangja csak elenyésző csekély számban van, az is legnagyobb részt az udvartartás körül, meg a hajdani és mostani uralkodó családok leszármazottjai között. Örökölheto nemességet Khinában senki sem kap. A khinai felfogás szerint ugyanis a fiúnak nem érdeme az, hogy derék vagy kitünő apja volt, hanem ellenkezőleg, az apa érdeme, ha a hazának hasznos és derék polgárokat ad és nevel. Eszerint valakit kitüntethet ugyan az uralkodó, de ez a kitüntetés nem az utódokra, hanem az ősökre származik vissza. Ha valaki a hazának kitünő szolgálatot tett, akkor az illetőnek az apja, nagyapja stb. szintén megkapják azt a czímet, de az utódoknak újra ki kell érdemelni azt.

Mivel tehát a khinai nemesség legnagyobb részét rég elhunyt ősök teszik, továbbá, mivel az örökös nemesek száma, mint pl. Kon-fu-cz' vagy Konfuczius leszármazottjai, igen csekély s ezeknek kezén sincsen nagy birtok, vagy nagy vagyon, tehát Khinában tulajdonképpen való nemességről nem igen lehet beszélni.

* A *mandarin* szó a malaji *mantrin*-ből származik, ami annyit tesz, mint «tanácsos» vagy «miniszter.» A portugallusok előbb érintkeztek malajakkal, mint khinaiakkal s így jöhetett bele a szó az európai nyelvekbe.

Khinában az embert csak a képzettsége és szorgalma teheti nagygyá. Sem a nagy vagyon, sem a papa protekciója nem segít, de a szegénység és a leszármazás sem akadály.* Oly szépek és szigorúak az erre vonatkozó törvények, hogy azokhoz hasonlókat a világ semmiféle intéstitúciója közt sem találunk. Igaz, hogy visszaélések bizonyára itt is vannak, de amint a tények bizonyítják, általánosságban mégis érvényesül az a par excellence liberalismus, ami ezekben a törvényekben kifejezésre jut. Persze tehetséges és vagyonos apának itt is meg van az az előnye, hogy a fiú az apja tehetségét és vagyonát örökölheti, meg hogy a módos apa fiát jobban neveltetheti, azt fiatal éveiben a kenyérkereset alól felmentheti és a fiú tisztán a tanulmányainak élhet.

A fiúk neveltetése, úgy mint nálunk, 6—7 éves korukban veszi kezdetét. Privát mesterek járnak a házhoz, szegényebb szülők pedig közös mestereket tartanak, akik a fiúkat írni, olvasni, erkölcsös mondatokra tanítják. Az első könyv, amit a gyerek-ifjú kezébe kap, az úgynevezett Szan-czu-king, amely 1068 írásjegyet tartalmaz, ami alapvető az írás-olvasás mesterségében s ezek a jegyek egy-szersmind bölcs mondásokba vannak szedve. Ezeket a fiúknak szajkó módjára kell tudni s egy 8 éves fiú már el is tudja azt reczitálni minden hiba nélkül, anélkül persze, hogy értene valamit belőlük, de hisz az még ráér, most csak az a fő, hogy ezek a mondások valósággal vérükké válnak. A mondások ilyesmik:

«Az ember természeténél fogva jónak születik.»

«A természetek körülbelül egyformák, de a gyakorlatban messze szétágazókká válnak.»

«Ha a nevelés hiányzik, akkor az ember megtéved»...

* Kivételt tesznek a színészek fiai és a hivatalnokok szolgálai és cselédei, akik hivatalnoki rangra egyáltalában nem emelhetők.

«Ha a drágakövet nem csiszolják, nem használhatjuk ékszernek.»

Azután jönnek olyan mondatok, amelyek a gyerek szóbozségét mindenféle irányban fejlesztik, mint például:

«Három természeti erő van: Ég, Föld és ember.»

«Három világosság van: Nap, Hold és csillagok.»

«Háromféle köteléke van a társadalomnak: ezt az uralkodó és minisztere közt igazságosságnak, az apa és fiú közt szeretetnek; a férj és feleség közt engedelmességnek nevezik.»

Továbbá:

«Szeretet, igazságosság, tisztesség, bölcsesség és hűség az öt főerény.»

«Rizs, köles, bab, búza, rozs és árpa a hat fő gabona-nemű, amiből az ember táplálkozik.»

«Ló, marha, juh, szárnyas, kutya és disznó az a hat fő háziállat, amelyet az ember tart.»

«Öröm, harag, szomorúság, félelem, szeretet, gyűlölet és vágy a hét fő szenvedély.»

«Tök, agyag, bőr, fa, kő, fém, selyem és bambusz a nyolcz hangszerféle.»

Amikor ezeket a mondásokat már úgy tudja, mint a vízfolyás, akkor kap a kis fiú kezébe nehezebb klaszikust, míg aztán Konfuczius és Menczius összes műveiben olyan jártasságot nyer, hogy vizsgálatra bocsátható.

Az első vizsgát minden fiú a kerületi székhelyen (hszién) állja ki. A másodikat a megyei székhelyen (fu) és a harmadikat a tartomány székhelyén tartják meg. Ezek már a sziu-czai nevet kapják, ami körülbelül megfelel a mi régi «baccalaureus» elnevezésünknek. Háromévenként aztán megint a tartományi székhelyen tartanak egy vizsgát, amelyen azok, akik sikerrel letették, a «Kjü-zsen» nevet kapják, s ezek már jogosítva vannak bizonyos államhivatalokra. Ezeken a vizsgákon azonban két császári biztos és a legfőbb tartományi hivatalnokok is jelen vannak. Nagy

csődület van ilyenkor a tartományi székhelyeken, mert 4000, sokszor 8000 vizsgázó is jelentkezik s ezek rokonaikkal együtt jönnek. Persze a rendőrség ilyenkor erősen mozgósítva van, mert a bukottak néha lázonganak. Így pl. Oxenham leírása szerint Vu-csang-fuban 1870-ben 8—9000 jelentkező közül csak 61-nek sikerült a vizsga.

Ezek a nagy provinciális vizsgák háromszor három napig tartanak. A feladott kérdések részint a klasszikusokra vonatkozó tanulmányok, részint Khina történelméből és a közigazgatásból választatnak. Így pl. az egyik vizsgán, mint főkérdés a következő szerepelt:

«Czu-kung így szólt Konfucziushoz: Tegyük fel, hogy volna ember, aki olyan végtelen jótékony volna s ehhez az eszközei is megvolnának, hogy minden szükségben szenvedőn segítene: mit mondanál erről az emberről? Lehetne őt humánusnak nevezni? Konfuczius így felelt: Elegendő a humánus szó? Nem kellene-e őt szentnek neveznünk?»

Ezt kell a vizsgázóknak taglalni. Éppen akkor éhinség volt Éjszak-Khinában, tehát a kérdés egészen időszerű és morális volt. A dolgozatok arról tanuskodnak, hogy a vizsgázóknak rengeteg olvasottságuk van s képtelen terjedelmű hazai irodalmukat nagyon behatóan ismerik. A történelmi földrajzból például a következő kérdést kapták: «A mai Hu-péi tartomány kerületei közül hány és melyek tartoztak a hajdani King-tartományhoz?» Éppen olyan kérdés, mintha minálunk valaki azt kérdezné, hogy a hajdani Zarándmegye mely községei és hova tartoznak ma?

A hely ahol vizsgáznak rendkívül érdekes. Az udvar közepén nagy terraszos csarnok van, előtte jobbról-balról alacsony, keskeny féltetős épületek húzódnak. Ezek a keskeny épületek apró czellákra osztódnak, még pedig úgy, hogy aki az egyik czellában ül, az a szomszédjával nem érintkezhetik s maga előtt nem lát mást, mint a mellette levő épület komor falát. A vizsgázók mindegyikét ilyen

cellába zárják, ahol a vizsgálat ideje alatt tartózkodik, ott is eszik és alszik. Persze ez keserves egynehány nap, sokan belebetegsznek, sőt az öregebbeknek — hisz a vizsgálók közt 50—60 évesek is vannak, — az életébe is kerül, mert hisz nincs ágy, ülve kell aludni, — nincs más mit enni, mint amit magukkal hoztak.

A harmadik fő vizsgálatra persze csak a kjü-zseneket eresztik. Ezeket csak Pekingben tartják s erre már sokkal kevesebb a jelentkező. Aki ezt a vizsgát is kiállta, az Csin-si, azaz «Előre haladott tudós» lesz, akire már magasabb államhivatalok várnak. A legmagasabb tudományos képzettséget végre azok mutatják, akik az utolsó vizsgán is szerencsésen átestek s ezzel a pekingi tudományos akadémia (Han-lin-jüen) tagjai is lesznek. Ezek az úgynevezett han-lin férfiak, azaz az «írnád-erdő» tagjai.

Természetesen a vizsgák magasabb és magasabb fokozatai az államhivatalok magasabb rangú állásaira is adnak jogot. De persze az illetőnek hasznavehetőségét a gyakorlati téren is bizonyítani kell.

A mandarin már most nem más, mint olyan férfiú, aki államhivatalnok, azaz tehát legalább a Kjü-zsen vizsgát letette. A hivatalnokoknak egyenruhájuk van, amelyen a rangjukat a kalapjukon ragyogó gomb színe mondja meg. Legmagasabb rangú a vörös kláris-gomb, a második rangnak gombja kék, a harmadiké a kristály, a negyediké a fehér, az ötödiké az aranygomb. A kalap mellé tűzött pávatoll éppen olyan kitüntetés-féle, mint nálunk valami rendjel, vagy ordó.

Jelvényeikhez tartozik még a dísz-köpönyeg mellén és hátán két nagy aranyos himzés. Polgári hivatalnokok köpönyegére valamiféle szárnyas állat, a katonatisztekére pedig valami négylábú vadállat van himezve, ezek közt a legfőbb rangú kapja a mesés unikornist, az úgynevezett Kilint; aztán rang szerint az oroszlán, leopard, tigris,

31. ábra. Khinai mandarin teljes ornátusban. [Khinában vásárolt fénykép után.

medve és panther jönnek. A szárnyasok között legmagasabb az arany fáczán, aztán rang szerint: a vadkacsa, az ezüst fáczán, a pelikán, egy fajta mandarin-récze és végül a fürj. A magasabb rangú mandarin nyakában még egy gyöngy-füzér díszleg, hüvelyk ujjukon pedig csőszerű, hosszas gyűrű ragyog, ami egészen kőből, az úgynevezett jü-kőből vagy nefritből van.

A 31. ábrán teljes pompájában mutatok be ilyen magasrangú mandarint. Sajnos, hogy az én öreg barátomat,

Csang-tyió urat, akinek társaságában látogattam meg később a mandsuországi ezüstműhelyeket, nem mutathatom be ünneplő ruhájában, hanem csak olyan hétköznapiasan, (32. ábra), amint hozzám szokott feljönni utazásom befejezése után Sang-haiban. Vizi pipáját, meg nagy ókuláriumát szokta magával hozni. Aztán egy kicsit elbeszélgettünk, de nagyon nehezen értettem, mert csunya dialektust beszélt, rég elfelejtette már a hivatalos, úgynevezett mandarin-dialektust, hisz régen nyugalomba vonult az öreg.

Íróasztalom mellett nagy bőrszékbe szoktam ültetni, aztán ha belefáradtunk a diskurzusba, akkor valami képeskönyvet, vagy khinai folyóiratot nyomtam a markába, azon aztán elbóbiskolt, elolvastatott, sokszor késő estig. Vacsorára nem szívesen maradt nálam, mert nem tudott késsel-villával enni, meg a theát sem főzték kedve szerint. Legszívesebben elnézegette, ha valamit rajzoltam, vagy fényképeket másoltam stb. Egészen benső jó barátok lettünk Mandsuországra s benne megtanultam becsülni, sőt szeretni ezeket a végzetlen udvarias, barátságos, jó indulatú embereket, s nem mindenki büszkélkedhetik azzal, hogy ennyire megnyerte előkelő khinaiak bizalmát.

Így aztán egészen másképpen ítéli meg az ember a khinai «mandarin»-t, mint az átfutó turisták, akik ki vannak zárva minden közelebbi ismeretségből, akik előtt a

32. ábra. Csang-tyió ur, hétköznapi ruhájában. Eredeti fénykép.

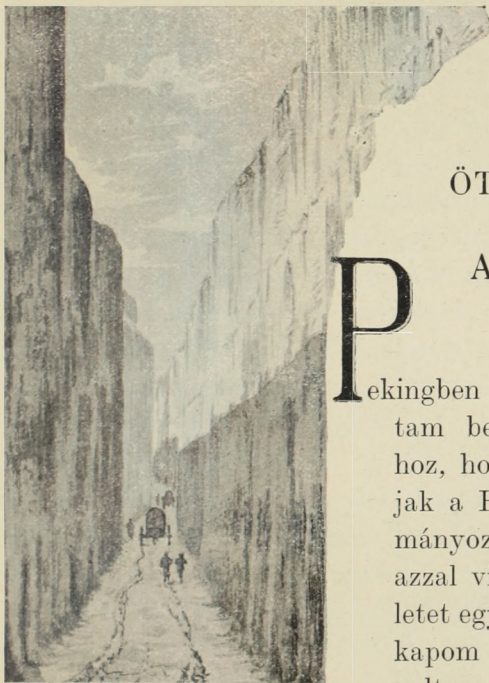
hideg udvariassággal álcázott politikai gyűlölet minden ajtót csukva tart.

No most én úgy bántam az én kedves olvasómmal, mint a khinaiak szoktak az olyan kérdezősködővel, akinek nem akarják a dolog lényegét elárulni. Beszéltem sok mindenről hosszan és össze-vissza, csak éppen Pekingről nem szóltam eleget; de legalább befejezésül a város nevéről szólok pár szót.

A khinaiak Pekingről csak úgy beszélnek, mint a «városról», vagy «főváros»-ról. Hivatalos neve «Sun-tien-fu».

Maga a Peking annyit tesz, mint «északi főváros», el-lentétben «Nanking»-gal, azaz «déli fővárossal». Csakhogy mindenféleképpen ejtik ki ezt a nevet az európaiak! Az angolok «Pikin»-nek ejtik, a francia «Pöken» névvel tiszteli meg, a német «Peking»-nek mondja, pedig a helyes ki-ejtés, amit az összes európai nyelvek közt csak magyarul lehet tökéletesen leírni: «Pei-tyinn». — Jellemző ez az eset arra, hogy mennyire elrontják a khinai neveket a rossz angol átírásokkal, amiket mindenki úgy olvashat, ahogy néki tetszik. Legjobb volna persze minden nevet khinai je-lekkel leírni, mert abban nem lehet tévedés, így pl. Pe-king jele ez:

北
京

ÖTÖDIK FEJEZET.

A szél munkája

Pekingben memorandumot adtam be a khinai kormányhoz, hogy megbízatást kapjak a Hoang-ho folyó tanulmányozására. Nagykövetünk azzal vigasztalt, hogy a feleletet egy hónapnál előbb nem kapom meg. Amúgy is torkig voltam már a pekingi élettel!

Egy hónapig azonban képtelen lettem volna tétlenül várni. Elhatároztam, hogy elindulok Khalgán felé s aztán Dolonnor vagy Lamamiao helységen és Zsöholon keresztül visszatérek. Ha azonban időközben akadna valami karaván, ami olcsón elvinne akárhova, be Ázsiába, hát akkor vele tartanék.

Egy kis kitérővel indultam el erre az utamra, amennyiben meglátogattam a Ming császárok sírjait Pekingtől északra. Ennek leírásába most nem bocsátkozom, majd az építés tárgyalásakor lesz szó róla.

Siettem aztán Nan-kou felé. Nan-kou annyit tesz, mint «déli torok», azaz a «szoros déli nyílása». Itt nyílik ugyanis ki a khinai nagy Alföldre az a szép hegyszoros, amelyen a belső Ázsiába vezető egyik legfontosabb karaván-út halad végig.

Az Alföldet itt a szoros bejárata előtt folyó-görgette kavics és futóhomok lepi el. Itt-ott egész sivatagképe van a vidéknek, amit még jobban emelnek a teve-karavánok, amelyek a magas pusztákról jöttek le a távol tartományok terményeit khinai iparczikkal becserélni.

Itt-ott a homokos, kavicsos síkságból hirtelen szakadékkal, néhány méternyi magas parttal, kis fensíkok emelkednek ki. Ezeknek a tetején egyszerre megváltozik a vidék képe. Alulról a kavicsos és homokos területről persze ezeknek a magaslatoknak a tetejére nem lehetett fellátni. De ha felhágunk rá, akkor egyszerre más világ tárul fel! Végzetlen messzeségig, ameddig a szem ellát, zöldülő búza-vetés, intenzívus kultúra, helység helység hátán.

Kétségtelen, hogy a vidék jellegének egész mivolta itt a talaj minőségétől függ. Amíg a mélyebb síkon a meddő futóhomok nyargalász a szél szárnyain, fényesre koptatva a kavicsokat, addig itt a magaslatok anyaga sajátságos fakósárga földnem, amit a tudomány «löss» néven nevez.

«Agyaggödörök»-nek mondják a Dunántúl azokat a meredekfalú szakadékokat, ahonnan a kályhasározók szokták az anyagot venni s ahova a «serdülő gimnáziumi ifjúság» cigarettázni szokott kijárni, meg azért, hogy a meredek falakba a plasztikus művészetek dísztelen remekeit faragcsálja. Olyan mereven és szilárdan megáll ez az anyag, hogy még finomabb formákat is ki lehet belőle faragni. A lefaragott anyag mint finom por hullik ki, néha-néha egy-egy gyökér kerül a kés alá, vagy elkorhadva, vagy még egészen életben. Az elkorhadt gyökér helyén függélyesen álló csövecske marad. Máskor meg nagyot varczog a bicsak és megakad valami kövesebb dologban. Ha ezt a köves valamit kiválasztjuk, egy sajátságos, girbe-gurba, sokszor egész fantasztikus alakú csomó jön ki. Ezek az ú. n. lösz-babák, vagy ahogy az angol nevezi «kő-gyömbér»-ek. A tudományos neve ezeknek «konkréczió» s erede-

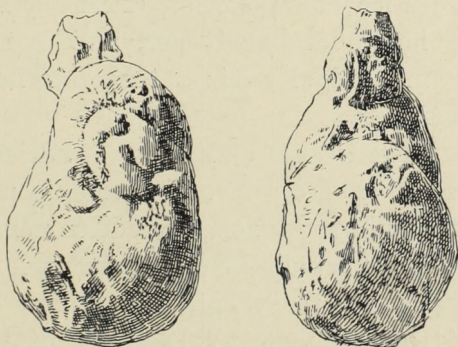
tük nem más, minthogy a föld felszínéről a mélybe szivargó víz mindig visz le magával valamiféle oldatot, pl. meszet vagy kovasavat s ezekkel az oldatokkal összetapasztja, mondjuk összecementezi a laza alapanyag szemcséit. Ilyen lösz-konkrécziót látunk a 33. ábrán is, amelynek eredetijét Lóczy Lajos dr. hozta khinai utazásából.

Azt azonban már a gödrökben kotorászó ifjú csemete aligha veszi észre, hogy néha egy-egy apró fehér kis csiga is kerül ki a falból, egyik parányi, kis hegyes csiga (*Succinea*), a másik meg, mikor csak fele látszik ki az anyagból, olyan, mint hófehér piczi kis pinczebogár (Pupa), aztán meg vannak olyan közönséges kis kerek csigák, mint amilyen a mezőkön van elég (*Helix*).

Az a különös, hogy ezek mind szárazföldi csigák. Hogyan kerülhetek bele olyan mélyen a föld belsejébe,

hisz sokszor 10—15 m.m élységben is lehet találni! Bizonyosan nem utólag kerültek bele, hanem együtt jutottak oda azzal a sárgás porhanyós földdel. De hát ez igen különös dolog ám!

Ha folyó rak le valami iszapot, homokot vagy kavicsot, abban édesvízi csigákat meg kagylókat fogunk találni. A tenger lerakódásait azonnal fel lehet ismerni a tengeri állatok, csigák, kagylók, halak maradványairól. De mi rakhatta le ezt az anyagot, amelyikben csupa szárazföldi csiga, növénygyökerek maradványai, néha óriási szárazföldi emlősök, mammuthok, elefántok stb. csontjai vannak, vízi állatnak nyoma sincs! Sőt azok a csigák, amiket

33. ábra. Löss-konkrécziók Khina Kan-szu tartományából. 25-szeres kics. Eredeti rajz.

a löszben lehet találni, azok jobbára csak száraz helyeken, *pusztákon*, gyéren gyepes, kevés esőjű területeken élnek, de rövid életük csak a nedves évszakon át tart.

Richthofen Ferdinand báró lángelméje fedezte fel ennek a rejtélyes anyagnak az eredetét, miután négy évig tartó khinai utazása alatt éppen azokat a területeket járta be, ahol a világ legnagyobb ilyen képződményeit lehet találni. Észak-Khina négy nagy tartományában, Csil-, San-hszi-, Sen-hszi- és Kan-szúban a völgyeket ez az anyag tölti ki, néha több száz méternyi vastagságban.

Richthofen elmélete szerint ez az anyag nem más, mint a levegőből hullott por, amit a száraz, esőtlen helyeken nem hord el a víz a tengerbe, hanem a gyér növényzet megköti.

Kérdezzük csak meg a háziasszonyokat, hogy csakugyan hull-e a levegőből mindig por? Ha a fényes asztaltáblán, vagy a zongora fedelén néhány óra alatt észre lehet venni a lehullott port, mennyinek kell ellepni künn a szabadban a tárgyakat, nem néhány óra, hanem évszázadok, évezredek múltán? Persze a háztetőkről stb. lemossa az eső, fedett helyre meg nem hullhat elegendő, hanem nagy szárazság után bizony poros a világ, por lepi el még a legrejtettebb zúgokat is.

Természetesen a szobai por egészen más, mint az, ami künn hull a nagy természetben. A szobai pornak legnagyobb része korom, a ruhaszövetek finom foszlányai, teménytelen más mindenféle növényi és állati hulladék, amit különösen sárral hordunk be.

Egészen más persze annak a pornak a minősége, amit a sivatagról kapnak fel a szelek, aztán felvisznek nagy magasságba s ott hullasztják le, ahol a levegő sebes mozgása megszűnt. A sivatagon növény- és állatvilág alig van, ami port felkap a szél, az a kőzetek, sziklák finom kopadéka. Ebből lesz aztán a lösz. A Ming császárok sírhelyé-

nek egyik nagy templomában a földön néhány ujnyi vastag már a por, de ellepi a csarnok minden zegét-zúgát, pedig állandóan csukva van, csak itt-ott, egy-egy beszakadt ablakon, repedésen stb. szökhetik be a szellő.

A lösz tehát Khinában a következőképpen keletkezett:

Khinától északnyugatra magasan fekvő (itt-ott néhány ezer méter magasságú) pusztaság terület. Ez az úgynevezett Han-hai, a kóbor mongol, tatár stb. népek igazi hazája. Han-hai khinai nyelven van s annyit tesz, mint «száraz tenger». Csakugyan hirtelen kiszáradt tenger benyomását teszi az utazóra ez a végtelen, kopár terület, itt ott rettenetes sivatag. Ne gondoljuk azonban, hogy, az egész terület végtelen síkság. Közelről sem! Nagy hegyek, mély völgyek váltakoznak hullámos síkságokkal. Nagy része gyeses térség ugyan ennek a területnek, de másrésze áldatlan sivatag, ahol semmiféle növényzet sem takarja a csupasz kőzeteket s azok gyorsan porlanak a forró napsugarak, a szél s a fagyasztó hidegek folytán. Nyáron a napsugarak forrósága rettenetes, hisz nincs egy tenyérnyi felhő, amely árnyékot vetne s a nagy magasság miatt ritkább a levegő s ezen át akadálytalanul tűznek a perzselő sugarak. Fölmegy a hőmérséklet a 60° – 80° C-ra, hisz olyan forró a szikla, hogy megégeti a kezét, aki hozzá ér! — Éjjel aztán leszáll a hőmérséklet a 0° alá, megfagy az a csekély harmat, ami a sóstavak körül lepi el a gyér növényzetet. — Tudjuk, hogy melegben a testek kiterjednek, hidegben pedig összehúzódnak. Ez a tetemes hőmérsékletváltozás persze a sziklák felszínén jelentékeny kiterjedést, majd összehúzóódást okoz, a kőanyag egyes szemcséi között az összefüggés meglazul s nemsokára a szikla felszínéről darabok válnak le. Télen, amikor némi nedvességet mégis kapnak a sivatagrétegek is, ez a nedvesség beszívárog a kőzet repedéseibe, ott megfagy s ezzel valósággal szétrobantja a kőzetet, mert tudjuk, hogy a jégnek aránylag

sokkal nagyobb térfogata van, mint a víznek. A belső ázsiai puszták tele pedig igen kemény, hisz a mongol pusztákon májusban még egy hatméteres kutat befagyva találtam.

Így pusztulnak, porlanak a sivatagban a kőzetek, mert nem védi őket növényi takaró. A porladékot aztán a szél keríti hatalmába! A törmelék közül a durva homokot kihajtja s a földön csusztatja tovább: ebből lesz a futóhomok; a finomabb por magasra felemelkedik a szél szárnyain a levegőbe s messze-messze elszáll, oda, ahol már erdők, zöld mezők borítják a hegyeket s az ember is felütötte tanyáját. Mikor aztán a szél megszűnik, a finom por lehull a levegőből, mint a hó s ellepi az erdőt és mezőt.

Észak-Khinában olyan erős még ma is ez a porhullás, hogy a földeket alig kell trágyázni, az áldott por megtermékenyíti azokat. Sőt elszáll ez a por még a tengerbe is, a Pe-csi-li öbölben néha a hajókat egészen ellepi.

De hát miért viszi a szél a sivatagok porát épen Khina felé, miért nem északnak, vagy nyugatnak? Ennek is megvan a maga nagy oka, amely a szelek járásán alapul.

Télen a belső ázsiai magas földek nagyon erősen lehűlnek, olyan erősen, hogy a levegő sűrűbb lesz, mint lenn a kelet-ázsiai tengereken, amelyek felett az oczeán mérseklő hatása miatt mindig egyhe a levegő. A magas pusztákról tehát ez a sűrű, hideg levegő lefolyik az alacsonyabb hegyvidékre, majd az alföldre és az oczeánra. Kemény hideget hoz magával, hisz Pekingben, ámbár ugyanazon a szélességen fekszik, mint Korfu szigete, ahol a pálmák a szabadban telelnek, mégis leszáll néha a hőmérséklet 40° C-ra is. Valóságos szibériai telet kapnak ugyanazok a vidékek, amelyek Itália szélességén fekszenek. Amellett a szárazság télen rettenetes nagy. Pekingből karácsony napján indultam el dél felé s egy hónapig tartó utamon alig láttam felhőt, mindig pompás, derült égről ragyogott le a Nap, de a hideg az kemény volt nagyon.

Ez a száraz hideg szél, amit téli monzunnak nevezünk, hordja le a port és homokot a pusztákról és sivatagokról.

A hegyek északi oldalát egészen befújja a homok, mint télen a hó. Igen szép ilyen homokfuvásokat láttam azon az úton, amely Pekingből Khalgánon át vezetett fel a magas pusztákra. A 34. képünkön látni ilyen homokfúttá hegyet, ez Csi-ming-ji mellett a Hun-ho egyik szurdoká-

34. ábra. Homok-futta hegyek a Hun-ho egyik szurdokában. Eredeti rajz.

ban van. Elül a folyó látszik, mellette a poros országút, amelynek védelmére építették azt a magas tornyot a kép közepén. Balra meredek sziklahegységet lehet látni, ennek lejtőit egészen a meredek szikla-ormokig befújta a puszták homokja. Igaz, hogy itt a homok lehordásában a folyónak is része volt, de akármerre tekintünk, a hegyeket mindenfelé fehér-sárga homok tarkítja.

A homok mozgását nagyon érdekes szemmel kíséni. Lama-miao, vagy mongolosan Dolonnor helyiségnél kis

futóhomok sivatagon vezetett át az útunk, óriási barkhánokba verődik itt össze a homok és mozog előre. Ezekről a homokbuczkákról, vagy barkhánokról néhány szót kell szólanom. Rendesen az utazók egészen helytelen alakban rajzolják őket, mert a vakító fehér homok, amelynek felületén semmiféle változatosság sincs, hanem rendkívül egyenletes, síma, — nagyon megcsalja a szemet, egészen elvész az ember távlatérzéke.

Lama-miaonál gondosan tanulmányoztam ezeket a szép homokhegyeket, sehol sem alkalmasabb erre a hely, mint éppen itt, mert a szél nagyon szabályos, mindig ugyanabban az irányban fúj. A homokhegy alakja mindig olyan, mint hosszában ketté vágott tojásnak egyik fele, amelyből azonban egy darabot karéjosan kivágtak (35. ábra). A homokszemek a halomba gyűlt homok tetején és oldalain futnak, meg a lábánál, amint a 35. ábrán a nyilak mutatják. A szél tehát a homokot a buczka szél felé fordított részéről elfújja a buczka másik oldalára, ahol az meredek lejtőn hullik le. Rendkívül érdekes nézni a homok futását: apró kigyózó vonalakban húzódik az tovább, elején kis felemelkedő portornyocskával, mintha szellemkigyó kúsznék a földön.

Mindezt pedig azért mondtam el az én kedves olvasóimnak ilyen részletesen, hogy belássa, miszerint a homokbuczkák, vagy barkhánok képződése tökéletesen olyan, mint a *folyami zátonyoké!*

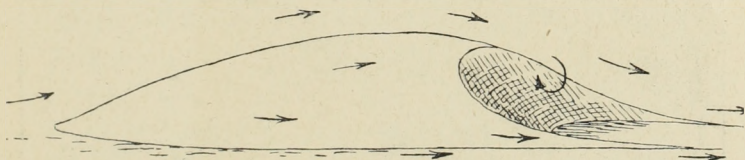
A homokbuczkák tehát a levegőbeli folyamnak a zátonyai.

De a folyók nemcsak homokot hordanak, hanem iszapot is. A homok a folyó-víz fenekén gördül, az iszapot pedig lebegve szállítja a víz tovább és ott rakja le, ahol a víz megszűnik mozogni. Ha pl. a Dunából kimerítünk egy pohár vizet, az bizony zavaros, nem is lehet rajta átlátni, de ha a vizet csendesén állni hagyjuk, csakhamar leüllepedik benne az iszap és a víz egészen tiszta lesz.

Amint a folyók a tengerbe jutnak s a víz megszűnik mozogni, az iszap lehull a tenger fenekére. Ebből épül fel a folyó *deltája*. Így építette a Jang-cze-kiang is az ő deltáját, amint arról már szoltam.

Ugyanaz a másik módja az anyagszállításnak megvan a levegőfolyamban is! A pusztákon felszedi a szél a port és messze-messze elszállítja, s csak ott hullik le ez a por a levegőből, ahol megszűnt sebesen mozogni. A lehullott porból lesz aztán a *löss*, amelyet tehát a pusztákról jövő levegőfolyam deltájának nevezhetünk.

Nem is kell olyan nagy szél ahhoz, hogy a por igen nagy magasságra emelkedjék. Sőt mondhatnám, hogy szél sem kell, teljes szélesendben, amikor a felmelegedett ta-

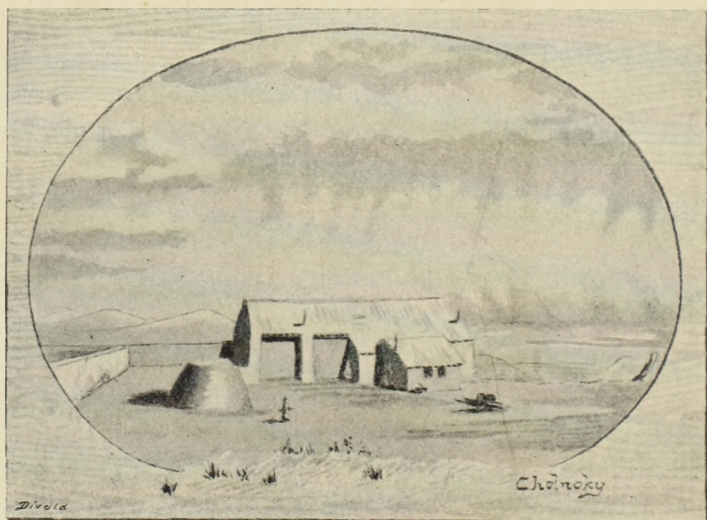
35. ábra. A homokbuczkák alakja és a homok mozgása.

lajról reszketve, vibrálva száll fel a felmelegedett levegő, ez a mozgás is elegendő, hogy a finom port a levegőbe ragadja. Olvasóim, akik az Alföldön élnek, jól ismerik azokat a «tornyokat, amelyeket porból rakott a szél».

Apró forgószelek is már magasra felkapják az utca porát, hát még azok a hatalmas szélforgatagok, amik az igazi pusztákon sepernek végig! De nemcsak a forgószél, hanem minden erősebb szél felkapja a port és magasan felviszi a felhőkbe, ezt is láthatta már zivatarok kitörése alkalmával mindenki. A nagyon poros pusztákon persze ez még nagyobb mérvet ölt s egész porfelhőket látni a levegőben, amint ilyen látványt sikerült is lerajzolnom a mongol pusztákról (36. kép). Sárga az ég, sárga a föld és bágyadt sárga fényvel süt le a Nap a vigasztalan tájképre:

ameddig a szem ellát, nincs más épület, csak a pusztai csárda, a távoli homokos halmok füstölögni látszanak, a levegőben különös porfelhők úsznak, a földön pedig zizeg a gyér, sós füvek közt a sivó, futóhomok. Pedig ez még nem is vihar, csak erősebb szél!

Peking vidékén sokszor lehet látni, hogy a Nap sápadt, bágyadt fénynyel süt, pedig alig van szél! A pusztákról azonban sok port lehordott s azzal van tele a le-

36. ábra. Homokvihar, porfelhők Csá-fang csárdánál Lama-miao közelében.
Eredeti rajz.

vegő. Ez aztán lehull szép lassan és termékenyíti a földet, megnöveli a lösz-réteg vastagságát.

Van azonban a dologban egy bökkenő is: ha a téli monzun, amely a pusztákról jön, lehordja a port, miért nem viszi vissza ugyanazt a nyári monzun, amely meg a puszták felé tart?

Igen egyszerű ennek az oka. A puszták körül fekvő vidékeken a lehullott port megkötí a növényzet, meg a ned-

vesség, különösen a nyári monzun sok esőt hord, olyankor nincs por, hanem sár!

Van egy elkeseredett ellensége ennek a lösz-elméletnek, az öreg K. úr Sang-haiban. Ő nem hiszi el, hogy a szél rakta le a löszöt, hanem azt vitatja, hogy az tengeri eredetű. Sokat vitatkoztam a jó öreg úrral, de sohasem hagytam kibeszélni.* Egyszer azonban megfogtam a következőképen:

— Elismeri-e, hogy a pusztákon a kőzetek porrá málának?

— Igen.

— Elismeri-e, hogy ezt a port a szél képes tovább vinni?

— Igen.

— Elismeri-e, hogy a téli szárazságok alkalmával a pusztákról jön a szél, nyáron pedig az esős idők alkalmával a tenger felől tart a pusztáknak?

— Igen.

— Mi lesz tehát azzal a porral, amit a pusztai szelek lehordanak?

— Nem tudom.

— Elegendő mennyiségű port hord-e a szél ahhoz, hogy abból évezredek alatt számottevő réteg legyen?

Kis gondolkozás után erre is azt felelte, hogy igen.

— Nos tehát, ez a lösz!

— Nem hiszem.

— No de hát mi lesz azzal a teménytelen porral?

— Nem tudom.

Ne neked! Itt abba kellett hagyni a vitát s barátságosan koccintottunk az öreg úrral, jóféle műbor ragyogván poharunkban. Hanem aztán többet nem disputált velem a löszről.

Tekintsük meg kissé a lösz-vidékeket, hisz csodálatos-

* Ezt különben minden disputáló ráfogja az ellenfelére!

sak azok a tájképek, amelyek ennek az anyagnak különös tulajdonságai folytán állnak elő.

Azt hiszem, hogy alig van olvasóim közt valaki, aki ne látott volna meredek, sőt függélyesfalú vízmosta szakadékokat a hegyoldalakon, amelyeknek fala sárgás-homokos löszből van. A lösz származásmódja magyarázza meg, hogy az tele és tele van hajszálvékonyságú, apró, függőlegesen álló csövecskékkel. A levegőből lehulló port ugyanis a szél további hurczoló hatása ellen csakis a gyeptakaró védi meg. A fűszálak közt húzódik meg a por, azokat lassankint eltemeti s az új térszínen mind magasabbra és magasabbra emelkedik a növényzet, az eltemetett fűszálak helyén pedig hajszálvékony csövecske marad. Ez a különös szerkezet aztán meg azt okozza, hogy a löszben a víz lesüllyed, eltűnik, mint a szitán keresztül.

Nagy mélységig, mondjuk az egész réteg fenekéig áthatja tehát a víz ezt az anyagot s nem mélyesztí ki a vízfolyás egyszerre egész hosszában kis völgyecskékké, hanem mély szakadékkal kezdi ki, amely aztán mind feljebb és feljebb harapódzik, útközben el is ágazik s a szép lankás lejtőt mély szakadékok hálózák be, amelyek a járást megnehezítik, sőt veszélyessé teszik. A főváros közelében Hidegkúton meg Nagy-Maroson lehet látni hatalmas ilyen lösz-szakadékokat, de a Bakonyban is van elég.

Ugyanezek a formák rengeteg nagy mértékben teszik csodálatossá a khinai löszös tartományokat. A khinaiak a löszt hoang-thúnak, azaz sárga földnek nevezik és a legjobb búzatermő talajnak tartják. Ezért nevezik San-hszi, Sen-hszi és Kan-szu tartományokat Khina magtárának. De különös tartományok ezek!

Legnagyobb részüket vastagon takarja a lösz és ezekben mély, sokszor száz és száz méter mély szakadékokat vájtak a folyók, ugyanilyen szakadékokban járnak az utak is (l. jelen fejezet bekezdő képét). Aki fenn jár a sza-

kadékok felett, hullámos lejtőjű magaslatokkal váltakozó fennföldet lát, de ha tovább akar menni, csakhamar belebonyolódik a szakadékok útvesztőjébe, azok közt nem találja meg a kijáró utat s úgy eltévedhet, hogy sohase ismeri ki magát többet! Aztán ezen a magas térszínen fenn ugyan hiába keresne emberi lakást! Az emberek a szakadékos partokban, a löszbe vájt lakásokban laknak.

Pekingi szolgám még sohasem látott ilyen lösz-lakásokat. Amikor Khalgán felé jártunk, az egyik faluban meg akartam kérdeztetni, hogy nincs-e itt a vidéken löszlakás? Ezt a következőleg magyaráztam meg, angolul ugyan, de persze khinaiai angol nyelven:

— I want look see one small town, have got earth inside! (Szeretnék látni olyan kis városkát, amelyik a földben van.)

— What fashion? (Miféle az?)

— Have got one hollow «hoang-tu»-inside, this belong house! — (Van egy lyuk a sárga földben, az a ház!)

— No can! — (Az lehetetlen!)

— Ászki! — (Kérdezd csak!)

Hitetlenül fordult a vendéglőshöz és magyarázta neki az én érthetetlen kérdésemet. De a vendéglős aztán bizonyította, hogy ide fél óra járásra már olyan lakásokban laknak az emberek. Olyan kíváncsi lett, hogy rögtön elindultunk megnézni. Amikor aztán már látta és hazafelé sétáltunk, akkor mindig csak azt hajtogatta:

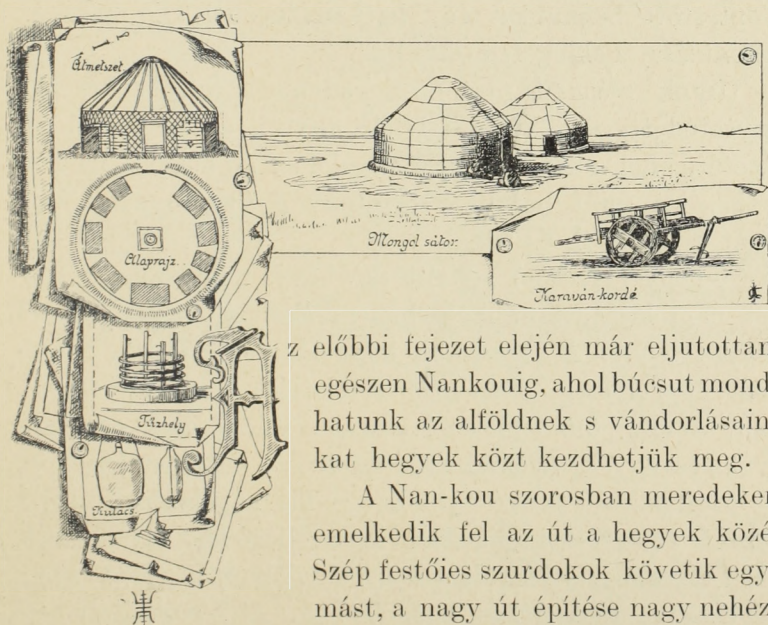
— «This no belong good fashion!» (Ez nem jó szokás!)

Nem békült ki vele semmiféleképpen, hogy az emberek földbe vájt kunyhókban laknak, pedig sokszor egész palotákat építenek a szakadékok falaiba! Hús, egészséges, száraz, télen pedig meleg lakások ezek s a falu mindenesetre tűzbiztos. Aki hasonló löszlakást akar látni, az tekintse meg Aligán, a Balaton keleti szakadékos partjaiban Simon István halászkunyhóját.

Ilyen helyeken nehéz a közlekedés, nehéz a közigazgatás, de még nehezebb volna a hadviselés, hisz a rettenetes szakadékokban nagyobb hadtesttel előre mozogni majdnem lehetetlen! Fenn a platón nem lehet járni, lenn a mélyutakban pedig az egész sereg ki volna szolgáltatva a bennszülött fegyveresek kegyelmének.

HATODIK FEJEZET.

Kirándulás a mongol pusztákra.

z előbbi fejezet elején már eljutottam egészen Nankouig, ahol búcsút mondhatunk az alföldnek s vándorlásainkat hegyek közt kezdhethük meg.

A Nan-kou szorosban meredeken emelkedik fel az út a hegyek közé. Szép festőies szurdokok követik egymást, a nagy út építése nagy nehézségekbe ütközött, de a támasztó fa-

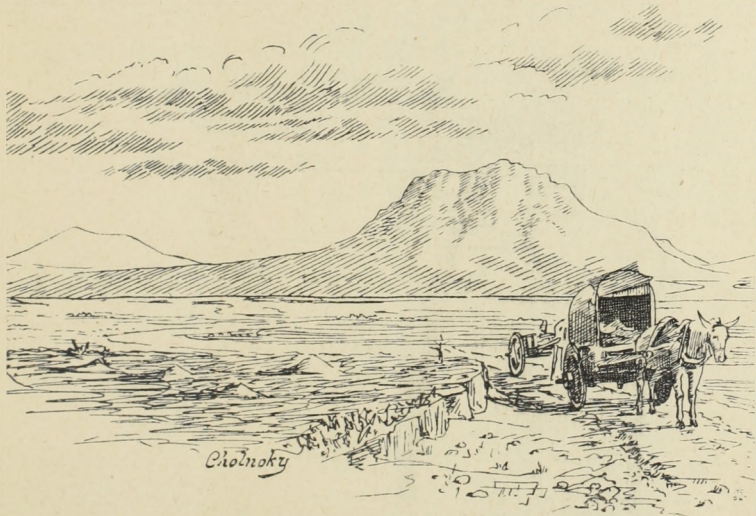
lak, sziklabevágások, hidak stb. segítségével mégis sikerült jó állapotba hozni. Az út legmagasabb pontján a nagy fal egy kapuján át kijutunk a szurdokból s szép nagy medence tárul ki előttünk, amelyet körös-körül magas hegyek vesznek körül. A nagy fal a Nan-kou hegység gerinczén szalad s innen hirtelen ereszkedővel fut le az út a medencébe. De ennek a magassága már 550 m. a tenger színe

felett. Különös világ ez már! Amerre a szem ellát, a lapályt lösz és homok fedi, s ezeknek egyhangú, fakósárga színéből rideg ellentéttel, meredeken emelkednek ki a teljesen kopár hegyek. Valami véghetetlen sivárság van az egész vidék jellemvonásán, olyan kis kóstoló a sivatagból. Csak a medencze közepén csillogó folyó vize emlékeztet rá, hogy még olyan területen járunk, ahonnan a víz lefolyik a tengerbe. A kis Huai-lai-hszién helyiségben háltunk meg, csinos, rendes falakkal kerített kis helység ez. A kapunál fenntartott bennünket egy hatvan tevéből álló karaván kivonulása. Peking felé indultak.

Útunk másnap megint ugyanebben a medenczében folytatódott, míg végre estefelé elértük északnyugati kijáratát, ahol a Hun-ho vize szurdokon át belép a medenczébe. Itt mint hatalmas őrtorony a Csi-ming-san állja útját a folyónak és útnak.

A hegy (37. kép) mögött szénbányák vannak, de ezeket nem látogattam meg, hanem ehelyett felmásztam a hegy tetejére. A lankásabb hegyoldalból hirtelen, majdnem függőlegesen, hatalmas sziklafalak meredeznek ki, mint a hegyzöm legfelső koronája. Eddig csak egyszerű gyalogösvények ágaztak szanaszét a bozotos lejtőkön, itt azok mind együvé futnak egy kis kápolnához, amely kezdete az egyetlen feljárónak. Ez a feljáró már aztán műút, nagy fáradsággal készült a hegy oldalában, illetőleg annak kürtöszerű, szakadékos beugrásában. A kápolna magassága a tenger színe felett mintegy 1100 méter, fenn a szikla-
orom tetejé 1500 méter. A serpentina mentén az erre alkalmas kis párkányokat is felhasználták s ezekre is paplakokat, kolostorokat építettek. Nehezen kapaszkodva a sziklafalakon, végre fölér az út a tetőre, ahol a kolostor java része van. Régi lehet nagyon, mert a bejárónál igen réginek látszó, hindu motívumokkal kevert szép kőkapu áll (38. kép), mögötte két reliefekkel tele rakott díszfal.

A barátok igen szívesen fogadtak, megmutattak mindent s én barátságos útmutatásuk szerint nevezhettem meg vázlataimon a környező vidék elnevezéseit. Gyönyörű volt innen a kilátás! Keletre és nyugatra, a Hun-ho két nagy medenczéje, amit vakító fehér homok fed s a déli szélén a szél kis forgatagokban hajtott fel, amely tünemény egészen elmosódottá tette a medencze déli határát. A hegy lábánál

37. ábra. Csi-ming-san. Eredeti rajz.

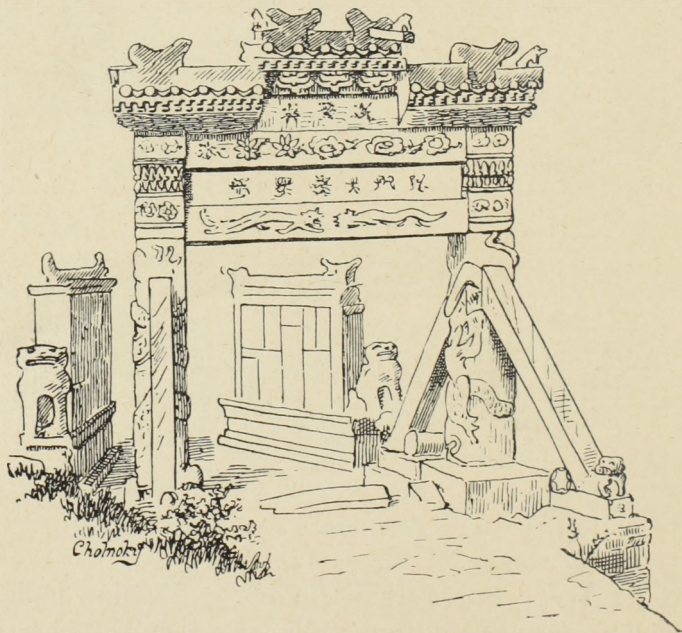
egyesül a Szang-kan-ho és a Hun-ho. — Északra hullámos löszvidéket látni, nagy messzeségre. Ez már hatalmas vas-tag löszlerakódás.

A hegytetőn a templomot és kolostort úgy építették, hogy mindent gyalogszerrel hordtak fel válravetett bambuszrúd két végére függesztett kosarakban. Még a vizet is így czepelték fel, nagy kinnal és fáradsággal a meredek kapaszkodókon, lépcsőkön. De hogyan vitték fel azokat a nagy köveket, amiből az a szép kapu van?

Ott jártamkor is hurczoltak fel téglát, vizet, cserepet, gerendákat. Minek? Ideális eszmétől hajtva. Annak a csi-

nos képű, fekete szemű ficzkónak, aki kipirult arcczal, izzadó homlokkal, lihegve viszi fel a vállán átalvetőjét, téglákkal megrakva, talán már a nagyapja is ide hordott téglát és egyéb építő anyagot, hisz a templom és a kolostor ilyen módon való felépítéséhez évszázadok kellettek!

Csi-ming-jiből délután indultunk tovább a Hun-ho völgyén fölfelé. A folyó itt szűk szurdokokban kanyarog,

38. ábra. Kökapu a Csi-ming-san tetején. Eredeti rajz.

nagy esésben, sellőkön és zuhogókon át. A szurdok északnyugoti végénél hatalmas homoktömegek lepik el a hegy oldalát. Innen való a kép, amelyről az előbbi fejezetben már szóltam.

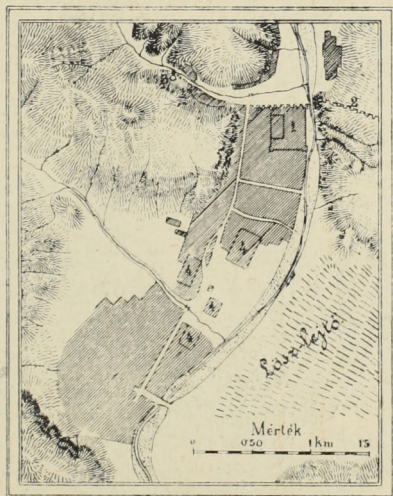
Ezen túl aztán ismét szép nagy medenczére ér ki az út, de ez már 7—800 m. magasan van a tenger színe felett. Itt fekszik Hszüen-hua-fu város, egyike Észak-Csili legnagyobb városainak. Szép szabályos négyszöget kerítenek

be a falai, de a falakon belül nincs az egész terület beépítve, sőt meglehetősen szegényesen fest az egész helység, alig láttam tisztességes vendéglőt, ahol megállhattunk ebédre.

Ebben a medenczében már igen sok a lösz és a futóhomok, egész pusztai képe van a vidéknek, csak az alacsonyabb lösz-területeken van intenzívus kultúra, de ez aztán annál szebb. A hosszan elnyúló medencze legészakibb végén van Khalgán vagy Csang-tyia-kou.

Örökfelejtethetlen maradt előttem ez a város. Térképét a 39. ábrán tanulmányozhatjuk.* Két részből áll a város. A déli része igazi khinai város, szűk utcákkal, amik kövezve vannak. Az északi részben úgy látszik, hogy a nagykereskedők laknak, külön fallal van elkerítve a mandu katonák városrésze, jobban mondva erődjé. A város északi határánál huzódik át ugyanis a külső khinai nagy fal.

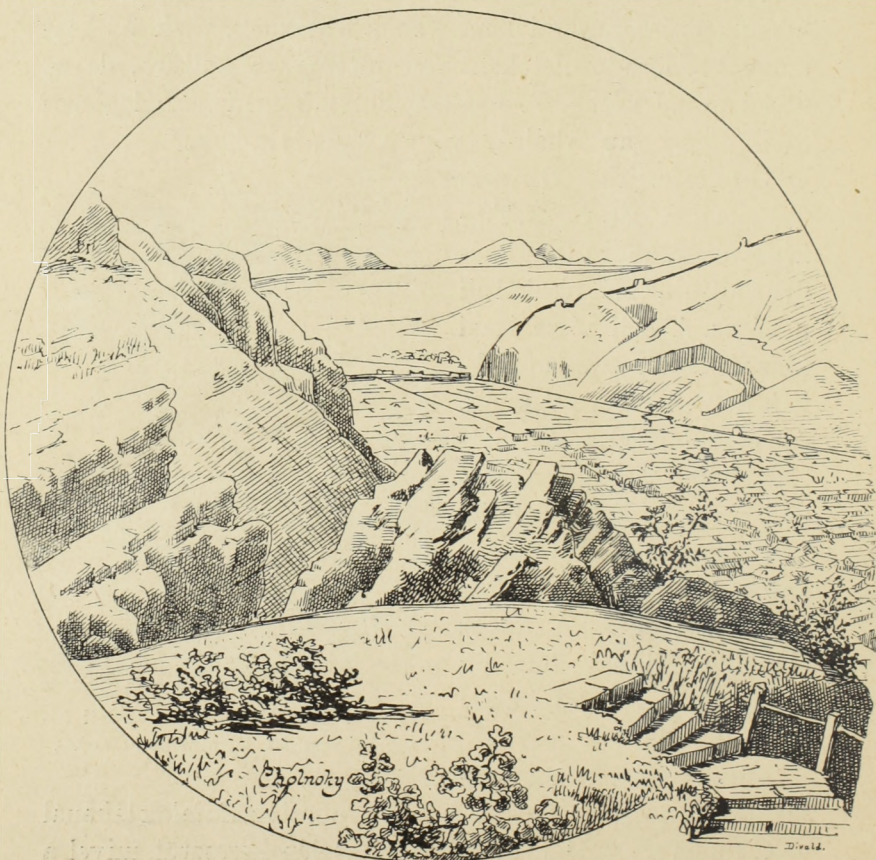
Az a vendéglő, ahol megszálltam, az északi városrészben, a nyugoti sziklafalak lábánál volt. Innen a vendéglő épületének tetején keresztül, mivel a sziklához volt építve, a khinaiak nagy gaudiumára, felmáshoztam a sziklák tetejére. Innen készült a 40. ábránk. Közepén látjuk az erődnégyszöget, jobbra tőle a külső nagy khinai falat látjuk felfutni a hegyre: alig lehetne felismerni, ha magasabb és szilárdabbul épített tornyai erősen ki nem tűnnének.

39. ábra. Khalgán térképe, eredeti felvételek alapján, körülbelül 1 : 60,000.

* Noha a térkép részleteit csak à la vue rajzoltam, a főbb pontokat háromszögelés által határoztam meg.

Hátul a város mögött hatalmas löszplató látszik, amelyből csak a hegyek sziklás gerince emelkedik ki. A jobbról látható hegyek oldalán is sok a lösz.

40. ábra. Khalgán északi részének képe, a város felett nyugaton emelkedő sziklákról tekintve. Eredeti rajz.

A város lakosainak száma bizonyosan több százezernél. Amit a kép mutat, az csak a legészakibb, csekély része, a déli városrész az igazi zsúfolt hely. De mellett a nagy falon kívül messze szanaszét nyúlnak a külső városok.

A keleti völgyben van a görögkeleti orosz missziónak egy kis czifra kápolnája. Misszionárius jelenleg nincsen itt, de egy orosz kereskedelmi ügyvivővel találkoztam, aki állandóan itt lakik. Elmentem hozzá és próbáltam vele beszélni. Megszólítottam francziául, angolul, németül, latinul, görögül, közben magyarul káromkodtam, de még ezt sem értette meg. Végre a szolgálk tudományát kellett elővenni, az övé tudott oroszul, az enyém meg angolul. Szolgámtól tehát megkérdeztem a kérdezni valómat angolul, az a másik szolgálk tovább adta khinai nyelven, így aztán muszka nyelvre fordult szerény kívánságom.

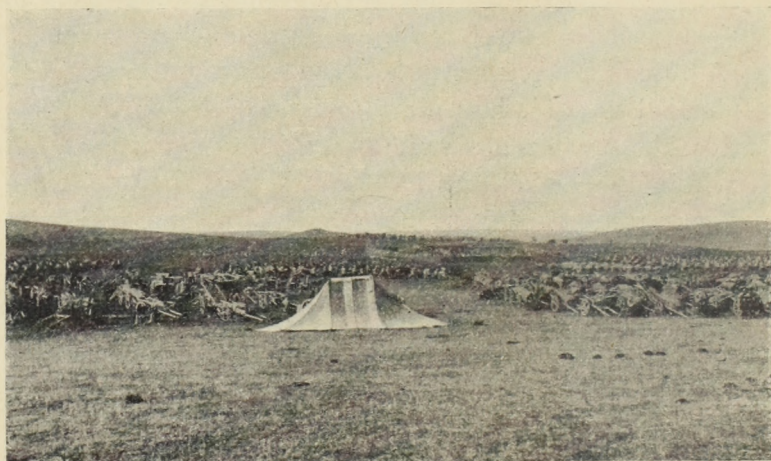
A város népe rettenetes keverék. Van itt Ázsia minden népfajából mutató, hisz ide futnak össze belső Ázsia legfontosabb karaván-újtjai. Ide fut be az a nagy karaván-út Kiachtából, Urgából, amelyen néhány tudós és több turista megfordult már, a többi közt Zichy Jenő gróf is itt szelte át a pusztákat. Ide jönnek be aztán azok a nagy karaván-utak, amelyek Uliasz-szutai, aztán meg Barkulból kiindulva szelik át a Han-hait. Különösen ezen az úton szerettem volna elindulni, a sivatag legismeretlenebb részeit átkutatandó, de sajnos, megakadályozott benne a pénzhiány. Pedig vállalkozó akadt volna, aki velem jön, elég, még khinai szolgálk is hajlandó volt.

Sokkal kisebb, sokkal egyszerűbb dologgal kellett megelégednem: a puszták peremén fölfelé északkeletnek egész Dolon-nor-ig, vagy khinaiasan Lama-miaoig elindulhattam.

Khalgán felett meredek szerpentina-út vezet fel a völgyből az igazi magas földre, a mongol pusztákra.

Ez az út szintén egyike azoknak a képeknek, amelyeket sohasem felejték el. Már az egész úton teménytelen kordé-karavánnal és teve-karavánnal találkoztam, Khalgán utczái nyüzsögnek tőlük, de a Khalgántól észak felé vezető úton majdnem szakadatlan sorban követték egymást. Ez az út szűk völgyben vezetett fölfelé, de nem

nagy magasságú hegyek között. A homokos és kavicsos völgyfenék tele és tele volt részben pihenő, részben tovább vonuló teve- és kordé-, meg öszvér-karavánokkal. A völgy aztán összeszűkül, hatalmas görgetegek lepik el a patak medrét s az út felkapaszkodik a majd 2000 méter magas platóra. A feljáró szerpentina-út sokkal szűkebb, hogysen két karaván egymásnak kitérhetett volna, azért a felsőknek mindig meg kellett várni, míg az alsók egy része felczihelődött és fordítva. Hihetetlen torlódás támadt ebből.

41. ábra. Karavántábor Sibirthai mellett. Eredeti fénykép.

Ezernyi és ezernyi szekér közt kellett keresztül vergődnünk s aztán a kapaszkodón életveszéllyel utat törnünk. Fenn a platón ismét tengernyi, beláthatatlan sokasága a szekereknek és tevéknek, ezek mind a lejövetelre várnak. De még elszórva, egyes táborokban is rengeteg mennyi karaván állomásozik, igazán nem emlékszem, hogy ekkora forgalmat láttam volna valahol, nagyobb ez talán a mi nagy vasúti góczpontjaink forgalmánál. Egyedül a nagy tengeri kikötők mulják felül. 41. képünkön látni ilyen karaván-tábort, itt is kitűnik, mennyi teménytelen kordé

állomásozik itt egy határon. A kordék egyszerű kétkerekű faalkotmányok. Az első kordé alatt három-négy nagy, mély hangú kolomp csüng, a szekéroidalba kelevéz van tűzve s a kocsihoz lánccal köt egy-egy hatalmas vérebet. A kis kordén a podgyászt gyékénytakaró fedi le, a kísé-
rők gyalog mennek a karaván mellett: sötét napbarnította férfiak, edzve hideghez és meleghez s az út minden veszedelméhez.

Mondhatom, hogy különös, egészen megillető látvány ilyen karaván, amint némán, gépszerűleg vonul végig a hangtalan, végtelennek látszó pusztákon.

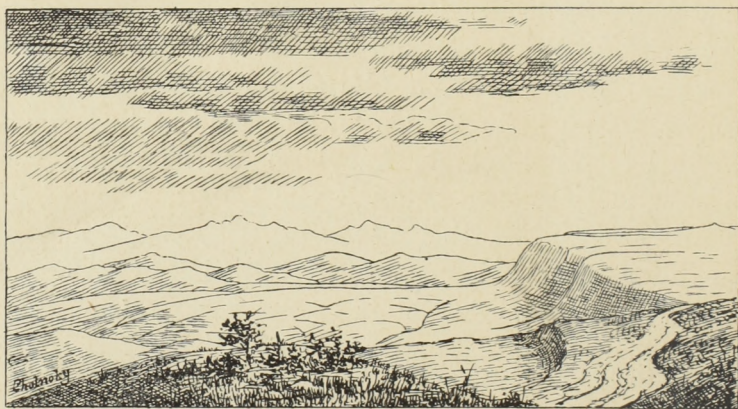
Az első éjjelt a pusztákon kis házcsoporthoz töltöttük. Itt khinai telepítvényesek ütötték fel tanyájukat, mert van víz, tiszta, iható víz kis kútban, amit nagy faragott kövekkel szépen kiraktak. Annyi mindenféle idegen volt itt, hogy megjelenésem feltűnést sem keltett. A kis oázist Sibirthei, vagy Söbörthei néven nevezik, persze mongolosan, de a khinaiak a maguk jegyeivel írják le ezt a szót is, hogy legalább megközelítsék az eredetinek a hangzását. Így lett belőle khinaiasan: Sö-pan-thai. Ilyen esettel még igen sokkal fogunk találkozni, különösen Mandzsurszá-
gban.

A következő napokban aztán gyorsan utaztunk végig a puszták szélén Lama-miaoba, ahova öt nap múlva érkezünk meg. Az egész út mintegy 2000 méter magasságban vezet, legnagyobbbrészt végtelennek látszó síkságon. Legalább észak felé óriási messzeségre el lehet látni, bár itt-ott halmok, magaslatok fogják el a kilátást. Délkelet felé ugyanilyen halmokat lehet látni nagyobb sűrűségben, vagy pedig távoli hegyek csipkés konturái szakítják meg a kilátást: ezek azok a hegyek, amelyek között a folyó völgyeken át felhozott az utam ide a magasan fekvő pusztákra.

Hogy milyen viszonyban vannak a hegyek ehhez a magas pusztához, arra nézve legjobb tájékozást nyújt a

42. ábra vázlata. Ez nagyon futólagosan készült rajz, de igen alkalmas arra, hogy a puszták különösen, hirtelen való peremét feltüntesse. Alul, közvetlen a fensík párkánya alatt lankás lejtőjű, össze-vissza vagdalt lösz-magaslat fekszik, hátul magas hegyek látszanak, de alig emelkednek valamivel magasabbra, mint a puszták plató-pereme.

Utam legnagyobbbrészt gyepes, homokos pusztákon vezetett át, ahol a nyers kőzet mindenütt kibukkant. Itt-ott azonban tözezes, mocsaras a föld, alig lehet ilyen he-

42. ábra. A mongol plató pereme Khalgán felett. Jobbról a plató, hátul magas hegység, középen lankás, lösz-területek. Eredeti vázlatos rajz.

lyeken a kocsival előre haladni. A kimagaslóbb dombok tetejére a mongolok síremlékeket állítottak, ilyen helyekről rendszeren végtelen messzeségre be lehet látni a pusztákat.

A mongolok vastag nemezéből épült «jurt»-nak nevezett sátorban laknak. A sátor közepén van a tűzhely, köröskörül szép pirosra festett, sárgarézzel kivert ládák, előttük a földön állati bőrök, ezeken foglal helyet az egész család. Megtörtént, hogy ilyen jurtban kellett megszállnom. Az öreg mongol gazda, mielőtt beeresztett volna, tolmács útján kikérdezte szolgálmat, hogy ki vagyok, mi vagyok,

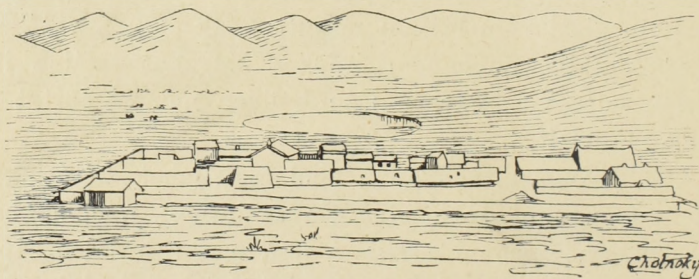
becsületes kenyérkeresetem van-e, nem vagyok-e kóbor rabló vagy efféle, nem vagyok-e üldözött gonosztevő stb. Mikor aztán megtudta, hogy egészen józan polgára vagyok egy messze-messze fekvő országnak, s csak világot látni járok erre, ahol még a madár sem jár, akkor beeresztett s ettől a pillanattól kezdve a vendégjogot élveztem, teljes mértékben, mert a familiája kiköltözött a másik sátorba. Igazán különös érzés fogott el a sátorban. A piros szekrények olyanforma alakúak, mint a mi paraszt pohárszékeink, meg a tulipántos ládáink, a fényes sárgaréz «vasalás» a mi díszkötéseinkre emlékeztet, de sok khinai motívummal. Az egyik szekrényből fakulacs került elő, egész utazásom alatt nem láttam másutt, csak ezen a vidéken. Az ethnografus alighanem érdekes dolgokat találna itt. A jelen fejezet címképén látunk ilyen mongol jurtot és annak részleteit.

A khinai telepítvényesek, ahol csak lehet, feltúrják a földet, de ugyan gyarló eredményre jutnak, a homokban nehéz valamire menni, elviszi a szél, meg a hirtelen záporok tönkre tesznek mindent. Leginkább kereskedők, akik a mongollal tartják fenn a közlekedést. Csárdák, útszéli korcsmák gazdája is mindig khinai. A mult fejezetben a 36. képen látjuk Csá-fang csárdát, éppen úgy van építve, mint a közönséges házak Csi-liben. Ahol több ház kis községgé összeépült, ott az épületesoportot fal keríti, illetőleg az egész olyan szorosan összeépült, hogy csak házak kapuin át lehet bejutni az épületek közé. A 43. ábrán látjuk Ha-pa-csao falucska képét, előtte kis sós tó, legelésző nyájak a parton s a háttérben homoktól fehérülő, alig begyepesedett hegyek.

Május 19.-én egész nap különös idő járt. Az ég fakósárga színű volt, a Nap csak halványan sütött át a poros levegőn és mégis tikkasztók voltak sugarai. Köröskörül a délibáb játszott s magasra felkapta a forgószél a port,

amerre a szem látott, mindenfelé nyargalásztak ezek a portornyok, de a szél nem volt erős, sőt hébe-korba nyomasztó szélszönd állt be. A lovak bogarasak, türelmetlenek voltak, az emberen pedig bizonyos lehangoltság vett erőt. Amellett abban a kis csárdában, ahol ebédeltünk, anynyi mindenféle rablóhistóriát meséltek, hogy szolgáltnak a foga is vaczogott féltében s alig akart tovább jönni.

Délután még sivárabb helyeken, majdnem tiszta futóhomok térségeken vezetett át az út, ahol nemhogy emberi lakást, de még állatot is alig lehetett látni. Három óra tájban egy dombon fenn mászkálva, messze keleten valami

43. ábra. Ha-pa-esao falu a pusztákon.

fényeset láttam csillogni a bágyadt napfényben, de úgy hittem, hogy a délibáb játssza ezúttal igen különös játékát. De ugyanekkor meglepetve láttam, hogy a nyugoti láthatáron éjfekete felhő emelkedik, még pedig nagy sebességgel.

Nemsokára vágató mongol lovas ért utól bennünket s ránk kiáltott, hogy. siessünk, amennyire csak lehet, mert jön a «sárga-szél». No hisz ütlegették erre a lovakat! Vágtatva rohantunk a homokos halmok közt, amerre a kocsinyom vitt bennünket; a szél erősödött, élesen vágta a homokot ember és állat szeme közé, amitől még jobban megbokrosodtak a lovak. A Napot eltakarta a felhő, sűrű homály borult a vidékre. Messziről lehetett már látni az

iszonyatos portölcsérek, amit az orkán hajtott maga előtt s ha nem találunk azonnal valami emberi hajlékra, ott ér bennünket a szélviharok legrettenetesebbike.

S amint egy dombra felkanyarodunk, előttünk kis falu terült el, közepén szép nagy katolikus templom, fényes bádogtetővel, alacsony tornyocskával; ez a nagy bádogtető csillogott a messzeségből.

Csak éppen hogy befordultunk az udvarra, teljes erővel tört ki a sárga-szél (khinai nyelven hoang-fung), alig lehetett a lovakat kifogni, majdnem kiverte a szemünket a homok! Tudtam már, hogy miért hívják sárga-szélnek!

Egész gomolyokban vágta a homokot az ablakhoz, a templom fényes bádog tetejéhez, úgy zúgott, úgy sercegett minden, mintha a legpusztítóbb jégeső verné a vidéket. Ez a sok homok csiszolja fényesre a bádogtetőt, ez veri le a vakolatot a falakról s ez homályosította el a misszionárius ablakán az üvegtáblát, az egyetlen üvegtáblát sok-sok mérföld kerületben.

Hanrath Henriknek hívják azt az apostoli férfiút, akit itt találtam, mint misszionáriust. Valóságos apostola a vidéknek. Az a kis község, Ping-ti-obo, ahol a temploma áll, egészen az ő nyájához tartozik, mind a nyolczszáz ember buzgó katolikus, a templomnak mindig nyitva kell lenni, hisz ezen a helyen, ilyen szörnyűséges természeti viszonyok között mindig van elég imádkozni valója a népnek. Szép nagy ős szakálla van Hanrathnak, véghetetlen jóság és szelidség tükrözik szép kék szeméből, a nép valósággal rajong érte: ő gyógyítja a betegeket, segíti minden működésükben, még a házépítésben, földművelésben stb. is mindenütt ott van jó tanácsával, szeretetteljes biztatásával. Szolgám nem győzte nekem mindazt a sok szépet és jót elmondogatni a későbbi napokban, amit ezektől a jó emberektől hallott. Sőt még pogányok is, messze vidékről, mongolok és khinaiak hozzá jönnek tanácsért,

útbaigazításért, s ő, tekintet nélkül mindenre, egyformán osztja szívének jóságát a hozzáfordulóknak. Rendkívül kedélyesen töltöttük az időt, félig európaias vacsorában is volt részem, ámbár konyháján legnagyobb részt khinaiaisan főznek, szobái is egészen khinaiaisan vannak berendezve. Mint minden belga misszionárius,* ő is khinai öltözetben jár. Panaszkodott azonban, hogy télen nem igen mehet ki, mert európai cipői elfogytak, a khinai cipők nem alkalmasak a sárban, hóban és hidegben való járásra. Csizmám kitűnően illett a lábára, ott hagytam tehát neki. Vadonat új pár jó magyar csizma volt, Budapesten készült. Semmi sem viszonzozhatta volna ezt a csekélységet olyan bőven, sőt túlságosan, mint az a két könnyesepp, amit az öröm csalt szemébe.

Adott is másnap az útra egész kuglófot, meg egy üveg bort, aztán megmutogatta a falu környékét stb., egy szóval ami tőle tellett, megtette. Másnap végighallgattam a miséjét, tele volt a templom ájtatos hívőkkel, akik valami meghatóan egyszerű, mélabús áriát énekeltek.

Ping-ti-obo után homoksivatagon vitt át vándorutam s pár nap múlva elértem célomat, Lama-miaot vagy Dolonnort. Nagy forgalmú, nagy kiterjedésű város ez, a mongol lovakkal való kereskedelem fő gócpontja.

Amint megérkeztem, azonnal elküldtem a névjegyemet a mandarinhoz, aki azt névjeggyel viszonzozta s egyszerűsmint látogatását is bejelentette. Nemsokára jött is. Tizenhat szép lovas mongol vágtatott előre, berobogtak az udvarra és ott sorfalat álltak. Aztán jött a mandarin kíséretével, zárt hordószékben. A szék előtt futár siet, hatalmas réztányért dőngetve, ez az úgynevezett gong.

El voltam készülve reá, hogy a mandarin khinaiaisan fog üdvözölni és azért szobám padlóját be is terítettem

* Teljes czimét eképen adta meg: Henri Hanrath, missionnaire Congregationis Immaculati Cordis Mariae, Mongolie centrale, Ping-ti-obo.

szőnyeggel, de mily nagy volt meglepetésem, amikor szívélyesen nyújtja kezét és rossz francia kiejtéssel mondja: «bonjour monsieur!» De azonnal fölvilágosított, hogy többet nem tud ám európai nyelven, ezt is Tien-czinben tanulta, ahol pár évig tartózkodott. Aztán meghívott magához vacsorára. Ekkor már egészen khinai volt, rettenetes udvarias és agyon kínált mindenféle földi jóval, de legnagyobbbbrészt nem khinai dolgokkal; sonka, pezségő, kúrasszo stb. volt az asztalán. Nagy baj volt azonban, hogy zsebkendő helyett egy kis sárgarézbriket használt, gyakran és nagyon, amitől nemcsak hogy étvágyam ment el, hanem gyorsan búcsút kellett vennem s elvégre is a dolognak rossz vége lett.

Másnap a mandarin ízletes reggelit küldött át, meg meleg selyemköpönyeget, ami ugyancsak el is kelt, mert hideg volt nagyon.*

A hideg ellen ugyan keveset védelmezett a selyemköpönyeg, de rettenetes tekintélyt kölcsönzött, ami itt a jóindulatú nép között előnyömré volt.

* Nagyon érdekes világot vet a plató klímaviszonyaira az a körülmény, hogy milyen hőmérsékletű volt a kutak vize a pusztákra vezető uton fölfelé. Álljon itt a következő táblázat:

Hely neve	Körülbelül való magasság a tenger színe fölött	Kut hőmérséke Celsius fokokban
Ping-ti-obo	1420 m.	Be van fagyva
Khou-mönn	1140 m.	+ 4.2°
Pao-pej-san	890 m.	+ 5.0°
Niu-tyuen-cz'	740 m.	+ 6.7°
Fong-ning-hszién	615 m.	+ 7.5°
Tung-jing-fang	585 m.	+ 8.6°
Szan-esá-kou	320 m.	+ 9.0°
Ku-péi-kou	218 m.	+ 12.6°

Ping-ti-oboban a kut 4.3 m. mély volt s így elég mély ahhoz, hogy a vizet a külső levegő erős befolyásától védve tartsa. Amint látjuk, a magasság növekedésével a kutak vizének hőmérséklete igen egyenletesen fogy, ezzel egyszersmint az illető helyek klímáját is igen szépen jellemzi.

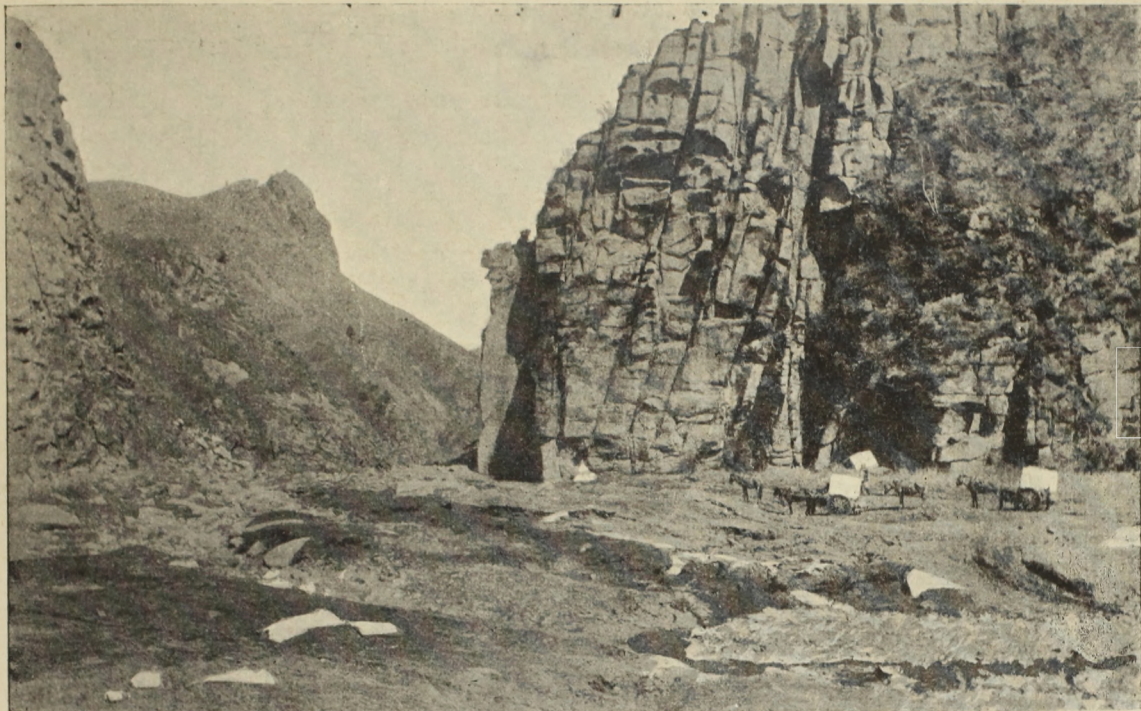
A pusztákról levezető út igen szép, gyönyörű szurdokokban, meredek hágókon keresztül lehet lejönni Ku-péi-kou felé. A szurdokok egyikét mutatja a 44. képünk.

Itt, ebben a szurdokban «veszedelmes» kalandom is volt. A kísérő katonám messze elől ballagott, a két kocsi-val rettenetes nehéz volt az útnak nevezett görgetegekkal telt patakmederben előre haladni. A szép meredek gránit-fal lefényképezéséhez fogtam éppen, amikor a balkéz felőli sziklákön néhány toprongyos, doronggal felfegyverkezett alakot láttam óvatosan lebotorkálni. Úgy látszik, támadásra készültek. De hisz, gondoltam, ezeket előbb lefotografálom, aztán riasztom csak el. Alig, hogy feljűk fordítottam azonban a gépet, azt valami Maxim-ágyúnak nézték s eszeveszett futásnak eredtek; igazán irigylésre méltó tüdejűk van, bámulatos, milyen gyorsan kúsztak fel a meredek sziklákön.

Ku-péi-kounál ismét kapuja van a nagy falnak. Rendkívül érdekesen fekszik a kis városka, meredek sziklafokon a Csau-ho folyó óriási széles, homokos medre felett.

A nagy fal persze nem megy át a homokos folyómedren, hanem itt éppen megszakad. A folyó balpartján a várost kerítő fal ágazik ki belőle, a folyó jobbpartján pedig másik, védelem szempontjából épített faldarab nyúlik ki belőle. Ezt az utóbbit mutatja 45. képünk baloldalán a folyó völgyig lenyúló részlet. A jobboldali rész, amelyik nem jó le egészen a folyóra, az az igazi nagy fal s felkeresve mindig a legmagasabb gerinczetek, hegyen-völgyön keresztül fut csodálatos hosszúságban kerítve belső Khina északnyugati részét.

Sokat gúnyolták, szidták már ezt a nagy falat s a khi-nai elzárkózottság gúnyos szimbolumaképpen sok tudatlan író vette már tolla alá. Pedig hát tekintsünk végig kissé hazánk területén: találunk itt rengeteg sánczokat, óriási védőműveket a római időkből. Csakhogy megszok-

44. ábra. Granit szurdok a Luann-ho felső völgyében. Eredeti fénykép.

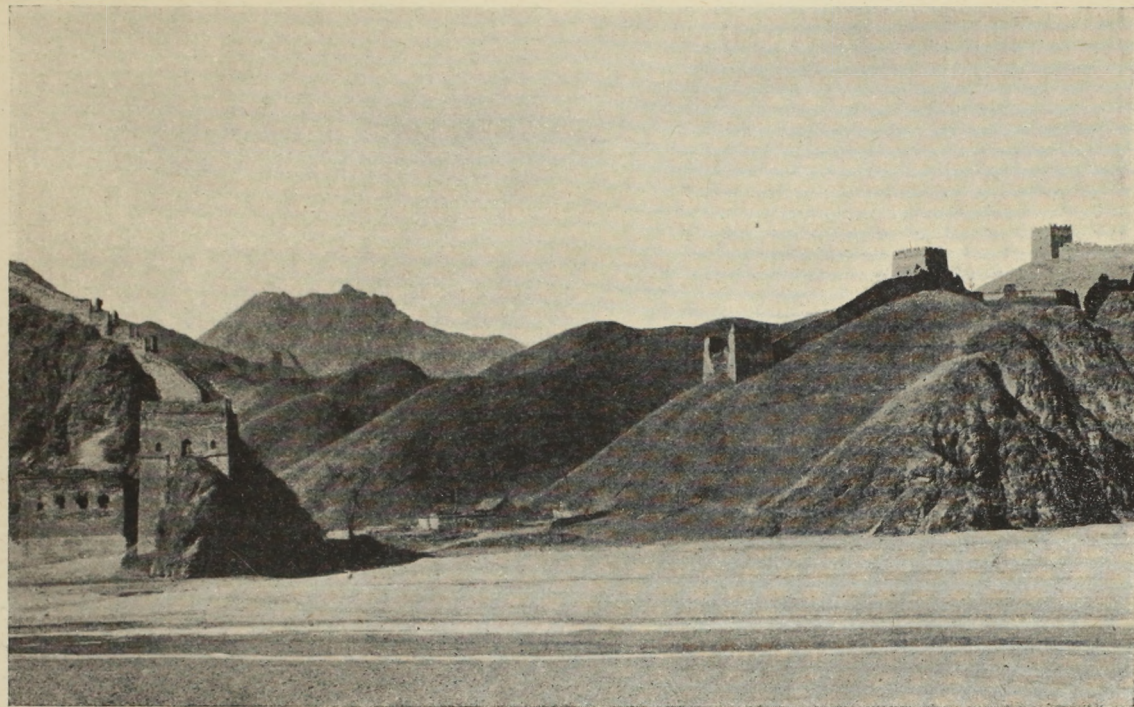
tuk már ezeket az alkotásokat nagyra becsülni, megcsodálni. S aztán mik ezek a khinai falhoz képest? Céljuk ugyanaz volt, mint a khinai falnak, elzárkózni velük a barbárok elől. Sokan mondják nagy szellemesen, hogy a khinai fal a legjobb dokumentuma a khinaiak gyávaságának: mernők ugyanezt mondani a rómaiakról?

S hogy a khinai fal jobban teljesítette hivatását, mint a római sánczok, azt a két nagy nemzet története világosan tanúsítja.

A nagy falat Kr. előtt 250—300 évvel kezdték építeni. Elhatározó befolyású volt a fal Európa történetére. A belső-ázsiai puszták nomád népei eddig legkönnyebben Khina felé találtak kijárót a pusztákról. Rendkívül érdekes, hogy itt Ázsia belsejében egymás után tűnnek fel néptörzsek, amelyek megerősödve, megszorodva csakhamar kifelé törekszenek a sivár pusztákról. Annál csalogatóbb volt rájuk nézve Khinának a pusztákkal határos, dús népeségű gazdag vidéke, s nem is szűntek meg az országot rablóberohanásaikkal folytonosan zaklatni. A kellemetlen szomszédság kizárására igen alkalmas volt a khinai nagy fal. Hiszen különösen lovas hordák ellen jó védelem, a falakon könnyen lehetett egyik fenyegetett ponttól a másikig csapatokat mozgósítani s azoknak a fegyvereknek, amelyekkel pusztai rablóhorda támadta meg, könnyű szerrel el-
lentállhatott a sokat gúnyolt nagy fal.

A falról visszavert nomád törzsek most mintegy visszaverődött hullám, széjjelterjedtek a végtelen pusztákon, kiriasztva helyükből félig-meddig megtelepült néptörzseket. Khina elzáródásával nem maradt más kijáró út a kietlen pusztákról, mint a Dzungariai mélyedés, amely a Balkas-tó felett nyílik ki az Aral-tó vidéki pusztákra, ahol ma a kirgizek tanyáznak.

S a néptörzsek egymást szorítva, űzve, a nevetséges khinai falról visszavert hullám elhatott egész Európa szí-

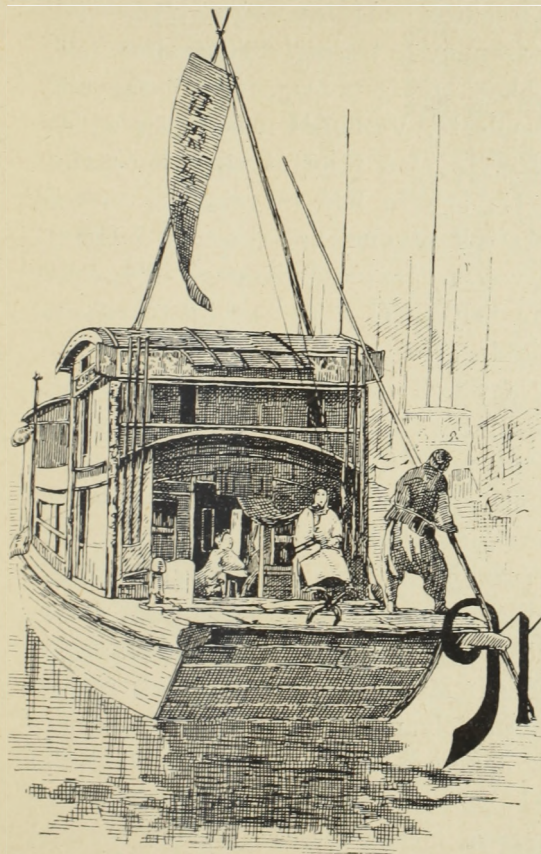

45. ábra. A nagy fal Ku-péi-kou mellett. Silvestri H. felvétele.

vébe s nem álltak neki ellent a rómaiak sokszor csodált sánczai. A világtörténelem egyik legnagyobb epizódusának, a népvándorlásnak, amely elsöpörte Rómát s a klasszikus műveltséget olyan hosszú időre elhomályosította, indító oka a khinaiak gyorsan megnőtt ellenálló képessége s ezzel együtt különösen a nagy fal volt.

A nagy fal egész hossza Richthofen térképén mérve mintegy 3200 kilométer hosszú. Magassága nagyon változó. A Nan-kou szorosban, ahol először találkoztunk vele, 9·4 m. magas és olyan széles, hogy lovas csapatok is mozgathatnak rajta. Másutt persze változik ez a magasság, Khal-gánnál, a külső nagy fal ma már csak omladék, egyedül tornyai állanak még épen, amint ezt a 40. ábrán már láttuk, Ku-pei-kounál, majdnem teljesen ép állapotban van s leírhatatlanul szép látványt nyújt. Mellvédő falai és tornyai legnagyobbrészt téglából, de itt, ahol alkalmas kő kínálkozott, természetből épültek. Lóczy Lajos dr. leírása szerint Kan-szu tartományban a falon minden 5 li (2—3 km.) távolságban egy-egy őrtorony van, amelyeknek a tetejéről jeleket adtak tovább egymásnak a védelmezők. Valóságos táviró volt ez egyszerű jelzésekkel. Így pl. füstöt élesztettek, legjobban szerették a farkastrágyát, mert ennek a füstje állítólag minden szélben magasra száll fel. Még a Széchenyi-expediczió idejében is használatban voltak ezek az optikai távirók. Még egyszer találkoztam a nagy fallal, akkor, amikor Mandzsúországból visszatérve, San-hai-Kuannál vasúton robogtam át a falon tört nyíláson. Itt ért le a tengerig a nagy fal s valami leírhatatlanul impozáns látványt nyújt, amint a város feletti hatalmas sziklabérczekekről cikázva fut le a tenger partjára.

Nem tudom, nem bánja-e meg még valaha Khina, hogy rést engedett ütni a nagy falon a barbárok legbarbárbabbika, az üzérszellem által.

HETEDIK FEJEZET.

Kirándulás Ning-kuo-fu vidékére.

Mikor a mongol pusztákról visszaérkeztem Pekingbe, azzal a kellemetlen hírrel fogadtak, hogy a khinai kormány minden segítséget megtagadott. Minden gondolkozás nélkül visszautaztam tehát Sang-haiba, hogy megmaradt pénzemmel még egy utazást tegyek a délvidéken, aztán jöjjön, aminek jönnie kell.

Most ismét arra kérem kedves olvasómat, hogy vegye elő a Jang-cze-kiang deltájának a térképét, s kövesse rajta utamat, amit csak röviden vázolok.

Gőzhajóval indultam el Sang-haiból fölfelé a Jang-cze-kiangon, egészen Vu-hu-hszién városig, amelyet Tai-ping-futól délre, a térkép nyugoti szélén, a Jang-cze-kiang első

nagy kanyarulatánál találunk meg. Ámbár a város csak hszien rangú, mégis óriási nagy és tekintélyes forgalma van.

A Jang-cze-kiangnak ekkor igen magas vízállása volt, az árteret mindenfelé ellepte. Vu-hunál meglehetősen széles ágba hömpölyögve hagyta el a főfolyót az iszapos víz, egyenesen kelet felé. Én is erre felé távoztam, amint a térképen pontozva berajzolt útvonal mutatja. Azt hittem, hogy itt csakugyan van a Jang-cze-kiangnak oly ága, amelyik Sui-jang-csönn helységénél a Ta-nan tóba s innen a Tai-huba ömlik, miután erre felé egy folytonos vízi útról volt tudomásom. Nagy volt azonban a csalódás! Amint a kelet felé tartó csatornából Sui-jang-csönn felé elfordultunk, elmaradt a velünk tartó folyamág, csendesesen szemben kezdett a víz áramlani. Ez a víz tehát a Ta-nan tóból folyik kifelé, a Jang-cze-kiang felé!

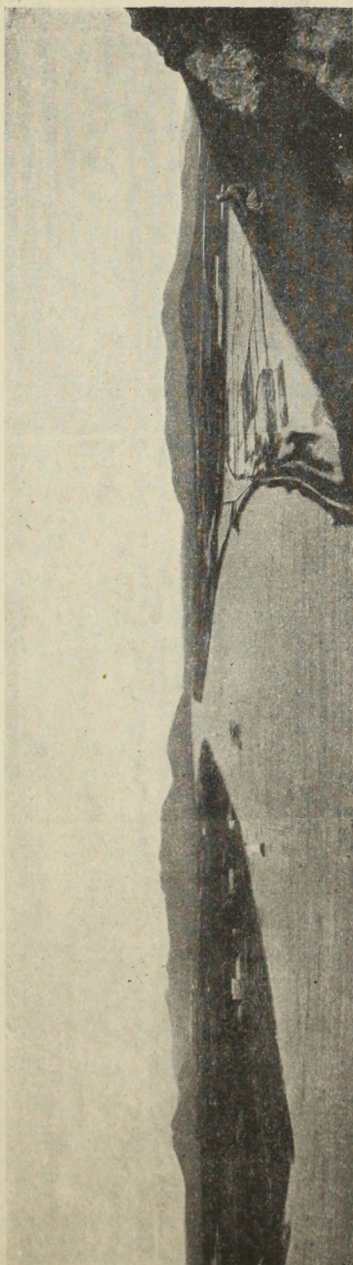
Sui-jang-csönnből északra, a Tung-pánál láttuk már, hogy sohasem volt egy ága sem a Jang-cze-kiangnak, most itt is bebizonyosodott, hogy ez a nyílt vízi összeköttetés sem kiágazása folyamnak. Mivel a víz, bár lassan, mégis a Ta-nan-huból áramlik a folyam felé, tehát ez a tó magasabban van, mint a Jang-cze-kiang magas árvize. Sui-jang-csönnnél szép szabályos hegylánczon tör keresztül ez a folyó, a nyílás látványa igazán remek szép (46. ábra). A rendkívül szabályos hegyláncz csapása északkelet-délnyugoti. Szabályosságának illusztrálására szolgáljon a 47. ábra, ahol a helységtől északkeletre levő részen lehet végig látni. Ugyanezzel a lánczczal párhuzamosan még több apró lánczocska is fut rendkívül nagy szabályossággal. A párhuzamos hegylánczok közt a térséget nem újabb képződésű mocsárföld, vagy folyami lerakódás tölti ki, mint pl. a Jang-cze-kiang deltáján a sokszor emlegetett sziget-hegyek közt a folyam hordalékának vízszintes rétegei fekszenek, hanem magasabb szintben fekvő, rejtélyes anyag, a *laterit* tölti ki a hegyek közét.

Ezek a laterit-magaslatokon fekszik fenn a Ta-nan-hu.

Igazán már nem fogom kedves olvasómat ilyen nagyon tudományos dolgokkal fárasztani, hanem rátérek kirándulásom elbeszélésére.

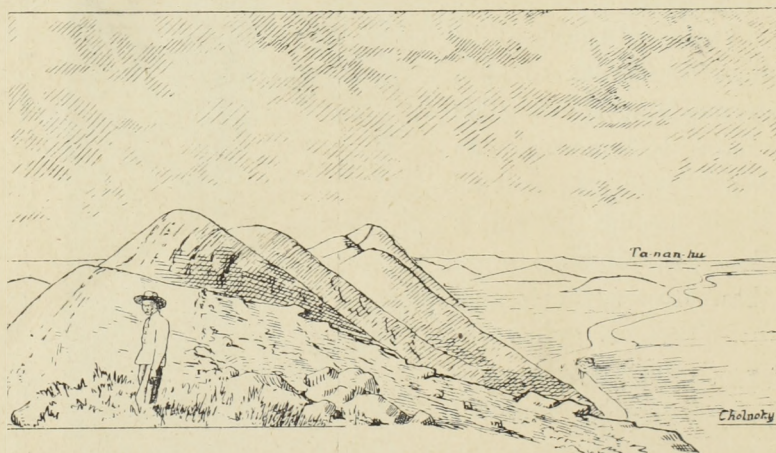
Vu-hu-tól egészen Sui-jiang-csönnig, sőt tovább, egészen Ning-kuo-fuig kisladikont tettem meg az utat. Eleinte esős volt az idő, de később kiderült a legszebb június pompájában élvezhettem ennek a vidéknek a gyönyörűségeit. Mert igazán gyönyörű szép itt minden: alföldi a tájék és mégis mindig hegyek teszik változatossá a kilátást. Milyen kedves hangulatú például a 48. képünk, Jó-csá-kou vidéke, ahol megint északkelet-délnyugoti csapású hegyláncz végződését lehet látni, Ning-kuo-futól északra.

Maga Ning-kuo-fu csinos és nagy város, egyenetlen térszínen, éppen a lateritdombokszélén épült.

46. ábra. A sui-jiang-csönni hegyláncz nyílása. Eredeti fénykép.

Itt el kellett hagynom a kis ladikot, amellyel eddig jöttem s szárazföldön kellett az utat folytatni. Csakhogy itt nincsenek ám kényelmes kocsik, amelyekre fel lehet rakni a holmit s kényelmesen küldheti előre az ember a karavánját. Itt mindent gyalogszerrel kell szállítani: még az utas maga is palankinba ül és úgy viteti magát tovább. Ilyen hordószéket méltóságomnál fogva kellett tartanom, de bele nem ülhettem, mert akkor az itinerárium készítése fenn-

47. ábra. A sui-jang-csönni hegylánc képe a nyílás felett. Eredeti rajz.

akad, tehát felhasználtam értékesebb műszereim, a theodolit és a fényképező gép hurczolására. Kegyetlen hőség volt, délutánonként árnyékban felszaladt majdnem 40° C-ra a hőmérő, a Nap kegyetlenül tűzött s a levegő nedvessége megakadályozván a párolgást, tűrhetetlenné tette a forróságot. Dehát gyönyörű vidéken, véghetetlen érdekes körülmények között vitt utam s így nem panaszkodom. Csak egy nagy mulasztást követtem el. Nem hoztam magammal szúnyoghálót és így az éjjelek pokoli szenvedéssel jártak. A falukban úgy, mint a városokban csak bambusból vannak a házak, különösen a vendéglők és az út-

széli korcsmák. A vendéglők szobái között csak papirossal beragasztott fonásos választófál van, ezen a szomszéd szobák olajmécesének a füstje meg undorító ópiumbűz árasztotta el az én szobámat, ahol meg a szűnyogok milliárdjai zengtek szomorú halottas éneket az elhunyt Morfeus felett.

A csodálatos könnyűséggel, hogy ne mondjam könnyelműséggel épített házakról majd az építésről szóló fejezetben részletes leírással fogok szolgálni.

48. ábra. Jó-csá-kou. Hátul a Ning-kuo-fui szabályos hegylánczok egyike. Eredeti rajz.

Az volt a szándékom, hogy dél felé haladva, elérjem a Czien-tang-kiangot és annak völgyén végig jőjyek vissza Hang-csou-fuba, ahonnan valamelyik vízi úton visszatérhetek Sang-haiba. Nem mehettem azonban tovább dél felé, mint Csing-hszién, több rendbeli okokból. Először is a pénz! Mindig csak a pénz! A gyalogos teherhordók, a hordószerk stb. oly drága volt, hogy láttam, miszerint egy kis fennakadás, vagy előreláthatatlan malőr a legkellemetlenebb pénzügyi zavarokba sodorna.

A második nagy ok az volt, hogy mind a két szolgám megkapta a váltólázat. Itt t. i. velem volt Tong is, akit Sang-haiban fogadtam, meg hűséges pekingi szolgám is,

aki a mongol pusztákra való kirándulásomon kísért el. Ott látja kedves olvasóm mind a két szolgát a 49. képünkön az úton állni. Az, amelyik hajadonfótt áll, az Tong, akit már erősen gyötört a láz, a másik, abban a terjedelmes szalmakalapban, a pekingi fiú (Thang), aki Csing-hsziénben szintén vaczogni kezdett.

Csodálatos módon én magam mentes maradtam ettől a kellemetlen betegségtől, amit a vu-hui misszionárius az erős dohányzásnak tulajdonított.

Csing-hszién igen szép helyen fekszik, szép változatos hegyek, laterit-platók, széles alluvialis völgyek környezik, a Hang-csou hegységre szép kilátás nyílik a dombtetőkről. Különben a sziklás hegysor már közvetlen a Ning-kuo-fu fölötti dombokról is látszik. Ezt mutatja 50. képünk, amelynek előterében a hatalmas laterit-plató látszik, meg egy bambusz-korcsma. Hátról bambuszliget sötétedik s a háttérben a Hang-csou hegység sziklás bérczeinek festőies szilhuettjeit lehet látni. Igen jellemző ez a tájkép az egész vidékre, különösen az óriási kiterjedésű, rejtélyes lateritre nézve. Olyan theaház, mint amilyen ezen a képen látszik, minden 10 khinai li távolságban (5·5 km.) van egy-egy s ez nagyon jó dolog! Ebben a rekkenő hőségben kitűnően esett egy-egy öt kilométeres futás után kissé az árnyékban megpihenni és egy csésze theát lehőrpenteni. Ha ilyenkor hideg vizet iszik az ember, még inkább kívánja, de a forró thea észrevétlenül elmulasztotta a szomjúság érzetét jó időre, igaz, hogy bőven izzad tőle mindenki.

Csing-hsziénnél, belátva a tovább-utazás lehetetlenségét, visszafordultam.

Mindig könnyen vettem a pénzkalamitásokat, sohasem vette el a kedvemet, ha erre, vagy arra a mulatságra nem jutott, de itt, amikor a legérdekesebb helyeken járok s már-már nagy kérdések megoldhatása előtt állottam, itt

végzetlenül fájt nyomorúságos anyagi helyzetem. Ha még egy-két száz forintom lett volna, keresztül szelhettem volna a Hang-csou hegységet délkeletre, sőt talán kimehettem volna Ven-csou-fuba a tenger partjára, Khinának nagyon ismeretlen területeit szelvén keresztül. De hát a sors nem így akarta. — Most is lehangol, ha rágondolok, hogy milyen érdekes feladatokat oldhattam volna meg

49. ábra. Gyalogut Csing-hszién vidékén. Eredeti fénykép.

még némi pénzzel, de akkor a sok kellemetlen körülmény talán még inkább oda hatott, hogy a khinaiak szerint elpusztíthatatlan jókedvemen csorba essék.

Csing-hsziéntől északra az út keresztülmegy azon a hegylánczon, amit már Sui-jang-csönn helységnél a vízi úton kereszteltem. Ebből a hegységből, illetőleg annak északi, platószerű lejtővidékéről való a 49. kép, ahol a két szolga és teherhordó személyzetem állt ki a tájképet fölékesíteni.

Buja, kiirthatatlan meleg mérsékelt égövi növényzet lepi el a hegyoldalakat, dús kultúra a völgyeket s csodálatos mocsári növényzet az álló vizeket. A szitakötők ezrei repkednek a pompás színű virágok közt s mindegyik más színben pompázik: meggypiros, smaragdzöld, ultramarin-kék, aranyárga, mint megannyi repülő, pompás drágakő, az opál szivárványszíneiben ragyogó szárnyak ékes kerébe foglalva.

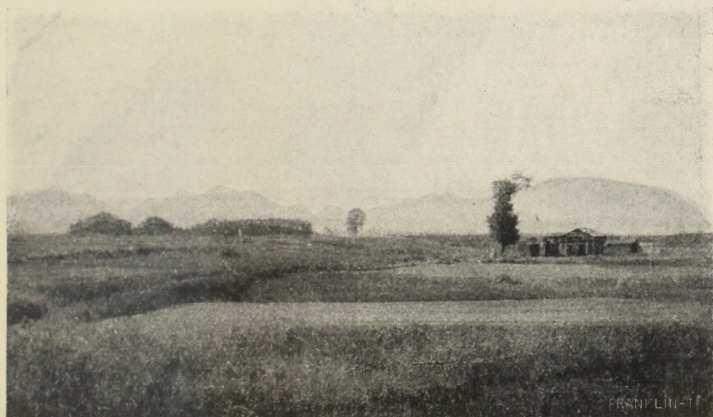
A dombok közül nemsokára kiért az út a laterit-platók közé, aztán széles alluviális lapályra, amely már a Jang-cze-kiang birodalma.

Nan-ling-hsziénban a nép nagyon ellenségesen viselkedett már, közeledtünk olyan helyekhez, ahol jól ismerik az európaiakat. Itt hajóra ültem s nagy hamarsággal ismét a Jang-cze-kiangon voltam. A folyam teljes árvízében hömpölygött alá s magasan álló vize annyira felduzzasztotta a Nan-ling-hszién felől jövő folyót is, hogy gátjai komoly veszedelemben forogtak.

Rendkívül érdekes a Jang-cze-kiang völgyében az árvíz ellen való védekezés. A töltések olyanok, mint nálunk, talán még merészebben épültek. Csakhogy a hajócsatornák miatt az egész ártér apró részekre van darabolva s minden csatornát árvízgátak fognak közre. Így tehát ha gátszakadás történik is, az nem nagy területet önt el. Igaz, hogy így rengeteg töltésező munkálatokra volt szükség, de hisz nem is készült az rövid 50 éven belül, mint a mi Tiszaszabályozásunk, hanem évezredek folyamán! Hisz már 2000 esztendővel Krisztus születése előtt biztos feljegyzések alapján tudjuk, hogy a khinaiak folyószabályozó munkálatokat végeztek.

Ez a biztonság-érzete tehát, hogy egy-egy gátszakadás nagy pusztítást nem okoz, valósággal könnyelműekké teszi a khinaiakat. Minden félelem nélkül fúrják meg a gátakat, hogy a gátakon belül fekvő rizsföldjeiket megöntözz-

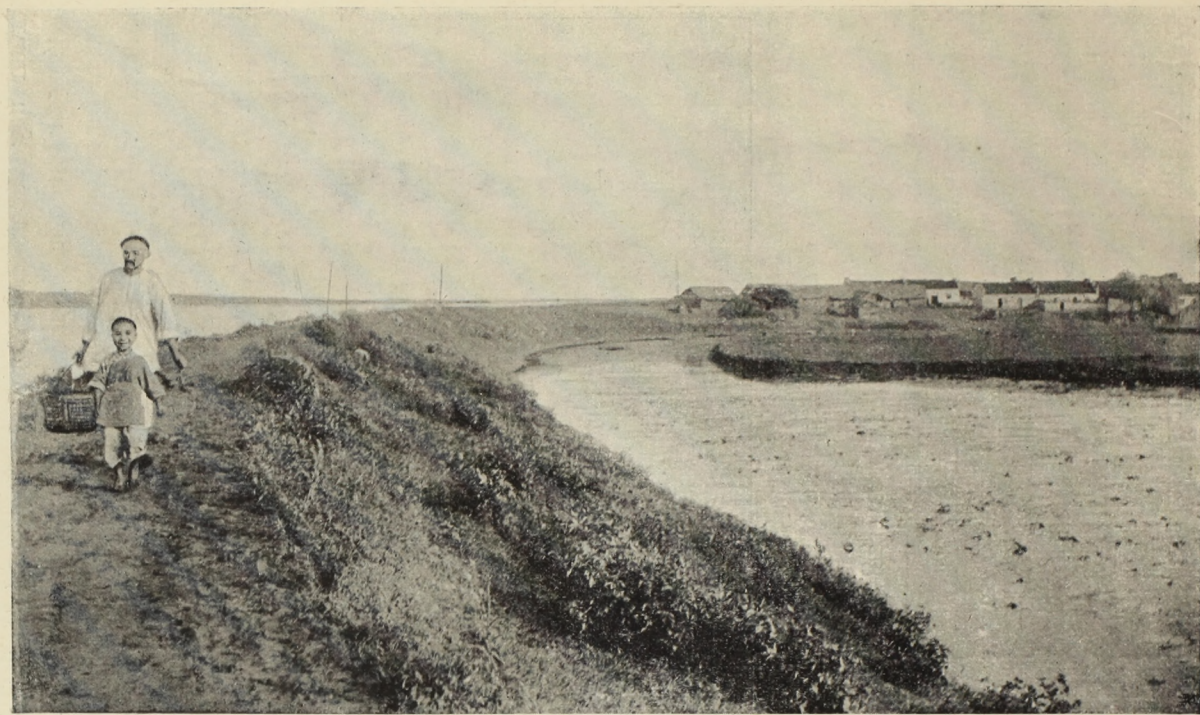
zék. Ahol a hullámverés megtámadta a gátakat, ott egyszerűen úgy védekeznek, hogy a megtámadott helyeket gyékénnyel beborítják. Ilyen gyékényt az árvízgátak mentén bizonyos állomásokon hatalmas mennyiségekben raktározta. Ahol a gát már csurgat, annyira átázott, ott a gát külső oldalán a megtámadott helyet karókkal körülveszik, a karókon belül gyékényeket feszítenek s ezek mögé földet gyömöszölnek. A karókat az árvízgát koronájába vert erősebb czölöpökhöz szalma-kötelekkel kötik ki.

50. ábra. A Hang-csou hegység látóképe a Ning-kuo-fu melletti lateriplatókról. Eredeti fénykép.

De van még egy nagyon fontos és eszélyes szokása a khinaiaknak, amit úgylátszik évszázadok keserves tapasztalatai alapján tanultak meg és ami nagyban hozzájárult, hogy a gátszakadás nagy veszedelemmel nem jár. És ez a szokás abban áll, hogy a községeket az árvízgátra, illetőleg annak tetemesen kiszélesített részletére építik. Így látjuk az 51. képen is, hogy a háttérben a falucska az árvízgáton huzódik meg.

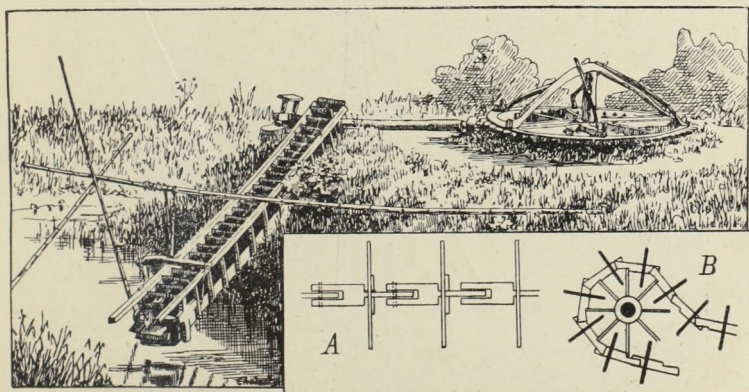
Árvizek alkalmával a mentesített területeken összegyűlt fölös esővizet vízemelő gépekkel távolítják el. Ezek

51. ábra. Falu a Jang-cze-kiang egyik mellékfolyójának árvizgátján. Eredeti fénykép.

a vízemelők igen különféle módon hajttnak, de maga a gép mindig ugyanaz: egyszerű páternoszter-szerkezet. Ilyent láttat az 52. kép.

Nemcsak a szokás, hanem még az ország törvényei is a legelső rangú közlekedésnek a belvízi hajózást tekintik. Ahol csak lehet, hajócsatornák ágazzák be e vidéket s amelyik folyót csak lehet, néha nagy nehézségek árán, hajózhatóvá tették. Az adót, amit a nép terményekben fizet, nem szabad a tengeren vagy szárazföldön szállítani, hanem ahol csak lehet, belvízesatornákon. Ezért építették

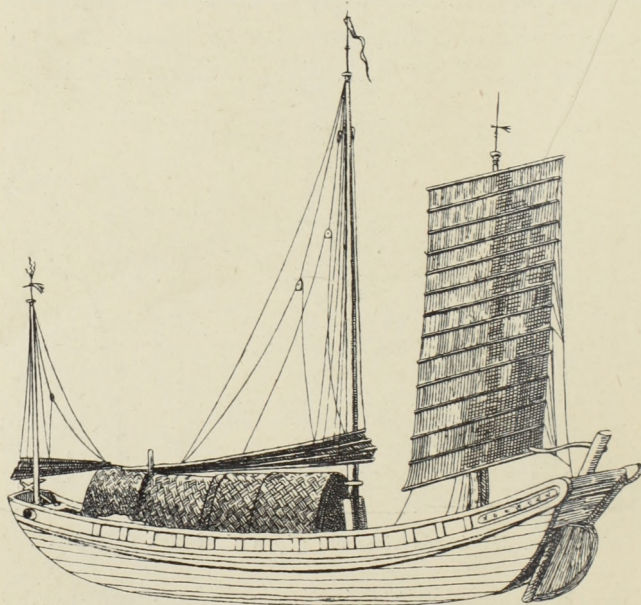
52. ábra. Járgányos vízemelő gép a rizsföldek öntözésére.

a Nagycsatornát, amit másképpen «Jun-liang-ho», vagyis «gabona-szállító folyó» néven neveznek s amely lehetővé teszi, hogy a délvidékről a gabonát hajókon szállítsák Pekingbe.

A khinai belvízi hajók igen czélszerűen épültek. Személyszállításra az úgynevezett házhajókat használják. Ilyent láttunk egyet, amelyiken én utaztam, a II. fejezetben a 9. képen, de látni lehet díszesebb, úri személyszállító hajónak az elejét jelen fejezetünk címképén is.

A teherszállításra nagyobb ürtartalmú, mélyebb járatú hajók szolgálnak, ezeket dsunkáknak nevezik.

(53. ábra.) Szerkezetük külsőleg főképpen abban különbözik a mieinktől, hogy ezeknek a fara sokkal magasabb, mint az orra. Ez pedig onnan származik, hogy a kormányos előre láthasson a hajó teste felett. Feltűnnek még a hajónak roppant magas vitorlái. Olyanforma arányban vannak ezeken a hajókon a vitorla és a hajótest, mint az északi sarkvidékre induló hajókon: az árbóczoknak felül kell

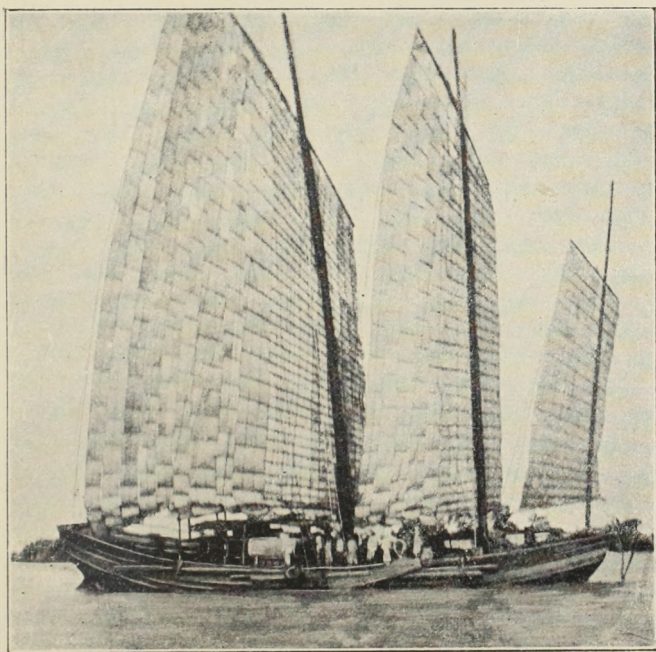
53. ábra. Kisebb vitorlás hajó (dsunka). Eredeti rajz.

nyulni a jégrögökön, jéghegyeken, hogy a szelet jobban foghassák. Így a khinai dsunkák is, amelyek a szűk partok közé befogott hajócsatornákon, vagy a folyampartok mentén vitorláznak, olyan magas árbóczúak, hogy mindig kiérjenek a partok fölé.

A Jang-cze-kiangon persze sokkal nagyobb hajók járnak, mint a hajócsatornákon. Az 54. ábra ilyen Jang-cze-járó dsunka képe, hatalmasan meg van terhelve a hajó, de ki

is feszítette minden vitorláját! A vitorláknak nagy előnye, hogy azokat vízszintes irányú könnyű bambuszbordák feszítik ki, ezzel elérik azt, hogy a vitorlát legfelül tartó keresztgerendának nem kell nagyon nehéznek és erősnek lennie.

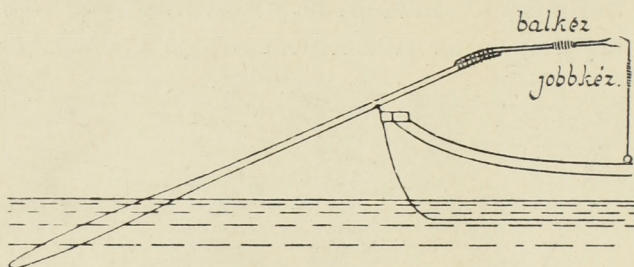
A kisebb hajókat akkor, ha nincsen kedvező szél, evezővel hajtják; de az evezők nem a hajó oldalán vannak,

54. ábra. Nagy, Jang-cze-járó dsunka. Eredeti fénykép.

hanem annak hátulján, a kormány felett, még pedig rendes körülmények között egyetlen hatalmas nagy lapát ami különös, megtört alakú nyelével úgy hajtanak, hogy a lapát mindig ferde irányban nyomódjék jobbra és balra a vízbe, ezzel aztán a szerkezet hasonló lesz a propeller-csavar mozgásához, illetőleg annak erő kifejtéséhez. Az evező végét mindig lekötik, a jobbkez a lekötő kötelet, a balkéz az evező nyelének megtört darabját fogja meg s

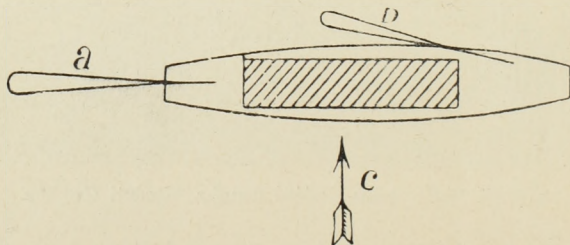
ezzel, ha most mind a két kezükkel mozgatják, úgy a lapát önkénytelenül is a kellő ferde állásba jut. (55. ábra.) Mikor erős oldalszél terelné el a hajót a partnak, akkor a hajó oldalán is, hasonló rendszerű evezővel segítenek.

55. ábra. Az evező használmódja Khinában.

(56. ábra.) Az evezők nagy gonddal, kitűnő anyagból készült lapátok, alakjukat az 57. ábrán lehet látni, a lapát éleinek vasalásával együtt.

A kisebb terhek szállítására, vagy olcsóbb személyszállításra, aztán meg halászat, vízen való «házalás» czéljából épült kisebb «edények»-et a khinaiak különböző

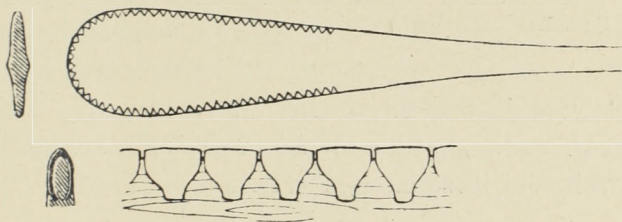

56. ábra. Az oldalevező használata.

vidékek szerint, különbözőképen készítik. Sang-hai vidékén egészen egyszerű, erős, lapos fenekű ladikok ezek.

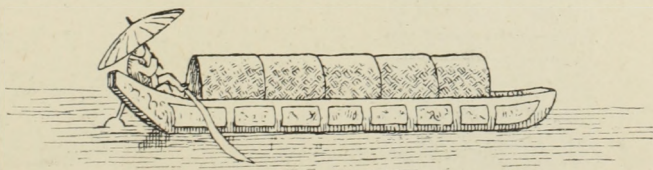
Délre a Hang-csou-öböltől, Sao-hszing vidékén sajátságos, hosszú, keskeny lélekvesztők vannak, szép tarkára festve (58. ábra); a ladik orrára stilizált emberfejet faragnak ki, az egész ladikot boltívszerű gyékényfedők takarják, há-

tul ül az evezős és kormányos egy személyben, kezében a kormánylapát, az evezőt meg — lábával hajtja. Eredeti látvány csakugyan a kényelmeskedő evezős: napernyője alá húzódva, egykedvűen hajtja a görbült evezőlapátot s amelletts pokoli nyugalommal néz el a hajó gyékénytakarója felett.

57. ábra. Az evező alakja és vasalása.

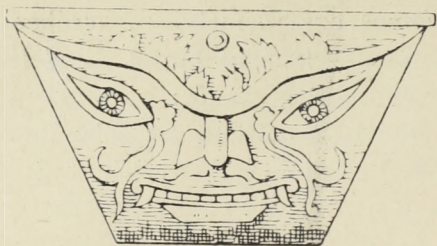
Benn persze a ladikban sokszor egész familia kuporog, hiszen pl. a vásáros hajókon, amelyek faluról-falura járnak tarka holmijukkal, rendesen rajta él a hajós egész családja is: ott főznek, alusznak, a kis gyerek ott nevelkedik fel, s akár férfi, akár nő, egyaránt ért az evező, kor-

58. ábra. Lábbal való evezés a khinai ladikokon.

mány és csáklya kezeléséhez. A hajó orrán stilizált és dúsan aranyozott és festett emberfej díszleg, kemény fából faragva. (59. ábra.)

A hajócsatornákon teménytelen járómű közlekedik, szorongva egymás hegyén, hátán. A rendet köztük a sűrűn és gyakran látható rendőrhajók (60. ábra) tartják fenn. Ezeknek ágyújak is van s ezt a khinai hajósnép nagyon respek-

59. ábra. Legszokottabb díszítés a
ladikok orrán.

tálja. A kis hajó óriási vitorlafelülettel fogja fel a szelet, a vitorla rendesen sötétkék, azért olyan sötét a képen. A hajó farán kis kabinban tanyázik a tiszt, a legénységnek csak a nyílt fedélzeten jut hely.

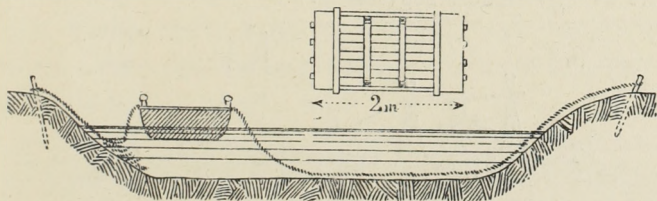
A képen is látni lehet őket

foglalatoskodni, az egyik hátul kormányoz, néhányan a köteleket hozzák rendbe; hátul a törtnyelű evezők munkátlanul pihennek, nincs rájuk szükség, mert friss szellő hajtja a vitorlát.

60. ábra. Rendőrhajó. Eredeti fénykép.

Nagyobb csatornákon rendes révközlekedés van, úgy mint nálunk, de az átszállítás díja 2—3 kes, azaz $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{2}$ krajczár, sőt mentem már át olyan réven is, ahol a révész díja csak 1 kess, azaz $\frac{1}{7}$ krajczár volt. Egyetlen átszállítással tehát a révész nem nyer többet soha egy krajczárnál, mert a hajóba nem is fér bele több hét embernél. A hajó azonban folyton munkában van, két percz alatt szerez egy krajczárt igen csekély munkával s egy nap alatt megkeresi a maga 40—50 krajczárját, ami khinai napszámosnak igen tisztességes jövedelem. Koldusokat, gyerekeket ingyen szállít, sőt nem is nagyon ügyel rá, hogy ki veti a hajófenékre a kívánt pénzdarabot. A mandarintól

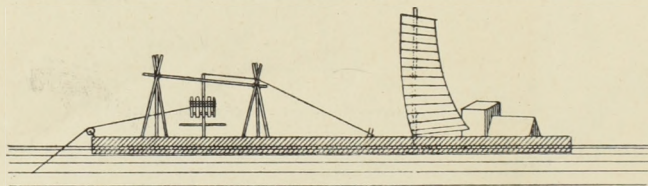
61. ábra. Egyszerű komp.

persze többet vár, ámbár ez nem is köteles fizetni, sőt ilyenkor nem is vesz fel mást a hajóra. Az európai persze szintén mandarin-számba megy, sőt ettől már külföldi ezüstpénzt vár ott, ahol ismerik, mint pl. a Jang-cze-kiang deltáján.

De vannak aztán ingyen átkelő helyek is, ahol a hatóságnak hidat kellene tulajdonképpen építenie. Ezek a kompok, vagy repülő hajók egészen egyszerű, négyszögletes szekrények. Hosszú szalmakötéllal vannak a parthoz kikötve (61. ábra). Aki át akar kelni, az áthúzza a kis skatulyát, bele ül és a másik partra szolgáló kötél felszedésével átvonszolja magát. A kötél lenn fekszik a csatorna fenekén az iszapban, hogy ne legyen a közlekedés útjában, de persze így olyan ember, aki kényes a ruhájára, nem igen mehet át maga.

Igen érdekesek a khinai tutajok. Vitorlával, evezővel és gugarozással hajthatják előre (62. ábra), de olyan nagyok rendesen, hogy útjában vannak a közlekedésnek. Még kellemetlenebbek az idétlen bambusztutajok, mert ezek inkább tutaj-vonatok, mert több apróbb tutajt kötnek egymás után. Ez a hosszú kígyó idétlenül követi a csatornák fordulatait, sokszor megreked és elzárja a közlekedést.

Ennyi mindenféle vízi járómű között aztán sokszor nehéz előre jutni. Egymás hegyén-hátán tolong a sok vitorlás, evezős, tutajos, vontatott szerszám stb., csoda, hogy nagyobb bajok nem származnak a tolakodásból. De hát a hajósnép rendkívül ügyes, kedélyes, jóindulatú, egymást kimélik és egymáson segítenek.

62. ábra. Tutajvontatás a hajócsatornákon.

A Nan-ling-hszién felől jövő kis folyó torkolatánál jártamkor csunya szeles idő volt. Éppen olyan csatornába fordultunk be, amelyen keresztben fújt a szél, ugyancsak vigyázni kellett hát embereimnek, hogy a hajót a szél felőli parton tartsák vontatás közben, mert ha átver bennünket a túlsó oldalra, a nagy hajót meg sem birtuk volna mozdítani. Két vontató húzta hajómat a parton, három másik matróz pedig evezővel, kormányval és csáklyával igyekezett azt a part alatt tartani. Előttünk járt egy másik járómű, megrakva hasábfával s nem volt rajta más, mint egy férfi, egy nő és egy kis fiú. A fiút ekkor kiküldték vontató kötéllel, a férfi kormányzott, az asszonynak meg az volt a feladata, hogy csáklyával elnyomja a hajót a parttól.

A fiú nehezen húzott, az asszony még nehezebben

csáklyázott. Hisz elnyomoritott lábaival erőt sem bírt kifejteni. Hogyan bírta volna az a két gyenge teremtes azt a megterhelt hajót rendesen vezetni, mikor az én üres ház-hajóm öt markos ficzkónak adott kemény munkát!

Persze az asszony végre is belefáradva, elejtette a csáklyát, amire a hajó egy fűzfatorzsnél megmozdíthatatlanul fennakadt.

Dühbe gurult erre a hajó ura, kapott egy hasábfát és azzal alaposan eltángálta a feleségét. A gyerek az anyjáért a parton sikoltozott, az asszony fájdalmában a padlón hempergett, a férfi pedig káromkodott, mint a jégeső.

Érthető, hogy ennek a jelenetnek a láttára a hajót azonnal eleresztettem, mire a szél átcapta azt éppen a fennakadt bárka mellé s kapva sétabotomat, átugrottam a fedélzetre s nem egészen barátságos indulattal közeledtem a durva férfi felé.

Ez persze európaiat látva hajójára rontani, megrémült, eldobta a hasábfát és kiugrott a partra. De a part sikos volt, megcsúszott s derékig belepottyant a vízbe, de mielőtt utólérhettem volna, kimászott és azon lucskosan futásnak eredt, mint a veszedelem.

Visszatérve, barátságosan mentem a nőhöz, hogy megvigasztaljam, de ugyan nagyot néztem!

Az asszony úgy rohant nekem, mint a fúria, szidott gazembernek, idegen ördögnek s ki tudja még mi mindennek nem, hogy hogyan mertem én az ő urát megtámadni. Még egy hasáb fát is felkapott, hogy bosszút álljon rajtam az uráért. Csak amikor már jól kikiabálta magát, akkor futott le a hajó fenekébe, hozott fel egy csomó száraz ruhát, aztán szaladt az ura után.

Csalódva és mégis nagy lelki meglelégedéssel mentem vissza a hajómra s igazán örömmel és csodálkozással néztem, hogy milyen szeretettel és gonddal öltözteti át a nő a férjét, azt a durva vadállatot, aki husánggal viszonyozza ezt az odaadást,

Matrózaim ezalatt a bajba került hajót újra kiszabadították s aztán elvontatták addig, amíg a csatorna új kanyarulatánál ismét vitorlát nem feszíthetett ez a különös kis család, amelynek életfolyásába olyan meggondolatlanul nyultam bele.

Egyszer meg az egyik helyen az árvízgátat akartam lefotografálni. Sok járókelő volt a gáton s elfogták a kilátást. Matrózaimnak kiadtam a rendeletet, hogy a gátról szólítsák le az embereket, mert fényképezni akarok. Ezeknek sem kellett több, futottak előre, nagy lökdösés, káromkodás támadt, mert aki szép szóra nem tért ki, azt barátságosan lelódították a gáttestről. Ezalatt néhány jegyzetet tettem s amikor visszatértek a küldetésből, akkor néztem csak végig művüket. A járókelők lementek a gátról, ki szitkozódva, ki meg bámulva és ijedten álltak meg alul, lesve, hogy mi fog történni.

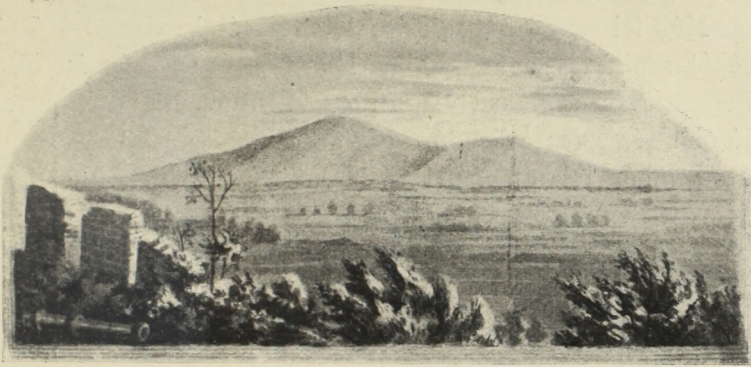
Csak egyetlen alak jött felém, terhet hozva ölében: hirtelen nem tudtam megismerni, miféle s rászóltam a legényekre, hogy hát ez mit vétett, hogy nem küldték le?

A legények komolyan és némi nehezteléssel figyelmeztettek, hogy «azt» nem lehet lekergetni.

Lassanként közelebb jött az alak s akkor láttam, hogy elnyomorított lábú nő, aki két kis gyereket czipel az ölében.

Az anya gyermekével az ölében még Khinában is szentség!

63. ábra. Az elpusztult Nan-king képe a falakról. Eredeti rajz.

NYOLCADIK FEJEZET.

Nan-king.

Júliusban rémületes hőség volt Sang-haiban. Majdnem mindennap esett ugyan az eső: előttünk elképzelhetetlen hevedességu zápor öntözte meg minden délután az utcákat, de azért a hőség, sőt talán éppen azért, majdnem tűrhetetlen volt. Szomorúan végeztem sétáimat az utcákon ténferegve, nincs egy rokon lélek, nincs akivel kedvem szerint beszélgethelnék, senki, senki: nem beszélnek ezek az emberek másról, mint a tűrhetetlen klímáról, szidják a khinaiakat, meg a sorsot, amelyik őket ide vetette. Volt nekem akkor magamnak is elég bajom a sorssal, nem óhajtottam hallgatni a nyögéseiket.

Egyszer az ajtónálló khinai látogatót jelentett be. Néhány ásványfélélet hozott, hogy vizsgáljam meg, nincsen-e benne arany. Persze, hogy nem volt. Néhány nap múlva elküldtem neki vizsgálatom eredményét.

Honorált érte!

Kedves olvasómat kérem, hogy higgye el nekem: fizetett!

Még fel sem ocsúdtam a fizetés-felvétel mámorító érzéséből, amikor — másik khinai lépett be és ez is ásványokat hozott. Nem árulta el, hogy honnan valók. Az egyik darab jó ólom és ezüsttartalmú ércz volt.

Ez még jobban fizetett.

Kezdtem magamat elbizni s büszkén léptem be D. úrhoz, akivel Sao-hszing-fuban voltam s amúgy félvállról kérdeztem tőle, hogy nincs-e bányaszakértőre szüksége.

D. úr igen barátságosan fogadott és sajnálatát fejezte ki, hogy jelenleg nincsen.

Eközben egy alak vonult át a termen. Valósággal vonult. Csodás külseje, komikus és mégis sajnálatra méltó alakja meglepett, olyan jóslatszerű előérzet vett rajtam erőt, hogy ezzel az emberrel még nekem dolgom lesz.

Amint a külső irodaszobán át távozni akartam, az irodavezető megszólított.

— D. úr éppen keres egy bányaszakértőt, nem vállalkozna rá?

— Hisz most beszéltem vele, azt mondta, hogy nem kellek!

— Úgy? Akkor elszóltam magamat, kérem ne áruljon el, de olyan égetően szükségünk van geologusra, hogy szolgálatot véltem tenni stb.

Másnap levelet kaptam D. úrtól, amelyben arról értesít, hogy legnagyobb erőfeszítései árán sikerült neki engem a vállalat igazgatója előtt annyira protegálni, hogy a jelenleg tervezett bánya-vizsgálaton megengedték nagy nehezen, hogy mint szakértő szerepeljek. Valami kitünően azonban nem honorálhat: az úti költségek megtérítésén kívül még csak 100 mexikói dollár (mintegy 140 frt havonként) lesz a fizetésem.

Igen udvarias levélben adtam tudtára, hogy khinai tőkével szemben annyira obligóban vagyok, hogy ilyen nevetséges, potom honorárium miatt azt fel nem adhatom. A levelet kengyelfutóval küldtem el.

Negyedóra mulva a khinai kengyelfutó ront be a szobába bömbölve, halálra rémülten, utána D. úr mint menydörgő fergeteg; majd ónossá lettem a meglepetéstől.

— Hogy mert nekem ilyent írni? Hát talán bolondnak néz engem, hogy a maga zöld tudományaért én többet is adok? Ahelyett, hogy megköszönné ezt az alamizsnát, amit olyan nagy nehézségek árán könyörögtem ki a számára...

— Alamizsnára nincs szükségem, a vendéglő csendjét pedig kérem ne zavarja meg ilyen skandalummal!

— Hát nem lehet magával okosan beszélni?

— Sőt ellenkezőleg, csakis úgy...

— De hisz maga teljesen meg van háborodva az elméjében, önt be kellene azonnal csukatni!... — de azt úgy ordította, hogy majd a fülem dobja repedt meg.

— Csendesedjék kedves D. úr, hozassak orvost? vagy talán egy pohár hidegvíz is elég lesz? Foglaljon helyet és gyujtson rá, aztán beszéljünk nyugodtan...

— Futóbolondokkal nem lehet nyugodtan beszélni!...

Lármázott még egy darabig, de aztán megcsillapodott és végül udvariasan megkérdezte, hogy hát mint maniakus őrült mennyiről ábrándozom?

Kereken kijelentettem, hogy 250 mex. dolláron alul nem megyek.

Erre a kijelentésemre mint «villámtól sujtott fa, fordult meg saját tengelye körül» s elrohant.

Nagyobb hatással csakugyan nem lehetett volna a «jótevőt» adni.

Másnap a konzulátusra citáltak.

Elneveződtem ott háládatlan anakondának, rút csiga-héj gyöngyeitől megfosztott maradványainak stb., hogy D. úr véghetetlen jóságát ilyen kapzsisággal viszonzom.

Hallgattam, mert ha szólni kezdtem volna, alighanem nemzetiségi verekedéssé fajult volna a dolog, tekintettel

arra, hogy a konzul morva. Végre is atyai intelmekben részesültem s a konzul eddig tanúsított jóindulatának teljes visszavonásával fenyegetett, ha D. úr ajánlatát el nem fogadom.

Ridegen kijelentettem, hogy üzleti dolgaimba beavatkozást nem kérek s hogy tegnap D. úr előtt tett kijelentésemről el nem állok. Ezzel távoztam.

A külső szobában a konzul viczéje fogott meg s szintén atyai hangon integetett, hogy nem teszem jól, ha el nem fogadom ezt a szívesen nyújtott protekciót. A konzul is, meg ő maga is exponálták magukat értem és csak úgy sikerült ennyit a francia társaságtól kisorsfolni. Megnyugtattam viczénket, hogy nem leszek háládatlan közbenjárásukért, de kifejtettem előtte, hogy otthon olyan bányavizsgálatért, amely nem tart tovább 1—2 napnál s aztán vasúton utazik az ember, meg az élete sincsen veszélyben, szoktak 100 frt honoráriumot adni, sőt még meg is vendégelik az embert. Itt, Kelet-Ázsiában, ha nem volnék rászorulva, havonként 1000 forintot alul nem mennék el s amellett figyelmeztettem, hogy egy amerikai bánya-vállalat Khinában utazó szakértője havonként 5000 frtot kap!

Mielőtt elszörnyedésének kellő páthosszal kifejezést adhatott volna, fagyosan távoztam.

Otthon D. úr levele várt rám. Ennyi volt az egész:

«Mossiő, fáradjon fel hozzám, hogy bemutassam utitársát és a szerződést aláírja. Üdvözlí D.»

Rögtön mentem hozzá. Bemutatkoztunk azzal a sejtelmes alakkal, akit a minap láttam keresztülvonulni a termen. Ez B. úr volt, az École des Mines tanítványa.

Nem nagyon magas, de testes, elhízott férfiú volt, úgy a 40-es körül. Rövid görbe lábait különösen vonszolta, úgy látszik hibás volt. Igen udvarias, jószívú ember, távol legyen tőlem, hogy rossz színben óhajtanám őt feltüntetni. Töltöttünk egymással kellemes órákat is. Azt fogom róla

kedves olvasóimnak elmondani, amit a szemébe is megmondottam: 1. hogy nem ért a bányászathoz annyit sem, mint a hajdú a harangöntéshez (eredetileg ügyvéd volt); 2. a khinaiakkal való bánásmódja minden kritikán alul volt s ezzel együttlétünk idejét nagyon sokszor megkeserítette. Elválásunk után azonban olyan lovagiasan és szépen viselte magát velem szemben, hogy ezért mindig hálás leszek iránta. Ő volt ebben az egész ügyben az egyetlen, aki igazán javamra dolgozott, amikor minden ellenem esküdött.

Dehát erre is rá fog kerülni még a sor.

B. úr tehát azonnal kis olvasztó kemenczéjéhez vezetett, ahol megmutatta, miképpen kell a galenitből az ezüstöt kiválasztani.

Az asztalon állt egy darab szürkés-fehér porfirtufa néhány igen apró markazitkristállyal, czédula feküdt mellette B. úr felírásával: «mészkő arannyal»!

Azonnal tudtam, hogy mennyiben áll t. cz. utitársam tudománya.

Künn az asztalon várt már rám a kész szerződés, havonkint 240 mex. dollár honoráriummal (tehát 10-et mégis le kellett engednem). A kiküldetés először a nan-kingi bányákba szólt, aztán Mandsuországba.

Végre tehát nagyszabású utazásra nyílt kilátás. Amint a khinaiak megtudták, hogy Mandsuországba megyek bányákat vizsgálni, egy gazdag khinai tőkepezés keresett fel azzal a kéréssel, hogy ha már elmegyek Mandsuországba, keressem fel azokat az arany- és ezüstbányákat is, amelyeket az ott reám váró kalauz fog mutatni. A kalauz, vagy ágens viselni fogja az útiköltségeimet, ő pedig előleges honorárium fejében utalványt adott át 1000 khinai télről (körülbelül 1600 forintról). Utazásom tehát biztosítva volt, mehetek ismeretlen vidékekre, tehetek olyan utat, aminek a tudományra nézve haszna lesz, hisz az utiköltségekkel együtt mintegy 5000 forintom volt!

1897. július 11.-én hajnalhasadta előtt indultunk B. úrral Nan-king felé, szép nagy gőzössel a Jang-cze kiangon fölfelé. Másnap hajnalban érkezünk a város elé, kitettek bennünket a partra, de még nem volt más nyitva, csak egy kis szatócsüzlet, ahol meghúzódtunk.

Az egész napot aztán Nan-king megtekintésére fordítottam, hisz annyi nézni való van itt!

A XIII. században Marco Polo még a világ egyik legnagyobb és legszebb városának írta le. A Ming császárok, miután elűzték a trónról a mongol dinasztiát, ide tették át a birodalom székhelyét. Csak Jung-lo császár költözködött Pekingbe s emlékezetül építette a világhírű porcellán tornyot.

Mikor a mandsu dinasztia került a trónra, s vérbe fojtatta az országot, akkor Nan-king elpusztult. Azelőtt talán a milliót is jóval meghaladta lakosainak száma, a negyvenes években kitört háború alatt, amikor az angolok Nankingben jártak, a város lakosainak számát 5—600,000-re becsülték, valószínűleg éppen úgy túlozva, mint ahogy mai napság a legtöbb nagy város lakóinak számát túl becsülték.*

A 60-as évek elején a tai-ping lázadók a várost teljesen elpusztították, akkor dőlt romba a porcellántorony s a falaktól bezárt óriási terület, hisz a falak hossza majdnem 40 kilométer! ház nélkül maradt. Az éjszaknyugati kapunál

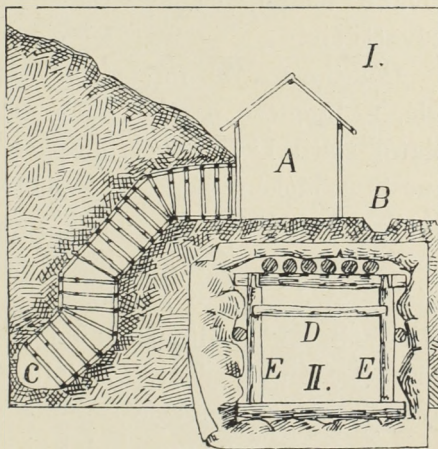
* Olvasóim egy része bizonyára emlékezni fog, hogy az iskolában úgy tanulta, hogy Pekingnek 2 millió lakosa van. Ujabb becslések azt mondják, hogy semmi esetre sincs több, mint 600,000. Amennyire láttam és megítélni tudtam, én még annyira sem becsülöm Peking lakosságát. Emlékezzünk vissza Peking térképére, hisz beépített területe nincsen háromszor akkora sem, mint Budapesté, aztán Pekingben a házak majdnem mind földszintesek, az uri lakokat, templomokat óriási udvarok, teménytelen melléképület közé építették, az utcák szélesek, a szétdarabolt, használatlan terület igen sok. Budapesten pedig 3—4 emeletes házakban laknak az emberek s bizonyosan tetemesen sűrűbben mint Pekingben. Ez az összehasonlítás is azt mutatja, hogy Budapestenél kevesebb lakosa lesz Pekingnek. Olyan formán van beépítve a város nagy része, mint Budapesten a város külső területei, ahol csak földszintes házak vannak.

húzódik meg jelenleg egy házcsoporth, nincsen több 20—30,000 lakosánál: ennyi maradt a milliókból!

A tai-ping lázadásnak tulajdonképpen ma sem ismerjük egészen sem az okát, sem a lefolyását, legalább is bizonyos dolgokat sűrű homály fed.

Mélyen elgondolkozva az elpusztult város szomorú története felett, alkonyattal érkeztem szállásunkra, amelyet ez alatt áttettek ez egyik gazdag kereskedő lakásába, kedves, tiszta és barátságos kertilakba, ahol kellemesen töltöttük az estét B. úrral és Czang tolmácscsal, egy fiatal, rendkívül rokonszenves khinaival, aki egészen folyékonyan beszélt francziául. Ott látjuk őt nagy napkalapban a 67. képen legeslegelől, hófehér se-lyemruhában, ami ugyan Khinában a gyász színe, de hogy még sem gyászol, azt honfitársai azonnal felismerik élénk bronzsínű gallérjáról és bokaszalagjáról.

Másnap reggel kimentünk a város közelében fekvő bányákhoz, részben hajón, részben gyalog. Ha a mellékelt Jang-cze-kiang térképen megtekintjük Nan-king környékét, azonnal feltűnik, hogy a város északi sarkán a folyamnak mellékága válik el a főágtól s közvetlen a hegyek lábához simul. Ezekben a hegyekben vannak azok a szénbányák, amelyeknek megtekintésére siettünk. A khinaiak nem tud-

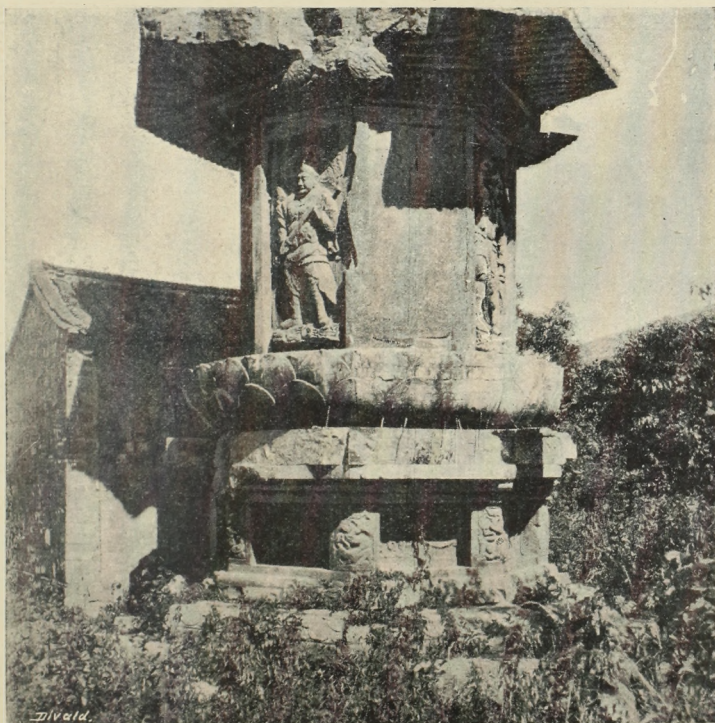
64. ábra. A nan-kingi szénbányák művelés-módja. I. Az egész bánya, II. az istolyok metszete. A fedett felszer az akna előtt, B vízmentesítő árkok, C munkában álló hely. Az istolyok keresztmetszetén E—E a keretek támasztó oszlopai, D kapaszkodó gerenda.

nak vízszintes tárnákat készíteni, nem tudják azokat elég szilárdan kidúcsolni, de viszont egészen függélyes aknákat sem tudnak készíteni, mert akkor a lejárát nagy nehézségekbe ütközik. Ezért igen meredeken, de lejtősen ássák aknáikat, amint azt a 64. ábra mutatja. Ilyen apró aknákkal mentek a szén után is Nan-king mellett. Persze az akna csakhamar megtelik vízzel s akkor aztán nem tudnak tovább menni, bár vannak bambusz-csövekből készült szivattyúk.

Délután tovább folytattuk útunkat, számárháton, kelet felé, a Jang-cze parti hegyek mögött, ahol ismét laterit-platók töltik ki a hegygerinczek közeit, mint azt már Ningkuo-fu vidékén láttuk. Rendkívül érdekes, változatos vidéken haladtunk át, míg aztán kiértünk a Jang-cze partjára, ahol egy érdekes hegyi templomban megszálltunk éjjelre. A környező halmokról gyönyörű kilátás nyílik a délen elterülő, változatos halom és hegyvidékre. A kép közepét széles medencze foglalja el, amelyen a széles, kanyargós hajózó csatorna húzódik végig. A csatorna mellett kis falu sötétlik s innen indul ki az a kis ösvény, amely az előtérben levő völgybe vezet, ahol az éjjeli szállásunkul szolgáló buddhista templom állott. A kis kövezett ösvény néhány díszes kapun át végre a völgy felső tágulatába ér, ahol a templom egyszerű épülete s kis pagoda áll. A templom felett ketté ágazik az út és szoros sziklaszurdokokba visz, ahol a sziklák tele és tele vannak csinosan faragott Buddha-képekkel, sűrűn egymás mellett vájtt kis fülkékben, mint domborművek. A dús növényzet, a festői sziklaszurdokok, a csodálatos kitartással vésett reliefekkel s a pompás kilátás a délvidéki hegyes-völgyes vidékre: még a különben indolens B. urat is elragadták.

A kis pagoda földszinti részét a 65. ábrán látjuk. Erősen keveredve van rajta a khinai és a hindú stílus. A dús növényzet a hosszú évszázadok alatt sokat ártott a finom

fehér márványnak, amelyből a kis műremek épült, mert a növénygyökerek keresztül hatoltak a hézagokon és szét-feszegették a köveket. Így hullott le valószínűleg az a nagy kő a földszinti rész eresztetejéről is.

65. ábra. Márvány-pagoda földszinti része Nan-king közelében. Eredeti fénykép.

Délután tovább indultunk a Jang-cze partján, miután a templom vidékén egy éreztelért és némi kőszénbányákat megtekintettünk. Lung-tan helységig mentünk a folyam partján. Meredek sziklakkal végződik itt a déli part dombvidéke, a sziklák oduiban gyönyörű regényes templomok és kolostorok húzódnak meg, a folyam alluviális lapályát pedig intenzívus kultúra, smaragdzöld lombok díszítik.

Ki írhatná le örömemet, amidőn Lung-tan helységnél a sziklákra pillantva azonnal felismertem azt az érdekes geológiai képződést, — a kőszénkorbeli mészkövek egy különös gyűrődését, — amit az én tanítómesterem, Lóczy Lajos rajzolt le könyvében.* Még nagyobb volt ebbeli örömem, amikor azt láttam, hogy hű leírása alapján majdnem, hogy a lába nyomait követhettem s folytatva felvételeit, azokat tetemesen bővíthettem.

Itt ismét szénbányákat tekintettem meg, aztán siettem a parton vissza B. úrhoz, akitől már a második stafétát küldötték utánam.

Hja! nagy is volt szegénynek az ő baja!

Kirándulásunk mind a négy napján szaharai forróság dühöngött, egy felhőcske sem akadályozta, július közepén, Alexandria szélessége alatt, a perzselő napsugarakat. B. úr már Nan-kingban sokat szenvedett a hőségtől s amellettt itta azt a sok rossz limonádót, meg műbort és savanyúvizet,** amit vékaszámba hordatott maga után. Rettenetes gyártmányok ezek! még egészséges ember is megbetegszik tőlük, hát még, amikor a meleg valakit úgy elővett, mint B. urat. Másnap, mire a nan-kingi bányákba értünk, már nagyon rosszul volt, estére kelve komoly aggodalomra adott okot, de a kis hegyi templom hűs csarnokában mégis némileg magához jött. De aztán a következő nap hordószékre kellett ültetni s végül Lung-tanban tökéletesen erőt vett rajt ennek a vidéknek kegyetlen betegsége, a *dizentéria*. Gyors segítségre volt szükség, annál is inkább, mert szakácsa meg váltólázban didergett s tehetetlenül nézte gazdája kínos vergődését. Míg oda voltam a hegyekben délután, azalatt hajót akartak bérelni, de B. olyan goromba

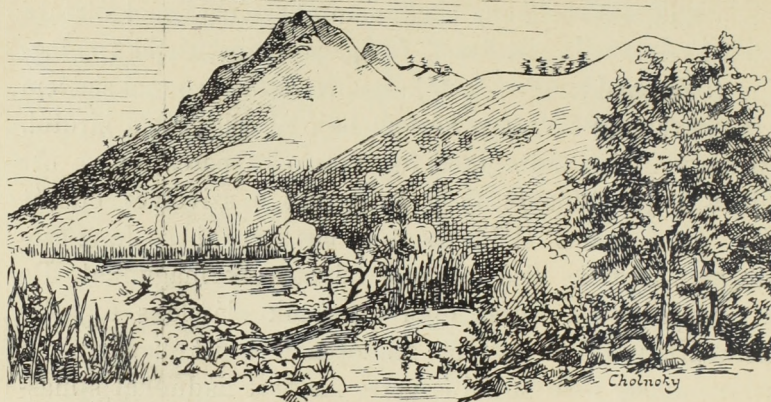
* «Gróf Széchenyi Béla keletázsiai útjának tudományos eredményei» I. kötet, III. szakasz, 346. lap, 11. ábra.

** Sang-haiban több «Ásványviz-gyár» van, amely nyíltan is kiírja hatalmas betűkkel a palaczkokra is, hogy «Mineral water, made in Sang-hai» azaz «Ásványviz, amelyik Sang-haiban készült.»

volt a khinaiakkal, hogy senki sem akart neki szolgálatára lenni. Efelett való bosszúsága és igazán nagymértékű betegsége valósággal megfosztották eszméletétől. Azonnal siettem a faluházára és sürgősen kértem hajó előállítását a bírótól, aki nagyon tiszteletteljesen fogadott s öt percz mulva ott volt a hajó, felpakoltuk a beteget s szívélyes búcsút véve az érdekes előljáróságtól, siettem ki a Jang-cze-kiangra, hogy az első gőzzel felvétessük magunkat. De ez nem sikerült. Egész éjjel eveztünk aláfelé s reggelre Csönn-Kiang-fuban partra szállottunk s itt bevártuk a gőzöst, amely délután fel is vette kis vert hadunkat s másnap reggel Sang-haiban voltunk. Az orvos rendelete szerint egész nap hideg vízben kellett ülnie, de így is csak nagyon nehezen tért vissza egészsége a förtelmes sang-haii klíma alatt. Ez akadályozta meg, hogy nem indulhattunk augusztus 1.-je előtt Mandsuországba, nem sikerült őt kapacizálnom, hogy a klíma megváltoztatásával egészsége is helyre fog állni. Végre nem állottam meg tovább, kijelenttem, hogy én átmegyek Japánba és ott bevárom őt. De nem mert maga utazni s így végre augusztus elsején indultunk.

De kellemetlen is ám ilyenkor Sang-haiban! Minden nap esik az eső, de nem csak úgy európaiasan, hanem valósággal özönlik, óriási cseppekben, de mindig csak úgy délután, néhány órán át. S a szakadó esőben teljesen nyitott ablakok mellett, leírhatatlan toalettben ülven asztalom mellett, folyt rólam az izzadság!

Ilyenkor ugyanis a tenger felől jövő páradús szelek a felmelegedett szárazföld fölé érkezvén: a nedves levegő hirtelen a magasba emelkedik, lehül és özönrel önti az esőt a végtelen lapályra.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Vladivosztoktól Tien-pao-sanig.

A kis «Chun-sang» angol teherszállító hajón utaztunk Nagaszaki japáni kikötő érintésével Vladivosztokba, Szibiria egyetlen igazi kikötőjébe.

Japán ma már annyira hozzáférhető és annyian beutazták, hogy kedves olvasóm bizonyára sok kedves és tanulságos leíráshoz juthat olyanok tollából, akik hosszabb időt töltöttek ezeken a kedves, szép szigeteken. Sajnos, én csak nagyon rövid ideig tartózkodhattam földjén, Nagaszakiban s így nem is tudnék róla authentikusan írni.

Vladivosztok kikötőjének két baja van. Először is télen befagy a tenger az öbölben, másodszor pedig nyáron igen sok a köd. Itt ugyanis közvetlen a part mellett hideg északi áramlat surranik el, amelynek hideg vize felett köddé sűrűsödik a paradús óceáni levegő. Rendkívül érdekes ennek a látványa. A dúsan tagozott zegzugos nagy öböl partjai mindenfelé meredek szikla-bérczek s ezeknek tetejéről

széttétekintve, azt látjuk, hogy az öböl vizét úgy 40—50 m. magasságra köd lepi el, amely felülről gomolygó felhőnek látszik s ez a víz felszínén úszó felhőzet gyorsan, de némán hömpölyög a festői sziklák lábánál, amelyek szigetszerűen, komoran és sötéten válnak ki belőle. Fönn a felhőtlen égbolt ragyog, lenn pedig a ködben vészjeleket adnak a hajók és a világító-torony, amely ilyenkor szakadatlanul kongatja vészharangját s időnkint egy-egy taraczklovéssel ad jelet a jövő-menő hajóknak hollétéről. Mi magunk is majdnem póruljártunk. Augusztus 8.-án hajnalban a köd ugyanis olyan sűrű lett, hogy a hajó csak folytonos tülköléssel haladhatott előre. Délután annyira sekély lett a víz (40 öl), hogy a hajó horgonyt vetett és minden 10 perczben hosszú kürt-jelet hallatott. Másnap reggel kissé felszakadt a köd s mi lassan tovább indultunk, de csakhamar ismét levetettük a macskát. Néhány óra múlva megfordult a szél s ekkor a hajó is átfordult vele, amikor észre vettük, hogy a kürtjelzésnek sajátságos rengő visszhangja támad. Végre némileg felszakadt a köd s egy meredek sziklafal ijesztő körvonalai bontakoztak ki, közvetlen a hajó faránál. Ha egy kicsit tovább megyünk, szétzúzzuk a hajó bordáit a sziklát környező szirteken. A köd ritkulásával az aggódó kapitány tájékozhatta magát s folytonos kürtölés mellett fordultunk be a kikötőbe, ahol egészen derült volt az idő.

Vladivosztok festőiesen fekszik a zezugos, sziklás-partú öböl északi oldalán, meredek lejtőn; amilyen festőies a város a tenger felől, olyan kellemetlen benyomás marad a város részletes megtekintése után. Utczái burkolat hiányában feneketlen sárral fedettek, a járdák csak padlóból vannak, a házak közt ugyan van néhány európaias is, mint a khinai-orosz bank háza, a kormányzó palotája, a Kunst és Albert czég óriási üzlete, amely bank és nagykereskedelem együtt, de ez látja el mindennel a várost, aztán meg a «Pacifique»-vendéglő is európaiasan, de oroszosan fest,

szobái cziprák, de a tisztaság nem nagy. A házak legnagyobb részt alacsony, piszkos épületek, néha egészen orosz stílusban. Semmiféle kényelmet és tisztaságot sem nyújt a hatóság a lakóknak, de nagy terheket ró a vállukra s amellett minden sarkon szuronyos rendőr áll. Az általános benyomás az, hogy itt nem az állam van a népért, hanem a nép van az államért.

Ami ízléses és szép a városban, az legnagyobb részt Európa más államaiból, vagy pedig Khinából vagy Japánból való. Így pl. a Pacifique-vendéglő szobáiban tiszta khinai butorzatot látunk, japáni árúkkal ékesítve s hogy a tarkaság még szlávosabb legyen, néhány német olajnyomat ékeskedik a falakon japáni bambusz-rámákban.

Néhány napig kellett várunk Vladivosztokban, amíg B. bevásárlt és néhány dolgot elintézett — csak a legfontosabbakat egyikét nem tudta elintézni, t. i. hogy orosz pénzt beváltotta volna khinai nyers ezüstre. Emiatt aztán nekem gyűlt meg a bajom. Én ugyanis 500 mexikói dollárt beváltottam nyers ezüstre, de ennél többet aztán nem lehetett kapni az egész városban. Később aztán az utazás alatt kölcsön kérte tőlem, amikor az expedíció megszorult s engem ezzel igen sok kellemetlenségbe sodort, amit majd elbeszélésem folyamán részletezni fogok.

Augusztus 12.-én indultunk el Vladivosztokból kis parti gőzössel, erősen háborgó tengeren, ami B. urat harc képtelenné tette s így teljesen demoralizált állapotban értünk Posszietbe, Vladivosztoktól délnyugatra, a mandsu partok sziklás öblébe. A postaházban szálltunk meg s ide is rendeltünk másnap reggelre 12 nagy társzekeret. Ezekre aztán felpakolva, másnap átmentünk Novokievszkbe, amely a Possziet-öböl legbelső zugában fekszik. A partokat változtatossá teszik azok az apró szigetek, amelyeket egészen fiatalokú tengeri homoklerakódások csatolnak a parthoz. Ilyen odacsatolódott szigeten fekszik a kis Possziet helység

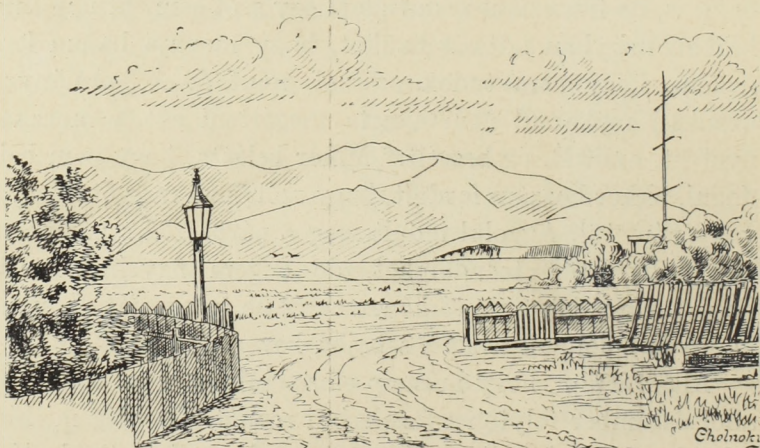
is. Novokievszk ennél valamivel nagyobb, de a helységet igazán fontossá tulajdonképpen az a teménytelen katona teszi, amit ide, a hármashatárra koncentráltak. Itt van ugyanis Szibíria, Korea és khinai Mandsuország határa, ahol a nagy Tú-mönn-ho vagy Kauli-kiang ömlik a tengerbe. Novokievszknél körülbelül 14,000 katona van összpontosítva s ezek hosszú sáttáborban települtek az országút mellé, amely Hun-csuennbe visz s onnan Mandsuországba. Délben érkezünk Novokievszkbe s délután siettünk a kormányzóhoz, aki egészen jól beszélt oroszon kívül angolul is, de francziául nem tudott egy szót sem. B. úr Sanghaiban nagyban adta a bankot, hogy mennyi bajom lesz nekem, hogy nem tudok oroszul, mint ő. A kormányzó azonban makacsul nem akarta megérteni azt a muszka nyelvet, amit B. úr beszélt.* Mikor belátta, hogy nem boldogul, akkor hozzám fordult, hogy szólítsam meg őt angolul vagy németül. Angolul indult meg a párbeszéd s pár perc alatt elintéztük teendőinket, de engem figyelmeztetett, hogy a város körül ne térképezzek és ne fotografáljak, mert könnyen spionnak néznek s bajba keveredhetem.

Alig vártam, hogy másnap elhagyjuk az orosz területet, ahol az ember folyton rabnak érzi magát. De még mielőtt a határra értünk volna, még egy muszka kellemetlenkedést kellett megélnünk. A katonák gyakorló helye ugyanis közvetlenül az országút mellett van s ennek céljaira magát az országutat is lefoglalták s hogy szekér ne járjon arra, egyszerűen ölnyi mély árkokat húztak az országúton keresztül. Messze ki kellett kerülnünk a rétekre, hogy kijussunk a gyakorlatok lövő-távolságából s majdhogy ott nem vészett mind a 12 szekér a felázott, tőzeget talajon.

De hát mit is cipeltünk mi 12 szekérrel, méltán kérdeheti kedves olvasóm. Nos tehát egy szekéren volt az én

* Később kisért, hogy kissé tévedt. Ő ugyanis Bucarestben az oláh nyelvet tanulta meg s azt hitte, hogy oroszul tud.

holmim, konyhám, ágyam, műszereim, sőt még a szolgám is. A másik 11 szekeret megtöltötte B. úr mindenféle rety-muttyal, aminek alig vettük hasznát: teménytelen konzerva, bor, «ásványvíz» a javából, óriási konyhafelszerelés, temérdek meleg ruha stb. stb., a többi közt Vladivosztokban vett ismétlő-puskát, de csak 9 töltényt vett hozzá, persze egyszer sem mert, takarékoságból lőni. Aztán meg pompás mexikói nyerget is vett, de annak a nyikorgásától megvadt a lova, s majd hogy rosszul nem járt, egész úton kínlódott vele.

66. ábra. Kilátás a novokievszki postaház udvaráról. Eredeti rajz.

Novokievszknél a tenger partján három egymás feletti terraszt lehet megkülönböztetni, amelyek azt mutatják, hogy a tenger valamikor ezeken a terraszon járt. A legalsó terras az a homokos, kavicsos képződmény, amelyről mondtam, hogy a szigeteket a parthoz kapcsolja. A második terras mintegy 15–20 m. magasságban van a tenger mai színe felett. Itt a tenger már lenyaldosta a sziklákat s ennek a terrasznak egy része kemény szikla, más része pedig kavics meg homok. A novokievszki postaház udvaráról ezeknek a terrasznak részletét lehet látni

(66. ábra.) ott, ahova azt a két madarat rajzoltam. Hátul nagy gránithegységre esik a kilátás, ennek déli lábánál vezetett az útunk s ennek a gerinczén húzódik az oroszmandsu határ.

Amikor az alkonyodó nap bűvös színekkel festette meg a felhők közt bujkáló merész csúcsokat, akkor értünk fel arra a magaslatra, amelyen kis khinai templom jelöli az orosz-madsu határt. A templom, amelynek khinai neve

67. ábra. Átkelés a Hung-csi-hon. Eredeti fénykép.

Fung-gyei-miao, 80 m. magas platón áll, amely nagy kiterjedésű s a 3. terrasznak felel meg, de ez már igen régi lerakódásokból épült fel. Sötét éjjel értünk az első khinai helységbe, kis erődbe, ahol tekintélyes számú khinai katonaság állomásozik. Innen másnap reggel Hun-csuenbe értünk, Mandsuországnak e részének fővárosába. A város előtt át kellett kelni a Hung-csi-ho folyón. Az átkelést mutatja a 67. ábra. A folyó közepén megy a komp, amely

néhány egytörzsből vájt ladikra épített padlózat, amit a folyón átfeszített drótkötél mellett vontatnak át. Amíg az áthurczolkodás tartott, azalatt készítettem ezt a fényképet, a gépet szolgálom nyitotta és csukta, azért kerülhettem magam is a fényképre. Jobb kezem felől áll Csang-tyió öreg barátom, az expedíció kalauza, napernyő árnyékában; köztünk B. úr szakácsa, bal kezem felől Csang-tyió szolgálója s legelől áll Czang, a tolmács, akinek nagy kalapja éppen eltakarja a legérdekesebb látni valót: B. urat.

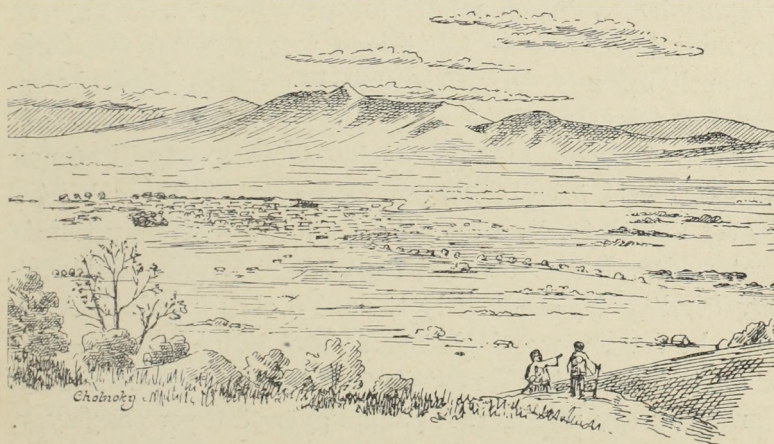

68. ábra. A hun-csuenni vendéglő udvara. Eredeti fénykép.

Hun-csuennben a legelőkelőbb vendéglőbe szálltunk meg. Ennek az udvarát látni a 68. ábrán. Bizony nem fest valami előkelően! Gyarló faváz közé vályogból rakott fészkek ezek, az udvar felé papirosablakokkal. De ha tekintetbe vesszük, hogy úri ember nem igen szokott ilyen helyekre szállni, hanem elmegy a ja-mönnbe, azaz a városházára, s hogy ez az óriási udvar karavánok befogadására szolgál: mentséget találunk a vendéglős számára. A kép közepén hű szolgálom áll, hátul a ja-mönn tornya látszik.

Az udvaron ácsorgó kocsik négykerekűek, de ezek nem khinai, hanem orosz kocsik.

Hun-csuenn igen csinos képet nyújt a várostól keletre fekvő platókról (69. ábra). Innen látszik, hogy a város ott épült, ahol a Hung-csi-ho bele szakad a Tú-mönn-hóba s egyesülésük helyén nagy, termékeny medencze képződött. A hátul látszó hegyek ugyanazok, amelyeket tegnap láttunk, csak hogy most már másik oldalukról. A városka tulajdonképpen nagyon kicsiny, rossz, vályogból épült fal keríti, mint város, nem is magas rangú, hanem igen magas

69. ábra. Hun-csuenn látóképe a nyugati magaslatokról. Eredeti rajz.

katonai hatóságnak székhelye s ez ad a városnak nagy fontosságot.

Hun-csuennből már másnap indulni akartunk, de ugyanolyan nehézségekbe ütköztünk, mint annak idején D. úrral Sao-hszing-fuban. A mandarin ugyanis részletesen tudni óhajtott, hogy mi a szándékunk s hiába volt minden törekvésünk szekereket kapni, az nem ment mindaddig, amíg Kirinből telegrafikus úton tudósítást nem nyert. Ez pedig eltartott három napig. Ugyanaz a dühöngés, mint Sao-hszing-fuban, ugyanaz a fogás: küldenek három

rossz kordét stb. stb. Hiába beszéltem neki, hogy hiába kiabál, hiába gorombáskodik, az nem használ, csak elkedvetleníti az embereit. Az öreg Csang-tyióval is olyan goromba volt, csodálom, hogy szegény fel nem mondta a dicsőséget és vissza nem tért. Végre aztán kijelentette, hogy ő maga megy a mandarinhoz. Ezt bejelentették a ja-mönnben s előkészületek történtek a fogadtatásunkra. Beküldtük útleveleinket is, én khinai, ő pedig európai névjegyét csatolva melléje.

Csakhogy ekkor kellemetlen dolog történt a szigorú khinai illemszabályok miatt. Az útlevelem szerint ugyanis én mint harmadik — tehát igen magas rangú mandarin szerepeltem, míg B. utitársamnak csak egyszerű kereskedelmi útlevele volt. A mandarin tehát értem 16 katonából álló kíséretet küldött, gyaloghintóval, míg B. úrnak az expedíció tulajdonképpen való vezetőjének csak névjegyét küldte át. B. ezért méregbe jött s a szegény tolmácsot szidta. Persze azonnal átengedtem a palankint s én egy bérelten foglaltam helyet, amit ő el is fogadott. A ja-mönnbe érve, a mandarin fogadó szobájába vezettek bennünket. A szoba igen egyszerűen volt bútorozva, de minden darab egy-egy műkincs. A padlón gyönyörű perzsaszőnyeg, a falakon gyönyörű selyemhímzések és festmények. Kissé meg volt lepve B. úr, azt hitte itt is csak olyan nagy hangon lehet majd gorombáskodni, mint a saját embereivel. De még jobban megilletődött, amikor a mandarin belépett. Az ajtó előtt álló őrség egyszerre haptákba vágta magát, vezényszó, fegyvercsörgés, az ajtó nehéz selyemfüggönyét a díszes portás félrekapja s óriási magas, szikár, csontos férfi lép be, rendkívül előkelő, arrogans arccal, átható fekete szemmel. Egyszerű selyem ruhája izléses, szolid színű volt; kis fekete bársonysizmája azt mutatta, hogy lovon jött, kezében még ott villogott az ezüstnyelű lovaglókorbács. Az ő kalapján is vörös gomb csillogott, de Csang-

tyiónak is ilyen ékesítette a fővegét, ennél fogva majdnem egyenrangúak voltak, de Csang-tyió csak agg korával érdemelte ki ezt a címet, míg a hun-csuenni katonai főparancsnok valósággal viselte is ezt a különben is néhány osztállyal magasabb rangot. Ennélfogva letérdeltek egymás előtt, aztán került csak ránk a sor. A tolmács először B. urát mutatta be — a khinai etikett ellenére — amiért kapott is egy szűró pillantást a nagy úrtól. B. előtt egyszerűen megbólintotta a fejét, nekem pedig kordíálisan megrázta a kezemet és ülőhellyel kínálta meg — járatos volt már némileg az európai szokásokban — majd élénken kezdett velem diskurálni. Erre B. úr elvesztette minden nyugalmát s karjánál fogva rántva el a tolmácsot, hangosan, haragosan kezdett követelőzni, hogy indítsa meg végre vele a mandarin a tárgyalást. Arczának kifejezése, heves, indulatos gesztusai rögtön elárulták, hogy most gorombáskodik. Erre a mandarin még egyszer megrázta a kezemet s khinai nyelven, — mintegy szokásból mondta, hogy most bocsánatot kér, örült, hogy látott, de távoznia kell, erre én az ő meglepetésére szintén khinai nyelven — amennyire ment — kimentettem B. urat, hogy nem ismeri a khinai szokásokat — erre a generális megvető pillantást sujtva B. felé, gyors léptekkel elhagyta a termet, utána leeresztették a szőnyegajtót, de megint hirtelen felemelték, ami annyit tett, hogy mehetünk!

Ez bizony csúnya lefőzetés volt, még ma is arczomba szökik a szégyenpír, ha reá gondolok. Egész utazásom alatt soha semmi ilyenféle kellemetlenségem sem volt a mandarinokkal, ez volt az első eset, de B. úrral való együtt-létünk alatt volt még több ilyenben is részem.

Délután B. úr sétálni ment a tolmáccsal. Ezalatt belopózott hozzám Csang-tyió, szolgám kíséretében s arra kért, hogy írjak egy udvarias levelet a mandarinhoz, amelyben bocsánatát kérem a történetek felett s megkérem, hogy

küldjön kocsikat. A levelet szolgám írta le khínai nyelven s én aláírtam — magyarul — s el is küldtem azonnal szintén a szolgámmal. A mandarin udvarias levélben válaszolt, hogy a kedvemért megteszi, hogy kocsikat küld s egyszerűsmind meghívott vacsorára. De ezt nagyon megköszöntem, izenvén, hogy már megvacsoráltam s nem tudok többet enni.*

Estefelé csakugyan beállítottak a kocsik, mind a tizenketten. B. úr abban a kellemes illúzióban ringatta magát, hogy az ő gorombáskodásainak sikerült kierőszakolni a kocsikat.

Végre tehát augusztus 18.-án megindulhattunk Huncsuennből. Utunk majdnem egészen kelet-nyugati irányú volt s épen hét napig tartott, amíg célunkhoz, Tien-pao-sanra érkeztünk. Az egész út valósággal döntötte a tudományos eredményeket, amelyekből azonban csak a legfontosabbakat emelem itt ki néhány szóval.

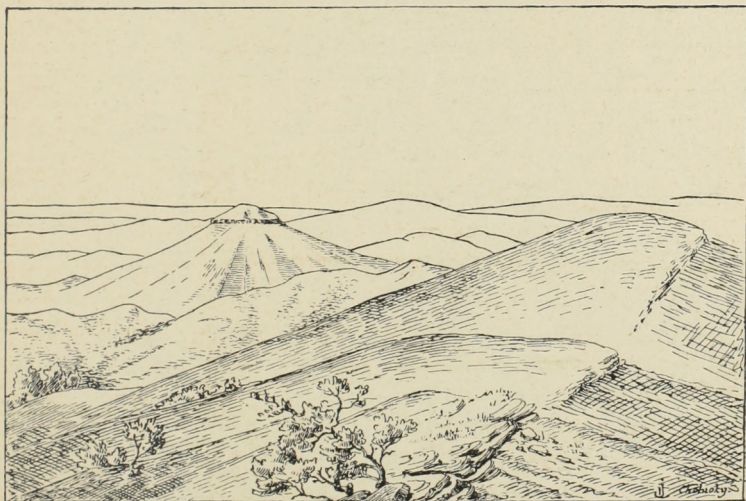
Mandsuországnak ezt a részét északkelet-délnyugati csapású, párhuzamos hegylánczok fedik igen régi kőzetekből felépítve.**

A hegyek magassága nem nagy, az 1000 méteren nem igen járnak felül a legmagasabb csúcsok. A Tú-mönn-ho a párhuzamos hegylánczok egyik legnyugatibb hosszvölgyén jön fel dél felől és aztán szép szurdokokban törve át a hegylánczokat, Novokievszktől délre a tengerbe ömlik. Utunk

* Ez az egyetlen lehetséges kifogás a meghívás elől a khínai illemszabályok szerint.

** A kőzetek legnagyobb része gránit. Az üledékes kőzetek közül erősen gyűrődött arkózás palák, agyagpalák, ezek felett diskordánsan települő zöldes homokkővek, kristályos mész és konglomerátum említhetők. A homokkő kivételével a többi mind kambrium előtti, míg a homokkő valószínűleg színi. Azután nagy ugrás következik a sorozatban, mert ezeken kívül csak egészen fiatal, késő harmadkori képződményeket lehet látni, mint medenczetölteléseket: leginkább durva homok, kavics és konglomerátum. Az eruptívus kőzetek közül porfirt találtam s különösen, ami igen fontos: fiatal bázisos vulkáni kőzeteket, gyönyörű vulkánokban.

legnagyobb részt a Tú-mönn-ho völgyében vitt, de aztán ennek egyik mellékfolyója mentén elhagytuk a fővölgyet, majd a párhuzamos lánczokat is és olyan helyre értünk, ahol a geológiai viszonyok nagyon komplikáltak. Merev vonal mentén megszűnnek az eddig előfordult alakzatok s egészen más felépítésű a hegyvidék. Ennek a merev vonalnak külső jelei is vannak: gyönyörű szép kialudt vulkánok, amelyeknek egyikét a 70. ábra mutatja. Ez a szép

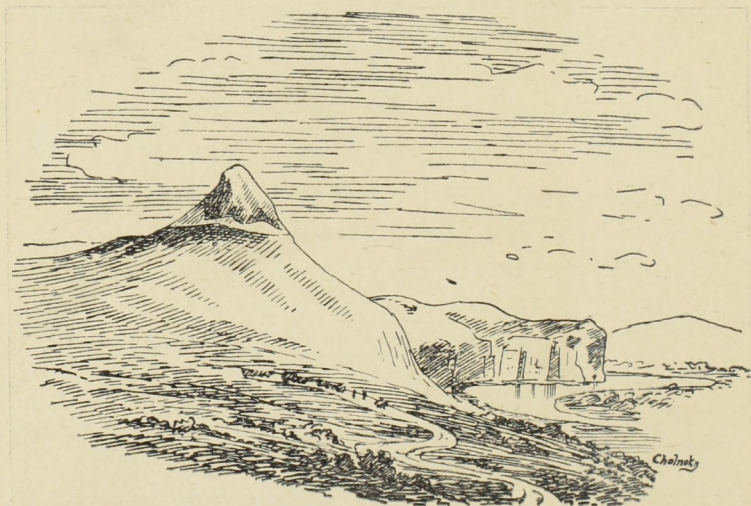
70. ábra. «Petronella» vulkáni kúp Dél-Mandsuországbán. Eredeti rajz.

Petronella bazaltkúp. A kiömlött láva kerek foltban lepi el a gránitbércz tetejét, nagyon emlékeztet a Badacsony, Somlyó, Csobáncz, Haláp és Szt.-György formájára. De a Gulácsnak és a Tóti-hegynek is meg van a hasonmása, ez az a kis vulkán, amit a 71. ábra láttat. Meredek kis csúcs ez, lábánál tetemes kőfolyásokkal.*

* Ezt a kis kupot Ku-lung-sannak hívják. Nagyon megkéstünk, mikor a hegyhez értünk, de azért nem nyugodtam, s keresgéltem a lohullott kövek közt, meg is másztam a kis csúcsot. Ez alatt az expedíció nagyon előrehaladt s félig sötéttel siettem az alig felismerhető uton utánuk. Végre az egyik kocsit elértem. Valami kellemetlenség érte s emiatt tetemesen elmaradt

A vidék lakossága gyér, apró kis falvakban laknak az emberek, a hegyek az országút és a falvak közelében kopárak, de távolabb sűrű rengeteg fedi őket.

Ezen az úton 25 khinai katona kísért bennünket, mert a vidék nem valami barátságos. Becsületes, edzett ficzók ezek, durva, őstermészetes fiúk, akik fegyelmet ugyan nem ismernek, de amint később megismertem őket, képesek volnának életükkel védelmezni a reábizottakat — kivéve

71. ábra. Ku-lung-san vulkáni kúp, Dél-Mandsuországbán. Eredeti rajz.

talán B. urat, mert vele nem hogy nem tudtak megbarátkozni, de ki nem állhatták, mert durva volt velük, mintha rabszolgái lettek volna. Különösen bántotta őket, hogy az öreg Csang-tyióval is éppen olyan durva volt, mint a leg-

a többtől s a kocsison kívül egyetlen katona maradt vele. Lassan ballagtunk tovább, mignem egy folyóhoz értünk, de ez alatt teljesen besötétedett. A folyó persze csak gázló volt, de úgy látszik, a sötétben nem találtuk el a helyes gázlót s a koci tengelyig süllyedt az iszapba — a folyó közepén! Bizony mindhármunknak le kellett vetkőzni s kihordani a holmit, meg a szekeret majdnem darabonkint, szerencsére csak konyhafelszerelés és konzervák voltak rajta, ezeknek meg nem árt a víz.

utolsó sihederrel, holott a khinaiak előtt semmi sem olyan visszataszító, mintha valaki az öregeket nem tiszteli.

Útközben látva, hogy az úttalan utakon gyalog nagyon lassan menne az oldalkirándulás és amellett is gyorsan ment előre az expedíció, vettem egy kis lovat, nyereggel és szerszámmal együtt 25 télért, azaz mintegy 45 frtért. Hű kísérőm lett az egész úton. De legnagyobb részt azért mégis gyalog kellett mennem, mert a geológusnak a kalapács nem maradhat el a kezéből, aztán meg a ló hátáról nem lehet térképezni. Másrészt kényszerűségből is csináltam, t. i. amint azt látták, hogy felülök a lóra, azonnal az egész karaván trappolni kezdett s az én lovacskámat ilyenkor semmi sem tartotta fel, hogy utánuk ne ügessen: persze eddig karavánokban szolgált, az összetartás eszméjét nem lehetett többé kivenni a fejéből.

Az útközben történt eseményeket nem részletezem, hisz valami olyan nagy dolog nem történt velünk, apró kalandocskák, B. úrral való kellemetlen böllenkedések hoztak egy kis változatosságot az egyhangú, fáradtságos előrehaladásba. De annál nagyobb volt az az öröm, amit a tudományos felfedezések özöne nyújtott. Egy-egy hágóra, amellyel a folyam járhatatlan szurdokait kerültük el, mindig szívdobogással siettem fel, lesve a hágóról előre nyíló kilátást. Egyikét ezeknek a szép kilátásoknak a 72. ábrán látjuk. Ez a Kauli-lingről vétetett, kora reggel, amikor még felhők uszkáltak a völgyekben. Aki nem természetvizsgáló, az alig értheti meg azt az örömet, amit ilyen kilátás nyújt: olyan vidékre, ahol még előttem nem járt természetvizsgáló soha, sőt európai is csak kevés.

Utazásunk célja Tien-pao-san volt, kis bányahelység, ahol ezüstöt, ólmot és rezet bányásznak. Ezt a nevet a bányászok adták a hegynek, mert annyit tesz, mint «Égigazdagság-hegy».

A Tú-mönn-ho egyik nagy mellékfolyójának, a Csua-

jang-honak szép nagy és széles medenczéje van itt, ahol ennek a vidéknek legnagyobb helysége, Nen-kan fekszik. Ez is csak azért mondható nagyobbnak, mert sok katona táborozik itt néhány erődben. Erről a helységről neveztem el az egész medenczét Nen-kan medenczének. Az egészet, a folyók völgyeinek kivételével, vastag, laza homokkő és konglomerátum^{pa} tölti ki, de ennek tetején több szép kis

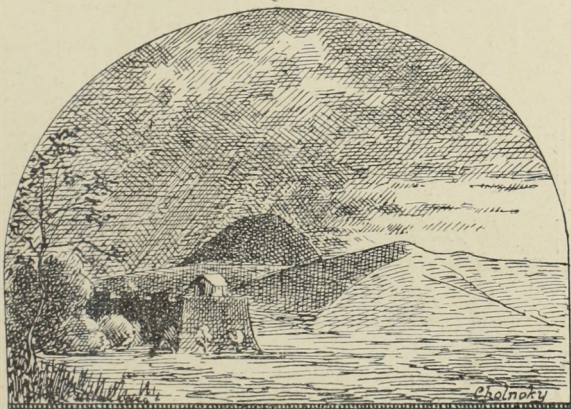
72. ábra. Kilátás a Kauli-ling hágóról.

vulkáni kúp ül. Egyet ezek közül, a szép Mao-sant (kalap-hegy) látni a 73. ábrán, míg a 74. ábra a még szebb Mang-an-cz'-sant (Lónyereg-hegy) mutatja be, néhány alacsonyabb társával együtt.

Ebből a nagy medenczéből nyílik észak-nyugatra az a völgy, amelyikben Tien-pao-san fekszik. Gránit-hegység veszi körül a völgyet, a gránitsziklák úgy ülnek az ormokon, mint óriási, lekopott kristályok valami puha anyagban. A nagy völgy egy helyen megint ketté ágazik s a ketté-

ágazás helyén pompás sziklacsoporth áll, mintegy őrü, a kis medencze felett. Ezt látni a jelen fejezet bekezdő képén. Más oldalról tekintve úgy fest, mint nyugvó oroszlán a hegyormon.

S mivel ezen a vidéken nemhogy neve nincs az ilyesminek, hanem egyáltalában még ember sem lakik, aki nevet adhatna neki: elneveztem Oroszlánkőnek. Amikor először láttam, nem hittem, hogy még valamikor kellemes órákat fogok a sziklatetőn tölteni, gyönyörködve a szép kilátásban.

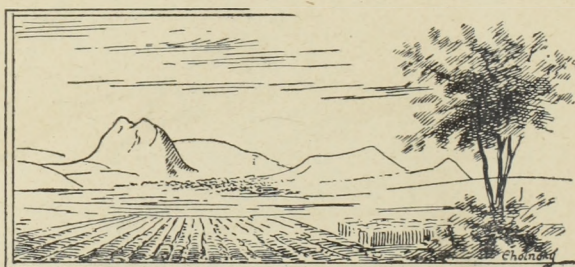
73. ábra. Mao-san vulkáni kúp a Nen-kan medenczében. Eredeti rajz.

Azon a napon, amelyiken Tien-pao-sanra értünk, nagy utat tettünk meg s késő este volt, amikor a gyönyörű, erdőborította bércek ölén feltűnt a kis bányahelység (75. ábra). Az igazgatóság épületeit, ahol a katonai őrség is tanyázik, deszkakerítés veszi körül, míg a bányászok ezen kívül elszórt házikókban laknak. A hegyoldalakon a bányákból kihányt törmelék kúpjai fehérlenek s ami a legmeglepőbb, a háttérben amerikai rendszerű, nagy olvasztó-kemencze épülete sötétlik: köröskörül érintetlen vadon, emberlakatlan őserdő!

S aztán azt mondják, hogy a khinaiak nem képesek fölvenni az európai kulturát.

Ezen az egy európaias épületen kívül minden őseredeti khinai, ami kellemetlen csalódásul szolgált, mert én mandsu dolgokat reméltem, itt Mandsuországnak szívében. Minden tiszta khinai.

A helységben nagy ünnepélyességgel, ágyúdörgéssel és puskaropogással fogadták az expedíciót. Messze elmaradtam a karaván mögött, majdnem félóra járásra s azért nem vehettem részt az ünnepélyes fogadtatásban. Amint később leírták, annál büszkébben vonult be B. úr pompás mexikói nyergén, olyan volt a feje tartása, mint győztes hadvezéré.

74. ábra. Ma-ngan-cz'-san (Ló-nyereg-hegy) vulkáni kúp a Nen-kan medenczében. Eredeti rajz.

A pompás fogadtatásból nekem már csak néhány gúnymosoly jutott, a khinaiak részéről, amikor megláttak fáradtan, tépetten, kővel telt zsákokat czipelve, bebandukolni a mellékkapun.

Az igazgató is nyájas leereszkedéssel fogadott s míg B. úrnak pompásan berendezett nagy szobát juttattak, nekem meg kellett elégednem kis mellékszobával, amit azonban még az este barátságosan berendeztem, kitisztítottam s szolgálom mondhatatlan örömeire és büszkeségére a kis szoba csakhamar kedves kis szalon képét öltötte, B. úr ládákkal tele rakott nagy pajtájához képest.

Megindultak másnap a bányavizsgálatok. Az épület-

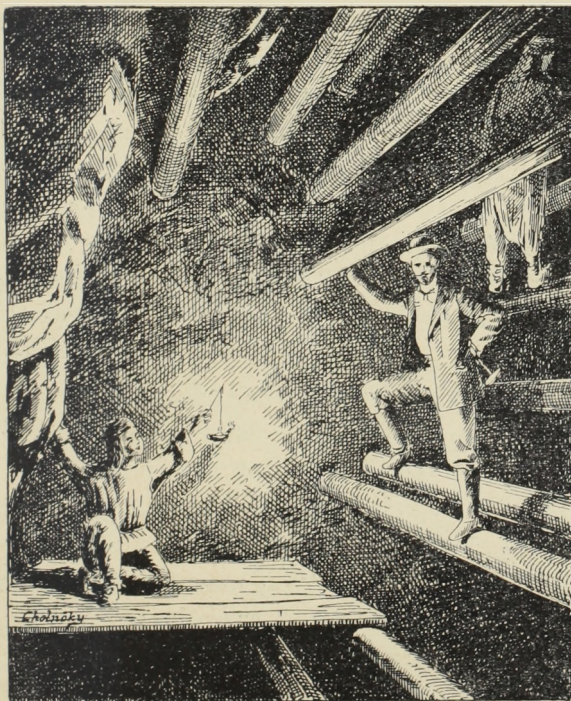
75. ábra. Tien-pao-san bányahelység. Eredeti rajz.

csoport felett, a hegyoldalon nyílt 4 nagy akna, mindegyik majdnem függőiesen lefelé. A legmélyebb akna állítólag 50—60 m. mély volt, de nem lehetett mélyebbre menni 31 méternél, a víz miatt, amely a legnagyobb ellensége lett az egész bányászatnak, miután nem tudták kiszivattyúzni. Nem ásták az aknákat egészen függőiesen, hanem meredek lejtőben, rendetlenül, amint a leggazdagabb erek után mentek jobbra-balra, helyenkint egész termeket vájtak a szikla belsejében. Tisztességes lejárót sem készítettek, hanem az omladozó sziklafalak kiduczolására használt kerek, síma fenyőgerendákon mászkáltak le s fel, s ezeken mászkálva szállították fel az anyagot is (76. ábra), a dús ezüstartalmú galenitet, amely a kőzet belsejében nem fekszik telérek alakjában, hanem át meg át hatja azt s csak helyenként egy-egy kis, néhány centiméter vastag telérben jelentkezik egészen tisztán.

B. úr hibás lába és korpulens testalkata miatt nem szállhatott le a veszedelmes lejárón s ennél fogva fogalma sem volt az ércz elhelyezkedéséről. Ez volt az oka első komolyabb összezördülésünknek. Minden áron azt akarta, hogy valami hatalmas nagy telért fedezzek fel a füstös, nyirkos aknafalakon keresgélve, míg ő kis kézi olvasztó kemenczéjében egymás után csinálta a próbákat, hogy a galenit ezüstartalmát meghatározza. Persze sohasem kapott, még csak megközelítőleg sem egyforma eredményt — hisz a vizsgált példányok egyike tiszta galenit volt, a másik meg galenittel áthatott kőzet stb. stb. — de ezen aztán olyan időtlen haragra gyult, hogy megverte a szolgáját. Még jobban dühöngött azonban, amikor kereken kijelentettem, hogy megközelítőleg sem tudom megmondani, hogy hány köbméter galenit van a hegy belsejében s hány köbméter üres kőzet eltávolításával lehet azt megnyerni.

Nem hitt a szavaimnak s maga is le akart menni a nagy tárnába, de ehhez nagy előkészületek kellettek. Kötélre

köttette magát, nekem kellett előre mennem, hogy ha le talál zuhanni, biztos segítségre számíthasson (a khinaiakban nem bizott meg, sőt azt hitte, hogy azok őt biztosan le fogják dobni a félelmes sötét üregbe). Alig haladtunk azonban néhány métert, a vékony jégkéreggel borított

76. ábra. Lejárat a tien-pao-sani ezüstbányákba.

gerendákról lecsúszott,* a nyakam közé zuhant s vadonat új, fényes nyelű, Michel-Lévy rendszerű kalapácsa visszahangozva hullott le, meg-meg pendülve a gerendákon. Kis hija volt, hogy le nem zuhantam, de el voltam készülve erre a malőrre. A rémülettől halálsápadtan húztuk fel a

* Az aknák hőmérséke állandóan 0° C. volt.

föld felszínére s anélkül, hogy egy szót szólt volna, futva menekült a bányáktól, be egyenesen a szobájába s fékezhetetlenül öntött fel egy üveg «ásványvizet» bátorításul.

Egészen jóhiszeműleg nyitottam be hozzá:

— Hát van telér?

Mintha mérges kígyó csípte volna meg, úgy ugrott fel s rontott nekem, jó hogy a Michel-Lévy rendszerű kalapács leesett az aknába, különben beverte volna a fejemet.

Három napig nem szólt hozzám, pedig másnap a Michel-Lévy rendszerű kalapácsot is felhoztam az aknából, fennakadt egy hirtelen fordulónál a hidul szolgáló padlókon.

A haragnak ezt a három napját arra használtam fel, hogy a környéken rendszeresen kutattam az ércztartalmú kőzet elterjedését, amit legfontosabbnak tartottam minden teendő között, hisz az világos volt, hogy az ércz kitűnő és nagyon is érdemes a bányászatra, mert még a kezdetleges khinai módszerekkel is dúsan jövedelmezett, s csakis az okozta a munka megszűnését, hogy a bányákat ellepte a víz s ezen a khinaiak nem tudtak segíteni.

Időközben a bányák igazgatója, kedves, művelt férfiú, meghívott bennünket ebédre. B. úr jött ugyan, de nem evett egy falatot sem, amivel nagyon megsértette a khinaiakat, különösen az öreg Csang-tyió személyesen panaszkodott, hogy fáj nekik B. úr nyers és lenéző modora.

Végre eljött az ideje, hogy meginduljunk az aranybánya vidék megtekintésére.

Szeptember 5.-én indultunk neki először, felkészülve 2—3 heti utazásra, de most már kocsik helyett mulyákra pakoltuk a holmit, az egész kíséret is, úgymint Csang-tyió mandarin, aztán Lo úr annak a khinainak az ágense, aki szintén bányavizsgálatokkal bízott meg, továbbá Czang, a tolmács és végül a 12 katona, mind lóháton voltunk. Az öreg Csang-tyió azonban még életében sohasem ült lovon s alig hagytuk el az udvart, lova kissé tánczolni kez-

dett s levetette az öreget. A lába beleakadt a kengyelbe s így húzta a megrémült állat még pár lépést, de csakhamar elcsíptük s kiszabadítottuk az öreget, aki ájultan terült el, vérben, fagyban a földön. Tanácstalanul álltak körüle s hagyták a porban heverni, mígnem a szomszéd zsellérház udvaráról egy száradni kitett paplant hoztam ki, abba beletettük s visszavittük a szobájába. B. úr azt mondta, hogy ő utálja a véres sebeket s nekem kellett kimosnom, bekötöznöm a különben nem nagy jelentőségű horzsolásokat s egy kis hidegvizes borogatás, néhány kötés stb. csakhamar rendbe szedte a szerencsétlent. Persze az útról a mai napon le kellett mondanunk.

Mindezt azért mondom el olyan részletesen, mert amilyen összezúzottnak, tönkresilányítottanak festett az öreg, éppen olyan hamar ismét talpra állt s ez volt az oka annak, hogy «csodadoktornak» híreszteltek el!

TIZEDIK FEJEZET.

Szan-tao-kou aranymezői.

Esőndesen ballagott a karaván, utazásunk második napján, keresztül a Nen-kan medenczén, ritkás cserfa erdőben, B. úr leszállt a lováról, mert a keskeny gyalogösvényen az ágak kiverték volna a szemét. Előre küldte a lovát a karavánnal s mi ketten meglehetősen hátra maradtunk.

— Mondja csak kedves kartárs úr, miért csinálja ön ezt a komédiát, hogy az útvonalról térképet készít, a köveket mindenütt tanulmányozza s nem restel emiatt mindig gyalogolni, lélekszakadva futni a karaván után, telerakva magát kőzet-példányokkal — sőt még a házakat, szerszámokat is mind levácsolja s este pihenés helyett exotikus hazai nyelvéen jegyez mindenféle különös dolgokat. No engem ha fizetnének sem tenném, ön meg még a pénzét is erre költi.

— A tudomány érdeke úgy kívánja, hogy olyan helyen, ahol nem igen, sőt általában nem fordult még meg természet-vizsgáló, ott minden obszervációt megtegyen az, aki nem egészen laikus a dologban.

— Ugyan mi haszna van a tudománynak abból, ha tudjuk, hogy milyen kőzetekből épültek fel a hegyek a világnak ebben a legfélreesőbb zugában? Ha egyszer nincsen bennük bányászatra érdemes dolog, mit törődünk velük?

— Higyje el, hogy nem a praktikus haszon lelkesít, amikor ruházatom és testi épségem kockáztatásával gázolok keresztül a rejtelmes bozóton, ahol ki tudja nem lesz-e egyszer kellemetlen találkozóm valami bestiával. Egyedül a tudomány, tudásunk határainak kibővítése az, amiért elhagytam hazámat s idejöttem küzködni a természettel és az emberrel.

— De hisz ez több a rajongásnál!

— Nem hallotta ön még hírét szenvedélyes vadászoknak, akik elhagyva kényelmet és biztonságot, elmentek Afrikába oroszlánra vadászni.

— Azt értem! Az mulatság! de hogy mi mulatság van ebben, azt nem tudom felfogni.

— Nem nemesebb sport-e tudományos eredményekre vadászni, mint otromba vadállatokra?

— No ha ön csak sport-szenvedélyének kielégítésére jött ide, megérdemli-e a társadalom pártfogását? Az oroszlánvadász legalább ártalmas fenevadakat pusztít, de az ön kutatásainak semmi haszna sincs!

— Kedves B. úr! volt egyszer egy bolond franczia, aki nagy kén-gömböket csinált, aztán azzal mulatott, hogy miképpen pattognak ki belőlük az elektromos szikrák, ha megdörzsölte őket. Az ön őselődjei, a nagy «praktikusok» éppen olyan gúnyos kérdésekkel ostromolták őt, mint ön engem. Egy másik bolond, valami olasz meg nem talált más mulatságot, minthogy órákig gyönyörködött a békaczombok rángatózásában, ha azokat bonczoló késével érintette. Ezt is éppen úgy kinevették, mint a másikat. S lám ezek lettek az elektromosság alaptanainak felfedezői

s az ő sokszor gúnyolt tanulmányaik alapján jutottunk az elektromos gépek, a világítás, a távíró, a telefon stb. stb. csodáihoz.

— No hát ez véletlen, de csak nem hiszi, hogy az ön feljegyzéseinek valaki még valaha hasznát veheti?

— Ki tudja? De nem is törődöm vele. Minden haladásunkat a természetvizsgálók csendes, a laikusok előtt érthetetlen tanulmányainak köszönhetjük. Ha a természetvizsgálók visszaretentek volna B. úr prototípusainak gúnymosolyától, úgy ma aligha viselne szemüveget, aligha volna a vállán puská, alig hiszem, hogy gőzhajón jött volna ide az aranyat kutatni.

Ez alatt megérkeztünk Ta-ho-jenbe, amely kis szétszórt helység a medencze legdélibb végén, gyönyörű tágas völgyben fekszik, ahol a dombvidék egyhangú cser-erdői után jól esett a szemnek kultivált mezőkön, szétszórt házcsoportokon pihenni. Ta-ho-jen korcsmája tulajdonképpen kis erőd, udvarát a 77. ábrán látjuk, legelől látni lehet a gerendákat, amikkel a kaput betámogatták. Az udvaron szanaszét karavánunk holmii hevernek. Hátról az idevaló építkezésnek igen jó példáját lehet látni. Az egész korcsmát téglából és vályogból épült fal keríti, s csak egyetlen ajtón lehet bejutni.

Az ajtónál fegyveres őr állott s mögöttünk azonnal elreteszelte a kaput. Az emberek az udvaron csoportokba gyülekezve, majdnem suttogva beszéltek. Lo úr aggódó arccal fogadott bennünket s elmondta, hogy a vidék rettegett Rinaldo Rinaldinije itt tartózkodik a közelben 300 fegyveres rabló kíséretében.

Meggondolatlanság volt ugyan tőlem, de azért menthető, hogy a szeme közé nevettem s kijelentettem, hogy nem hiszek belőle egy szót sem. S hogy bizonyítékát is adjam ennek a hitetlenségemnek, a készen levő ebédet bekaptam s azonnal siettem, egyes-egyedül a délen látszó hegyek

közé, egészen egyedül; tehettem, mert nem volt szándékunk ma tovább menni.

Minden kérésük, könyörgésük, sőt erőszakoskodásuk ellenére is elmentem s csak késő este jöttem vissza szép határ észleléssel gazdagodva. Távollétem alatt egészen tele beszéltek B. úr fejét a rablói történetekkel.

— Mit tegyünk? ez volt az első kérdése.

77. ábra. A ta-ho-jeni megerősített koresmaudvar. Eredeti fénykép.

— Mit? Hát holnap reggel tovább megyünk.

— Én nem veszélyeztetem az expedíciót.

— Ne féljen, a katonákat nem bántják a rablók.

— Bánom is én a katonákat! De nekünk történhetik bajunk s nekem, mint az expedíció vezetőjének, nem szabad önt veszélynek kitennem.

— Sohase aggódjék miattam! Tíz katonánk kitűnő lövő, az megfelel 100 rablónak, a többi 200-at meg magamra vállalom.

— Önnel, úgy látszik, nem lehet komolyan beszélni. Kérem nyilatkozzék komolyan, akarja-e, hogy holnap tovább menjünk, vagy pedig vissza forduljunk s abba-hagyjuk az egész expedíciót.

— Hát a katonák nem akarnak jönni?

— Félnék.

— Ugyan? Az lehetetlen. Félre hívtam kedvencz katonámat, aki aztán később az egész úton elkísért s megkérdeztem tőle, hogy fél-e? Dehogyan félt! Nekik úgy parancsolta a hadnagyuk, hogy a tolmácsnak beszéljék tele a fejét, hogy milyen félelmes az út. Eszerint hát Lo úr, meg a hadnagy féltek!

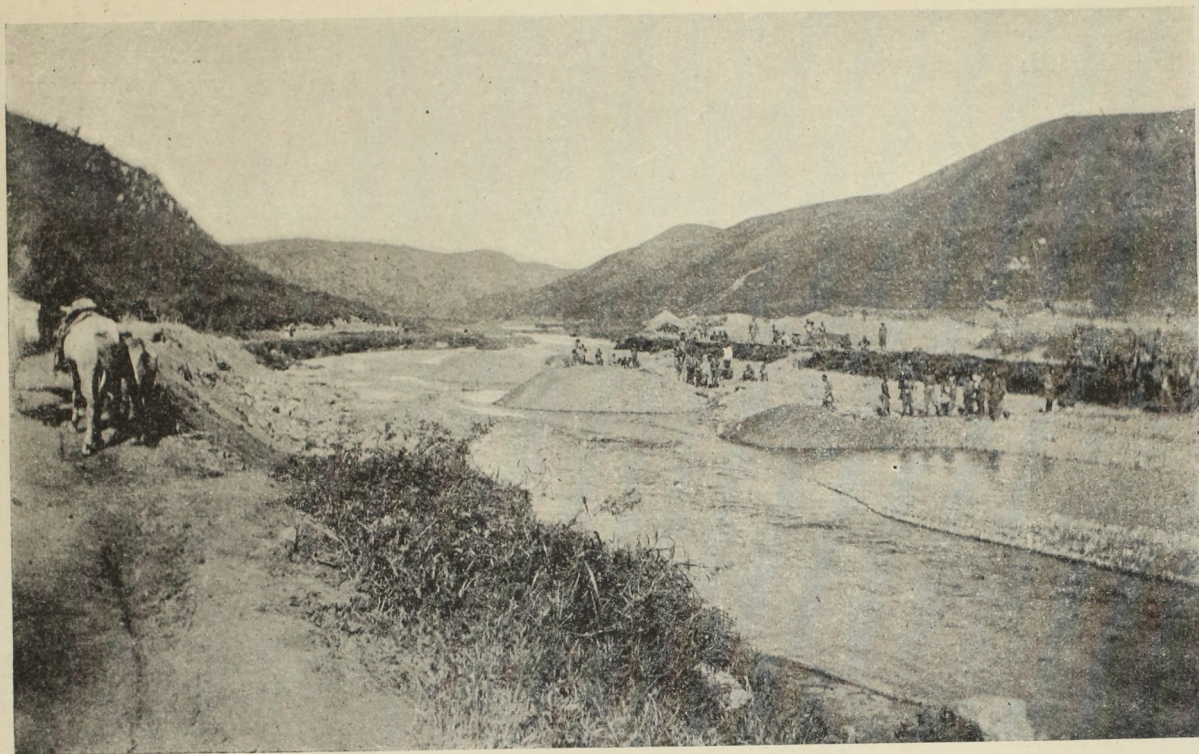
Persze hű utitársamat nem árulhattam el s azt mondtam B. úrnak, hogy kérdezze meg a hadnagyot, felelősséget vállal-e biztonságunkért s ha igen, akkor induljunk s ha nem, úgy kérjünk Tien-pao-sanról erősítést.

Ezt az utóbbit határoztuk el s azonnal útnak is indítottunk két katonát, levéllel a bányaigazgatóhoz, hogy küldje el a főhadnagyot is még vagy 10 emberrel.

Ezek azonban csak harmadnap érkeztek meg s akkor indulhattunk tovább. Ott tartózkodásunk ideje alatt csakugyan nem eresztettek ki az erődből s ott kellett tanulmányoznom a szárazmalmot, rostát, ekét stb. stb., s ezekről készítettem méreteket, hű rajzokat. Majd még szólok róluk.

Szeptember 9.-én reggel csakugyan meg is indultunk. Elhagyva a ta-ho-jeni völgyet, a Szan-tao-kou patak szűk völgyébe fordultunk, gyönyörű gnejsz-sziklák közé s mindjárt a szűk völgy elején aranymosókra akadtunk. Majd a folyó szurdoka járhatatlan lett s alacsony hágóval kerültük el ezt a járhatatlan helyet, leszelve ezzel a folyónak nagy, hurokszerű kanyarulatát. A hágóról a folyónak széles medenczejét lehetett belátni, amelyet egészen ellepett az aranymosók turkálása.

A 78. ábra mutatja a folyóvölgy egy részét, hemzsegeknek

78. ábra. Aranymosók a Szan-tao-kou-ho völgyében. Eredeti fénykép.

benne az aranymosók s a kihányt értéktelen kavics kupacjai borítják a völgy fenekeit.

Lehetetlen leírnom azt a lázas, szinte őrületes kapzsiságot, amivel B. úr futott egyik aranymosótól a másikhoz, nézni, hogy mennyit mostak ki, de főképpen a fényes, a ragyogó arany látásán legeltette szemét, egy-egy nagyobb darabot kerekre nyílt, bámuló szemmel csodált meg, majd-hogy le nem nyelte, alig bírtam tovább húzni.

Az aranymosás főhelye itt a kis Zse-nao-kai falucska. Nagyon meglátszik rajta, hogy nem állandó letelepültek laknak itt, hanem az ország minden részéről összesereglett szerencsevadászok. A kaliforniai aranymezők leírásai jutottak eszembe s nem nagy örömem tellett a züllött, rosszindulatú csőcselék látásán. Csakhamar tovább is mentünk, fölfelé a völgyön, ismét szurdokok közé. Elmaradtak az aranymosók s ismét vadregényessé lett a tájék, őserdőkkel borított hegyek lábánál, sellőkön morajló patakok mellett kanyarog a kis ösvény. Egyszer aztán kinyílt a szurdok, háttérbe húzódtak a hegyek s óriási zárt medence állt előttünk, amelynek alig lehetett a végét belátni.

A folyó kavicsos árterén, gyér füzesek és cserjék közt jutottunk ahhoz a kis erődhez, ami a tien-pao-sani bányabirtokosság tulajdona volt, s amelyet lakóhelyül jelöltek ki a tanulmányok idejére.

A bokrok között apró házikók tűntek fel, egészen elütő módon építve, mint a khinai házak. Éppen olyan mohón siettem az egyikhez, mint B. úr az aranymosókhoz, szentül meg levén győződve, hogy ezek az igazi mandsu házak. Milyen nagy volt azonban csalódásom, amikor a házakból hófehérbe öltözött koreaiak jöttek elő (79. ábra).

Ez a vidék ugyanis tetemesen délre van Tien-pao-san-tól, egészen közel a koreai határhoz. Csönn-fa-hao-nak hívják azt az erődöt, ahol megszálltunk. Éjjelre persze eltorlaszolták a kaput, fegyveres őrök czirkáltak a falakon s nekünk

is úgy kellett aludnunk, hogy a töltött fegyver az ágyunk mellé legyen fektetve.

Zse-nao-kajban látva azt a jöttment gyülevészt, magam is kezdtem a rablóhistóriáknak hitelt adni, hisz megtörténhetik, hogy ha nem tudnak elég aranyat mosni, akkor a rablásra adják a fejüket.

Másnap siettünk arra a helyre, ahol a khinaiak az aranyat mosogatták s ahol a tien-pao-sani bányabirtokosság

79. ábra. Koreai nép, koreai parasztház udvarán, Szan-tao-kou völgyében.

többet szeretett volna találni. Ez a hely közvetlenül a nagy medence kijárata előtt volt, a folyóhordta homokban és kavicsban. Ez persze engem nem nagyon érdekelt, amikor megtudtam, hogy az aranyat a folyó kavicsában és homokjában találták, hanem megszöktem a csapattól s felmásztam a hegyoldalra, hogy széttekinthessek a medence felett. Ekkor tűntek fel azok a sajátságos, szabályos terraszok, amiket legjobban a 81. ábrán látunk, de helyzetüket a 80. ábrán, a vidék térképvázlatán értjük meg legjobban.

80. ábra. Szan-tao-kou aranytermő medencéjének térképe. Eredeti felvételek alapján.

Azonnal siettem vissza a terraszokhoz, de útközben elcsiptek a katonák, akiket B. úr küldött utánam, hogy visszatartanak a magányos kóborlástól. Sőt B. úr is utánam nyikorgott pompás mexikói nyergén s egész haragosan fordult hozzám:

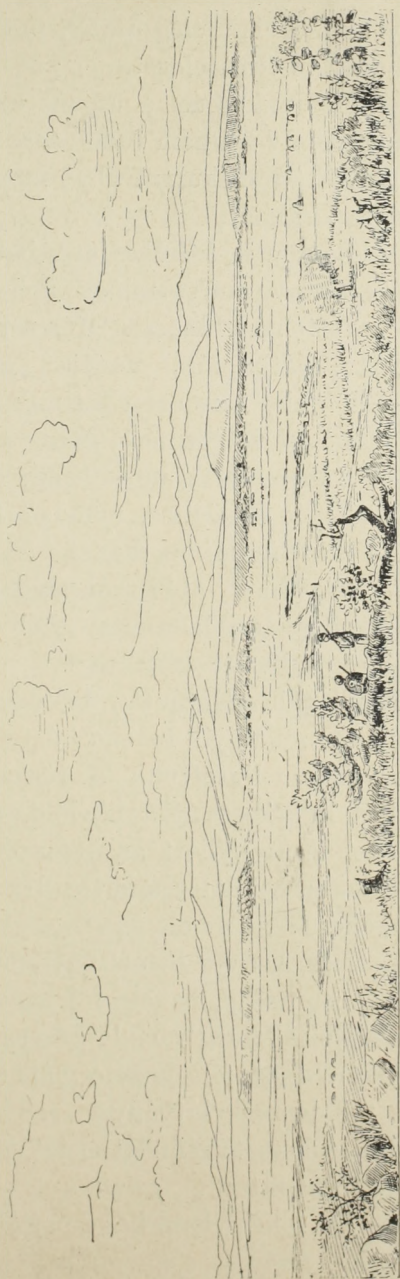
— Uram, most nem tudományos dolgok kedvéért jöttünk ide, hanem aranyat keresni, kérem, mondja meg itt a véleményét!

— Itt az alluviumban, a folyó hordalékában keressük az aranyat?

— Hát hiszen itt vannak az aranyosók!

— Hiszen akkor felesleges itt minden további vélemény. Látja, hogy mosnak belőle, hogy van benne arany. Tessék próbamosásokat csinálni, hogy megtudjuk belőle, érdemes-e itt! nagyban kezdeni. Erre a folyóhordalékra nem mondhatok többet.

— De hisz tudjuk,

81. ábra. Szau-tao-kou aranytermő medencéjének panorámája, a keleti határhegyekről. Eredeti vázlat.

hogy nincs benne elég arany, mert még az apró vállalkozóknak sem fizet eleget.

— Hát akkor mi a csodát csináljak a folyó-kaviccsl és homokkal? Én nem tudok aranyat varázsolni bele!

Ez alatt a diskurzus alatt majd megpukkadt mérgében s végre kifakadt.

— Bánom is én! Menjünk hát haza! Rablókkaal tele a vidék, arany nincs, minek bolondítanak ide bennünket ezek a fertelmes khinaiaak! Haza megyünk! Indulj!

Azzal hátba lökte az első katonát, akit útban talált.

— De hisz nem azért jöttünk ide, hogy most meg haza menjünk! — vetém némi indulatossággal közbe.

— Hanem azért, ugy-e, hogy ön itt tudományos sport-szenvedélyét kielégítse, nemde? De azt már nem engedhetem meg, induljunk haza!

— Minden további szóbeszéd helyett kérem, jöjjön fel velem oda a sziklaoromra, ahol az elébb voltam s majd mutatok valamit.

Némi rábeszélés után beleegyezett, hogy felmászik a sziklaoromra. Egyik katona húzta, a másik tolta s így nagy keservesen feljutottunk a tüskés bozót-, száraz avar-, mállott sziklákon át a kijelölt sziklafokra, ahonnan gyönyörű kilátás nyílt az egész óriási medenczére. Körülbelül ez az a kilátás, amit a 81. ábrán kis tollrajzzal mutatok be.

— Nos, kedves B. úr! ugy-e szép innen a kilátás?

— Szép, szép, hanem fűh! ide nehéz feljutni!

— No de megérdemli ám ez a gyönyörű panoráma, ezekkel a különféle hegyformákkal, a fáradságot, mert ez nem mindennapi látvány.

Kétségbeesett rémülettel tekintett fel reám, míg izzadságát törölgette:

— De reménylem, hogy nem a szép kilátás miatt csalt ide fel?

— De éppen azért! Ez a kilátás nemcsak szép, hanem nagyon tanulságos is. Látja ön azokat az óriási kiterjedésű terraszokat, amelyek a medencze nyugati felét töltik ki?

— Melyikeket? Aha! most látom csak! Azokat a magaslatokat, hullámos dombokat érti ugy-e?

— Igen. Amint látja, azok a terraszok szép lankás lejtővel esnek a hegyek lábától a folyó széles völgyéig s ott hirtelen, meredek fallal szakadnak meg. Azokon a meredek, függélyes sziklafalakon innen is ki lehet venni, hogy nem egynemű kőzetből vannak, hanem alul valami szürkés, tömörebb kőzet lehet, fenn pedig valami élénk vöröses-sárga színű lazább anyag, amely kavicsnak látszik. Ha az tényleg kavics és homok, úgy nagyon érdekes a dolog. De legérdekesebb, hogy miből van a terraszok alja? Mi az a tömörebb, szürkés kőzet? Annak a megtekintésére siettem, amikor útközben feltartóztatott.

— Ugy-e mondtam, hogy valami tudományos bolondság sül ki az egészből! — s tolmácsához fordulva, fájdalomosan tekintet reá — hiába! nem fogunk mi itt aranyat bányászni.

— Várjunk csak, kedves B. úr! Nekem, igaza van, legérdekesebb az a tudományos kérdés, ami itt megoldásra vár, de önnek még érdekesebb lesz, ha megmondom, hogy abban az esetben, ha a terraszok felső része kavicsból és homokból van, az bizonyosan dús aranytartalmú, sokkal dúsabb, mint a folyó hordaléka s talán olyan dús, amilyenről nem is álmodtunk!

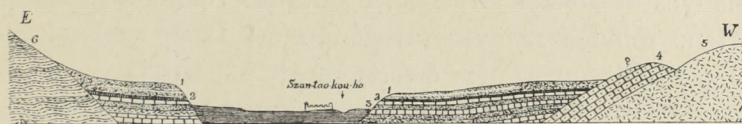
De erre már felugrott ám B. és rohant le a lejtőn, szerencse, hogy valamelyik markos ficzkó elkráglizta, különben elesik és legurul, meg sem áll a hegy lábáig.

Mire magam leértem, már nyikorgott a mexikói nyereg s harsány hangon vezérelte embereit a terraszokhoz, szerencsére nem értették, hogy mi az a terras, maga B. úr meg úgy sem talált volna el, tehát nem hagytak magamra.

82. ábra. A szan-tao-koui aranytermő terraszok közelről tekintve. Eredeti fénykép.

A terraszokhoz érkezve, azoknak felépítését rendkívül érdekesnek találtuk. Alul ferde fekvésű, nem nagyon kemény homokkő-rétegek voltak (82. ábra), ezek felett pedig vízszintes fekvésű kavics és homokrétegek terültek el. A 82. ábrán lehet látni azt az éles választó határt a kettő

83. ábra. Szan-tao-kou medencéjének keresztmetszete.

1. Durva kavics és homok; 2. aranytartalmú kavics-réteg; 3. homokkő konglomerátum stb. (harmadkori); 4. idősebb homokkő; 5. gránit; 6. gnejsz.

között. A kép előterében, ahol a két katona áll, a folyó alluviális (jelenleg is képződő) kavicsos-homokos árterét lehet látni.

Még jobban megmagyarázza ezt az érdekes dolgot a 83. és a 84. ábra. Az előbbi az egész Szan-tao-kou medence keresztmetszetét mutatja keletről nyugatra. Közepén a folyó széles völgye látszik, a kis Csönn-fa-hao erőddel, ahol

84. ábra. Szan-tao-kou medencéjének hosszszelvénye.

1. Durva kavics és homok; 2. aranytartalmú kavics-réteg; 3. homokkő, konglomerátum stb. (harmadkori); 4. idősebb homokkő; 5. gránit; 6. gnejsz, a-nál kővélettartalmú réteg.

szállva voltunk. Jobbról és balról a lankásan lejtő terraszok következnek, amelyekben sötét vonallal jelöltem meg az aranytartalmú réteget. A kép két szélén régibb kőzetekből felépült hegyek zárják be a medencét.

A 84. ábra geológiai hosszanti metszete a medence nyugati terraszainak. A terraszok alsó része változatos, homokkő, agyagos homok, konglomerátum stb. rétegekből

van, amelyek hullámosan fekszenek, míg felettük egy sötétebb csík a dús aranytartalmú, vízszintesen fekvő kavicsréteget jelzi. Hátról ugyanazokat a hegyeket lehet látni, amelyeket a 81. ábrán, mint panorámán.

Bocsásson meg kedves olvasóm, hogy ismét ilyen tudományos dolgokkal terhelem, de büszke volnék rá, ha megértené minden magyar olvasóm, mert B. úr az École des Mines tanítványa, nem értette meg!

De bízott bennem s nagy reményeket kezdett táplálni a sárgás, vöröses kavicsrétegek iránt. Azonnal odarendelt egy csomó aranymosót, akik kifejtették a megjelölt réteget, mialatt ebédeltünk. Ebéd után kiültünk a ház elé pipázni, várván az aranymosókat. Egyszerre nagy zaj a falakon kívül, futó lépések, ujjongás hangjai s a sáros, piszkos aranymosók rohantak be, katonáiktól kísérve, akik szintén ugrálnak, mintha a rossz lélek szállta volna meg őket, egyenesen elém, ott mind valamennyi térdre veti magát, homlokát a földhöz veri s aztán előáll a legidősebb s habozó oldalpillantást vetve B. úr felé, odanyújtja a markában szorongatott papirdarabkát, amelyben mintegy 4—5 forint ára mosott arany volt. Ezt egyszerre mosták ki, néhány óra alatt, úgy hogy a kavicsot leszórták a patak partján s ott mosták ki a folyóvízben.

És most ebben különbözött B. úr D. úrtól, hogy felállt, ünnepélyesen elém jött, megemelte a kalapját s megrázva a kezemet, szívélyesen gratulált s kijelentette, hogy nem fog többé a tudomány felett kicsinylőleg nyilatkozni.

S aztán őszinte jókedvvel tette hozzá:

— Bizony, ha tíz esztendeig itt lakom, akkor sem gondoltam volna soha ezekre a csodálatos terraszokra.

Ez a szerencsés fordulat a következő napokra felszabadított. B. urat az aranymosókkal hagyhattam, magam pedig bejártam a terraszokat és a környező hegyeket. Első nap egyedül mentem, korán reggel indultam azzal,

hogy nemsokára visszajövök. De bizony csak a késő este vetett vissza. Kis lovacskámmal egész mulatság volt, ha valami sziklára másztam, alul megkötöztem valami fához, de akkor nem legelt, hanem folyton engem figyelt s öröme- nek adott kifejezést, ha visszajöttem. Este azonban nagy dorgatoriumot kaptam, mert aggódtak miattam s másnap nem is eresztettek el egyedül, csakis két katona kíséretében.

Egy kellemetlen incidens azonban még jobban meg- korlátozta a szabadságomat. Valamelyik szomszéd tanyát pár héttel ezelőtt feldúlták a rablók, elvittek mindent s a lakosok közt az egyik fiatalembert meglőtték úgy, hogy annak benne maradt a golyó a czombjában. Khinai orvos- hoz fordultak, aki higanyt töltött a sebbe s néhány óra múlva azt kiöntve, kijelentette, hogy most már a golyó felolvadt a higanyban s be lehet gyógyítani a sebet. Persze a golyó még mindig benne volt, gyulladást okozott s a fiú állapota veszélyesre fordult. Ekkor hozta az apja hozzám.

A seb már félig behegedt, de felnyitottam s finom kör- zőmmel szépen kihúztam a golyót: pompás, Berdanka- fegyverből való golyó volt! Mikor B. úr a golyót meglátta, kijelentette, hogy induljunk haza!

Csakugyan, ha vannak, akik az idevaló telepeseket megtámadják, kirabolják s ilyen jól fel vannak fegyver- kezve, akkor nem bátorságos a környéken egyedül való kóborlás.

De jöttek komolyabb események is. Délutánra kevés katona maradt otthon, egy csomót B. úr vitt el, más rész pedig velem jött kirándulásomra. Távollétünk alatt gyanus alakok jelentek meg a ház körül s mindenáron be akartak hatolni az udvarra, majdnem csetepaté lett belőle.

Magam is az egyik szűk völgyön hatolva előre, a nyugati hegyekbe, az egyik kanyarodónál, az őserdő egyik kis tisz- tásán fegyveres alakokat pillantottam meg, hevenyészett gunyhó előtt sürögni. Elég időm volt még visszavonulni

s az egyik hegynyergen keresztül katonáimmal együtt a másik völgybe átsietni, ahonnan kissé megkésve, azonnal hazafelé tartottunk.

Ahogy ezek a kóbor kalandorokat leírják, nem igen lehetnek khinaiak, hanem azt hiszem sok közöttük a Szibiriából megugrott deportált.

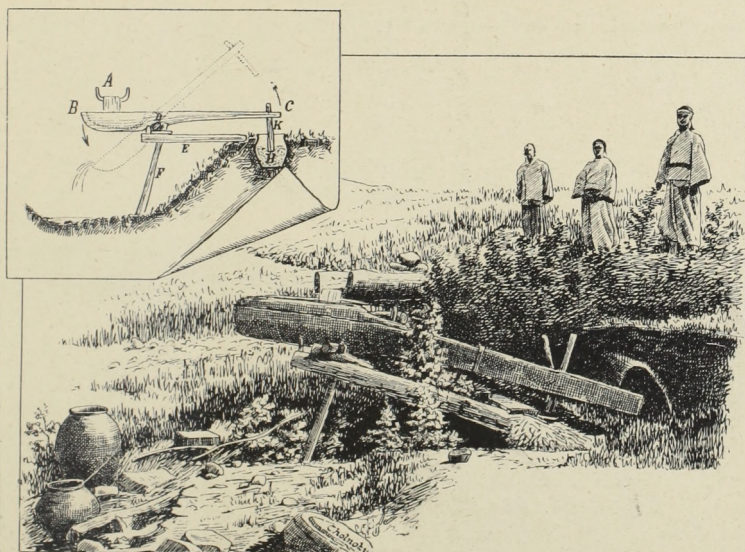
Éjjel aztán csakugyan történt kísérlet a támadásra, de persze sikertelenül.

Bármennyire titkoltuk is ezeket a dolgokat B. úr előtt, mégis csak neszét vette s többé semmi sem tarthatta őt vissza. Másnap reggel felpakoltunk és sietve visszautaztunk Tien-pao-sanra, kérelmemre más úton, mint amelyen jöttünk.

Sajnálattal hagytam ott ezt a gyönyörű vidéket, ahol annyi kellemes napot töltöttem, ismeretlen, európai által sohasem látott területeken kóborolva, érdekesebbnél érdekesebb dolgokat látva és tanulva.

A koreaiakról már szóltam, de elmondok még róluk egyet-mást. Kellemetlen helyzetük van itt nagyon, mert inkább csak tűrik őket a khinai telepesek, minthogy polgárjogot adnának nekik. Azonkívül nagyon sokat szenvednek a rablóktól. Nyáron éjjel tárva-nyitva hagyják a házukat s ők maguk elrejtőzködnek a közeli csalitokba, bozótokba, mert védelemre úgysis képtelenek. Kis viskóik is úgy elrejtőzködnek lombok alá, völgyzugokba, hogy alig lehet rájuk akadni s a hegyoldalakról egész lakatlannak festene a vidék, ha nem emelkednének itt-ott a khinai telepesek erődítményes épületei. Persze sokkal jobb volna szegény ördögöknek, ha összecsoportosulva, várost építhetnének, amit fallal körülvéve, holmi kóbor hordák támadásai ellen könnyen megvédelmezhetnének. Erre azonban a khinai területeken nincs joguk. Némelyik hágóról átláttam a koreai területekre is, ott mindenütt kerített és erődített helységeken laknak.

Az egyik völgyzugban nagy meglepetésemre különös szerkezetű köles-háncsoló malmot találtam, amelynek működése módjára nézve a 85. ábra ad kellő felvilágosítást. Egyetlen nagy törzsből óriási nagy kanalat vájtak ki, ezt vízszintes tengelyre úgy erősítették fel, hogy ha a kanál víztartója a föléje állított csurgóból vízzel megtelik, akkor lebillen, kiönti a vizet s ekkor visszazuhanva, a fa-kanál

85. ábra. Koreai kölesháncsoló malom. *A* a beömlő vályu; *B—C* a nagy kanál, amely *D* tengely körül forog; *E F* a tengelyt tartó állvány; *K* a kalapács, amely a *H* kölessel telt edénybe nyúlik.

nyelére erősített kalapáccsal a háncsolni való köles közé sújt. Egy éjjel alatt szépen megháncsolódik egy nagy hombár köles, amit olyan sajátságos, ősrégi alakokra emlékeztető cserépedényekben helyeztek a háncsoló alá.

A koreaiak ezen a vidéken a földművelésen kívül foglalkoznak még halászáttal és aranymosással is. Halászatuk legnagyobb részt azonban csak annyiban áll, hogy rostélyt helyeznek a vízbe, amit felduzzasztottak s ezen a rostélyon

fennakadnak az apró halak. A rostély mögött felduzzasztott patakészletben szitával és rostával is halásznak. Ilyen nagy halászó rostély van a 86. ábra előterén is.

Az aranymosók szerszámai meglehetősen egyszerűek, minden eszközük rajta van a 87. ábrán. Az érdeklődők kedvéért egészen röviden leírom, hogy miképpen használják őket.

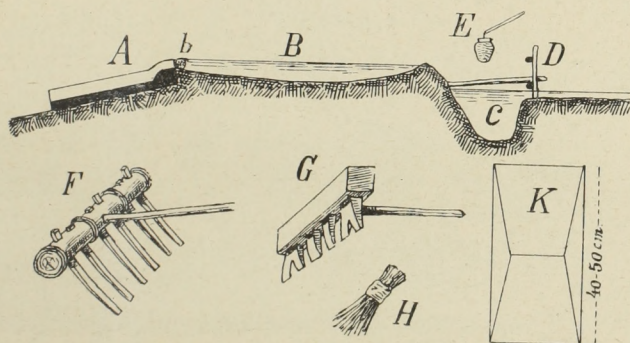

86. ábra. Tájkép Szan-tao-kou medencéjéből, előtérben halászó rostély.

Az aranytartalmú kavicsos homokot az *A* vályúba hányják, mialatt egyik munkás a *C* kútból, *D* állványon ülve, *E* kosárvödörrel vizet mer a *B* medencébe. A vizet a *b* fasinaköteg duzzasztja fel, aztán ennek kiemelésével rábocsátják a homokra, mialatt *F* gereblyével visszavissza kotorják. A vályú egy törzsből van vájva. Amikor így a durvájával végeztek, kevesebb vízzel és *G* kis, rövid nyelű fagereblyével kicsinyben ismétlik ugyanezt, majd

végül a megmaradt anyagot *H* kis söprüvel összekotorják s a *K* teknőcskében végleg kimossák. Ez a kis teknőcske igen siker, egy darabból készült és finoman van faragva. Mialatt az egyik munkás a *G* kis gereblyével dolgozik, a másik a durva kavicsot lapáttal a vályuból kikotorja.

Végül meg kell említenem azt, hogy ezen a vidéken nagyban megy a dohánytermelés. B. úr nem gondoskodott kellő cigarettáról, elszívta az enyéimet s így én is az itt termelt dohányra szorultam. Amit az üzletekben lehet

87. ábra. A szan-tao-koui aranymosók szerszámai. Eredeti rajz.

kapni, az nem európaiaknak való, mert ópiumos. A katonáim szokták megdézsmálni a dohányföldeket, hogy ellassanak vele.

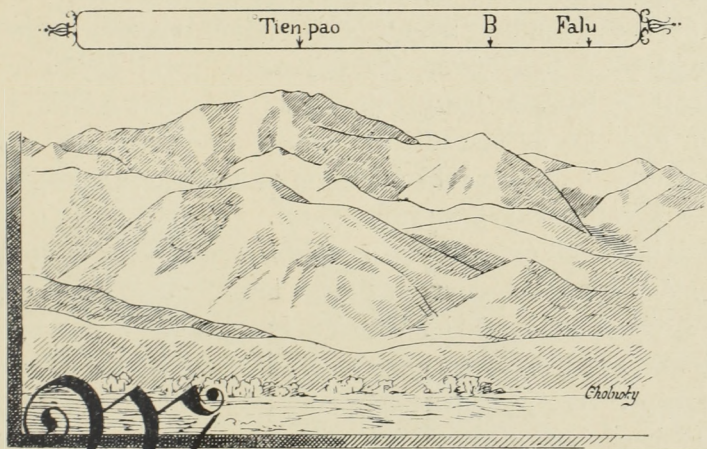
Az elrejtett völgyzugokban, ahova út is alig vezet s a vadállatokon kívül alig fordul meg élő lény, itt-ott emberi lakásokat találtam. A lakosok öltözetén meglátszik, hogy nem eredeti, mert van rajtuk koreai is, meg khinai is, meg még valami idegenszerű. A lakásaik is olyan furcsák, mintha a koreai házak és a khinai házak részletei volnának felrakva valami épületre, ami egészen más, mint amazok. Ilyen furcsa építményt látunk a jelen fejezet címképén is: fagerendákból van összeróva. Másutt meg láttam olyan épü-

letet is, amely valami jégveremre emlékeztet, egész labirintus a bejárata, de ezt már le sem rajzolhattam, mert lakói barátságtalan, sőt ellenséges fogadtatásban részesítettek.

Mindezek a különös dolgok arra a gondolatra vezettek, hogy itt valamiféle őslakosok utolsó nyomai vannak eltűnőfélben, félénken meghúzódva ott, ahova sem az igénytelen koreai nép, sem pedig a mindent elnyomó khinai kultúra nem hatolhatott el.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Tien-pao-san.

227int a vert hadak, úgy érkeztünk vissza Tien-pao-sanra. B. úr egész úton nem beszélt másról, mint a rablókról s valósággal lázálmai voltak. Ha magában volt, akkor fegyverét próbálgatta, úgy tett, mintha czélozna, löne, aztán a puska tusával verekednék láthatatlan megtámadóival. Rettenetesen sietette a menetelt és sohasem engedte meg, hogy a karavánból bárki is elmaradjon. Csak velem nem bírt, nem engedtem el szükséges oldalkirándulásaimat, csak annyit tettem meg a kedvéért, hogy mindig inkább előbbre jártam, minthogy elmaradtam volna. Ez megnyugtatta őt, mert így, ha csakugyan megtámadnak bennünket, úgy első sorban engem ütnek s a többi megmenekülhet.

Tien-pao-sanon az öreg Csang-tyió fogadott bennünket, teljesen felépülve s némi örömmel, mert már ideges volt miattunk, hogy hol maradunk annyi ideig.

Másnap már pakoltak a katonák is, B. úr is vissza, Vladivosztokba, nem tarthatta volna őt többé semmi sem itt, ahol úgy megijesztették. Engem azzal a biztatással hagyott hátra, hogy pénzemet 8—10 nap múlva visszaküldi Vladivosztokból s én folytathatom utamat az ország belseje felé.

1897. szeptember 23.-án végre kigördültek a nehéz társzekerek a bányatelep főkapuján, B. úrral együtt eltávozott a bányák igazgatója és az öreg Csang-tyió is, velem csak Lo úr maradt, aki khinai megbízóimnak volt az ügynöke, s így további útjaimon az elem kerülő bányahelyeket volt hivatva megmutogatni.

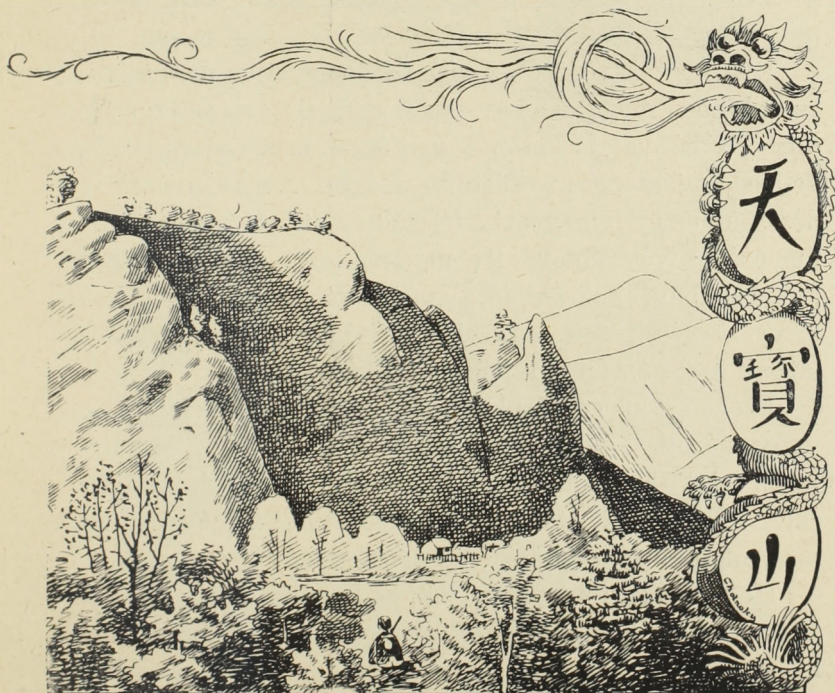
Alighogy kihúzta B. úr a lábát, azonnal nekiláttam tudományos működésnek. Pontos háromszögeléssel kezdtem a vidék topografiai felvételét, hogy aztán a geológiai adatokat, amelyek éppen ezen a helyen olyan komplikáltak, jó térképre vezethessem be.

B. úrnak azonban nehézségei támadtak. Nem tudott Vladivosztokban pénzt kapni, pedig telegrafált jobbra-balra, még Párisba is. A francia szindikátus azonban olyan megfoghatatlanul viselkedett, ami minden kritikán alul volt. A katonák Vladivosztokból, illetőleg Hun-csuenből csak október közepén érkeztek meg, és így csak október 15.-én indulhattam el. A katonák azonban akkor sem hoztak pénzt s így a legnagyobb kellemetlenségbe kerültem. Szerencsére azonban a katonák annyira megszerettek, hogy azoknak egyik tizedese, egy öreg tőkepénzes kíségetett és adott kölcsön annyit, hogy abból Kirinbe utazhattam.

Ha tudtam volna, hogy ilyen sokáig kell Tien-pao-sanon maradnom, nagyobb, néhány napra terjedő kirándulásokat is tettem volna, miután a közvetlen környék geológiai viszonyaival tisztába jöttem.

Igy azonban nem igen mertem hosszú időre elmozdulni, félvén, hogy éppen az alatt az idő alatt jönnek meg a katonák s emiatt az előrehaladt évszakból ismét néhány napot fogok veszteni.

[Gyönyörű szép napokat éltem azonban itt, távol minden európai kulturától, egyedül a tudománynak élve. A vidék

88. ábra. A tien-pao-sani remete lakása a nagy gránit sziklafal lábánál. Jobbra Tien-pao-san khinai írásjegyei. Eredeti rajz.

bővelkedik szebbnél-szebb tájképrészletekben, változatos szcénákban s minden megmaradt őseredeti vad állapotában.

A kis falucskától napi járóföldre nincs emberi lakás; mióta a bányaműveléssel felhagytak, a szénégetők is eltávoztak, le a nagy Kauli-kiang völgyébe, ahol a bevándorolt khinaiak telepei sűrűn követik egymást, vagy pedig elmen-

tek a Szan-tao-kou völgyébe aranyat mosni. Régi lakásaik omladozó romok, benőve az irtatlan erdőség bozótjával. Csak egy remete lakott a nagy patak völgyének festőies szurdokában, mintegy hat kilométerre a falucskától. Hatalmas gránit sziklafal tövében építette fel kis tanyáját, mellette szép pirosra mázolt fa-kápolnáját, amelybe hajdan a szénégetők jártak a rossz szellemeket kiengesztelni. (88. ábra.)

Itt, a patak völgyében visz fel az egyetlen út, különben az erdőkben még gyalogösvény is csak elvétve akad; ezeken járnak a bányafalú katonái cserkészni, meg ezeken hordták be azelőtt a szenet az ezüstolvasztókba. A kis csapások rendszeren egy-egy elhagyott, félig összeomlott szénégető-kemenczénél végződnek. Itt ugyanis nem égetik a szenet kupaczkokban, boksákban, hanem valóságos, állandó kemenczét készítenek a fa elszenesítésére. Ilyen kemenczét látunk a 89. ábrán egy faóriás árnyékában.

Ezek a kis csapásokon kívül, hacsak nem vízmosáson, vadcsapáson, amit néha veszedelmes követni, mindig a teljes érintetlen vadonban kóboroltam. Az őserdők növényzete, bár a vidék Itália szélességén fekszik, mégis egészen más, mint a dél-európai erdőségeké.

Hogy megérthessük ennek a különbségnek az okát, kedves olvasómat arra kell kérnem, hogy kísérje figyelemmel azt a pár sort, amiben Mandsuországnak éghajlatát igyekezem megismertetni.

Mandsuországnak ezen a vidékén nyáron a hőség majdnem trópusi, olyan, mint Dél-Olaszországban. Télen azonban a hideg éppen olyan kemény, mint Grönland déli partvidékein, vagy a Spitzbergákon, vagy északi Norvégiában. Míg Közép-Európában a januáriusi középhőmérséklet a 0° körül jár, a júliusi pedig mintegy +20° C., Mandsuországnak a januáriusi közepes hőmérséklet -20° C., a júliusi pedig +24° C. hozzávetőlegesen.

Amint a 90. ábrán lehet látni, Mandsuország körülbelül azon a szélességen fekszik, mint Közép-Európa délibb vidékei. Húzzuk meg ezen a térképen azokat a vonalakat, amelyek összekötik azokat a helyeket, ahol januárius hónapban a közepes hőmérséklet ugyanaz.* Így pl. januáriusban 0° körül jár a közepes hőmérséklet: Izland déli partjain, aztán Norvégia déli partjaitól nyugatra, a tengeren, azután ezeknek a helyeknek az összekötő

89. ábra. Szénégető kemence Tien-pao-sau vidékén.

vonala lejön Dánián és Németországon át a Balkánra, majd a Fekete-tenger északi partja mentén a belső-ázsiai puszták déli peremére fut s Közép-Khinán, Koreán és Japánon át kifut a Csendes-Oczeánra.

Már a -16° C. közepes hőmérsékletű helyek összekötő

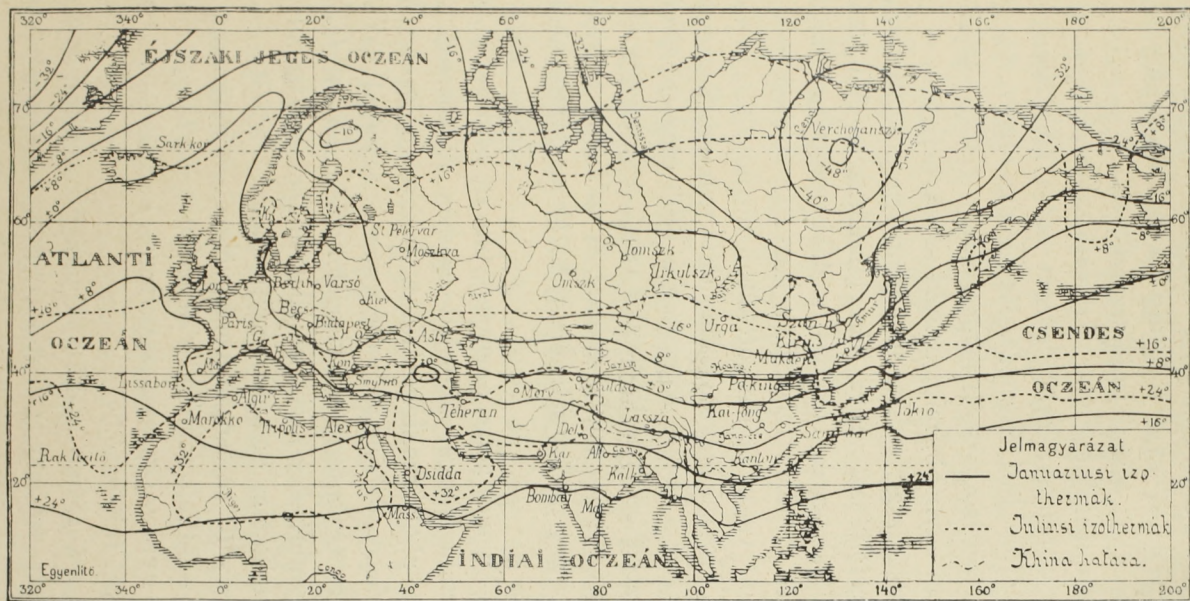
* Ezeket a vonalakat januáriusi izothermáknak nevezzük. Éppen így lehetnek februáriusi, júliusi, szeptemberi izothermák. Ez a szó görög eredetű s szóról-szóra annyit tesz, mint egyforma hőmérsékletű.

vonala a Spitzbergákról jön, Oroszországban majdnem meridionális irányban fut le az Aral-tóhoz s aztán Mandsuországon és Kamsatkán keresztül Alaskának tart. Így tehát Mandsuországon januárus hónapban átlag éppen olyan hideg van, mint az Aral-tó északi partjain, mint Novaja-Zemlja déli felén, a Spitzbergákon és Kelet-Grönlandban.

Egészen más képet nyújtanak a júliusi izothermák. Ezek két nagy góczpontot zárnak be: a Szahara és Arábia meg Perzsia a Föld legforróbb nyarú helyei. Már a 24°-os izotherma a Verde-foki szigetektől Spanyolországon, Dél-Európán és Közép-Ázsián keresztül Mandsuországnak tart, ahol majdnem meridionális irányban Korea déli csúcsáig leszalad.

Mandsuországnak nyáron tehát egészen rendes a hőmérséklete, de télen sokkal hidegebb, mint kellene, illetőleg, mint amilyenhez mi vagyunk szokva Európában. Ennek az oka igen egyszerű s már egyszer szoltam róla kedves olvasóimnak, amikor a szél rendkívül szabályosjárásáról beszéltem.

Télen az úgynevezett téli monzun szél a kontinens felől fúj, mert a kontinens jobban hűl le, mint az oczeán, tehát levegője sűrűbb és nagyobb nyomású lesz, mint az oczeáné. Ezek a kontinentális szelek kegyetlen szibíriai hideget és roppant szárazságot hoznak magukkal. Nyáron azonban a belső-ázsiai magas-földek a napsugarak hatása alatt rendkívül fölmelegesznek, a felmelegedett levegő kiterjed s fenn a magasban szétáramlik. Emiatt a föld felszínén megcsökkenik a nyomás és az oczeánokról betódul a levegő a földszinten. A vége a dolognak czirkuláció lesz, amelynek következtében a meleg könnyű levegő felszál s helyébe tódul az oczeánok paradús levegője, hozva magával tavasszal és nyár elején bő esőzést és tűrhetetlen forróságot. Az ország időjárása csak ősszel kellemes, amikor a monzunok szünetelnek. Így tehát Mandsuországon és a Közép-

90. ábra. Európa és Ázsia izothermás térképe.

Amur vidéke télen a sivatag telét kapva, teljesen kontinentális éghajlatú, nyáron pedig az oceánok időjárásának befolyása alatt éghajlata is oceáni lesz.

Itthon, Európában az Atlanti-oceánról jövő állandó nyugati szél annyi meleg levegőt hoz a kontinensre, hogy ez valósággal fűti Európát. Ez az oka, hogy Európában a januáriusi izothermák magasán fenn járnak északon s a tél sokkal enyhébb, mint a Föld egyéb helyein.

Mandsuországnak erősen ingadozó éghajlata persze elhatározó befolyással van a flóra kifejlődésére. A nyár képes volna a pálmát és banánát, a dél-olaszországi flórát zöldelésre és virításra bírni, de a kegyetlen télen még a mi több-éves, vagy éppen örökzöld növényeink is tönkremennek. Hosszú bolyongásaim alatt nem emlékszem, hogy epheut láttam volna. Általában a több évig élő növények mind a zordabb éghajlatok alól valók, míg az egy évig élő növényzet között délibb fajokat is találunk, a mérsékelt égöv egy évi növényzete pedig hatalmas arányokban fejlődik ki.

Ez a különös zóna, amelynek tele sarkvidéki tél, nyara pedig szubtrópusos, felterjed egészen a középső Amur vidékére, ahol északi határát a Jablonovoj, vagy Alma-hegység szegi, délkeletre pedig a parti hegységek. Az Amur mentén az orosz természetvizsgálók régen észrevették már, hogy úgy a növény-, mint az állatvilágban sajátos ellentétek találhatók. Schrenk említi már azt a feltűnő ellentétet, hogy itt, a Közép-Amur völgyében a rénszarvas, a foka, az arktikus fehérhal (*Delphinapterus leucas*), meg a fütyülő nyúl (*Lagomys hyperboreus*) mellett a bengáli tigris is ott található.*

Szép szavakkal mondja Radde,** amikor a Közép-Amur állat- és növényvilágát ecseteli, hogy minő meglepő

* Peterm. Mitth. 1860. 203. lap.

** Peterm. Mitth. 1861. 262. lap.

az ellentét. «Mikor az eget viharteljes felhők borítják s a lég nyomasztóan forró, a tűz körül, amit a tigris elijesztésére táplálunk, ezrével röpködnek az éjjeli pillék és sajnáljuk, hogy olyan sok elpörkölte szárnyát és nem kerülhetett épségben a gyűjtő skatulyába, egyszerre különösen megragadja figyelmünket egy óriási lepke bűgása. Ő is, mint annyi kisebb társa, csakhamar belepottyanik a hamuba s csak vigyázva húzhatjuk ki onnan. De milyen csoda! Ez az éjjeli pillangó a *Tropea*-faj egy példánya, amelynek rokonai Kelet-Indiában, Észak-Amerikában és Dél-Khinában élnek s amely szépen átalakulhat itt, bár télen — 35° C.-ra lemegy a hőmérő.»

Tavaszzal, amikor a szibíriai telet az itáliai nyár kezdi felváltani, a növények éledése bámulatos gyorsan megy. Radde tapasztalta, hogy az Amur völgyében 1858. május 1.-jétől 4.-éig (az orosz naptár szerint) egy *Calamagrostis* (sás-fű) féle kibújt a földből és 46—50 cm. magasra nőtt. Ha felvesszük, hogy a növények éjjel is olyan magasra nőnek, mint nappal, ami pedig nem áll, úgy ez a növény óránként több, mint öt millimétert nőtt. A fekete nyírfa levelei május 3.-áról 4.-ére éjjel kezdtek kibújni s a vénebb fákön két nap alatt egy hüvelyk hosszúra fejlődtek.

A Jablonovoj hegységen túl azonban nem terjed ez a különös keveredés. Ott igazi szibíriai éghajlat kezdődik, mert oda már a tengeri szelek nem hoznak meleg és nedves nyarat. Ez a különös, kettős éghajlatú zóna egyedüli kiváltsága annak a vidéknek, ahol a téli és nyári monzun váltakozása a mérsékelt égöv alatt is szerepel.

Ilyen hely csakis Kelet-Ázsiában van, az Amur vidékétől dél felé, egészen a khinai nagy alföldig. Nagyon valószínű, hogy a nagy alföldön és Peking vidékén éppen olyan ellentétes volna a flóra és fauna, ha a kultúra el nem takarná, mint amilyen Mandsuországbán. A bengáli tigris valószínűleg Kelet-Indiából felterjedt egész Khinán át

Koreába és Mandsuországba, de a khinaiak erdőpusztítása és minden zugba betérjedő kulturája kipusztította onnan. Különben nem is tudnók megmagyarázni a kelet-indiai állat- és növényfajok elszigetelt előfordulását Mandsuorszáiban. A khinai sárkányban és egyéb fantasztikus állatképeiken a tigrisnek igen nagy szerepe van, holott a mai khinai tigrist nem igen láthat.

De most térjünk vissza Tien-pao-sanra, hogy közelebb-ről szemügyre vegyük a madsuországi őserdőket.

A mi fogalmaink szerint az erdők csak ritka helyen szépek, amint az erdészek mondják, az erdők «zárlata» ritka helyen tökéletes, de hisz ez így van minden őserdőben. Csakis széltől védett völgyzugokban, vagy délnek néző lejtőkön vannak szálas erdők, egyebütt az irtatlan, rengeteg bozót lepi el a hegyoldalakat, összevisszaságban csonkult faóriásokkal, megtépett koronájú százados törzsekkel s toronymagas fenyőkkel. Ahol pedig a mandsu-czédrus (*Pinus mandchurica*) lepi el ligetekben a sziklásabb hegyhátakat, ott rendesen nincsen kellő talaj egyéb bozótnak, hanem csak a sziklarepedésekben tenyésző aljánövényzet borítja a sziklatalajt.

A mandsu-czédrus vöröses törzse, magasból induló, ritkás koronája, görcsös, viharral daczoló ágai festői fává teszik ezt a bérczlakót. Nem él ott, ahol buja talajban, széltől védett zugokban, egymás hegyén-hátán tolong a bozót, a tüskés vagy tövises ágak átlábolthatatlan labirintusa, hanem büszkélkedve húzódik fel a sásfészkés sziklaormokra, ahova csak kevés rokona meri követni, ahol élete folytonos küzdelem a táplálékért és a létért. Ritkás koronájával, csoportosan ülő, lenge tűleveleivel kevés támadó területet nyújt a szélnek, izmos gyökerei pedig görcsösen kapaszkodnak a sziklafokba s csak akkor dől ki, ha a szikla is vele zuhanik. Másutt, ahol valami hegynyeret szép zöld, havasi rétre emlékeztető növény-

zet fed, tele ezerszinű virággal, ott a mandsu-czédrus ritkás pagonyokban virít, olyan egyforma mindegyik, mintha emberkéz ültette volna. Messziről olyan nyájas, olyan szelíd ez a kis pagony, mint azok az ősi, fenyővel beültetett sírhelyek, messze-messze lenn a khinai nagy lapályon.

Hanem ez csak látszat. A hegynyergen hatalmas szál-fák fekszenek tövestől kiszakítva a földből. Az egyiknek óriás törzse, amit két ember bírna átölelni; zuhantában leütött még másikat is, annak csonka törzsén csak az egyik vízszintesen kinyúló ág zöldel már, a felső része a törzsnek lenn hever a száraz ágak s az elbukott óriás törzse alatt; mindezt belepte a zöld moha, a felnyúló ágakon meg a szakállas zuzmó (*Usnea longissima*) fűrtei hazudnak sápadt lombokat. A faóriás, amint kiszakadt a földből, kuszált gyökereivel tonnás köveket feszített ki s a lapos gyökérhálózat most 2—3 öles meredek falban állja útját az őserdők vándorának. Az ilyen helyeket mégis jó volt felkeresnem, mert a legjobb feltárást nyertem a kőzetanyagban. A többi bozót ritkás, egyéves gaz, a többi ismerősnek itt nincs helye, csak a mandsu-czédrus áll tépetten, de kevélyen.

Ezek a kis pagonyok ott élnek, ahol más fa nem birkózik meg a természettel: hegynyergeken, ahol a szelek mintegy átjárót találnak s legbőszültebb orkánná fajul a téli monzun; meg magasan fekvő völgykatlanok kijáróinál, ahol a magas földekről lezuhanó légáramlat akadályt nem ismerve rohan ki, valami szélesebb völgymedencébe.

Védettebb völgyekben azonban a lombos fák jutnak uralomra. Valami cser- vagy tölgy-féle a legtöbb; ennek a levelei majd akkorák, mint a lapulevél, de lombjuk nem szép, a fák nem nőnek nagyra. Az jutott eszembe, hogy ezeket alighanem a téli szelek nyirbálják meg, mint valami műkertész, attól lesznek aztán olyan természetes levelei, vagy, hogy a meleg nyáron a többi növényzettel együtt ez is

rendellenes nagyságú lesz. Legszebb fák ezekben az őserdőkben a juhárfélék; legnagyobb részük finoman ujjazott, vékony és áttetsző levelű, rendkívül finom lombjukon gyönyörűen dereng át a napsugár. De néhány kőris-féle szintén díszre az erdőnek. Sok van még a sötétlombú hársfákból, bálványfákból, szilfákból stb., aztán meg van egy különös diófa, amelynek levelei keskenyebbek, levélnyelei hosszabbak a mienknél, gyümölcse is hosszabb, hegyesebb, alig van benső tartalma, olyan vastag a csontos, kemény héja. Sajnos, én már csak sápadtan láttam, amikor az őszi hidegek megcsipték az illatos leveleket.* Ritkásabb helyeken a nyírfa is fehérlik, kérgéből az Amurvidéki tunguzok törékeny csónakokat készítenek s azzal keresik a rénszarvast a mocsaras bozótokban.

Ezek alatt a sűrű lombok alatt a bokorvilág úgy hasonlít a mienkhez és mégis más. Ott a rózsatüske, de más annak a csipkéje, a levelei is olyan idegenszerűek. Azután meg a galagonya, rengeteg tövisekkel, de a borbolya szintén elállja a betörő idegen útját szuronyos ághadaival. Legjobban haragudtam egy különös cserjére, amelynek még eddig nem sikerült a nevét megtudnom. Olyan levelei vannak, mint a kőrisfának, de durván fűrészesek, aztán egyenes, fás törzse van, ez meg a bodzára emlékeztet, hanem a törzse, még akkor is, ha araszos vastagságú, tele van hosszú, tűforma tövisekkel, olyan sűrűn, hogy nem lehet belekapaszkodni, pedig szép, egyenes törzse ezt csábítóan kínálgatja, amikor a tikkasztó napsugárban kínlódva verekedik fel a kutató a bozótrengetegen át a sziklás hegyoldalon.

Ezt a bozótrengeteget, meg a fatörzseket, de meg az álló fák ágait is aztán tele futja az iszalag, meg ennek sok más faja, továbbá a japáni komló, meg a vadontermő

* Itt nem mondhatjuk, hogy a dér csipte meg a lombokat, mert a hidegek beálltával olyan száraz lesz a levegő, hogy alig van valami dér.

szőlő, amelynek savanykás sötétkék bogyóit éppen éresben találtam. A szőlőt Mukdenben a misszionáriusok termesztik, jó édes, fekete bort szűrnék le belőle, de így művelés alatt télire erősen be kell takarni őket. Aztán az olasz jázmin, meg néhány lonczféle lepik el virággal a téli viharoktól megtépett fatörzseket, zsongó méhrajt csalva maga körül hódító illatárjával.

Egyik-másik kúszó hatalmas vastagságú szárával túlterhelte az ágat, amire felkapaszkodott, azt magával rántotta a földre, az embertörzs vastagságú ág kérgével még az ágon függ, de koronáját ellepte a tolakodó vendég, aztán a letört ágon tovább kuszott fel a fa legmagasabb csúcsáig s most annak lombjával összekeveredve dugja elő bolyhos gyümölcsseit, a fatörzset pedig a leírhatatlan összevisszaság, s az egymással küzdő növényzet zúrzavaros torlasza hozzáférhetetlenné teszi.

Lenn, a széles, homokos és kavicsos, itt-ott iszapos folyóvölgyön a nyárfák, meg a fűzfélék élnek csak, mint fák, de ezeknek koronája alig látszik ki abból a növényzetből, ami az alluviumot ellepi. Ez a legmeglepőbb és legkülönösebb. Egy darab valóságos «prairie», de rengeteg egyévi növényzettel. Messziről virággal telt mezőnek néznéd, közelről ölnyi magas, különös bozót, a farkasok és tigris igazi tanyája. Pedig mind ismerős ám az a fűféle, meg a többi virágos növény, ami itt terem, hanem csodálattal áll meg előtte az utas: ki vagy te óriás? Az alluviális lapály magas partját sűrűn szegélyező, vastagtörzsű fűzek alatt még futók és apró cserjék vannak; köztük egy csalán-féle nyújtja fel hosszú, égetően csípő kóróját a fűz lombja közé, aztán meg a mi vadrezedánk, de embermagas! Virágfüzére lábnyi hosszú, virágai sokkal nagyobbak, alig ismerni rá. Amott meg egészen a szakadék szélén, virít az őszirozsa vadon, de bokrai alatt árnyékot találni, szürkés ibolyaszín virágai ellepi a bokor déli oldalát. Aztán valami nádfélék

kezdődnek, ezek már olyan magasak, hogy felnyújtott karral sem érni el a virágát, míg végre az igazi lapály-növényzet veszi át az uralmat, ahol a főszerepet a fekete üröm viszi. Mintha valami kis csodálatos szálás erdőben járnánk, alul már nincsen levél, csak felnyúló függélyes szálak, leginkább üröm, nád, meg valami ernyős-féle. De ott van köztük, mint lombos fa, a fenyők közt, a bürök, literes-palaczk vastagságú szárral, meg az elvadult kender, amihez fejse kell, hogy ki lehessen vágni. Olyan, mint kis terebélyes fa. Itt-ott a kis rengeteget a patak valami árvize megdöntötte, a kórók lefeküdtek s befutotta őket az iszalag, meg valami *Rubus*-féle; ezen már bajos áthatolni, mert nyakig besüpped az ember a ropogó kórók közé. Innen bajos volna menekülni valami vad támadása elől.

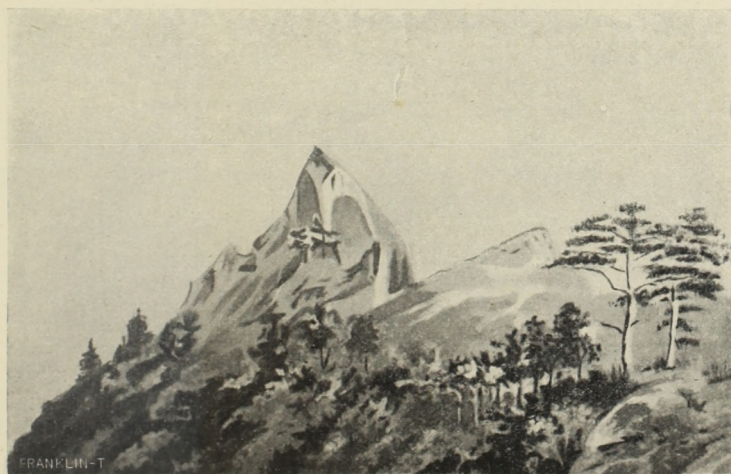
Kirándulásaimban rendszeren át kellett gázolnom ilyen rettenetes növénytelepen, persze először delejtűvel, mert ha egyszer belementem, kilátást többé nem nyerhettem. Később a magam csapásán könnyebben jártam, csak a patakon volt nehéz átmennem, mert a túlsó parton meredek, laza sziklákat mosott alá a víz s ezekre néhány lenyúló hársgyökerbe kapaszkodva kellett felmásznom, ha a patakon keresztül egy átbukott fatörzsön szerencsésen átgyensúlyoztam magamat.

Itt aztán kezdődött az erdő. Folytonos küzdelem és bukdácsolás, kapaszkodás és bujkálás az egész út, inkább kerestem a kopár sziklát, ahol kézzel-lábbal kapaszkodva kellett előre menni. Csak magasabb hegyháton lett az erdő szálasabb, ahol lombos fák közé több tűlevelű kezdett keveredni. Itt a földet a lehullott tűk sikos takarója fedi s ebből a talajból csak a páfrányok néhány faja, meg egy különös, vastagszárú, bokrosan felnövő, leveletlen zsurló, sötét karjai álltak útban. Ezzel a zsurlóval tisztították katonáim a fegyvereiket.

Rendkívül békességes, felejthetetlenül kedves napokat

töltöttem ebben az egyhangú és mégis oly csodálatosan változatos világban. Az időjárás, a napszaka, a nézőpont szerint folyton változott a tájkép. Azután a vidék térképe is folytonosan, minden megzavartatás nélkül készült, szabályos, csendes munkával, amikor gondolat-körömet egyáltalán nem is foglalta el más, mint a tiszta, eszményi, magasztos tudomány.

Amint este bevezettem a térképemre az nap eredményeit, egyszersmind meg volt állapítva a másnapi pro-

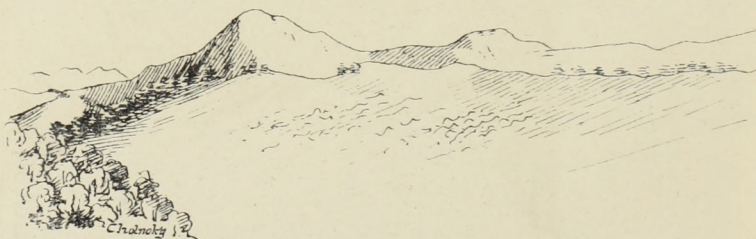
91. ábra. Oroszlánkő Tien-pao-san mellett.

gramm, mert a hegykúpokat, a völgyeket, a nyergeket egymásután hódítottam meg, egy-egy győzelmes hadjáratlalt az őserdő ellen.

Rákerült a sor a szép Oroszlán-kőre, amit közlelől tekintve a 91. ábrán látunk: maga a kő megmászhatatlan, függélyes oldalain alig hiszem, hogy fel tudna kapaszkodni a legügyesebb hegyászó is. Csak a mandsuczedrus hatolt fel oda is, ott áll büszkén, az óriás-kristály csúcsán! A remete sziklájával szemben, az egyik hegy-

gerinczen végig, pompás vulkáni eredetű sziklakúpok ülnek, a legszebbet elneveztem Széphegynek.

Ezt a kúpsort látni a 92. ábrán, balról a Széphegy, emögött messze-messze a Nen-kan medence vulkáni kúpjainak a Ma-ngan-cz'-sannak halavány körvonalai mosolyognak. A csúcsok közt legmeredekebb a középső. Ez tulajdonképpen éles gerincz. A tüzesen izzó déli napsugarakkal szemben másztam fel a gerinczre, nagy, fehér napkalapban, s amint a gerinczen felbukkantam, annak déli, napsütötte oldaláról hatalmas vadállat ugrott fel a legelső fák lombjaira s aztán csörtetve iramodott tova ágról-ágra, mignem félelmes horkanásai elhangzottak az erdő-

92. ábra. A «Széphegy» Tien-pao-san vidékén. Eredeti rajz.

ben. Valami párducz-féle volt! Hatalmasan megijedtünk egymástól, hisz nálam csak revolver és kalapács volt, rettetően gyöngé fegyverek a kis tigrisrokkal szemben. Ezen a napon katona sem volt velem. Valószínűleg nagy fényes-fehér napkalapomtól rémült meg. Nem akartam elhagyni az éles gerinczet, ahonnan figyelemmel kísérhettem a közvetlen környezetet s némileg védve is voltam. Innen rajzoltam le a Tien-pao csoportját, amit a jelen fejezet elején, mint bekezdő képet látunk.

Az öreg Tien-pao állt ellen legtovább a kutató támadásoknak. A 75. ábrán, jobbra fenn a helység felett látjuk azt a szép kúpalakú hegyet, amit a jelen fejezet bekezdő képén B-vel jelöltem. Először azt gondoltam, hogy fel-

megyek erre a *B* hegyre, aztán azon az éles gerinczen, amely a Tien-paoval összeköti, végig haladva, csakhamar feljutok a hegy tetejére.

A *B* hegyre azonban nagyon nehéz volt felmászni a kegyetlen bozótban. Aztán meg a hegy geológiai felépítése is olyan czifra, hogy késő délután lett, mire a hegy csúcsára jutottam, ahol nagy csodálkozásomra, emberi nyomokra akadtam. Két kis liliputi kő-kápolna állt ott, durva, nagy darab kövekből összetákolva (93. ábra). Az

93. ábra. Kezdetleges budhista oltárok az egyik hegycsúcs tetején
Tien-pao-sanon. Eredeti rajz.

egyikben kis, alig arasznyi hosszú, faragatlan kődarab jelképezte a bálványt. Valószínűleg buddhista khinai szénégetők, vagy bányászok rakták, a falucska temploma is buddhista. Mintha csak valami kőkorszakbeli emléket látnék!

A gerinczen aránylag gyorsan ment az előrehaladás, de aztán a Tien-pao oldalán olyan sűrű rengeteg állta utamat, hogy a legszebb alkonyfényben vissza kellett fordulnom. Még egyszer végignéztam a tájat. Véghetetlen csendesség, békesség, s a teljesen tiszta levegőben mindennek

olyan gyönyörű színe van! Különösen mikor a nap már kissé rézsút süt le a mindenféleképpen lejtő, erdős hegyoldalakra. Önkénytelen arra gondol az ember, hogy mennyivel szebb a világ ott, ahol nem laknak emberek!

Második alkalommal hajnalhasadtával indultam neki, észak felé megkerülvén a hegyet s valami alkalmasabb feljárót keresve. Éppen úgy jártam, mint a minap. Közvetlenül a legfőbb csoport lábától vissza kellett fordulnom. Olyan későn értem haza, hogy otthon hűséges szolgám már szétkergette a katonákat keresésemre, csak úgy hangzott az erdő a kiabálásuktól, puskalövéseiktől, persze észak felé széledtek el, én meg dél felől közeledtem haza felé, fényes holdvilág mellett, már ismert csapáson. A bányaigazgatóság épülete előtt minden este elsütöttek három taraczkot a kóbor rablók és vadállatok elijesztésére. Most minden negyedórában lőttek vele egyet. Végre megláttak az úton jönni, amint szivarra gyujtottam, volt nagy örömrivalgás, de aztán! Nem hiszem, hogy a feleségtől valaha olyan kukliprédikációt kapjak, mint amilyenben az én kedves szolgám részesített. De annál nagyobb igyekezettel állt neki forró theát, jó vacsorát készíteni.

Ilyen kudarczot vallottam a második rohammal. Végre harmadszorra sikerült, de hogyan! A legegyszerűsebb, legeredekebb vízmosáson törtettem fölfelé. Rettenetes út volt! Aki nem járt ilyen őserdőekben, az alig hiheti el, hogy alig 1000 m. magasság eléréséhez jó félnapra volt szükségem. Az a szegény katona, akit rám parancsoltak, tudom, megátkozta a hegyet is, meg valamennyi bolond idegen ördögöt, aki ide jön hegyet mászni!

No de jutalmazva lőn az ő és az én fáradságom is. Ő jól járt, mert visszajövet útközben szép özet lőtt, aztán meg tőlem is kapott jó borraivalót. De hát mi volt az én jutalmam? Először is a felülmulhatatlan kilátás. Ez igazán jutalom volt. De másodszor egy rejtvény, olyan ne-

héz és megfejthetetlen rébusz, ami hosszú időre elrontotta az álmodat. Azonnal elmondom.

Dél felé azt a kilátást lehetett látni, amit már a falu feletti keleti hegy tetejéről is rajzoltam s amit a 94. ábrán mutatok be. A kép jobb oldalán, ahol az a fekete madár repül, van az a völgy, amelyikben a bányahelység fekszik. Legelül a nagy madár mély szakadék felett kóvályog, amelyiken átjáró ösvény volt a faluból a másik baloldali völgybe, ahonnan a IX. fejezet címképét rajzoltam.

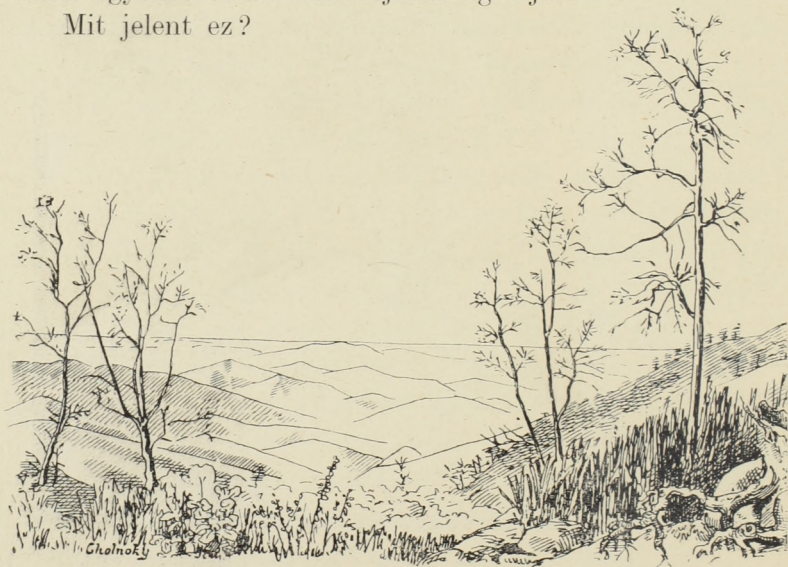

94. ábra. Kilátás a tien-pao-sani hegyekről dél felé. Eredeti rajz.

Ott látszik e felett a baloldali völgy felett az oroszlánkő, ezen a képen is. Hátul, messze, ahol az a két madár repül, ott van a nagy Nen-kan medencze, jól ki lehet venni a terraszok szabályos vízszintes vonalait, sőt a Mao-san is látszik. Emögött a medencze mögött az észak-kelet-délnyugati irányú szabályos hegyek gerincei látszanak, de eléjük tolakodik egy hatalmas kelet-nyugati csapású hegyláncz, amiről majd még szólok. A kép középtérén gránit hegyecsomók látszanak. Erről a pontról, ahonnan ezt a képet rajzoltam, nyugat és észak felé nem lehetett ellátni, mindent magasabb hegyek takartak.

A Tien-pao tetejéről azonban semmi sem akadályozta a kilátást nyugat és észak felé. Az észak felé való kilátást a 95. ábrán igyekeztem kedves olvasómnak némileg visszaadni. Amint látjuk, az előtérben olyan hegyek vannak, amelyek minden esetre alacsonyabbak álláspontomnál, a Tien-paonál, mert egyik sem nyúlik a látóhatár vonala fölé. Valamivel messzebb megszűnnek a hegyek és végtelen egyenes vonal határolja az ég alját.

Mit jelent ez?

95. ábra. Kilátás a Tien-pao tetejéről észak felé. Eredeti rajz.

Nagy alföld volna arra? Ez teljesen ellenkezik a kezemen levő térképekkel, amelyek azt mondják, hogy innen északra magas hegyek vannak. Aztán meg figyelmes vizsgálat után kiderült, hogy az az egyenes vonal nem szakadatlan, hanem a távcső merev, lépcsős zökkenéseket és rettenetes távolságban fekvő hatalmas vulkáni kúpok félig eltakart szilhuettjeit mutatja. Ilyen zökkenések alföldön alig vannak, ha csak löszplatón nem. De lösznek nyomát sem láttam egész Mandsuországbán!

Hogy magas fennföld van innen északra, azt hírül adták már azok a heves, bóraszerű szelek, amik itt döntögetik ki a fákat. De én még ilyen szabályos platót soha életemben nem láttam.

Képzelterhet kedves olvasóm, hogy milyen kegyetlen vágyat éreztem megismerni ezt a csodálatos dolgot. És nem mozdulhattam Tien-pao-sanról, mert semmi pénzem sem volt, a szolgám hitelben főzött!

Ez a látvány feldúlta nyugalمامat, nem igen érdekelt már a vidék, csak sietni szerettem volna észak felé, hisz ismertem már minden zeget-zugot az egy nap alatt elérhető területben.

Ez alatt lassankint őszbecsavarodott a szép, száraz, enyhe nyár. A derült melegek után hirtelen jött néhány fagyos éjjel, amikor reggel a dér némi nyoma fedte a házak tetejét, október elején. Ez volt a tél első lehellete. Szél és vihar nélkül, szárazon köszöntett be s így a lombok érintetlenül sárgultak el s lassankint tűndéerkertté varázsolódott az őserdő.

Fölfelé menve a legszebb, legfestőibb völgy patakján, ahol kis gyalogút vezetett összedőlt szénégető kemenczék felé, bámulva láttam ott azt az ezeregyéji mesevilágot, ami körülvelt (96. ábra). A fák lombja beboltozta, a fű felverte azt az alig felismerhető kis gyalogösvényt, amit a patak itt-ott medernek is elhasznált. De minő fák, minő lombok! Az ihar, meg a tölgy levele égő pirosra hervadt el, mellette a kőris levelein át aranysárgán szűrődött be a nap, a hárs levele barnás lett, a diófa pedig majdnem fehérsárga. Az alsó bokrokat megvédelmezte a lombmennyezet, a hősugárzás és dérképződés ellen, azok még haragosan, vagy fűzőlden virítottak; csak itt-ott, a bokor tetején ment át a lomb az aranysárgába és a karmazsinpirosba. Az első sziklafokról leírhatatlan volt a látvány (96. ábra). A legcsodásabb, leheletfinomságú színek valóságos özöne

96. ábra. Őszi tájkép Tien-pao-san vidékén.

borította a mély völgyet kerítő hegyoldalt s végig tekintve a völgy mentén, amint az előnyúló hegy-kulisszák mind halaványabb és halaványabb szilhouettekkel követték egymást, a tündéri színpompa barnás-lila tónusba olvadt össze, kigúnyolva Claude Lorrain legfantasztikusabb ecsetét. S az enyhén mosolygó színzavarból, mint művészi diszsonancia, rítt ki a fenyőfélék haragos-zöld, sokszoros keresztje.

Lenn, a nagy patak völgyében azalatt a «prairie» növényzete teljesen elszáradt s a recsegő, ropogó kórók közt csörtetve bujkált a vadkan, a bozótlepte hegyoldalon pedig magasakat szökdelve menekültek előlem az őzek. A fáczánvadászat, amely eddig is busásan hozott a konyhára, még kedvezőbbé vált, mert a fényes tollú fáczánkakas nem bujhatott többé a sötét lombú bozót közé.

Aztán hideg északi szél jött, apró jégtűket hordott magával; nem lehetett azt hóésésnek mondani, mert majdnem derült volt az ég, csak vékony homály takarta a napot; ezzel aztán vége lett a tündérerdőnek. Amikor a vihar után kimentem, zörgő levelek fedték az ösvényeket s a fák lombtalanul zúgtak a csípős szélben.

Felmentem a bányák fölé a domboldalra, hogy széttekintsek a vidéken. Nagyon le voltam hangolva, hogy ime, itt a tél s én még mindig nem indulhatok, hogy lássam már, mi az a rejtély ott északon?

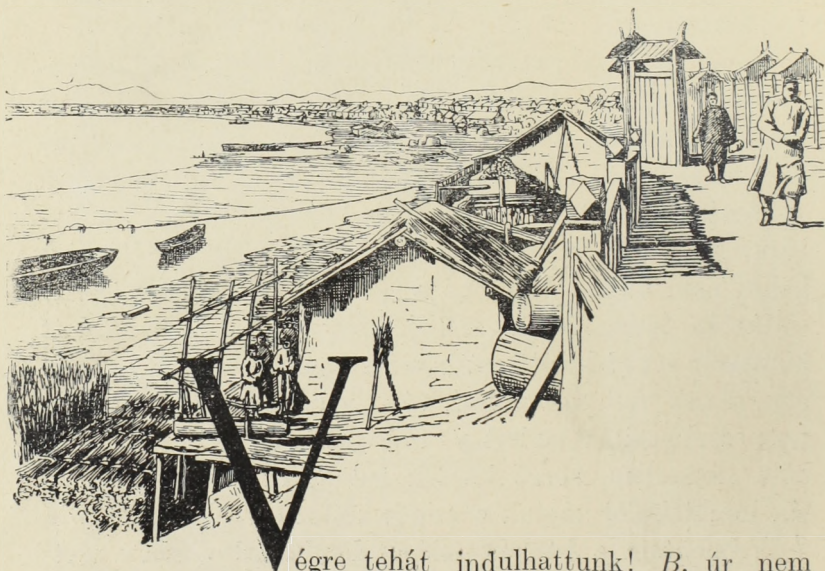
S íme a fővölgyön kis lovascsapat közeledik a bányahelység felé. Szétszórva, lassú léptekkel közelednek, ide piroslik katonaruhájuk. A szél rútul sivít a fák közt, a kiszáradt fűben vitustánczot jár a zörgő falevél.

Egyszerre értünk a tanyához, a fáradt lovascsapat s én, aki nem mertem reményleni.

Csakugyan a katonák jöttek vissza Hun-csuenből, azzal az izenettel, hogy mehetünk!

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Mandzsuoországon keresztül.

égre tehát indulhattunk! B. úr nem küldött ugyan több pénzt, mint 25—30 forintot, de az egyik katonatisztnek volt annyi pénze, hogy kisegíthette az expedíciót.

Csak egy napi pihenőt kaptak a katonák, másnap, 1897. október 15.-én már útban voltunk Kirin felé.

Vissza kellett mennünk a Nen-kan medenczébe Lao-tao-kouhoz, s aztán fordulhattunk csak északra, noha ezzel olyan nagy kerülőt csináltunk, ami egy és fél napi utat jelent, de Tien-pao-santól északra nincsen járható út. Nem is bántam, mert így többet láthattam.

Amint a Nen-kan medenczét majdnem egyenesen északi irányban elhagytuk, magas hegyek közé jutottunk, elhagyva

a Nen-kan medence főfolyóját, a Csau-jang-hot. Ennek a völgye ugyanis olyan szűk szurdokokból áll, hogy, úgy látszik, teljesen járhatatlan.

Ezeket a magas hegyeket láttam a Tien-pao tetejéről s örültem, hogy közelről megláthattam őket. Legnagyobb részt gránitból vannak, de a magas kúpokat, festőies bérceket régibb és újabb vulkáni kőzetek hatalmas sziklái épí-

97. ábra. A Csau-jang-ho szurdokai, a folyó folyása szerint lefelé nézve.
Eredeti fénykép.

tik fel, köztük számos festőies részleten gyönyörködhetik az utazó szeme.

Meglehetősen magasan jár itt az út, néha 400—500 méternyire emelkedik a tenger színe fölé, de igazi alpi tájékká nem fejlődik sehol sem a környezet, a hegyek az 1500—2000 m. magasságon túl nem emelkednek.

Emberi lakás alig van ezek közt a sajátságos, szaggatott bércek között, amelyekben rendszert hiába keresne a kutató. Lombos és tűlevelű fák kúsza őserdeje váltakozik

rettenetes kopársággal, ahol az omladozó szikla nem tűri meg az erdőt. Különös kis fészkekben álltunk meg pihe-nőre, alig volt hely, ahol fedél alá juthattam éjszakára.

Végre ismét elértük a Csau-jang-ho völgyét, nagyon érdekes helyen. A folyó itt hirtelen kanyarulatban kerül meg egy meredek, sziklás hegynyúlványt. Ha a kanyarodónál megállunk és arra nézünk, amerre a folyó vize megy, akkor pompás szurdokot látunk, ahol magas, sziklás hegyek közé kanyarodik be a folyó (97. ábra). Balról az ú. n. U-hei-tien-cz', mint meredek fal fogja el a kilátást, jobbról előugró sziklakúp mögött regényes, sziklás hegyormok állják útját a rohanó sellőkön és vízeséseken át tajtékzó folyónak.

Ha pedig északra fordulunk, oda, ahonnan a folyó jön, akkor meglepetve látjuk, hogy annak széles medre tágas, nyílt völgyben kanyarog, jobbról csak egy előrenyulakodó magaslat fogja el a kilátást, de emögött magas hegy nincsen, csak balról látszanak még nagyobb magaslatok (98. ábra).

Csakugyan, ezután az út a Csau-jang-ho, vagy ahogy itt nevezik, Puo-la-ha-tung* széles völgyében visz, nem nagy magasságú hegyek között. Itt már több apró ház-csoport, kultivált terület van a folyó völgyben, de a magaslatok itt is, vagy őserdővel vannak borítva, vagy pedig olyan sziklásak, hogy alig van rajtuk növényzet.

Ami a legérdekesebb, a folyó völgyében igen szabályos, nem nagy magasságú terraszok szegélyezik a hegyeket. A hegyek anyaga mindenütt szép, nagy szemű gránit, de a terraszok részben kavicsból, részben pedig fiatalkorú vulkánok vízbe hullott hamujából vannak. Ilyen szabályos terraszt látunk a 99. ábrán. Ez az ú. n. Ung-csuenn-

* A khinai írásjegyek szerint Po-lo-ha-tung. De, amint már többször tapasztaltam, a helyi dialektus jobban utánozza az eredeti mandsu szavat, amit átírtak khinai betűkkel.

lá-cz', vagy «Visszahangzó-hegy», mert függélyes homlok-fala erős visszhangot kelt. Alatta a kis Thu-mönn-cz hely-ség azért nevezetes előttem, mert itt láttam az első kalit-kában kiakasztott emberfejet. Később láttam ilyen bor-zalmas, elrettentő példát többet is.

A völgy azután mindinkább tágul, amint a folyón föl-felé menve, folyton emelkedik az út, a szegélyző magas-

98. ábra. A Csau-jang-ho felső völgye, a folyó folyásával szembe nézve.
Eredeti fénykép.

latok mindinkább eltörpülnek, utoljára egészen alacsony, erdős halmok szegélyezik a völgyet s az egyikre felkapasz-kodva, fölértkeztünk a nevezetes Ha-la-pa-ling hágóra. Ez már nevezetes vízválasztó. Elválasztja a Thu-mönn-ho, vagy Kauli-kiang vízgyűjtő területét, amelyen eddig jár-tunk, az Amur vízgyűjtő területétől.

A hágóra alig kellett kapaszkodni, enyhén, alig észre-vehetőleg emelkedett fel reá az út s mégis az aneroida 707 mm.-re sülyedt, vagyis egészen hozzávetőlegesen szá-

mítva, a hágó mintegy 600 méterre van a tenger színe felé. De a kilátás gyönyörű szép is a hágótól! Dél-kelet felé az imént elhagyott hegyvidékre látni, északnyugatra pedig hullámos dombvidék látszott az előtérben, amelyek mögött éppen akkor nyugodott le a Nap izzó gömbje s a levegő sajátságos homályos volta nem engedte meg, hogy messze ellássak, a legelső dombokon túl nem terjedt látóköröm, pedig sejtettem, hogy itt kell következnie a Tien-pao tetején felötlött rejtvény megoldásának.

A nevezetes hágóról széles, lapos völgybe jutottunk le, amelynek feneke nincs 70 méterrel a hágó alatt, s a víz már is stagnál benne. Itt kellett megszállnunk éjjelre, anélkül, hogy a rébusz megoldódott volna.

Katonáim meglepetésére másnap reggel egy órával korábban keltem, mint rendesen s megindultam a karavánnal egészen szokatlan korai időben, pedig hideg volt, a patak mentén a vizenyős lapály keményre fagyott. Sűrű köd ült a vidéken s nem láttam semmit, a folyó széles völgyén túl nem vehettem ki semmit. De alig indultunk meg, a köd foszladozni kezdett s már ugyan messze előre láthatam a sugáregyenes úton előre küldött karavánt s még sem tűntek fel sem jobbra, sem balra hegyek.

Végre csípős szél támadt, néhány perc alatt elsöpörte az alkalmatlan ködöt s bámuló szemem előtt nagy kiterjedésű lapály nyílt ki, amelyen csak itt-ott látszottak alacsony, szigetszerűen kiemelkedő, egyforma magasságú dombok, szintén egészen különös, lapos tetővel.

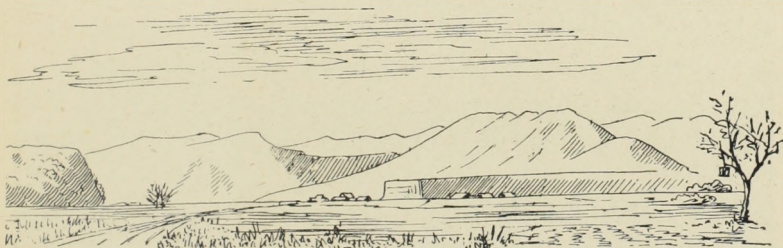
A teljesen fátlan, tökéletesen vízszintes síkságon igazán preri-növényzetet lengetett a szél, de mivel a talaj ingoványos, mocsáros volt, az altalaj minőségéről halavány sejtelmem sem lehetett. Nem voltam képes elhinni, hogy igazi alföldön, alluviális síkságon lennénk, hisz az aneroidám még mindig 720 mm.-en állott.

Elértük az első szigetszerű dombot. Anyaga még min-

dig gránit volt, de hisz egészen közel volt a síkság déli szegélyéhez, amelyről jól tudtam már, hogy gránitból van.

A szigetdomb ormáról egészen hasonló a kilátás: végtelen síkság, amelyen elszórtan szigetszerű dombok emelkednek. Alig hagytuk el azonban a dombot, az út az eddigi keményre fagyott iszap helyett kongó fekete kövön járt, mintha aszfalton menne. Az első lepattantott kődarab végre megoldotta a rejtvényt, ami nem hagyott nyugodni s ami a végletekre fokozta kíváncsiságomat.

A kocsik kongó, fekete, hólyagos láván, fiatakorú vulkáni kőzeten jártak.

99. ábra. Ung-csuenn-lá-cz' szabályos terrasz a Csau-jiang-ho felső völgyében.
Eredeti rajz.

Elértük nemsokára az első nagyobb folyót is. De nem kelhattunk át rajta, mert mintegy 10 m. mély, függélyes falú, rendkívül szabályos szakadéokban folyt. A szakadék oldalain feltárult a síkság egész szerkezete.

A felszínen alig van egy-két arasznyi iszapos, tűzeges föld, alatta azonnal a fekete láva fekszik, legalább is 10 m. mélységig, mert a folyó színében is még mindig ugyanez a kőzet a szakadék falának az anyaga.

Megoldódott tehát a rejtély! Az egész fennföld nagy lávaplátó, vagy ahogy Indiában nevezik, trap-plató, amelyen valamikor óriási lávaömlések borítottak el vízszintes rétegekben hegyet és völgyet.

Kedves olvasóim bizonyára látták már, hogy kemény

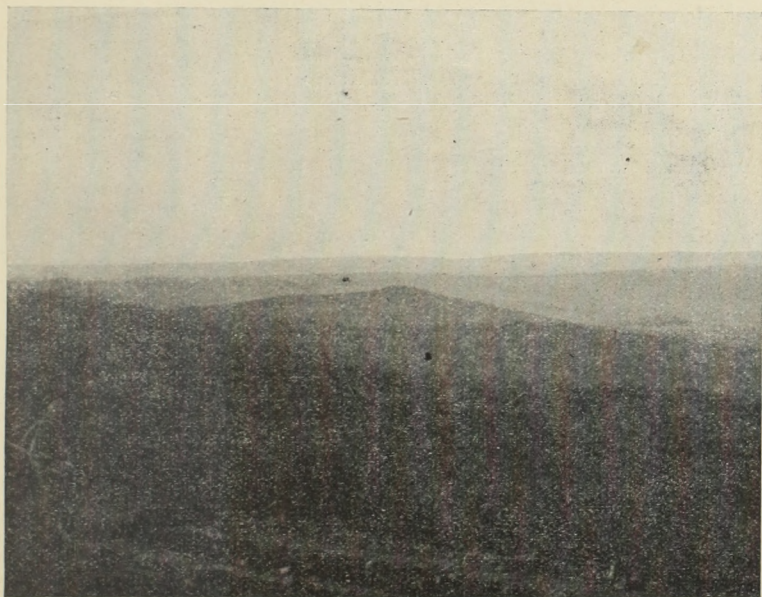
télen a kút körül a kiöntözött víz egymásra boruló rétegekben fagy meg s valóságos apró lépcsők keletkeznek az egymás után megfagyott kiöntött vízrétegek közt. Nagyon hasonlít ehhez a mandsuországi plató. Itt is egymásra borultak a kiömlött láva megmerevült rétegei és sajátságos, lépcsős szerkezetű, óriási kiterjedésű plató keletkezett, amelyen a szem óriási távolságra elláthat, ha a legmagasabb szintájú lávarétegre felhág.

Csakhogy ezeknek a magasabb szintájaknak a pereme roppant meredek, majdnem függélyes és azért nehéz rájuk feljutni. Mindazáltal a folyók, amelyek az alacsonyabb térszínen kanyarognak, függélyes falú szakadéukban, többször kényszerítettek, hogy felmásszunk egy emelettel magasabbra, mert a folyón nem lehet átkelni. Ezeken a nyaktörő kapaszkodókon aztán akárhányszor megesett, hogy felfordult kocsi, ló, jó szerencse, hogy nyaka nem tört a kocsisnak, meg szolgálóknak, akik rendszeren a tetemesen felpakolt szekér tetején ültek. Ilyen magaslatról való kilátást óhajtottam némileg bemutatni kedves olvasóimnak a 100. ábrán. Sajnos, a fénykép sem volt jó, de meg a fénykép reprodukciója még kevésbé sikerült s így elmosódtak azok a jellemző, éles peremek, amik olyan különössé, olyan idegenszerűvé teszik ezt a tájéket. A magaslatokat csak gyér bozót fedi, olyan a vidék, mintha csak most hült volna ki valami bolygónak a felszíne.

Ez a csodálatos platóvidék az, ami olyan egyenes vonalnak mutatta az ég alját a Tien-pao tetejéről. Különösen nyugat felé határtalan messzeségre el lehetett látni s erre mindenütt ezek a magasabb nivójú platók uralkodnak, köztük széles völgyekkel. Keletre jobban szétdarabolódik ez a magasabb plató s megmaradt részletei inkább lapos vulkánokra emlékeztetnek.

Igen érdekes részletet látunk a 101. ábrán. Ez is a magasabb nivójú platóról van véve. Elöl ugyanaz a katonak-

tiszt áll, aki kölcsönözte erre az útra a pénzt. Feje felett a nyugati, magasabb platóvidék egyik előugró, hirtelenül elvégződő foka látszik. A kép közepét szép, magányos, tiszta lávából álló lapos kúp foglalja el. Valamivel előtte fehérlik a kis Tung-ó falu, mögötte a fekete vonal a Sá-ho folyam kanyonját, azaz meredek falú, szűk sziklaszorosát jelzi. Tung-ó falu mellett át kellett kelniünk a folyón,

100. ábra. Kilátás a mandsu platóra. Eredeti fénykép.

erre a célra széles lejárót készítettek s itt ismét meggyőződtem, hogy a platók mélyebb szintjének anyaga szintén fekete, hólyagos vagy egészen tömör vulkáni kőzet.

A vidék rendkívül egyhangú. A falvakban nagy a vízhiány, távol a folyóktól, mert a kemény, rideg, üveges sziklatalajon forrás alig fakadhat. A laposok, lapályos helyek nagyrészt valóságos prérók, azaz füves, itt-ott az esőzések alkalmával felázott területek, a magaslatok oldalait gyér

bozót, néha ritkás erdő fedi. A vidék nem lehet valami nagyon termékeny, mert ahol az ekevas eltávolította a védelmező növényi takarót, ott a szél elhordta a talajt s kemény sziklába karczol az ekevas.

Mindazáltal igen tetemes ide a bevándorlás. Sok vadon-
nat új telepet láttam, egészen frissen, amerikaiasan építve. Persze a bevándorlók mindig khinaiak s azzal kezdik a működésüket, hogy nagy területben felgyújtják a száraz fűvet. Gyönyörű látvány az óriási füsttömeg, amint itt-ott vészterhes, rengeteg felhő alakjában fogja el a kilátást. Ez a nagy füst volt az, ami az előbbi napok homályosságát okozta.

Időközben elmentünk a nagy történelmi nevezetességű Odoli, vagy ahogyan most nevezik a khinaiak, Ngautun-csönn vagy Tung-hoa-hszién város mellett. Ez a város a régi térképeken egészen rosszul van felrajzolva, némelyiken két névvel két helyen is (Autun, Ejtan, Odoti, Odoli stb.) berajzolták. Nem mehettem be, mert kissé félreesik az útból és sietnünk kellett, de sárból vert falait láttam. Ez a legősibb fészke a mandsu nemzetségnek, valószínű legendák fűződnek a városhoz, különösen, mivel igen kevés ember tudta, hogy tulajdonképpen hol van? Aztán meg a térképek ide hatalmas hegyeket pingálnak. Odoli egészen síkságon fekszik, de kongó, fekete láva a talaja, a vízhiány igen nagy.

Végre északon ismét hegyek tűntek fel s elérkeztünk O-mo-szó nagyobb helységbe, amely közvetlen a hegyek lábánál fekszik. Innen ágazik el a nagy-kirini országút egyrészt Ning-ku-ta, másrészt Hun-csuenn felé, amely utóbbin érkeztünk mi. Nem messze a várostól a Mutang-kiang folyam elhagyja a kanyónját vagy szurdokát és az O-mo-szó vidéki alluvialis lapályra lép ki, amely úgy látszik, valamikor tómeder volt, de aztán kitöltődött kavics-
csal és homokkal. A Mu-tang-kiang kanyónjának a vé-

gét a 102. ábrán láthatják olvasóim, jobbról még látszik a roppant meredek, kihült, fekete lávából álló sziklafal, amelynek közt futja meg a folyó útjának legnagyobb részét ezen a sajátságos, idegenszerű felföldön.

O-mo-szóból kirándulást tettem dél felé, állítólag szemet és vasat találtak délen valami hegyoldalon. A kirándulás alkalmával ismét csak a lávaplátón maradtunk s

Tung-ó falu

A Sá-ho kanyónja

101. ábra. Tung-ó falu és a Sá-ho kanyónja, a Mandsu trap-platón.
Eredeti fénykép.

így ismereteim nem nagy mértékben bővültek. De aztán tettünk egy másik, 6—7 napra terjedő kirándulást észak felé a hegyekbe. Ez már nagyon tanulságos és érdekes volt.

Amint a kis csinos khinai városkát elhagytuk, azonnal letértünk a nagy országútról s kis dülőútra fordultunk, amely sűrű rengeteg erdőben, hullámos dombvidéken kanyarog. Majd mély völgybe értünk. Komor fenyves zúg a hideg szélben a hegylejtőkön, az út mind rosszabb és

rosszabb lett. Első éjjel kis házcsoportnál álltunk meg, ahol hátra kellett hagyni a kocsit s csak a legszükségesebbet pakoltuk öszvérhátakra s úgy folytattuk útunkat, most már egészen vad, lakatlan vidéken. A következő éjjelt egy favágó kis tanyáján töltöttük. Itt már az öszvéreket is hátra kellett hagyni s gyalog mentünk előre, 10 katonával, zöld vizű hegyi folyó szurdok völgyében, gyönyörű, szibíriai jellegű őserdőben. Ahol a völgy kiszélesedett, ott a völgyfenéken is őserdő foglalta el, kultura helyett a lapályt s ez a legbiztosabb jele, hogy a vidék egészen lakatlan. A kis gyalogösvény, amely eddig vezérünk volt, lassankint alig felismerhető csapássá silányult, végre az is csendesen elhunyt egy favágó gunyhójánál. Teherrel nem lehetett tovább menni, hisz már így is elég bajuk volt a teherhordóknak a nedves, sűrű lombok között. Innen már csak egyedül mehettem tovább, gyalog, néhány katonával, de úgy, hogy estére visszatérjünk a gunyhóhoz. A favágó fia, vad tekintetű, gigási alak, vezetett bennünket.

Végre elértük a helyet, ahova igyekeztünk. Szűk völgyszakadék fenekén a fehérre mosott kövek közt volt egy-néhány darab, amelyikben aransárga kristályok csillogtak. Persze nem volt az arany, hanem ugyanaz a fényes-sárga ásvány, amelyik a fekete kőszéndarabokon ragyog s amit háziasszonyaink bizonyára már mindnyájan láttak. Piritnek nevezik ezt a tudósok s nagyon jól tudják, hogy az vasból és kénből áll.

A kirándulásra tulajdonképpen egy mandarin adott fel-szólítást, akivel útközben találkoztunk. Igen intelligens, kellemes modorú, középkorú úri ember volt. Kitűnő lovas, megedzve a természet minden ellenségeskedése ellen, meghált a félszerben is, nem restelt engem minden tuskönbokron, sziklákon át gyalog kísérni és folyton kérdezősködni, mit jegyzek, mit nézek, mit mérek stb. Végre ki-

rukkolt vele, hogy ő is csinált térképeket azokról az utakról, amiket ő bejárt. És aztán O-mo-szóban pompás szép térképekkel lepett meg. Igazán bámultam, hogy kis jegyzőkönyvéből, amelybe útközben jegyezte föl a folyókat, hegyeket, helységeket stb., össze tudta állítani az egész vidék szép térképét. Ez a mandarin O-mo-szóban székel

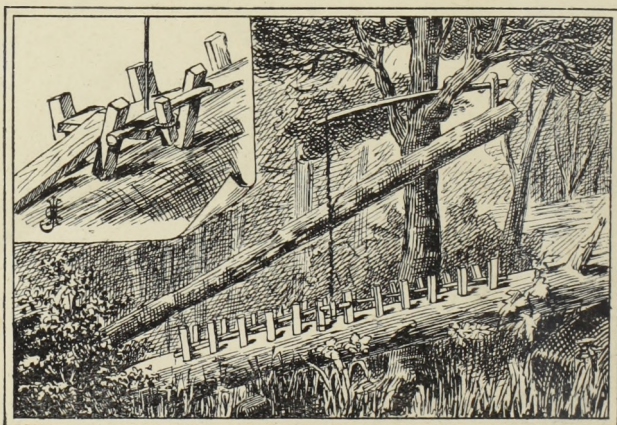

102. ábra. A Mu-tang-kiany kanyonjának kijárata az O-mo-szó-vidéki alföldre.
Eredeti fénykép.

s olyanforma rangja van, mint nálunk az alispánnak. Egész megye közigazgatását vezeti. Vajjon nálunk akadna-e alispán, aki térképet tudna rajzolni saját megyéjéről, tisztán utazásai alapján? Nem hiszem, hogy sokan volnának.

Igazán érdekes emberek ezek az erdei favágók, prémvadászok, akiknél megszálltunk ezen a kiránduláson. Tősgyökeres benszülötteknek látszanak, akik azonban sokat

felvettek a khinai kulturából s jól beszélnek khinai nyelven, noha embereimnek ebben a tekintetben voltak némi nehézségeik. Gunyhóikat khinaiasan, de a lehető legprimitív módon építik. A kukoriczát nagyon használják, jó kenyeret sütnek a lisztjéből. Mint a mi tótjaink, mindenféle eszközöket készítenek fából s azt nagy tömegben hordják el a városokba vásárra, aztán meg csapdákkal vadásznak az erdő prémes vadjaira s azok bundáját Ning-kutába és Kirinbe viszik vásárra. Az egyszerű, de mégis

103. ábra. Csapda az O-mo-szó vidéki őserdőben. Eredeti rajz.

ügyes csapdát a 103. ábrán látjuk. Ledöntenek egy fatörzset s arra kis karócskákkal kis árkot czövekelnek ki s ebben az árokban végigfektetnek két kis deszkát, amelyeknek összeérő végeit kis keresztléczecskével támasztják alá. Ezt a kis keresztléczecskét, — amint a 103. ábra felső sarkában kirajzolt részlet mutatja — az a kis peczek szorítja az egyik czövekhez, amihez van kötve a csapda ütő szerkezetének a kötele. Amint látjuk, ez emeltyűvel felfüggesztett, jókora fatörzsből áll. Ha az állat a kis deszkára ugrik, az leüti a kis keresztléczecskét, kiszabadul a

peczek, felpattan az emeltyű s a lezuhanó fatörzs agyon-
üti az állatot, anélkül, hogy bundájában kár esnék.

A sikertelen, de annál érdekesebb kirándulásról vissza-
tértünk oda, ahol elhagytuk a nagy országutat, útköz-
ben sorra fölszedve hátrahagyott teherhordóinkat, az ősz-

104. ábra. Út az őserdőben, a Czang-kuang-czhei'-ling hágón.
Eredeti fénykép.

véreket, végül a szekeret s aztán tovább folytattuk utun-
kat Kirin felé. O-mo-szó mélyebb alföldjéről nemsokára
ismét felmáztunk a láva-magasföld legfelső emeletére. Ez
igazán magasan van, több mint 800 méterrel a tenger
színe felett, de nem nagy kiterjedésű, ami volt is, azt is
régén összeszabdalták a folyók, amelyek a magas plató-
ról minden irányban lefolytak. Ennek a teteje is fiatal-
korú, fekete lávából van, ami, mint tudjuk, ha elmállik,

igen jó termőföldet ad* s azért buja őserdők lepik el azt a nagy magasságú platót. A 104. ábra a nagy országút egy része ezen a magas platón, a szép, szibíriai jellegű őserdőben. A hullámos magasföld alsó talaja a vizet nem jól eresztí át s pocsolyákban áll meg rajta, aztán annyira fölázik, hogy feneketlen lesz a sár. Czang-kuang-czhei úr, Kirin egyik legfőbb mandarinja végre megépítette az utat úgy, hogy dorongokat fektetett keresztül az úton, egész sűrűen egymás mellé. Persze ezen nem valami kellemes a kocsikázás, a lovak is csúsznak, bukdácsolnak, de legalább a koci nem süllyed tengelyig, mint ahol hiányzik ez a csodás útburkolat. Az út-építő mandarin neve után nevezték aztán el ezt Czang-kuang-czhei-ling (hágó) névvel.

Alig, hogy erről a táblás hegyről lekanyarog az út a völgybe, kilátás nyílik szép tágas, hosszanti völgyre, amit sűrűn ellepnek a falvak, szétszórt házesoportok, a völgy fenekén fejlett kultúra, mindenféle élet, jólét és kellemes, megnyerő tájképek.

Kiértünk a láva-plató országából, ahol olyan gyér a lakosság, pusztai a növényzet, idegenszerű a tájék.

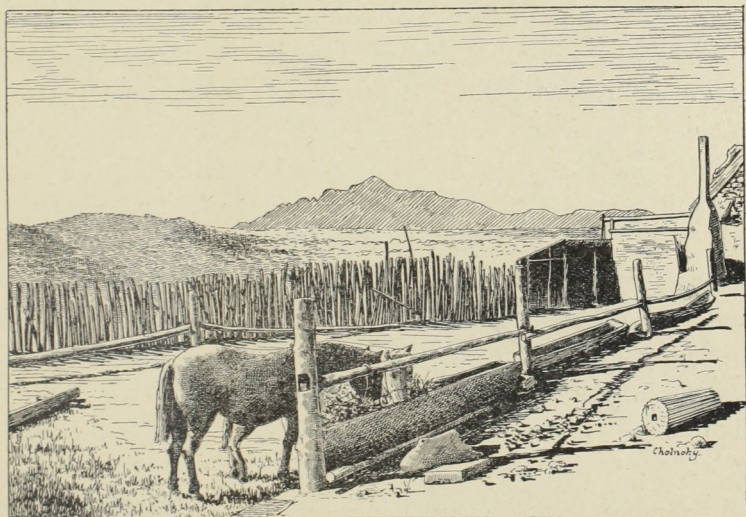
A veszedelmes, nyaktörő lejárát után meg kellett pihenni dél tájban az első falucskában. Föltűnt, hogy a falu előtt 2—3 levágott emberi fej függött fakalitkában az útszéli fákon. Délután U-kuo-czenn nagyobb helységeen mentünk át: a helység előtt és után is sorjában függtek a kivégzett gonosztevők fejei a fákon.

■ Hát a kulturával vele jár ez is? Ahol pusztaságban vagy őserdőkben élnek az emberek, ott jobbak, mint a civilizáció ölen?

Az úton katonák állítottak meg, átvizsgálták podgyászunkat, hogy nem viszünk-e tilos holmit. Majd borzal-

* Badaesony és Somlyó kitűnő borai ilyen elmállott láva és homok keverékéből álló földben teremnek. Sajnos, itt nem termelnek szőlőt, különben talán már lakottabb volna a vidék.

mas jelenetnek voltam tanúja. Az új telepítvényesek felgyújtották északra az erdőt, az éjjel szél támadt s a tüzet ráhordta az egyik majorra. Leégett minden takarmány, leégett az egész majorság, a gazda elnyomorított lábú neje nem tudott a lángok közül kimenekülni, benn égett gyermekével együtt. Kétségbeesésében az apa megőrült, beledobálta többi gyermekét is a tűzbe s maga is utána ug-

105. ábra. Lá fa-lá-cz' kialudt vulkán Kirin vidékén. Eredeti rajz.

rott. Mikor arra mentem, akkor szedték ki a füstölgő romok közül az elszenesedett holttesteket.

Az egyik falu elején mandarinnal találkoztam. Hordószéken vitték, előtte néhány katona, akik puskatussal verték szét az összecsődült koldustömeget, akik közt irtózatosan megcsonkított alakokat lehet látni.

Ez az a mosolygó jólét, ami messziről olyan kellemesen, olyan megnyugtatóan hatott reám.

Az egyik útkanyarodónál végre nagyszerű látvány tárult fel, Pompás, csipkés orrú vulkáni kúp fogta el a kilá-

tást nyugat felé. A nyugvó nap ferdén eső sugarai arany-párával öntötték el a látóhatárt, amely felett mesésen úszni látszott a bizarr körvonalú sziklabércz.

Másnap elhagytuk a dúsan lakott területet. Az utolsó jelenet, amit innen láttam, mélyen megindított. Künn az erdőszélen fakalitkában levágott fej függött. A kalitka alatt az árokparton szép, fehérselyem ruhába öltözött, csinos fiatal nő jajveszékelt. Katonáim hozzámentek, vigasztalták, de csak annál jobban siránkozott: hisz férjét, minden vagyonát elvesztette, itt az idegenben, ahol nincs senkije. Messziről, San-tungból valók, volt már kis házuk, földjük, de a férfit a gyors meggazdagodás ördöge űzte, összejátszott a hegyek kóbor rablóival — hisz legnagyobbbrészt földiei! — s áldozatul esett a Mandsuországbán állandóan hirdetett statáriumnak.

Jó, hogy ismét lakatlan őserdőbe értünk, közelébe annak a gyönyörű vulkánnak, amit tegnap este olyan búvós fényben láttam, mint valami jelenést. Több fényképet vettem fel útközben róla, de sajnos, ezek közül egy sem sikerült úgy, hogy azt reprodukcióra lehetne használni, azért a 105. ábrán csak tollal rajzolt gyenge másolatot mutathatok be róla. Impozáns körvonalai azonban így is kivehetők.

Sajnos, nem voltam a magam ura ebben az időben, hisz kölcsön pénzen utaztam, meg bányákat kellett még megtekintenem, mielőtt egészen betelel az idő. Így tehát nem mehettam fel a hegyre s nem járhattam be a lejtőit, csakis a hegy lábánál, a patak görgetegei árulták el, hogy a hegy valóban vulkán volt valamikor, de az idő vasfoga szétrombolta azokat a szabályos szép lejtőket, amilyenek a vulkánok oldalait oly jellemzővé teszik. A 105. kép a Ku-pá-cz' (majdnem ugyanazt teszi, mint Becsali csárda) vendéglő udvaráról vétetett. A hegy neve Lá-fa-lá-cz'.

■ Azután megint magas hágón kellett másnap átkelnünk,

s este a Szun-hoa-kiang partján voltunk Kirinnel szemben. Még az nap át is keltünk a 200—300 m. széles folyón s áttolakodva az utcák tolongó néptömegén, éjjelre megszálltunk az egyik vendéglőben.

Kirin tekintélyes, nagy város; a Szun-hoa-kiang sajátos kanyarulata mellett hosszan nyúlik el, köröskörül változatos, de nem nagy magasságú hegyvidék környezi a félhold alakú, nagy medenczét, amelynek északi sarkát foglalja el a város.

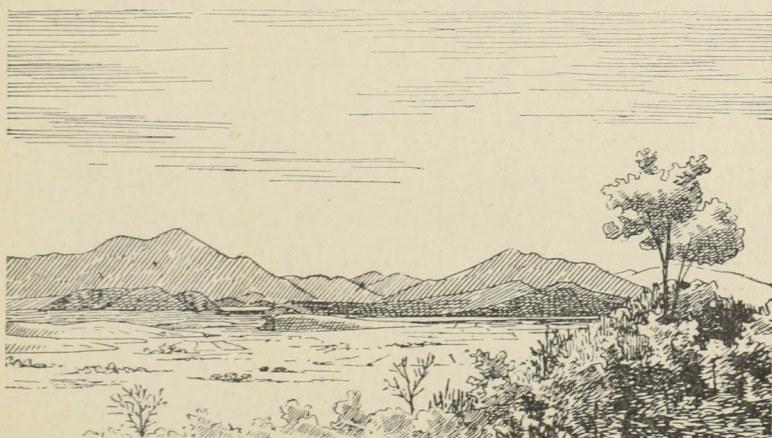
A 106. ábrán olvasóim kapják az első térképet a városról, amelynek elkészítése nagy veszedelmet hozott a fejemre. Amint később értesültem, a városban (sub titulo: «vasútépítés») letelepült muszkák nem jó szemmel nézték, hogy méricsgélek, bejárom az egész várost, térképeket, fényképeket készítek stb.; valami idegen nagyhatalom kémjének tartottak s Kirinből való eltávozásom után jó darabig nyomon követtek, mindenre elszántan, ha valami gyanusat vennének észre. Csak amikor meggyőződtek, hogy csak a kövek, meg a hegyek érdekelnek, de az «ember» édes keveset, akkor hagytak fel üldözésemmel s tértek vissza Kirinbe.

A város területének egy része fallal van bekerítve, de egyik oldalával a Szua-hoa-kiangra dől, ahol kezdetleges, fából épült rakodópart — ha ugyan ennek lehet nevezni, — szegélyezi (lásd: jelen fejezet bevezető képét).*

* A város kereskedelme igen élénk. Különösen nagy a szücs-árakkal, prémekkel való kereskedés. A rendszeren esatornázott utcákon egymást érik a nagy- és kis-kereskedések, pénzváltó üzletek, kapni itt Mandsuországnak minden terményét és Khina minden iparcikkét. A város lakóinak számát mintegy 100,000-re becsültem, de igen sok a katona. Érdekes az a nagy hajóraktár a kaszárnya mellett, ahol a parton vízre eresztésre készen hatalmas kompok állanak. A folyamon nagy a fausztatás is, de a halászat, úgy látszik, nem virágzik, hisz a folyam vize kristály tiszta, s bár 2—300 méter széles, mindenütt át lehet lóval gázolni gyönyörű szép kavicsos medrén. A folyó ártere majdnem egy kilométer széles s azt mind durva kavics fedi, a folyón komp-pal átkelve, mindig egészen tisztán lehet látni a tarka, kavicsos feneket.

A kirini folyamot korábbi utazók Szongarinak nevezték, pedig ez csak mellékfolyója a valódi Szongarinak, igazi neve Szun-hoa-kiang. A khinaiaknak legalább mind a két névre megvan a jegyük s tiltakoznak az ellen, hogy a Szun-hoa a Szongarinak, vagy Szungarinak rossz khinai átírása.

A Szun-hoa éppen úgy, mint a Mu-tan-kiang, amelylyel O-mo-szó előtt találkoztunk, a nagy láva-platóról ered, aztán a láva-magasföld észak-nyugati szélét szegé-

107. ábra. Ta-fung-mönn sziklaszoros, amelyen át a Szun-hoa-kiang a Mandsu magasföldről a kirini medenczébe lép. Eredeti rajz.

lyező szép vulkánok közt tör magának utat s a Ta-fung-mönn, vagy «Nagy-szél-kapu» nevű szorosan lép ki Kirin félhold alakú medenczéjébe. A 107. ábrán látjuk a Ta-fung-mönn szorost és a medence alföldjének egy részét. A medence nagy részét mintegy 10–15 m. magas terraszkok töltik ki.

Ezekkel a tudományos részletekkel nem fárasztanám kedves olvasóimat, ha érdekes kalandom nem fűződne kirini tartózkodásomhoz.

Amint megérkeztem Kirinbe, első dolgom volt föl-

keresni azt a bankházat, ahova megbeszélésünk szerint B. úrnak kellett volna a pénzemet visszaküldeni, persze távirati úton. A bankban azonban semmit sem akartak tudni a pénz felől. Telegrafáltam tehát Sang-haiba B. úrnak, hogy küldjön pénzt. Néhány nap múlva kaptam a választ, hogy vegyem fel azt, amit neki egykor D. úr küldött telegrafikus úton. Persze a khinai bankár erről mitsem tudott. Újra táviratoztam tehát, de most már nem D. és B. urak érthetetlen csoportjának, hanem a konzulátusra, hogy azonnal küldjenek 1000 khinai télt, mert nincs mit ennem.

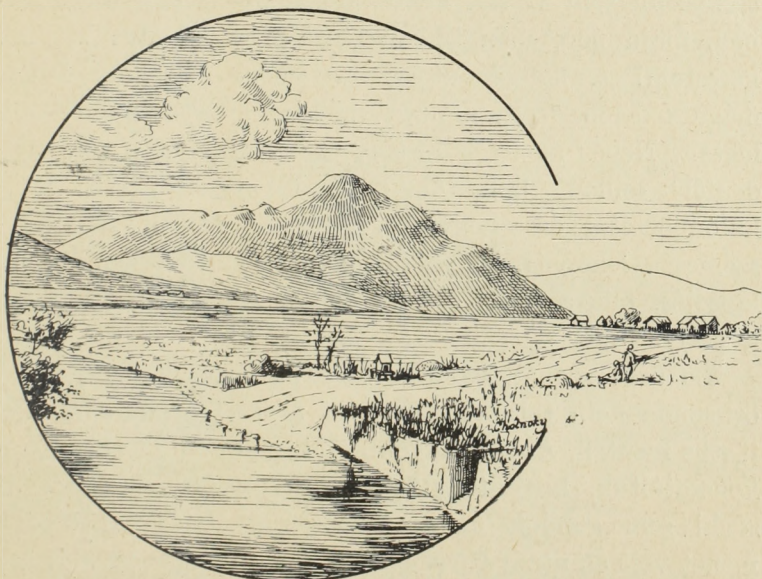
Ez alatt a város egyik magasrangú mandarinja megtudta, hogy bányavizsgálatokkal foglalkozom stb. s föl-kért, hogy nézzem meg az ő szénbányáit. Erre szívesen vállalkoztam s átkelve a folyamon, a térképen megjelölt helyen csakugyan megtaláltuk a szénbányákat, az előbb említett terraszok lábánál. A folyó egészen fiatal korú homoklerakódásaiból kapartak ki néhány silány kis szén-eret, tudtam, hogy itt nem igen lesz több, de ezt nem mondhattam, mert úgysem hitték volna el, azt mondtam, hogy meg kell nézmem a környéket és fel kell keresnem a szén igazi lelőhelyét. Ez titulus volt arra, hogy a mandarin égisze alatt bejárhatom a város környékét.

De végre is kijelentettem, hogy bajos lesz itt több szemet bányászni, mert ami van, az nagyon mélyen kell, hogy legyen. A mandarin azonban azt követelte tőlem, hogy jelöljem ki a helyet, ahol keresni kezdek az igazi szemet s ahhoz a fogáshoz nyúlt, amiben már volt néhányszor részem, t. i., hogy megakadályozta a városból való távozásomat.

Ez olyan hinár volt, amiből ugyan nehezen szabadulhattam volna ki, hacsak egy jó gondolatom nem jön. Hosszas keresés után a terraszoknak jó magasan fekvő helyét jelöltem meg (a térképen ezt a pontot A betűvel jeleztem),

hogy ott kezdjenek el ásni, úgy 15—20 m. mélyen majd meg fogják találni a szenet. De ami megnyugtatta a lelkiismeretemet, az a gyanú volt, hogy a széntartalmú kék, agyagos homok felett levő vastag kavicsban aranyat fognak találni s ez majd kárpótolni fogja őket.

Nagy buzgalommal láttak hozzá az ásáshoz. Ekkor adtam föl a táviratot a konzulnak Sang-haiba s indultam

108. ábra. Sing-örl-san kialudt vulkán Kirin vidékén. Eredeti rajz.

kirándulásra Sing-örl-san vidékére, megint aranyat keresni, Lo úr társaságában.

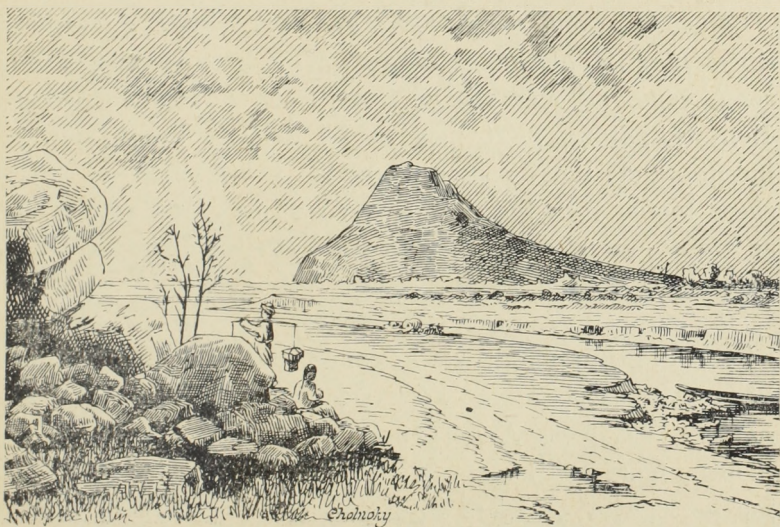
Ez a kirándulás azért volt érdekes, mert világot vetett a Kirintől dél felé fekvő hegyvidékre. Egy hétig tartott az út, ez alatt jókora területet bejártam, térképeztem és tanulmányoztam. Sing-örl-san ismét szép fiatal vulkán (108. ábra), fekete bazalt az anyaga, a kőzet hasadékaiban szép kristályokban virágozott ki a kén s ennek aransárga fényes kristálykáit nézték a jó khinaiak aranyának. Vissza-

jövet azonban nem azon az úton jöttünk, amelyen mentünk, hanem kis kerülővel, hogy más helyeket is jegyezhessek jegyzőkönyvembe. Itt aztán meglepetés ért. Szantao-kuo aranytermő kavics-rétegeinek tökéletes hasonmását pillantottam meg a szép Au-hoa-san kialudt vulkán körül (109. ábra). Azonnal nekiálltam a kavicsból és homokból próbamosást csinálni. Persze víz nem volt a közelben, eszközeim sem voltak hozzá kellőképpen: egy nagy üstben, majd porcellán tálban mostam, s kaptam is, amit kerestem! A homok utolsó maradéka maréknyi fekete mágnes-vaspor volt, amiben parányi aranszemcsék csillogtak. Nehéz az ilyen kicsiny aranszemcsét a sok mindenféle csillogó holmitól, csillámlemezektől stb. megkülönböztetni, de a nagyítóüveg azonnal elárulja az aranszemcsék lekopott, legömbölygetett széleit, idétlen, csomós külsejét, míg a többi csillogó holmi mind szép szabályos kristály.

Lo urat végzetlenül szomorúvá tette az, hogy Sing-örl-sanon nem találtunk aranyat s ezzel arany-ábrándjai füstbe mentek. Annál nagyobb volt az öröme most, amikor konstatáltuk, hogy tényleg van arany ott, ahol azelőtt senki sem gondolt az aranymosásra. Valóságos diadalmenet volt az utam Kirin felé. A katonák egész csodát csináltak belőlem.

Mégis csak nyugtalanul siettem Kirin felé! Bántotta a lelkiismeretemet az, hogy a kirini mandarin ezóta már esetleg a föld közepéig leásott s mégsem talált szenet, de viszont egész izgatott lettem arra a gondolatra, hátha ők is megtalálták ugyanazt az aranytartalmú kavicsréteget, amit Au-hoa-san mellett megtaláltam. Az volna aztán dicső dolog! Bizonyosan honorálna érte a mandarin néhány száz téllal s akkor felmehetnék északra a Kis-Khingan hegységbe, ahol még nem járt utazó. Egészen elmerengtem ezen s gondolatban ott jártam az ismeretlen, őserdőkkel koszo-

rúzott hegyek közt. Pedig még csak Kirin előtt álltam, visszatérve a már egyszer megjárt útra. A város minden épületét ki lehetett venni a kristálytisza, hideg levegőben, a várostól északra emelkedő sziklás gránitdombok tetején sötétlett a kis templom és kolostor, amelynek udvarán mértem néhány nappal ezelőtt a háromszögeléshez szükséges alapvonalat — a barátok nagy bámulatára. Ott füs-

109. ábra. An-hoa-san kialudt vulkán és medencéje. Eredeti rajz.

tölgött az arzenális európaias kéménye is, hátul, a keleti hegyek sötét és mégis lazúros háttérére mereven rajzolódvá.

Még az este nálam volt a mandarin és meghívott másnap az üreg megtekintésére. Megbámultam a kitarásukat, leástak vagy 15 méternyire s még mindig szép sárga homokban jártak, csak az üreg fenekén kezdődött a kavics. A mandarin azt kívánta, hogy maradjak ott, amíg meg nem találják a szenet, vagy az aranyat. Több rendbeli okokból nem tartottam czélszerűnek, hogy várjak. Először is ha-

vazni kezdett, itt a tél, másodszor meg, ami a fő, s amit bizonyosan kitalált kedves olvasóm is — nem nagyon bíztam sem az aranyabn, sem a szénben, ha pedig találnak, akkor ki tudja meddig nem eresztenek el!

Kijelentettem tehát, hogy ha nem lesz kocsi, ló, elmegyek gyalog, szolgálmat meg felültetem a lovacskámra, ő magához veszi a legszükségesebbeket, nekem pedig nem kell semmi egyéb.

Másnap reggel nagy kosár kavicsot hoztak a mandarin emberei, éppen olyan sárga volt, mint a szan-tao-koui, reményem van még ma is, hogy találtak benne aranyat. Nem tudhatom, mert még aznap délután csakugyan elindultam, de most már a mandarin beleegyezésével, mert egész biztos volt, hogy ha a kavicsot megjósoltam, akkor az arany is meg a szén is meglesz, különösen, hogy a katonák útján értesült az au-hoa-sani aranyleletről.

Az nap (1897. nov. 10.) délelőtt már csak a misszionáriusoktól búcsúztam el. Anglikán vallású hittérítők működnek a városban, van kórházuk is, amit a khinaiak igen nagyra becsülnek. A kórház orvosa tisztelendő dr. Laarmouth, igazi gentleman, aki rendkívül szívesen fogadott, megmutogatta az egész intézetet, sőt sing-örl-sani kirándulásom előtt még gyógykezelt is, mert a hideg, szeles időben meghűtöttem magamat. Azt mesélte, hogy a pogány khinaiak is nagyon szívesen veszik igénybe a kórház jótéteményét és nem hálátlanok, sőt igen szépen szokták honorálni a kórházat.

Végre délután két órakor megindultam. Lo úr és hűséges katonáim kikisértek a város végére, ott igazán érzékeny búcsút vettek tőlem, különösen Lo úr egészen szépen szónokolt (a szónoklat alatt annak a színháznak az architektúráját nézegettem, ami mellett megálltunk, a város végén (l. az építésről szóló fejezetet)). Végre eltakarta őket a por. Egyetlen katonát vittem magammal, Csau-

jöng barátomat, aki hűséges utitársam lett az egész úton. A Tien-pao-sanról jött többi katona visszament szép bércezes hazájába.

Fél esztendő múlva, amikor már el is felejtettem az aranykereső Lo urat, Ku úr becsületes ügynökét, egyszer csak megjelent a nagy fejű, holdvilág képű khinai és füléig elhúzott szájjal mosolyogva mutatta azt a marék aranyat, amit az Au-hoa-san medenczében feltalált kavicsból mosott ki.

*

Búcsút vettem Kirin falai alatt hűséges tien-pao-sani katonáimtól is, akik egészen idáig kísérték. Lehetetlen, hogy néhány szóval meg ne emlékezzem róluk, hű utitársaimról, akik nemcsak, hogy mindig megadták a kellő tiszteletet, hanem valósággal szerettek s minden kicsinységgel kedvemben igyekeztek járni. A hosszú tien-pao-sani tartózkodás alatt meggyőződtek róla, hogy az európaiak tudománya nem nevetni való komédia, hanem hasznos és célszerű valami, de amit ők nem képesek megérteni. Néhány sikerült gyógyítás, néhány jó tanács a bányászoknak, gazdáknak stb. megtette a kellő hatást s tekintélyem napról-napra nőtt.

Egészen a csodálatig fejlődött azonban ez az elismerés egy alkalommal, amikor katonáim kíváncsiságát kis hazugsággal kellett kielégítenem.

Tien-pao-sanon történt. Egyik nap észrevettem, hogy reggel az aneroidám ész nélkül hanyatlik lefelé, noha a legpompásabb, derült meleg őszi nap volt. Szolgám csodálkozva jön be hozzám reggel kilencz órakor, hogy ma nem megyek-e ki?

— Nem, — feleltem — ma nem megyek sehova sem, mert délután zivatar lesz.

— De uram! Hisz a legpompásabb idő van, felhőt sem lehet látni!

— Ne disputálj velem! Megmondtam, hogy ma zivatar lesz!

Szolgám már megszokta, hogy nekem mindent elhigyen, azért künn az udvaron nagy disputába keveredett a katonákkal, akik teljes fegyverzetben vártak, hogy elkísérjenek. Ezek a derék fiúk persze, ámbár sok csodálatos és megfoghatatlan dolgot láttak már tőlem, mégis kételkedve hallgatták a szolga nagyhangú kijelentését, hogy ebből a mosolygó, szép napból még délutánra zivatar is válhatik.

Katonáim parancsnoka, öreg, rendkívül tisztességes vitéz, aki a japáni háborúban mellén megsebesült, bejött hozzám, hogy megnyugtasson: bátran kimehetek, felhőske sem látszik, szellő sem mozdul, az ég és föld elemei pihennek s a viharhozó sárkányok messze északon dúlnak, ahonnan nem tudnak ma ide érkezni, akárhogyan csattogatják szárnyaikat.

Erre a lendületes szónoklatra is csak azzal a ridegséggel feleltem, ami a khinaiak előtt olyan roppant kiállhatatlan az európaiakban:

— Kedves öregem! Bár tisztelettel vagyok agg korod iránt, tapasztalataidat nagyra becsülöm és végtelenül fáj, hogy néked ellent kell mondanom, de mégis kénytelen vagyok fiatalságomhoz nem illő vakmerőséggel válaszolni, hogy a sárkányoknak egyik rakonczátlan ivadéka mégis csak el fog ide látogatni ma, akkor, amikor a Nap hanyatlásnak indul; szélvész fogja rázni a rengeteg százados fáit s felhők fogják elsötétíteni a Nap mosolygó arczát s mennydörgő robajjal villámokat fog szórni az a sárkány, amelytől mindannyian borzadva félünk.

Megszokták már tőlem az én jó embereim, hogy mindenre ilyen lakonikus rövidséggel felelek (a khinaiak előtt ez nagyon röviden és nyersen volt mondvá) s aztán magamra hagytak.

Délre az aneroida nyolecz millimétert süllyedt. Lo úr bejött hozzám (tudta, hogy megkínálom pálinkával meg cigarettel), hogy rábeszéljen a délutáni kirándulásra. Ezzel már (khinai modorban) goromba voltam:

— De kedves barátom! Ezerszer bocsánatot kérek tőled, hogy parancsodnak nem teszek eleget, de ne fecséreljük a szót az én csekélységem mentegetésével, hagyjuk el a dolgot s várjuk meg a bekövetkezendőket. De úgy-e nem veszed rossz néven ezt a te legjobban tisztelő, legkisebbik öcsédétől?

Lo úr ezt a «hat fontos gorombaságot» a jó barátság érdekében zsebre vágta s odakünn az embereinek kedvetlenül mondta, hogy az európaiak milyen nyakasak és durvák, hanem hozzátette, hogy azért jó lesz ám, ha a széna-boglyákat jobban lekötik, mert ezek az idegen ördögök nagyon furcsák.

Délután két órakor még felhő sem látszott, csak gyenge déli szellő jött fel a völgyön, az őserdő illatát hozva kis tanyámra, amelynek nyitott ablakain buján özönlött be az alacsonyán járó őszi Nap sugára.

Az udvaron a katonák gyűltek össze, hogy várják a megjósolt vihart, s gúnyosan nevettek a markukba, amikor még két óra tájban is a legpompásabb idő mosolygott az égről. Magam is kezdtem drukkolni, hátha korán volt ilyen határozott kijelentést tennem, hisz ennek a vidéknek az éghajlata olyan különös, egészen más, mint a mienk. Szemrehányást tettem magamnak, hogy kabinet-kérdést csináltam abból, amit ez a csodálatos, reszkető ujjú, kis néma műszer tanácsolt.

Az én hűségesebb szolgálmat is ezek az aggodalmak gyötörték, mert bejött hozzám, ijedt arczczal, zavarodottan:

— Uram!

— Nos?

— Az idő nagyon szép!...

— És?

— Talán ... jó volna, ha még kimenne délután ...

— Miért?

— Akkor a katonák nem nevetnék ki annyira ...

Hanem ekkor már az ajtókilincset is fogta, hogy ha nagyot találnék kiáltani, gyorsan odébb álljon. Én azonban haboztam, nem tudtam, hogy megmaradjak-e merev kijelentésem mellett, vagy valami egérutat keressek a blamázs elől.

Az ablakhoz menve, kitekinték az égre, az észak-nyugati hegyhátak mögül akkor dugta elő bolyhos fejét egy vészjósító kumulusz felhő.

Visszafordultam s egész nyugodt méltósággal sujtottam le a szegény fiút:

— Mondottam, ember, hogy még ma vihar lesz.

Szolgám inkább szomorúan, mint meggyőződve fordult ki szobámból, az ajtónál még kissé megállt, ne forduljon-e vissza még egyszer, amikor őt is, engem is meglepett a katonák csodálkozó felkiáltása.

Amíg ők a háznak dél felé néző oldalánál heverésztek a gyepon, nem vették észre, hogy északról vészszel terhes felhők emelkednek, ijesztő sebességgel. Csak akkor látták meg, amikor már a fél égboltozat elborult. Azonnal futottak Lo úr lakására, aki a parancsnokkal éppen ebédnél ült (a khinaiak 4—5 óra tájban ebédelnek). De a hírnök már alig ért oda, mert a szélvész teljes erővel zúdult le a völgybe, törve-zúzva maga előtt, szénakazlakat szétszórva, mint a polyvát, a katonák háza tetéjéről a zsuppot pedig úgy hordta a levegőben, mintha valami sárkányok tánczolásának ott, ahol az elemek harcza dúl.

Jégeső, villámlás, mennydörgés volt elég, a megáradt patak harsogva hömpölygette mocsos vizét a völgyön alá, — de minek írjam le, hisz mindannyian láttunk már nyári zivatart!

De «a felhő kimerült, a szélvihar elült» s az én katonáim «lágý zsongással» közeledtek kis tanyám felé, élükön Lo úrral és a parancsnokkal. Mély hajlongások között jöttek bocsánatot kérni.

— Miért? — kérdeztem színlelt meglepetéssel.

— Hogy be nem látva azt, miszerint arcod fiatal üdesége, termeted rugalmassága agg bölcsességét takarják, hogy te, óh nagy idegen, bölcsőbb vagy, mint egy száz esztendőss aggastyán, mégis oly kicsinytelkűek, oly botorok és ügyetlenek voltunk, hogy madárzengéshez hasonló hangoddal tett kijelentésed mellett is botorul kételkedni mertünk, stb., stb.

De aztán jött a józanabb kíváncsiság, hogy hát mondjam meg nekik, én bölcs, hogy honnan tudtam én ezt a zivatart előre megjósolni?

— Hát a hegyek színéről láttam, — mondtam — azok nekem mindig elárulják, ha vihar lesz.

Lo úr hátra fordult s mint nagy ígét mondta tovább, a künn összecsódlú katonáknak, hogy hát a hegyek színéről láttam meg a zivatart.

Azok csodálkozva nézegettek egymásra, meg a hegyekre s végül megállapodtak benne, hogy az lehetetlen, mert ők nem láttak semmit.

Lo úr ugyanezt fejezi ki nekem éktelen szóvirággal, ami röviden összefoglalva ilyenformán hangzott:

110. ábra. Csau-jöng-hsziang mandsu katoná. Eredeti fénykép.

— De uram, hisz sem én, sem a katonáim, de még a legöregebb emberek sem vettek észre semmiféle színváltozást a hegyeken, hogyan lehet az?

— Hja, barátom! — feleltem neki — azt barna szemmel nem lehet látni, azt csakis kék szemmel lehet észrevenni.

Tudjuk, hogy a khinaiaknak kivétel nélkül mindnek barna szeme van.

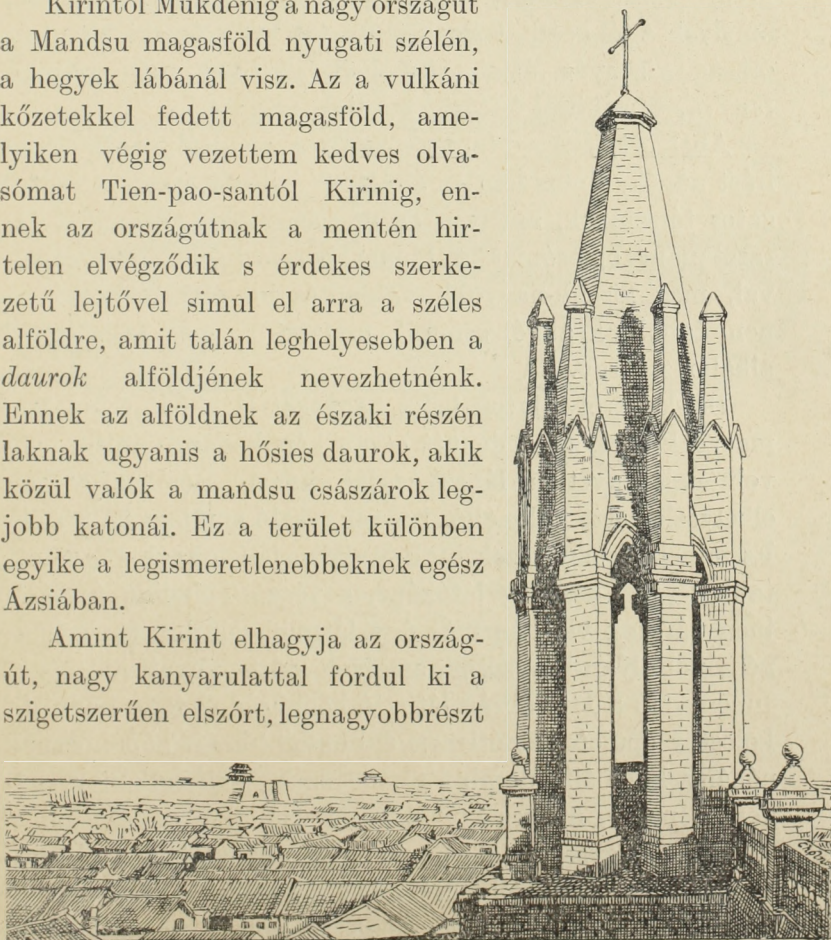
Ezt aztán elhitték és esküsznek rá. Ha az aneroidámra hivatkoztam volna, azt mondták volna, hogy ne tartsam őket olyan hülyéknek, hogy ilyent elhiggyenek.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Utazás Kirintől Mukdenig.

Kirintől Mukdenig a nagy országút a Mandsu magassföld nyugati szélén, a hegyek lábánál visz. Az a vulkáni kőzetekkel fedett magassföld, amelyen végig vezettem kedves olvasómat Tien-pao-santól Kirinig, ennek az országútnak a mentén hirtelen elvégződik s érdekes szerkezetű lejtővel simul el arra a széles alföldre, amit talán leghelyesebben a *daurok* alföldjének nevezhetnénk. Ennek az alföldnek az északi részén laknak ugyanis a hősi daurok, akik közül valók a mandsu császárok legjobb katonái. Ez a terület különben egyike a legismeretlenebbeknek egész Ázsiában.

Amint Kirint elhagyja az országút, nagy kanyarulattal fordul ki a szigetszerűen elszórt, legnagyobb részt

vulkáni kőzetekből felépült dombok, apróbb hegyek közül s észak-nyugat felé végtelen síkságra esik a kilátás, de úgy látszik, a síkság nem egészen egyhangú: szigetszerű, meredek hegycsoportok tarkítják, mint a Somlyó és a Ság a kis-czelli síkságot.

Az országút mentén sűrűn következnek egymás után a khinai telepek, falvak, városok, de valami különösebb, nagyobb helység nem akad. Az országút azonban rendkívül élénk, egymást érték a gyapot-szállító karavánok, amelyek a tél beálltát használták föl, hogy északi Mandsu-ország vizenyős útjain, amelyek ilyenkor meg vannak fagyva, a szibiriai határig hordják áruikat.

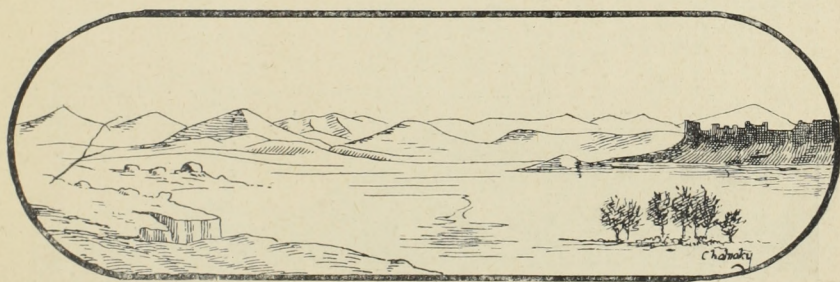
Ahelyett, hogy utamnak erről a részéről részletes leírást adnék, elmondom az általános jellegét annak a változatos térszínnek, amelyen az út végig vezet. Minek is fárasztanám olvasómat a khinai helységnevek felsorolásával, meg kisebb-nagyobb kalamitásaim elbeszélésével — nem tanulunk abból semmit, mulatságra meg nem éppen alkalmas tárgy.

Dél-keletről folyton lehet hegyeket látni, de sehol sem magasak ezek s mindenütt olyan képük van, mintha nem volnának egyetlen láncz tagjai, hanem némileg sorban elhelyezkedett különálló hegyek, valószínűleg vulkánok. És minél jobban közeledünk Mukden felé, annál szaggatottabb lesz a hegység látóképe, s végre Thie-ling és Kai-juen városok vidékén már úgy látszik, mintha itt végződ-
nének el olyan hegysorok, amelyek kelet-nyugati irányúak. Innen való a 111. ábrán látható kép. Jobbra fenn budhista kolostor épületei sötétlenek a dombtetőn, a kép közepén néhány különálló domb van, de ezek nem vulkánok, hanem kemény, üveges homokkőből vannak.

Ezt a hegységet tehát, amelyik az országút mentén határolja a kilátást dél-kelet felől, nevezik Kuleh hegységnek. A legtöbb térkép azonban túlságosan magasan raj-

zolta, valószínűleg sehol sem magasabb az, mint a Bakony.

Az országút különös felépítésű magaslatokon, medencékben, vagy nyílt alföldön vezet. A magaslatok gránitból, meg más mindenféle kőzetnemből valók, de igen sok helyen nagy kiterjedésű kavicsrétegek fedik a területet. A legszebb látnivalók azonban azok a gyönyörű, magányos vulkánok, amelyek közül hármát bemutatok. Az első volt, amelyiknek közelébe férkőztem, a Szi-gyien-san (112. ábra). Tökéletesen síkságnak látszó vidéken, magányosan, teljesen elszigetelten áll ez a kúp, csak

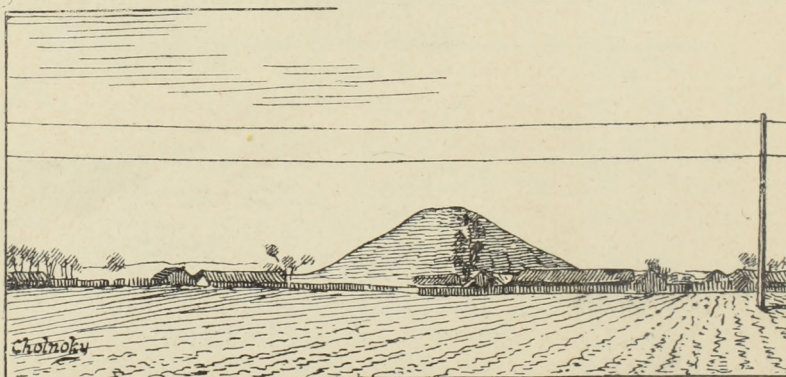

111. ábra. A Kuleh látóképe I-lo felett. Eredeti rajz.

igen messze a háttérben lehet nem magas hegyeket látni. A 112. ábra hű mása fényképemnek, amit úgy vettem fel, hogy a fényképező eszköz észak-nyugatnak nézett, tehát a hátul, messze látszó magaslatok már nem tartoznak a Kulehhez. A képnek egészen európaias jelleget ad a táviró drót, amit itt messze álló póznákon feszítettek ki, hisz Khinában a táviró hálózat volt az elsők egyike, amit behoztak az európai kultúrából: táviró drótok kötik össze a legtávolabb fekvő helyeket is a birodalom fővárosával.

A másik szép vulkáni kúp a Ta-ku-san (113. ábra). Azok a kavicsmagaslatok, amelyekről az elébb szóltam, itt hirtelen elvégződnek s helyet engednek a kép baloldala-lán látható nagy kiterjedésű mocsaras síkságnak. A kavics-

magaslatok egyik nyúlványán ül a Ta-ku-san vagy Nagy-árva-hegy gyönyörű hármaskúpja, amelyek közül a képen a harmadikat nem láthatjuk, eltakarja azt a két első. A hegy lankásabb lejtőjén mély szakadékokat vájta a vízmosások, ezekben nagyon szépen lehet látni, hogy vulkáni hamu is hullott már a kavicsok közé. Gyönyörű, száraz, hideg délután volt, amikor a hegy lábához értünk. Az eget igen szabályos redőkbe verődött báránnyelhomályosították, dicsfénnnyel övezve a rég kialudt vulkán sötétlő ormait. Lábánál a kis falu egyszerű, igénytelen há-

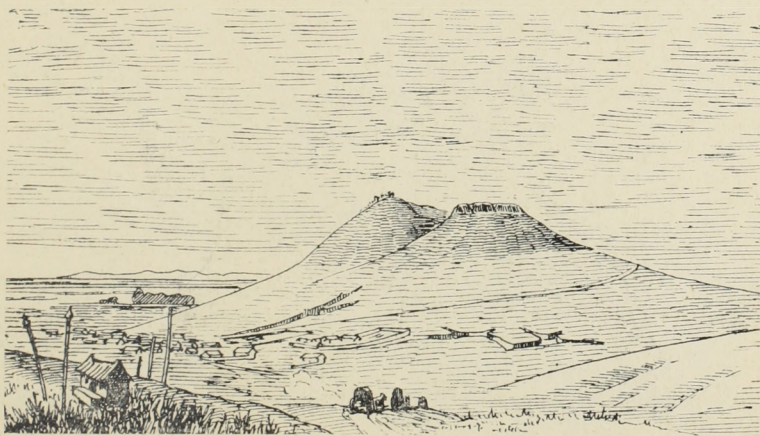
112. ábra. Szi gyien-san vulkáni kup. Eredeti fénykép után.

zai szerényen húzódtak meg, a hegy mögött pedig véghetetlen síkságra lehetett kilátni. Ez a síkság még majdnem ismeretlen. A távcső nagy messzeségben magaslatokat fedezett fel. Mifélénk? Hova tartoznak? A tudomány ma még csak kevés valószínűséggel beszélhet róluk.

Korán délután érkeztünk a faluba, volt időm még megtekinteni azokat a mély szakadékokat, amiket az előbb említettem. Csodálatos rétegződése van ennek a kavicsnak! Nem vízszintesek a kavics rétegei, mint rendszeren szokott lenni, hanem a rétegek benne össze-vissza mennek.

Figyelmeztetem erre a tényre kedves olvasóimat, mert

a következő fejezetek egyikében még olyan érdekes dolgokkal fogjuk ezt kapcsolatba hozni, hogy nem hiszem, bárkinek az érdeklődését ne ragadnák meg, akinek lelki szemei nincsenek csukva. Persze embertársainknak egy része nagyot ásít, amint meghallja azt a szót «geológia». Annál érdekesebbnek tartja azonban a mindennapi kicsinyes pletykákat: milyen kesztyűje volt a szomszédasszonynak; mekkorákat ugrott X. úr, amikor a második leányát is nyakába varrta egy bizonyára «sajnálatra méltó» fiatal-

113. ábra. Ta-ku-san kialudt vulkán, a Kuleh nyugati lejtőjén. Eredeti rajz.

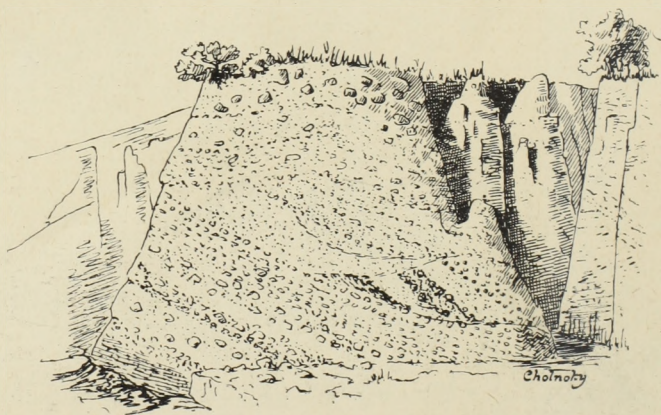
embernek stb., stb. Pedig ezek a pletykák ugyanazok minden esztendőben, ugyanazok minden társadalomban, minden emberöltőben és sokan lemorzsolják az életet s meg nem unják véges-végtelen, hogy a pletyka mindig úgy megyen.

De hisz ezek számára nem írnak könyveket: legfeljebb lóverseny-tippeket.

Térjünk azonban vissza a Ta-ku-san aljára, ahol ezeket a csodálatos kavicsrétegeket lehet látni (114. ábra). A kavics és homok rétegei között vulkáni hamut is fogunk fölfedezni: a kavicsok tehát olyan időben kerültek ide, ami-

kor a vidéken erős vulkáni működés volt. Ez is fontos tudnivaló!

A harmadik szép kis vulkánhoz nem fűződnek olyan kellemes emlékeim, mint a Ta-ku-sanhoz. Ez a kis vulkán nem koronáz hegytetőt, hanem elenkezőleg völgy fenekén áll. A khinaiak ezt Kis-árvának (Sziao-ku-san) nevezik (115. ábra). Ennek a tetején is, úgy mint a Ta-ku-sanén, kolostor áll, lábánál falucska. Délelőtt érkeztem a falu elé, kocsimat előre küldtem a korcsmába s magam kato-

114. ábra. Különös kavicsrátegek a Ta-ku-san lábánál. Eredeti rajz.

nám kíséretében a hegy túlsó oldalára mentem, azt egészen közelről lefotografálni. A fotografia nem lett alkalmas a reprodukcióra, azért tus-rajzot készítettem róla, így készült a 115. ábra. Amint a fényképezést befejeztem, a hegyet a másik oldalán megkerülve igyekeztem a faluba. A falunak ezen a végén volt azonban a vásár s valami vásári komédia körül óriási népcsoport verődött össze. De hisz amint megláttak, vége volt a komédiának! Engem különb látnivalónak tartottak minden komédiánál s úgy megrohantak, olyan vadállati ordítással, hogy már-már komoly bajtól kellett tartanom. Hozzájárult még az is,

hogy katonám rögtön puskával fenyegette meg őket, mert erre kődobálásokkal válaszoltak. Ilyenkor csakis a nyugaltság használ s mintha mi sem történt volna, nyugodtan siettem tovább s a falu első szűk utcájában már mentve hittem magamat. A nép azonban a fő-utcán elé került s harsogó gúnykaczajjal fogadott a sikátor kijáratánál. Szerencsére a falu korcsmájában a kocsik a vásár miatt nem kaptak helyet s a fő-utcán álldogáltak, nem messze a sikátor kijárástól. A legnagyobb tumultusban, hallat-

115. ábra. Sziao-ku-san vulkáni kup. Eredeti fénykép után.

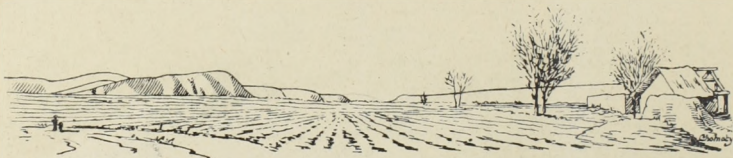
lan lárma közt szálltam fel a kocsira és — szégyen a futás, de hasznos — kivágtattunk a faluból. Igazán különös véletlen kellett ehhez a csődülethez, egész úton nem volt semmi bajom a néppel. De hisz ez nálunk is megtörténhetik, próbáljon csak valaki khinai ruhában végigmenni valamely falusi vásáron!

Ezután is változatos talajformák közt folyt az utazás, mígnem Kai-jüen-hszién mellett majdnem egészen az alföldre értünk ki. Csakhogy ez az alföld nem olyan egyszerű, mint azt a térképek után vártam volna. Mint nagy szigetek az oceánon, meredek falú, különálló magasla-

tok vannak elszórva a síkság szélén, s csak amikor ezek is elmaradnak, akkor nem zavarja aztán a horizon egyenes vonalát többé semmi sem. Ilyen szigetszerű izolált magaslatokat látunk a 116. ábrán, kettő között éppen kilátni a végtelen alföldre.

Thie-ling helységet elhagyva, nemsokára egészen háttérbe húzódnak a délkeleti hegyek, teljes síkság tárul fel és feltűnnek Mukden falai.

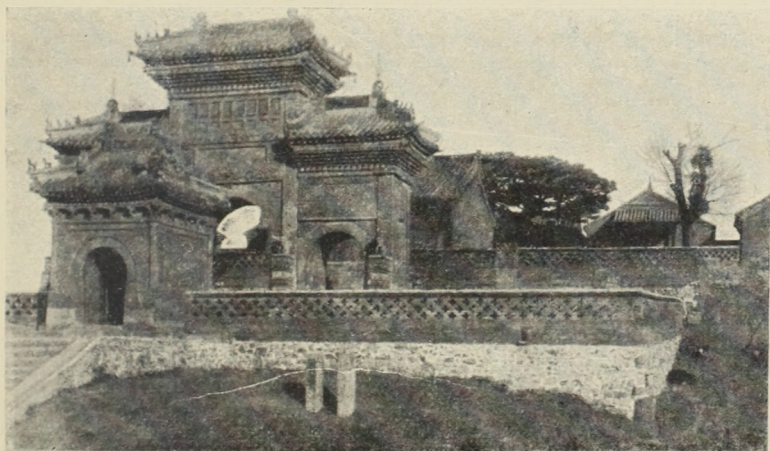
Az utolsó magaslat szélén, hatalmas kilátással a mukdeni síkságra, áll Mandsuországnak egyik legrégebbi kolostora Örl-thai-cz'. Téglából épített pompás bejáratát a 117. ábrán látjuk. Egyike a khinai építés remekeinek.

116. ábra. Szigetszerű magaslatok Kai-jüen hszién vidékén. Eredeti rajz.

Poros alföldön, búzatermő rónaságon fekszik Mukden, vagy ahogy a khinaiak nevezik: Föng-tien-fu. A khinai történelem évezredeihez mérten a város történelme nem nyúlik messzire. A Liau folyó széles síksága nagy fontosságú népmozgalmak színhelye volt, ősidők óta. Hatalmas néptörzsek támadtak itt, megerősödtek, aztán nyugat felé terjeszkedtek, egyik-másik néptörzs kiterjesztette hatalmát egész belső Ázsiára, majd ismét másik Khinára, aztán majdnem nyomtalanul eltűntek. A nü-csönn, vagy nü-csi néptörzs éppen ilyen hirtelen erősödött meg, aztán vezérük a khinai császári trónra került s alapítója lett a 12. században a Kin dinasztíának, amelyet csak 1368-ban űzött el a trónról a khinai nép sikeres fölkelése. Utánuk a Mingek kerültek trónra, akik a Liau-ho síkságára is kiterjesztették hatalmukat s ekkor kezdett Mukden, vagy ahogy akkor nevezték: Sönn-jang, némi jelentőségre szert tenni.

A 16. században Odoli (ma Autun-csönn) és Omo-szó vidékén született a mandsu néptörzs (l. 230. lap), maroknyi nép, alig erős arra, hogy a hullámozó néparadat el ne söpörje. A 16. században a néptörzs egyik ága dél felé huzódott Mukden vidékére s a khinai határszélt folyton nyugtalanította a hősies, bátor harczos nép. Végre a 17. század legelején eléggé megerősödött arra, hogy a közeli nagyobb városokat elfoglalják. Áldozatul esett Kai-jüen, Mukden, sőt a tartomány akkori fővárosa, Liau-jiang is,

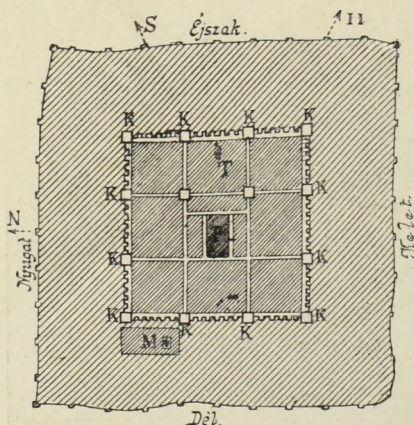

117. ábra. Örl-thai ez' kolostor főkapuja, Mukden mellett. Eredeti fénykép.

délre Mukdentől. Végre aztán Tai-czung fejedelmük még Jung-ping-fut is elfoglalva, birodalma székhelyéül Mukdent tette (1630). Aztán a mandsuk mongol hordákkal szövetkezve, Khinába is betörték s bár már Tai-czung felvette a császári címet, csak fia, Sun-csi foglalta el igazán a trónt (1644).

A mandsu császárok trónralépésével valósággal kiürült az ország. A rengeteg birodalomba elosztották a hódító népet katonáknak, katonai hivatalnokoknak stb. a császárok azonban megengedték a khinaiak betelepülé-

sét a lakatlanná tett, de amúgy is gyéren lakott területekre s úgy látszik, ezzel vége szakadt a mozgalmas történelemnek, a szívós, kiirthatatlan khinai faj, mindent elnyomó kulturájával végleg megpecsételte az ország néprajzi jellemét. Ami a sok különféle népségből még nyomokban megmaradt a nehezen hozzáférhető völgyekben, az el is fog tűnni, fel fog olvadni a khinai népben, amely különösen most óriási méreteken tódul a gyéren lakott, dúsan termő területekre. Eltűnnek lassan a mandsuk is az országban

118. ábra. Mukden város térképe. Mérték körülbelül 1:75,000-hez. Eredeti rajz.

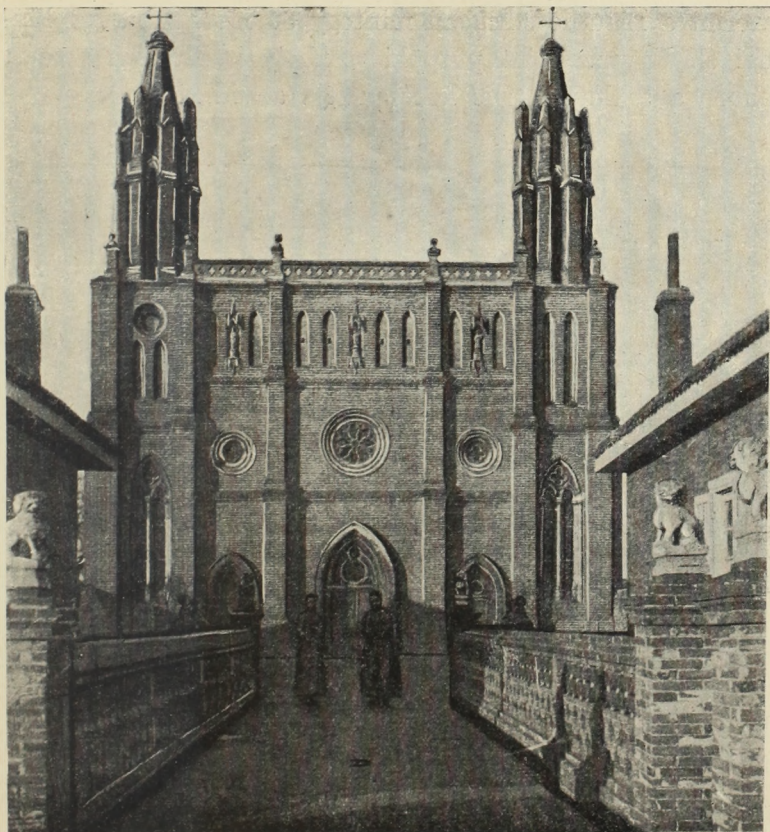
szanaszét szórva, felolvadnak a khinai népben s ha sikerülne őket kiverni az országból, nem találnák meg többé hazájukat, eltűnt az örökre.

A mandsu dinasztia uralkodói sokáig tekintették Mukdent igazi hazájuknak. A város közepén ott áll a fényes császári palota, de a mai uralkodók már nem keresik fel őseik legfényesebb

dicsőségeinek színhelyét: a palota omladozik, 40 éve már, hogy nem látott császárt. Csak temetkezni járnak vissza igazi hazájukba; Mukden mellett van a mai dinasztia pompás temetkező helye, amit meg is látogattam.

A város ma elég élénk forgalmú, de nem túlságos sűrűn lakott. Hatalmas, erős és magas téglafalak kerítik be a belső várost szabályos négyszög alakban (118. ábra). Minden oldalán 2—2 kapu van s a szemben levő kapukat széles, egyenes utak kötik össze, amelyek így a várost kilencz kisebb négyszögre vágják s ezek közül a középsőt foglalja el a császári palota, amit azonban fényre és pom-

pára nézve össze sem lehet hasonlítani a pekingivel. A város tiszta, rendes, szép utczái fényes üzletekkel vannak tele, de monumentális épületet, műemléket, amilyen Pekingben annyi van, nem igen láthatunk. A szabályos négy-

119. ábra. A lazarista misszionáriusok temploma Mukdenben. Eredeti fénykép.

szög alakú belső városon kívül van a külső, nagy terjedelmű külváros, amit szintén nagy négyszög alakban alacsony vert fal kerít be. — Nem hiszem, hogy az egész város lakosainak a száma jóval felülmulná a 100,000-et.

A külső város déli részében, az egyik belvárosi kapu

közelében áll a lazaristák nagy misszió-telepe. A nagy Kang-hszi császár adott nekik helyet itt, bőkezűen adta: van iskolájuk, árvaházuk, női zárdájuk, kórházuk, kényelmes lakásuk. Szép templomukat a 119. ábrán lehet látni. Úgy látszik, hogy némi sikerrel működnek, mert állításuk szerint a Liau-ho síkságán mintegy 30,000 keresztény khinai él. Egyszersmint püspöki székhely is Mukden s ezért ebben a tekintetben is középpontja a vidéknek.

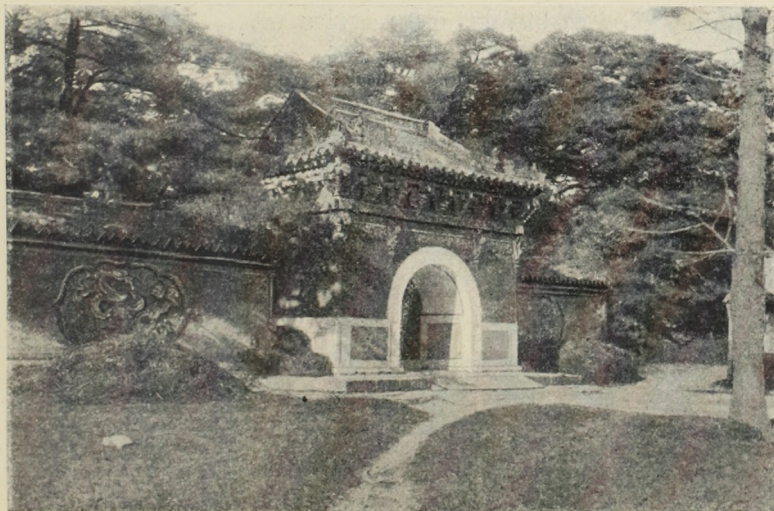
120. ábra. A mukdeni császársirok főkapuja. Eredeti fénykép.

A templom tornyát arra használtam fel, hogy róla fényképeket vegyek fel a városról. Ezek után készült a jelen fejezet címképe a lap alján.

Legérdekesebb látnivaló Mukden vidékén a császárok temetkező helye. Nem messze van a várostól észak-nyugatra, jó kis dülő-út visz hozzá, síma, termékeny alföldön, amit azonban a Hun-ho árvize néha el szokott önteni.

Vörösre festett téglafal cziprus-erdőt kerít be, amelyben mesterséges dombok alatt pihennek a hatalmas uralkodók. A sírkert főkapuja gyönyörű, fehér márvány épü-

let, remek szép, gondosan készült díszítményekkel. (120. ábra). A kerítésfal másik két oldalán egy-egy mellékkapun lehet bejutni. Nem tudom, nem ezek-e a legszebb építmények, amiket Khinában láttam. (121. ábra.) Hófehér márványból faragott boltozatai tele vannak miniatűr-művű faragványokkal, fényes zöld majolika tetejét gyönyörű arany és vörös majolika konzolok tartják, a legtisztább khinai stílus szabályai szerint. Különösen gyönyörű az a

121. ábra. A mukdeni császársírok mellékkapuja. Eredeti fénykép.

majolika bordűr, amely a párkányzat és a boltozat között húzódik végig. A kapubejáró jobb és baloldalán két majolika dombormű van a falba illesztve: egymással küzdő sárkányokat ábrázolnak, de ezek mintái lehetnek az allegorikus faldíszítményeknek.

S ezt a gyönyörű kaput ősrégi mandsu czédrusok árnyalják be, örökzöld lombjaik titokzatosan zúgnak a metező hideg szélben s az őserdők illatával együtt fölidézték azoknak felejtethetetlen kedves emlékeit is. Ott messze, az

őserdőkben a gyökerei, itt a virágai vannak temetve a fényes multú mandsu nemzetségnek.

Benn a sírkert udvarán ünnepélyes csend honol. A téli nap sáppadt fénye aranyozza a zúgó czédrus sír fölé hajló, haragoszöld lombjait. Kitünő jó karban tartott, gyönyörű épületek őrzik a hatalmas, mesterséges sírdombok bejáratát. Sajnos, csak egy pillantást vethettem a tündéri pompával környezett sírkert udvarára, nem lehetett a templo-mokhoz jutnom, éppen előttem ment be egy magasrangú mandarin, teljes kísérettel s mivel a sírkertbe való belépés idegeneknek szigorúan tilos, csakis akkor «lehet» bemenni, amikor látogatója nincs a sírkertnek, mert ilyenkor a kapu-őrök néhány darab ezüstért szívesen megmutogatnak mindent.

Oh! Ha a nagy ősök, Kang-hszi és Kien-lung kikelnének sírjukból, mint vernék le trónjáról az elfajult nemzedéket, amely egy fondorkodó vénasszony szeszélyei szerint gyáván és kicsinyesen kormányoz. Ha a nagy császár ismét kezébe vehetné a kormánypalczát, felrázná tétlenségéből népének millióit s jaj volna akkor a pénzsóvár betolakodóknak! Fölvehetné a kesztyűt fél Európával, ha nem az egészszel szemben s a világ urává tenné a legnagyobb és legrégebb birodalmat.

De hát azok örüljenek, hogy pihenhetnek. Új vér kell a trónra, új erő, amely vasakarattal újítja fel az avult intézményeket s megrázva sarkaiban a világot: a békeszerető népek millióinak ólomsúlyával pecsételje meg az örök béke megvalósulását.

*

Mukden népe barátságosan, illedelmesen viselte magát velem szemben. A legkellemesebb emlékek fűztek volna a szép városhoz — ha az utolsó perczen egy pokol nem nyílt volna meg előttem.

Amikor a városból elindultam, a dél-nyugati kapuk

egyike mellett a szegényház előtt mentünk el. Igenis, ilyen is van Khinában! Nagy udvaron adnak enni a város koldus-népének. Mindegyik kap egy edény eledelt, amit nem tudtam kivenni, hogy micsoda, de hús is volt benne. Az udvaron hosszú, egyszerű padok nyúlnak végig, de az ülőhelyeket fa-korlátok választják el egymástól, az evő- és ivó-edény erősen oda van lánczolva a korlát oszlopaihoz. Bizonyára nem értettem volna ezt az óvóintézkedést, ha nem láttam volna éppen kicsődülni a koldusokat. Nincs az a félőrült modern festő, aki le tudta volna festeni ezt a rémlátványt: megbénult volna ecsetje az irtózáttól. Az alakok némelyike a csikorgó hideg daczára is majdnem teljesen meztelen, testét csak a szenny és fekélyek fedik. A másik nyomorék, alig vonszolja csonka tetemét, vakok, süketek, őrültek és borzalmasan felpuffadt hülyék vezetnek alakokat, amelyekről nem hinnéd, hogy emberek, csak vonagló csonkok, idétlen, alakatlan tömegek.

Alig, hogy kiözlött ez az alvilági had a kapun, néhányan azonnal összemarakodtak, csak valami felügyelőféle fiatalember bambuszpálcája állította helyre a rendet. Szolgám ijedten kiáltott át a hátulsó kocsiból, hogy le ne dobjak nekik valami alamizsnát, mert akkor megrohannak és az kellemetlenebb lesz, mintha ugyanannyi ellenséges indulatú csőcselék rohanna meg. Tudtam már, hogy miért vannak az ülőhelyek korlátokkal elválasztva! Összemarakodnának ezek a minden embreiességükből kivetkőzött, fél vadállatok az ételmaradék felett.

Sajnos! Igen sok közülök nem szerencsétlenség, hanem a khinai büntetésmódok némelyikének az áldozatai. Különösen itt Mandsuországbán kell az erőszakos büntettek ellen statáriálisan fellépni s a büntetések legbrutálisabb módjait alkalmazni. Az egyik mandarin bemondása szerint évenként mintegy 600 embert fejeznek le Mukdenben: s a lefejezettek legnagyobb része San-tungból való.

A khinai nép óriási mértékben özönlik be ide, a gyéren lakott mandsuföldre s persze ebben a jött-ment gyülekezés nép szintén kiveszi a maga oroszlánrészét. Szerencsevadászok, elzüllött egzisztenciák, rossz hírük elől futamodó kalandorok özönlenek az ígért földjének tekintett országba s a gaztettek és bűnök mindennaposak köztük.

A szegényházból kiözönlő koldusok infernális látványa sokáig kísértett utazásom további napjain s kísért még ma is álmaimban, amikor meg-megjelennek ezek az álmúzó rémek, ezek az embernek gúnyolt szörnyetegek: a mukdeni koldusok.

Még amikor a város utolsó házai elmaradoztak, akkor is vissza-visszatekintettem, mindig úgy képzelve, hogy támolgó léptekkel, hörögve, edényét rázva fut utánam valamelyik szörny-alak.

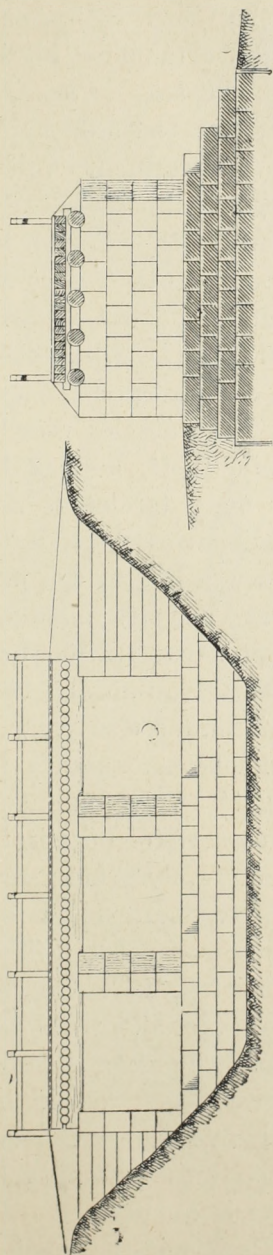
Oh! De jó volt künn a mezőkön, ahol tiszta levegőt, derült kék eget lehet látni: az országút mellett galambok lepték el a tarlót, mind ép, mind egészséges; az állatok közül elhull, amelyik nyomorékká lett, míg az ember arra van kárhoztatva, hogy a legundorítóbb szörnyeteggé csonkulva is tovább vonszolja életét.

Köröskörül végtelen síkság, csak a nagy város falai sötétlenek keleten. Északon egy kissé magasabb térszín látszott, ugyanolyan homokos, löszös anyagból, mint amilyeneken végig jöttünk Mukdentől északra. Az út nagy fényűzéssel épült, de — khinaiasan. Sugáregyenesen tart észak-nyugatnak, nagy szabályossággal ültetett két sor nyárfa (?) közt.* Az út szélessége mintegy 100 méter, fel van ugyan töltve, de csak iszappal, homokkal s így a rajta való járás kínos, keserves, különösen nedves időben. A patakokon erős hidak vezetnek át s hogy mennyire heves lehet itt a vizek járása, azt mutatja a 122. ábrán bemutatott

* Télviz idején járván arra, nem tudtam meg miféle fák, de nagyon vének, látszik, hogy az ut igen régi.

híd, amelyet úgy építettek, hogy nemcsak a hídpillérek alá, hanem az egész híd alá építettek alapozást, hogy így a pillérek az alámosás ellen megvédelmezzék.

Másnap azonban le kellett már térnünk az országútról. Ahol az országút ugyanis a nagy Liau-ho folyón megy át, réven, kompokkal szállítják át a kocsikat. A révészek előző nap valami hibát csináltak, amikor egy magasrangú mandarin akart átkelni a folyón s a mandarin szétkergette őket. Az országút amúgy is nagyon fölkerül északnak s mi a rövidebb utat választva, letértünk az országútról s dülő utakon, homokos ártéren át jutottunk a Liau-ho folyóhoz a kis Kauli-thun helysénél. De a folyón való átkelés itt sem ment könnyen. Félig már be volt fagyva az amúgy sem nagyon bővizű folyó s átkelésünk helyétől délre fekvő révszolgálatot is be kellett szüntetni. Ennél a révnél szorul össze tehát három hely forgalma. Amint említettem, ebben az időben nagy, gyapotot szállító karavánok jöttek fel dél felől s ezek olyan tolongást támasztottak, hogy az átkelés valóssággal veszéllyel járt. Beszálláskor a kocsik elé fogott mulyák-

122. ábra. Egész hosszában alapozott híd Mukden vidékén. Oldalnézet és keresztmetszet. Eredeti rajz.

kal volt baj, ezek semmiképpen sem akartak a hajóra szállni, aztán meg kiszálláskor a partról benyúló töltést úgy ellepték a kocsik, hogy csak a legnagyobb életveszéllyel tudtunk keresztülvergődni köztük. Szerencsére egy mandarin is volt az átkelésre várakozók közt s a legnagyobb szorultságban kíségetett, mert leparancsolta a kocsikat a töltésről, legalább nem jártam úgy, mint az a muszka utazó, akit Mandsuországnak térképezése céljából küldtek ki, aztán minden felvételét belevesztette a folyóba. Otthon aztán fejből csinálta meg Mandsuországnak térképét. Ezt a mukdeni miszionáriusok beszélték, óva intvén engem is az átkelés veszélyeire.

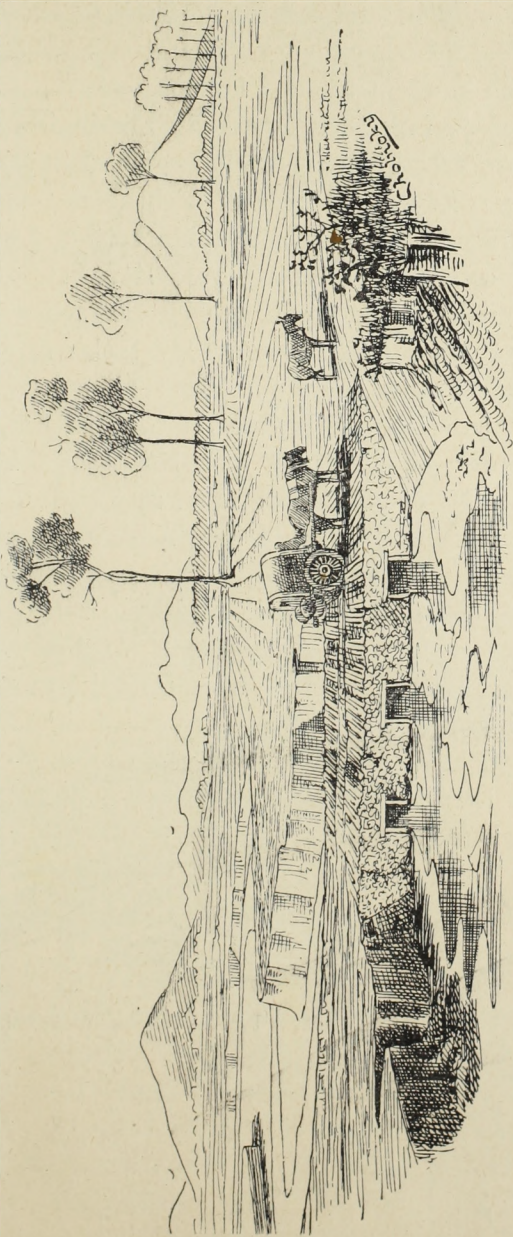
Meglepett, hogy a folyó milyen kicsiny. Pedig hatalmas nagy terület összes vize folyik itt le. Már az egyik miszionárius figyelmeztetett Mukdenben, hogy amikor ő innen észak-nyugatra járt, nem találta a Szira-muren nevű folyót, helyette majdnem egészen száraz árkon kelt át. Olyan kevés víz jön tehát le a nyugati hegyekből, hogy innen a Liau-ho alig kap táplálékot. Hogy a torkolatánál mégis annyi vize van, azt inkább a keleti lejtőkről jövő vizeknek, különösen a Hun-honak köszönheti.

Estére kelve, amint a holt medrekkel, homokbuczkákkal és árvíztől pusztított térségekkel telt lakatlan pusztaságon tévelyegtünk, nagy meglepetésemre egyszer csak nagy város utcájára fordultunk be a hepe-hupás, gidresgödrös pusztaságról. Szorosan egymás mellett következnek az üzletek, korcsmák, nagykereskedések, ahol egész udvarok vannak áruval telerakva, az utczákon szakadatlan sorban állnak a kocsik egymás hegyén, hátán. Kereskedelmé igen élénk lehet ennek a helynek, amelyet Hszin-min-thunnak neveznek, úgy látszik ebben a tekintetben erős versenytársa Mukdennek, amint már Richt-hofen is mondja.

Hszin-min-thunnból másnap (1897. november 30.-án)

reggel hózivataral indultunk el. Az utolsó hóesés, amit láttam, akkor volt, amikor a Lao-je-lingen keltem át (október 27.-én). Több, mint egy hónap mult el tehát azóta, hogy hó esett volna, pedig ugyan kegyetlen hideg volt! Folyton derült ké eget jegyeztem jegyzőkönyvembe. Délre azonban megszűnt ez a hóesés is, és másnap úgy eltűnt, hogy alig maradt nyoma, pedig nem olvadt, hanem valósággal elpárolgott, hisz a levegő csodálatosan száraz.

Hszin - min - thunn után egymást érik a falvak, házcsoportok az út mellett alig lehet valami

123. ábra. Vulkánok a Lian-ho síkságán, előtérben a kukoricaszárból épült hid. Eredeti rajz.

okosat cselekedni, folyton udvarok, házak állnak az országút szélén. Igaz, hogy nem is valami mulatságos az út: végtelen alföld mindenfelé, de a kultúra nem teljes, sokat szenved a vidék árvizektől, a falvakban mindenfelé dereglyék állnak készenlétben. Végre harmadnap dombok tűntek fel, szép magányos kúpok, amelyekről Richthofen könyve azt mondja, hogy vulkánok. Én nem tekinthettem meg őket közelebről, csak az országútról való látványt mutatom be olvasóimnak a 123. ábrán. A kép előterében kukoriczaszárból hevenyészett híd visz át egy széles árterű, szakadékban folyó patakon. Aztán elérkeztünk a hegyek közelébe. Az első igazi magas hegység, amely feltűnt, az I-vu-lü-san. Ez már, ha a hegyek csoportosítását tekintjük, nem tartozik Mandsuországhoz, hanem Észak-Csilihez, a mongol puszták szegélyhegységeihez. A hegy teljesen kopár s emiatt minden domborzatát, tagozatát gyönyörűen lehet látni (124. ábra). Mint a suhogó selyem ragyogó redői, habosan tagozott, tar sziklafallal esik le a magas hegyvidék a Liau-ho alföldjére, illetőleg arra a sajátságos lapos dombvidékre, ami inntől kezdve egészen San-hai-kuanig, ahol a nagy fal jó ki a tengerre, végig-végig szegélyezi a tengerpartot s a Liau-ho alföldjét, amelyről a következő fejezetben fogok szólni.

124. ábra. Részlet a I-vu-lü-san panorámájából. Eredeti rajz.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Mit művelnek a tenger hullámai?

Ivasóim bizonyosan mindannyian hallottak már arról az óriási erőről, amivel a tenger hullámai ostromolják a partokat. Pedig ha meggondoljuk, kissé különös dolog ám ez, mert amikor a víz hullámszik, akkor a vízrészecskék nem végeznek haladó mozgást. A rendes hullám, amelyik nem habzik, nem tarajzik, az a vízbe dobott fácskát nem mozdítja el a helyéből. A hullámhegy

sebesen tova nyargal, az úszó fadarabot egy kicsit meglobálja, aztán a helyén hagyja.

Tényleg nem is mozognak a hullámozó vízrészescekkék úgy, mint a folyóvíz, hanem egészen más, különös, szabályos és önmagába visszatérő útvonalon mozognak a cseppcekkék.

Hogyan fejthet ki tehát a hullámozás oly rengeteg erőt, hogy tonnás köveket vet ki helyéből, megrendül az egész sziklaszirt, ha egy-egy tetemesebb hullám hozzáütődik.

Ha a hullámozó víz cseppjeinek azt a nyugodt, szabályos, köralakú mozgását valami megakadályozza, akkor a szabályos mozgás helyett a meglódult vízcseppek nagy sebességgel pattannak vissza az akadályról, hatalmas ütést mérve arra.

Az osztrák Lloyd legszebb gőzöse, a «Trieste», ugyancsak küzködött a nyári monzunnal, amikor Bombayból Aden felé tartottunk visszautazás közben. A hullámok féloldalra jöttek s a hajó szép, méltóságteljes ingásokkal lebbent hullámhegyről hullámhegyre. A hajó orrán megtörő hullámok tetemes magasságra szökeltek s özönnel borították el a hajó elejét; a sós víz zuhatagként ömlött a fedélzetre és sisteregve folyt ismét le a mellvédő fal nyílásain.

Ennek a gyönyörű látványnak a szemléletébe merültem el Bednartz kapitány barátommal, aki régi hajós létere sem unta meg soha ezt a fenséges látványt. Úgy látszik a kormányos is elfeledte szemét a felszökő habtornyokon, kissé elengedte a kormányt s a hajó némileg oldalra fordult. Persze az ötezer tonnás (5 millió kilogrammos) hajótestnek idő kell arra, amíg a rendes, szabályos ingást felveszi, s ezzel engedve a hullámoknak, kikerüli azt a lökést, amit különben kapna. De ha a hajó hirtelen elfordul, akkor nem olyan irányú ingásban van, mint a hullámok kívánják s a legelső hullámhegy rettenetes erővel csapódik a hajó oldalának,

Így történt akkor is. Hatalmas rázkódást éreztünk, ágyúdőrejhez hasonló robajjal. A kapitány karomat megkapva, a kémény emelvényére rántott fel: ideje is volt, a hullám a következő perczben lesöpört volna a fedélzetről. A váratlanul beszökött hullám hatása rettenetes volt. A hátulsó fedélzet ponyváját állványaival együtt lekapta, az összes víz-felőli korlátokat eltörte, egy vízvezető csövet, amely lehetett kar vastagságú, az egyik hatalmas oszlop mellől elragadva, összegöbörgette, mint valami gumicsövet, elszakította s csak a csonkjait találtuk meg a másik fedélrész korlátjain fennakadva. Legszerencsétlenebbül jártak a papagályok. A matrózok, utasok stb. ugyanis nagyon szívesen visznek haza papagályokat emlékebe vagy eladni. Ezek a fedélzeten, a ponyvatartó gerendán függöttek. Legnagyobb részüket teljesen elsodorta a hullám, de az egyiknek fele ott maradt. A szép aranyos kalitkát a korláthoz vágta a hullám, a kalitka felső része s a papagály felső teste eltűnt, az alsó ott maradt a fedélzeten.

Ha egyetlenegy hullám ilyen rettenetes pusztítást képes véghez vinni, hogyan állna ellen a tenger haragjának a legszilárdabb sziklafal is, ha azt a hullámok évezreden át, meg nem szűnő erősséggel ostromolják?

Itt látjuk a jelen fejezet bekezdő képén azt a pompás látványt, amint a délnyugati monzun-szél a hullámokat nek ihajtja Colombo kikötőjének hullámtörőjéhez. Igaz, hogy Colombo, Ceylon szigetén nagyon ki van téve a szélnek, de hisz ez a sorsa majdnem minden nyílt partnak. Képzeltethetjük, hogy egy ilyen hullám, amely 30–40 m. magasra felszökkenik, milyen hatalmas ütést mér a hullámtörő kőkoczkáira. A közölt kép hű másolata egy vásárolt fényképnek, amelyet Colomboban lehet kapni. Magam is órákig elgyönyörködtem ebben a pompás látványban. Lassan, méltóságteljesen közeledik a hullám, föl sem tűnik, olyan széles a völgye a hullám-hegy magasságához

képest. A hullám-gáthoz közeledve, a hullám-hegy felmagasodik, tompa morajjal bukik alá, alapjaiban rázza meg a gátat s aztán mintha ágyúból lőtték volna ki, elementáris erővel szökik fel, hófehér habbá verődve.

Csakugyan, aki a tengeren utazik, azt fogja látni, hogy a magányos sziklaszigetek mind meredek, majdnem függélyes fallal határolódnak, s ezeken a hullámok folyton tarajozva, mint a pusztulás szellemei szökkelnek fel s ostromolják a sziklabérczet. Csak aki ladikkal közeledik ezekhez a meredek sziklafalakhoz, az vesz észre még valami mást is. Még nyugodt tengeren sem igen tudja ezeket a meredek sziklafalakat egészen megközelíteni, mert azt a tengerből alig kilátszó, sőt a tenger színével egészen egy magasságú sziklapárkány szegélyezi, néha nagy szélességben. Ez az alapzata a korábban idáig kinyuló sziklaszigetnek, de amiről a bérczet lerombolták a hullámok.

Ki ne hallott volna már kedves olvasóim közül arról, hogy miképpen pusztul Helgoland szigete, miképpen omladoznak meredek homokkő falai s ma már kis sziklaszirt az egész, holott évszázadokkal ezelőtt tetemes kiterjedésű volt. Az elpusztult sziget alapzata még most is megvan, s a nehéz hajók emiatt alig közelíthetik meg a sziget partjait. (125. ábra.)

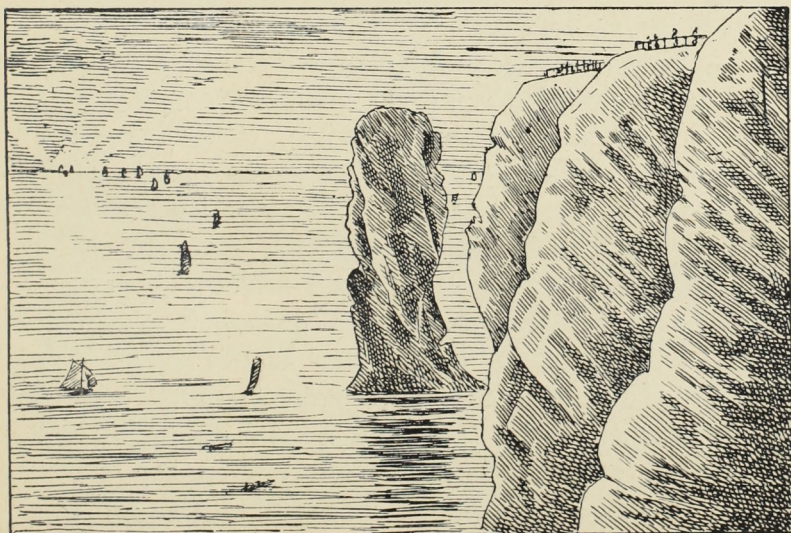
A tengernek ezt a működését *abrációnak* nevezik tudományos nyelven. Ha ilyen abráziót szenvedett terület a földkéregnek valamiféle mozgása miatt ismét szárazra kerül, tehát a tengerből kiemelkedik, akkor olyan síkság áll előttünk, amelynek felszínén alig van valami lazább, újabb képződésű földnem, hanem a legkülönbélebb, esetleg igen kemény szikla-félék vannak a síkság felszínén is.

Ha a természetvizsgáló valamely síkságon azt tapasztalja, hogy annak alsó talaja kemény szikla s a kőzet rétegei nem fekszenek vízszintesen, hanem ferdén, esetleg össze-vissza gyűrve, s mégis a gyűrt rétegek teteje hiány-

zik, azok egyenetlen síksággá vannak letarolva, azonnal a tenger hullámaira gyanakszik s ha egyéb tünetények is összevágznak, úgy az illető síkságot «abráziós plató» néven nevezi.

*

Amint elhagytuk a Liau-ho alluviális síkságát, azonnal ilyen sziklaplatóra értünk, amely a mai tenger színe felett mintegy 40—50 m. magasságban van.

125. ábra. Helgoland hullám-marta partjai.

Persze a patakok és folyók már mély völgyeket vagdaltak a összeszabdalták az eredetileg sík területet, de ami érintetlenül maradt, az típusa lehet az abráziót szenvedett területeknek.

A nyugati hegyek, amint azt már a 124. ábrán láttuk, meredeken, rögtönösen szűnnek meg. Előttük alacsony hátaik, széles, lapos dombok 10—15 km. széles sávval kerítik a hegyek lábait s ezek a dombok meredeken, rögtönösen végződnek a tenger partján. És ez egészen végig

megy, ameddig csak láthattam, Kvang-ning-hsziéntől a pekingi síkságig.

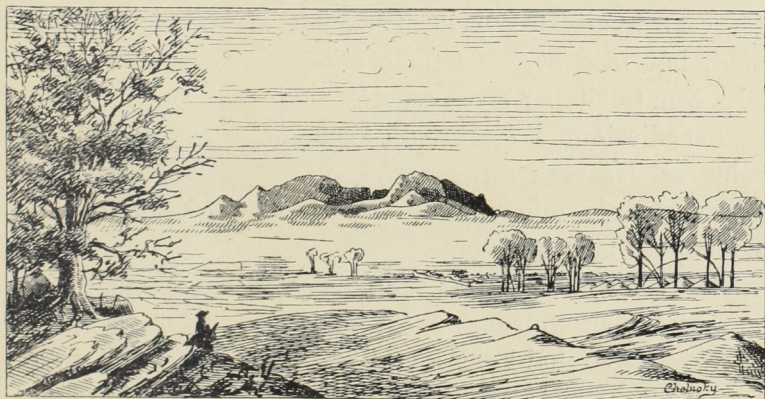
A tenger hullámai nem egyformán bántak el a különféle kőzetnemekkel. Némelyik kőzetféle egészen épen maradt, csak a rétegek folytatásai vannak lemarva. De a gránit, ez a legkeményebb és legtartósabb kőzetféle olyan lazává és porhanyóvá lett, hogy felszántják. A víz éppen olyan meredek falú szakadékokat váj bele, mint a löszbe. Pedig meredek falain világosan lehet látni, hogy a gránit a maga helyén áll, nem a víz hordta össze a gránit törmelékeit, hanem a síksággá letarolt gránit ellazult, elmállott igen nagy mélységig. Az idevaló gránit nagyszemű, vöröses, sokszor egészen sötétvörös színű. Hófehér kvarczerek hálózák be s ezek a szántóföldeken éppúgy, mint a szakadékok falain, szerte czikáznak, mutatva, hogy a gránit csakugyan eredeti helyén van.

Némely helyen azonban a gránit keményebb, nem engedett a tenger hullámainak s a tengerből valószínűleg mint szirt-sziget állott ki, amelyen bősziűt erővel törték meg a sós hullámok. Ennek gyönyörű példája a Sö-szan-san vagy Tizenháromhegy (126. ábra). Pompás látvány volt, amikor a hegyet először megpillantottam. A kép előtérén ferdén kibukkanó kemény kőzetrétegeket (gnejsz) lehet látni. Valamikor ezeknek a folytatása is megvolt, de azt a hullámok letarolták, ma síkság az egész magaslat. Közepűtt kis falu fekszik széles, homokos patak völgyben. A többi részletet a középtéren eltakarja az a vékony pára, ami a tenger felől húzódott be a mélyebb lapályokra. Hátnl azonban a Sö-szan-san csodálatos szirtjei látszanak a pára fölött lebegni, sötétén, komoran, csak a fényes napsugár aranyozza meg tar szirtjeit.

Mint valami hadvezér, akit soha háboruban le nem győztek, most elvénűlten, megtépetten várná a csendes pusztulást, de még így elvénűlten is: tekintete parancsoló, tiszteletet gerjesztő.

A komor sziklaszálakat csak a szántóföldeken átgázolva közelíthettem meg. A szántóvető ekevasa a tiszta, szétporlott, de helyén álló gránitot barázdálja fel. A szirtek meredek falai kemény, egészen ép gránitból valók, nincs rajtuk talpalatnyi növényzet sem, de minden él, minden szöglet kerekre, simára csiszolódott le, lehetetlen rájuk felkapaszkodni (127. ábra).

Később, tovább utazás közben arra a tapasztalatra jöttem, hogy az az általános letarolás, amely ilyen csunyán

126. ábra. A Sö-zsan-san (Tizenhárom-hegy) távolról. Eredeti rajz.

bánt a gránittal s a többi kőzettel, nem hagyta érintetlenül a vulkáni kőzetet sem. Egészen fiatalkorú vulkáni kőzetek szintén csak úgy le vannak gyalulva az elvonult tenger hullámaiktól, mint a legrégibb kőzetek.*

Rendkívül érdekes út volt ugyan ezen a platón, de mégis sajnáltam, sőt fájó szívvel tekintettem folyton a nyugati hegyekre, amelyek csodálatos változatossággal fogták el a látás határát. Szirtes, kopár oldalaikon a hegység minden

* Félek, kedves olvasóm, hogy unalmasnak fogja találni az ilyen megjegyzést. Nagyon fontos azonban tudnunk, hogy a vulkáni kitörések ezeken a vidékeken előbb voltak, mint a most leírt abrázió.

tagozatát, majdnem a belső szerkezetét föl lehetett ismerni s bár olyan közelieknek látszanak, a teljes ismeretlenség fátyola borítja őket. Ezek mögött a hegyek mögött van Észak-Khina legismeretlenebb területe.

Ma már nagyon sajnálom, hogy félre nem téve minden tekintetet, el nem hagytam az országot és neki nem indultam a hegyeknek.

Sejtettem már azonban, hogy a pénz dolgában szűkében leszek, ha még a Hoang-hot is látni akarom. Aztán meg rettenetes kemény hidegek jártak. Még az országúti vendéglők sem nyújtottak kellő védelmet az arktikus hidegek ellen, hát még a gyéren lakott hegyek közt, ahol esetleg falut sem találunk? Ilyen eshetőségekre nem volt fölszerelve az expedicióm s embereim bizonyára nem vállalkoztak volna rá. Ha csak megpendítettem az eszmét, készen volt a kétségbeesés, mindannyian, kivéve Csau-jöng katonámat, a faképnél hagytak volna.

1897. november 25.-én indultam el Mukdenből s december 6.-án voltunk a kis Sá-ho-szo helységben, ahol a Peking—San-hai-kuan-i vasút végződik. Ez a kis düledező városka nincs már messze San-hai-kuan-tól, ahol a khinai nagy fal elvégződik a tenger partján.

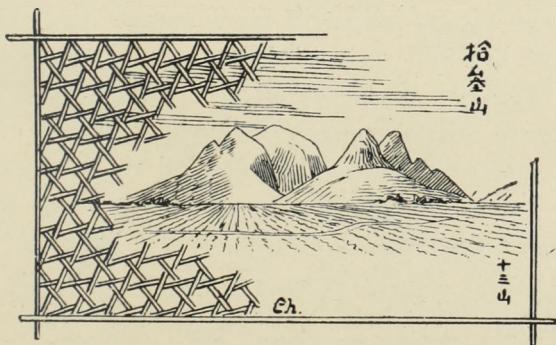
A vasút bevágásai az abráziós platót mélyen átszelik. A bevágásokat igen mélyre lehetett készíteni, bár tiszta gránitba vágták. De milyen ez a gránit! Tökéletesen el van mállva, csak a cikázó kvarczerek mutatják, hogy eredeti helyzetben van. Sőt, szégyenére a kövek királyának a gránitnak, nem is lehetett függélyes oldalú bevágásokat készíteni, hanem igen lankás lejtővel. Igazán különös látvány!

Az egész úton valami nagyobb esemény nem történt. Egyedül a Ta-ling-ho folyamon való átkeléskor fenyegetett bennünket komoly veszedelem. A folyó már be volt állva, de a jég még nagyon gyöngének látszott arra, hogy terhes

kocsit elbirjon. Meg is parancsoltam, hogy a kocsikról le kell rakni minden terhet, aztán a ládákat egyenkint kell átszállítani s a kocsik üresen fussanak keresztül. Ha így történik is baj, legalább nem veszik oda egyszerre minden.

Mialatt azonban magam a folyó vízmenyiségének meghatározása végett néhány mélységmérést próbáltam végrehajtani, a kocsisok megindultak és pedig mind a három, megterhelt kocsival, egymás után, egymás nyomában, gyors vágatással.

A hajam szála is az égnek meredt, amint láttam a kocsikat félig csúszva, félig gördülve rohanni keresztül a ro-

127. ábra. A Sö-szan-san szirtjének egy részlete.

pogó, repedező, zengő jégen. Segíteni már lehetetlen volt, kővé meredten álltam a part felett s néztem ezt a vakmerő kísérletet. Ha valamelyik ló elesik, vége van talán mind a három kocsinak jegyzeteimmal, gyűjteményeimmal együtt.

Szerencsésen átértek azonban a tulsó partra, ahol elnyelte őket az a vékony télies pára, ami a befagyott folyó völgyén ült. Siettem aztán utánuk s bezzeg volt dolga a bambusznak! Szolgám tisztos távolba menekülve nézte, amint a kocsisokat végig püföltem. Csak katonám segített szidni őket, mert ő is ellenezte a vakmerő kísérletet.

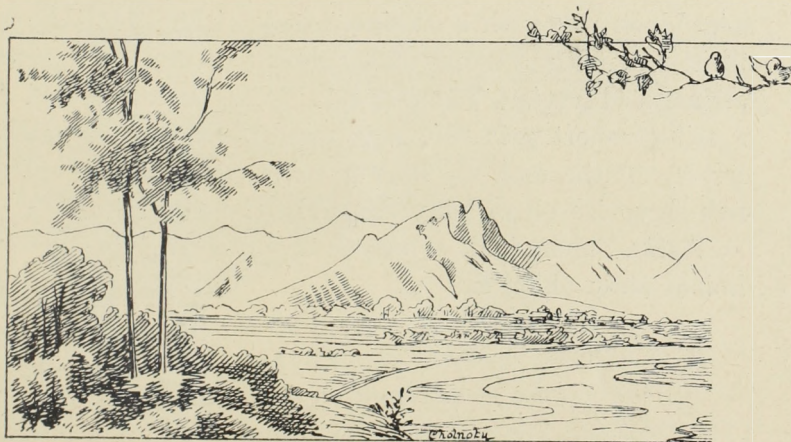
Katonámmal lassankint egész folyékonyan megtanul-

tunk beszélgetni. Ő tanult néhány magyar szót, amit tőlem hallott s néhány angol szót, amit szolgálammal való beszélgetésünk közben lesett el. Csodálatos zagyvalék volt! Más aligha értette volna meg! A fiú pénzt sohasem fogadott el, mindig azt mondta, hogy neki úgy sem kell pénz, megél anélkül is. Mikor azonban Kvang-ling-hszién közelébe értünk, az egyik faluban álltunk meg ebédelni s míg a déli pihenőt tartottuk, az alatt katonám bejött hozzám s arra kért, hogy adjak neki öt forintot, mert Kvang-ling-hsziénben lakik az anyja, öreg, törődött szegény asszony, akihez nem akar üres kézzel bemenni. Adtam neki némi pénzt, többet, mint remélt, azzal lecsapta a tálat, amit behozott, futott ki az ajtón, felkapott kis lovamra, amit különben is mindig ő használt s elvágtatott, csak úgy porzott utána az út. A város nagyon kiesett utunkból, nem látogathattam meg, de a fiúnak is ugyancsak igyekezni kellett, ha még világossal meg akart fordulni a városból ki, újra az országút mellett fekvő egyik kis faluba, amelyikben meg akartunk háltni. Hogy segítsen útfelvételemnek ő is, lerajzolta a város térképét. Behajtott a egy ív pakoló papirosnak a négy szélét, az így támadt éleket bekente tussal, ezzel meg volt a város négy fala, aztán berajzolta a kapukat, a ja-mönnt, vagy a városházát és a pagodákat. De nem elégedett meg ennyivel, hanem lerajzolta a hegyeket is egy levélpapirosra! Nem tudtam elképzelni, minek kell neki a czeruza? Czukorsüvegszerű hegyeket pingált, aztán azokra templomokat, mindenféle kanyargós szerpentinákat, s ha a papirosdarab hossza nem volt elegendő, derékszög alatt elfordította a másik oldalára s ott folytatta minden zavar nélkül a hegyek kontúrait. Úgy látszik, egész este vesződött vele, mert másnap reggel behozta nagy diadallal, hogy ezt is tegyem el úti jegyzeteim közé, meg is mutatta, hova ragasszam be, mert Kvang-ling-hszién az ő szülővárosa s az olyan valami gyönyörű szép, hogy már csak a világ közepe, Peking

lehet ennél szebb. Akkor még nem látta Pekinget, a világ közepét, később, amikor meglátta, azt mondta, hogy még annál is szebb Kvang-ling-hszién!

*

Reggel öt órakor indult a vonat Sá-ho-szo helységeből, kegyetlen hidegben. Külön kocsit kellett vennem, hogy minden holmim bele férjen, de legjobban aggódtam, amiatt hogy megvesz bennünket a hideg. Kellemes meglepeté-

128. ábra. Fu-ning-hszién vidéke. Eredeti rajz.

semre azonban katonám vett egy vasmedenczét 30 krért, azt tele rakta faszénnel, s még amellettt egy fél zsákkal tett be a kocsiba s így olyan kellemesen befűtötte a vagon, hogy semmi panaszom sem lehetett. Ugyanezen parázs mellett főzte meg szolgálóm a reggelimet, aminek elköltesére a főkalauzt is bekértem, aki szívesen jött, mert bizony ő csak délelőtt 9 óra tájban kaphatott enni San-hai-kuanban. A főkalauz európai, angol, aki sok újságot tudott mondani, hisz ez nap deczember 6.-át írtuk s én augusztus eleje óta nem hallottam hírt Európáról.

Gyorsan robogott a vonat a mállott gránit vörös színű bevágásaiban, majd keresztül a nagy falon, a rendetlenül tört résen át. Ekkor tűnt fel San-hai-kuan, vagy Lin-jü-hszién helység a sziklahegység lábánál. A hegyekről megmászhatatlan meredekségeken kanyarog le a csodálatos nagy fal, miután bámulatos hosszúságban kerítette be ezt az exotikus birodalmat.

Aztán hegyek közé fordul be a vasút, gyönyörű tájképek nyílnak meg jobbra-balra, különösen szép Fu-ning-hszién vidéke (128. ábra), ahol egészen meredek fallal végződnek a hegyek a síkságon, csak későbbi omlások lejtősitik némileg a kopár falak lábait. Künn a síkságon, annak zöld vetései közül egy-egy sziklacsoport mered ki, a sziklacsoport gránitból van, minden éle kerekre gömbölyítve, mintha csak ma hagyta volna oda a tenger, amelynek lágy vize olyan könnyörtelenül tud pusztítani.

Aztán elmaradnak a hegyek s a vasút kiér a végtelen khinai nagy alföldre.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Utazás Pekingtől a Hoang-hoig.

Igazán örültem, amikor ismét viszontlát-
tam Pekinget, ezt a minden tekintetben
rendkívül érdekes várost, amelyhez annyi
nagy történelmi emlék fűződik, hisz a
modern, új házak sarokkövei valami régi elpusztult műemlék
gyönyörűen faragott köveiből valók, s amellet a műemlé-
kek stilusa minden itthon megszokott stílustól teljesen elüt.

Bizonyos megnyugvással jöttem ekkor már a városba.
Ha nem is sokat, de mindenesetre végeztem már annyit,
hogy egészen hiába nem jöttem keletre. Fontos teendőm
volt azonban még hátra! A Hoang-ho folyót feltétlenül
meg kellett látogatnom, egész utazásomnak ez volt egyik
fő célja!

Igaz, hogy pénzem volt, de már nem sok, tudtam, hogy
nem lesz tovább elegendő, mint Kai-föng-fu városig, a

Hoang-ho mellett. Egyéb tőkéről kellett tehát gondoskodnom. Hanem hát ez nagy feladat! Bizonyos megnyugvással gondoltam azonban a pénzszerzés egyik egyszerű módjára, a kölcsönkérésre, vagy adósságcsinálásra, mert hisz D. úr és társai még csak 1000 dollárt küldtek, pedig alkuvásunk szerint ez már majdnem a havi díjakból kikerült s amellett még az utiköltségeim is hátra voltak, meg az az 500 khinai tél, amit B. úrnak kölcsönöztem Tien-pao-sanon. Számítottam tehát még mintegy 1000 dollárra, amit még D. úr — reményeim szerint — bizonyára megtoldandott némi honoráriummal. Ezekkel a szép reményekkel eltelve, a vendéglősnek Pekingben elutazásom előtt utalványt adtam, megmagyarázván a dolgot. Oly annyira világos volt előtte is ez a dolog, hogy minden szó nélkül elfogadta 270 dollár vendéglői tartozásom fejében a D. úrra szóló utalványt. Deczember 9.-től 24.-ig, tehát két hétig voltam Pekingben, de a vendéglői számlába benne voltak azok a bevásárlások is, amelyeket a következő utazásomra tennem kellett. De azonkívül szerencsém is volt. Egy amerikai bányatársaság kiküldöttje, Shokley úr arra kért, ha útközben széntelegekre vagy egyéb bányászatra érdemes dolgokra találnék, adjak neki róla részletes értesítést. Előlegképpen 100 khinai télt adott rendelkezésemre.

Pekingben azért kellett ennyi ideig maradnom, mert utazásomon készült fényképeimet kellett előhívnom, amit csakis éjjel tehettem, aztán meg leveleimet kellett bevarnom, amelyeket Sang-haiból küldtettem Pekingbe.

Végzetlen hálára kötelezett követünk, wahlborni Czikann Móricz báró, aki minden lehető megtett, hogy utamat elősegítse s szíves vendégszeretete feleltette velem az oly régen nélkülözött családi tűzhelyet. Szt. Karácsony estére is meghívott a karácsonyfa alá s örökre felejthetetlen lesz előttem ez a kellemes este,

Másnap reggel elutaztam. De hogy miképpen fog végzödni utam? arról fogalmam sem volt. Három kocsival indultam, mivel kis lovamat még Sá-ho-szo-ban el kellett adnom.

Khinában szerzett legjobb barátom Silvestri Hugó, akkor követségi attasé, ott volt elindulásom perczében. Biztatott, hogy ne aggódjam, ha valami baj lesz, csak telegrafáljak, minden lehető't meg fog tenni érdekemben. Ő tudta, hogy milyen vakmerő vállalatnak indulok neki: csak annyi pénzzel, hogy éppen az út feléig lesz elegendő! De hát a Hoang-hot látni akartam, ha nem tudom mibe kerül is! Majd csak kitolonczolnak valahogy az ország határára!

No de a kocsik végig düllöngéreztek végre Peking utczáin s ismét a falakon kívül lévén, felejtve volt minden: az édes természet ölen. Azon a nagy országúton haladtam, amely San-hszi magas földjének lábánál vezet, egyenesen délre, Kai-föng-fu felé.

Pekingtől délre éppen olyan homokos pusztaság van, mint tőle északra. Itt jön ki a hegyekből a Hun-ho, amely Tien-czin alatt egyesül a Pei-ho folyóval, amelyről már szóltam. A Hun-ho felett sok nyílású boltozatos hidon döcögtek át a kocsik, de effelett a híd felett építik már az új vasúti vashidat. Ott jártamkor ugyanis már majdnem készen volt a vasút Pao-ting-fuig, persze mindenütt az országút közelében jár, mert ott vannak a legnagyobb helységek.

Amint a Hun-ho vidéki homokos, kavicsos, rossz termő és gyéren lakott helyet elhagytuk, Liang-hsziang-hszién városkához értünk, amely mészkőből való sziklaplató lábánál fekszik. A sziklaplatóban a rétegek vízszintesen fekszenek, nem lehet megmondani, hogy volt-e itt olyan abrázió, mint amilyent az előbbi fejezetben ismerttettem. Később azonban meggyőződtem, hogy az alföldet nyugat

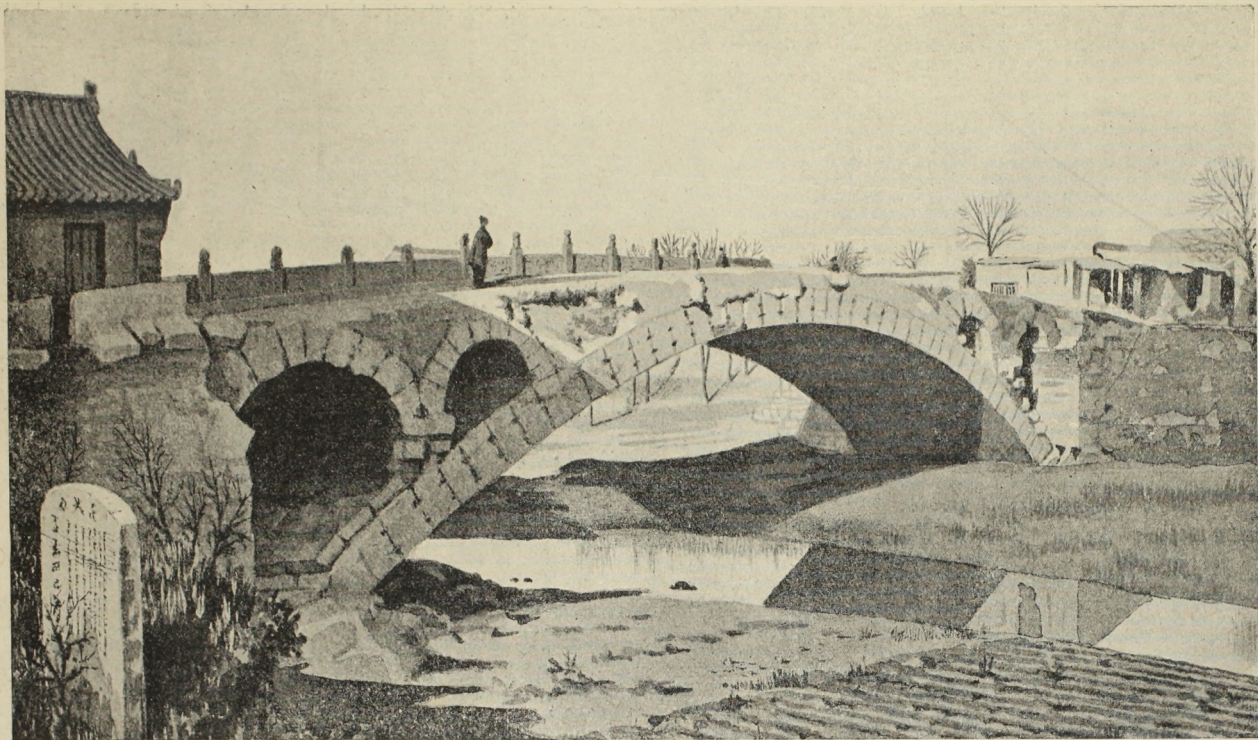
felől, közvetlen a hegyek lábai alatt végig-végig, egészen le a Huai hegységig, abráziós platók szegélyezik, meg olyan platók, amelyek egészen fiatalok, vízbeli képződményeknek látszanak. A tenger még nem is olyan nagyon régen (geológiai értelemben) itt járt tehát egészen a hegyek lábánál.

A Liang-hsziang-hszién mellett talált alacsony mészkő-plató után délre aztán lösszel borított terület következett. Ez a khinai nagy alföldnek kétségkívül a legtermékenyebb talajneme. Ahol lösz borítja a területet, ott van az igazi khinaias sűrű lakosság, ott van az igazi pompás földmivelés.

Egész utamon már most ez a háromféle tájkép változott: 1. az egyhangú abráziós platók, amelyeken akkor jár az út, ha nagyon közel jó a nyugati hegyekhez; 2. a lösszel borított területek, ahol nem jön le nagyobb folyó a hegyekből s végül 3. a nagyobb folyók melléke, amelyek igazi homokos, kavicsos pusztaságok.

Ehez a három jellemző vidékféléhez, még egy negyediket is csatolhatunk, amelyet azonban csak északon, Tien-czin vidékén, meg délen, a Jang-cze-kiang torkolatánál ismerek saját tapasztalataim után, de egyéb helyeken is bizonyos dolgok azonnal beigazolják következtetéseimet. Ez a negyedik talajnem a nagy folyók deltáinak az öve, amely delták adják a khinai nagy alföld legtekintélyesebb részét: közvetlenül a tenger partján, annak szegélyét. Minden jel arra mutat, hogy ezek a delta vidékek ott, ahol a Hoang-ho jár, gyéren lakottak, míg a Jang-cze-kiang deltája egyike a világ legsűrűbben lakott helyeinek.

Majd a következő fejezetben, amikor a Hoang-horól lesz szó, térképen is be fogom mutatni kedves olvasóimnak ezeket a dolgokat s ha ezt a pár sort nem unta meg valaki figyelemmel átolvasni, olyan dolgokat fog megtudni, amelyeknek mindenkit érdekelnie kell, ha csak nem akar egészen vak és süket lenni a természet iránt.

129. ábra. Csao-esou-tysiao, boltozatos kőhid. Eredeti rajz.

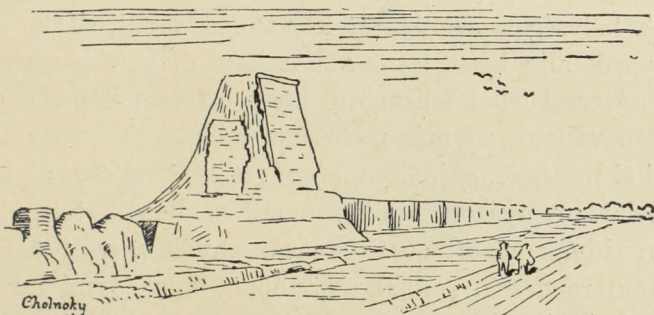
A nagy országút bizony meglehetősen rossz állapotban van, pedig hogy milyen pompás műút lehetett, azt itt-ott fennmaradt részletei igazolják. Hatalmas 1—2 m. hosszú kövekkel volt kikövezve, mintegy 10—15 m. szélességben. Ma aki csak teheti elkerüli ezeket a megmaradt részleteket, mert senki sem gondolja őket, a kövek egészen gömbölyűre koptak, egyik-másik besúlyedt, vagy hiányzik s így a kocsival rajta való járás minden torturánál pokolibb kinszenvedés. Éppen ilyen állapotban vannak a hidak burkolatai is, pedig ezek pompás építmények lehettek! A liang-hsziang-hsziéni híd után nem sokára a Sziao-jü-hidon, majd a Csou-csou-hidon vezet át az út, mindkettő inkább viadukta, ízléses mellvédő falakkal. Igen különös azonban az úgynevezett Csau-csou-tysiao* amit a 129. ábrán láthatnak olvasóim. A híd szerkezete is rendkívül érdekes, de erről most nem szólhatok.

Ma már azonban, mint mondtam, ezeket a hidakat senki sem gondolja, az út is legnagyobb részt elpusztult s a pusztta földön járnak a kocsik. Hol tengelyig súlyed a kerék a futóhomokba, hol meg a fagyott löszön, kegyetlen mély kerékvágásokon bukdácsol kocsi és ló. A löszös területeken az utak mélyen bevágódtak, valóságos szakadékokban visznek ott, ahol valami folyó völgye van közel. Csak ahol még nem vágódott be mélyen az út, az igazi lösz platókon, ott kellemes a járás, mert roppant széles helyet hagytak az útnak, nem igen tudták elrontani a kocsik. Az utak mellett bizonyos szabályos távolságokban magas tornyok állnak. Ezek valamikor az út védelmére szolgáltak (130. ábra), téglából épült a külső, négyszögletes alaprajzú faluk, belsejüket pedig sárga-földdel töltötték ki. Richthofen azt

* Az angolok a híd khinai nevét *kiao*-nak írták, mert nem tudták kiírni az első mássalhangzót másképen. Ha es betűt t és s egymásután való kiejtésével próbálhatjuk utánózni, úgy ezt a khinai hangot legjobban megközelítjük a ty és az s összevont kiejtésével.

mondja, hogy San-hszi tartomány igazi lösz területein, a folyók völgyeiben a szakadékokból gyakran meg-megmaradnak egészen különálló toronyszerű darabok, amiknek a tetejébe a nép nehezen megközelíthető váracsokat szokott építeni. A síkvidéki nép alighanem ezeket a lösz-tornyokat utánozta romlásnak indult, dűledező tornyaival.

Minden 10 khinai li, vagyis mintegy 5 km. távolságban utásházák vannak az út mellett (131. ábra), amelyekben katonai őrség lakik. Ezeknek volna kötelessége az utakat gondozni, de azonkívül, hogy a kocsik után maradt szemetet összegyűjtik — mert jó áron eladhatják — édes keveset

130. ábra. Utvédő tornyok a nagy országot mentén. Eredeti rajz.

tesznek az utak érdekében. Néha láttam kopott, piszkos alakokat, amint az úton valami ásófélével kapargált. De ezek a kocsiktól kéregetnek s amint a koci letűnt a láthatárról, azonnal leülnek az árokpartra pipázni. Amint azonban kocsit látnak, rögtön kapják az ásót, nagy buzgalommal kezdik megint döntögetni a mély kocsinyomokat, de csak azért, hogy a kocsitól joguk legyen kéregetni. Az őrházakban azonban a fegyveres katonaságnak az a fontos célja van, hogy az utakon csendőrszolgálatot teljesítsenek.

A nagy alföldnek azok a részei, amelyek lösszel vannak borítva, a világ legideálisabb országaihoz tartoznak. Min-

den talpalatnyi földet minucziózus gondossággal művelés alá fogtak, a legnagyobb rendben tartják. A búzát sem vetik hanyagul, mint minálunk, hanem szabályos, széles barázdákba ültetik, legalább így láttam északon. Délebbre azonban csak úgy boronálják, mint nálunk. A szántóföldeken egyáltalában nincsen fa, ezt a khinai nem tűri meg, mert helyet foglal, árnyékában a gabona silányabb lesz s aztán meg rendetlenséget is csinál a barázdák között, pedig azt telivér khinai földműves nem tűrheti!

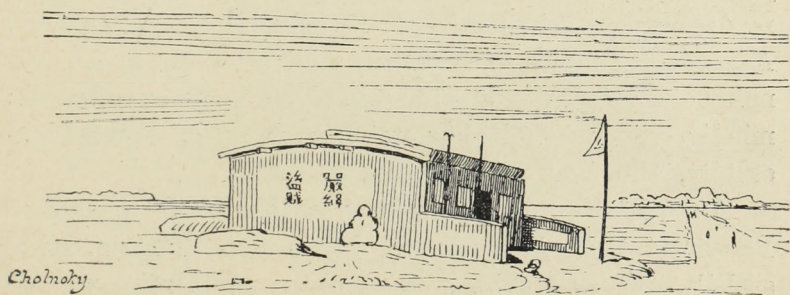
A délibáb aztán csalókan takarja el a fátlan mezőket s szigetekké varázsolja a rejtőző falvakat (l. jelen fejezet bekezdő képét).

A helységek azonban tele vannak fával! (132. ábra.) Messziről alig lehet látni a házakat, csak a pagonyszerű lombátorról lehet felismerni, hogy ott falu van. És olyan sűrűen vannak egymás mellett a falvak, hogy sehol sem látni el messzire. Sajnálom, hogy ezt a paradicsomi vidéket nem láttam nyáron, amikor a fák zöldelnek, télen lombtalan galyak között olyan siváran süvölt a szél! A falvak tiszták, rendesek, sokkal tisztábbak, mint a mi falvaink, aminek egyik főoka az, hogy itt nincsen marha-tenyésztés. Alig kell ugyanis a földnek valami csekély trágya s mégis kétszer is hoz az egy évben. A föld tápláló erejét pótolja a levegőből még ma is folytonosan hulló por! A levegő mindig poros, a Nap korongját barnás-sárga porfelhők homályosítják, sőt amint említettem, a porhullás gyakran a Pescili öbölben olyan erős, hogy a hajókat is ellepi. Mindazáltal megbecsülik ők azt a csekély trágyát is, amihez a lovak és különösen az emberek után jutnak, de ez olyan izléstelen tárgy, hogy bővebben nem foglalkozom vele.

A falvak azonban tiszták, a házak rendesek, a nép jó, a közbiztonság bámulatos jó lábon áll. A békeszerető khinaiak minden tumultustól tartózkodnak. Az európaiaknak is jobb hírük van itt s nem is volt bántódásom sehol.

Sőt akárhányszor megtörtént, hogy valamelyik faluban fáradtan ütem le a ház előtt a padra, a kapu mellé s a gazda azonnal kijött, bevezetett a lakásába, theával kínált meg s minden jelét adta vendégszeretetének. A gyerekeknek aztán adtam némi khinai czukorsüteményt s ezzel ki volt a számadás egyenlítve, nem fogadott el semmit tőlem.*

Mondhatom, hogy az a látvány, amikor az ember köröskörül lomberdőkbe burkolt apró falvakkal látja magát körülvéve s mindenütt rend és tisztaság, jólét: megirigyli ennek a becsületes, derék munkás népnek a helyzetét. Milyen boldog is ez az ország a mienkhez képest! Latifun-

131. ábra. Utásház és rendőrállomás a nagy országut mentén. Eredeti rajz.

diumok nincsenek, adót nem sokat fizetnek, azt is természetesen, aztán katonát alig kell tartaniok, nemzetiségi kérdés nincs, fináncz ismeretlen, s az az egyetlen elv, hogy «tiszteld atyádat és anyádat meg az öregeket» képes a legkomplikáltabb közigazgatást és igazságszolgáltatást valami sokkal jobbal pótolni.

Némi árnyék borul azonban erre a csodaszép képre, amint a nagyobb városok felé közeledünk. A nagy városok közellétét jelzik először is a nagy sírhelyek. Szabályosan ültetett cziprus fák kis ligetet árnyékolnak be s a haragos-

* Majdnem minden parasztházban láttam könyveket, esetleg egész kis könyvtárt.

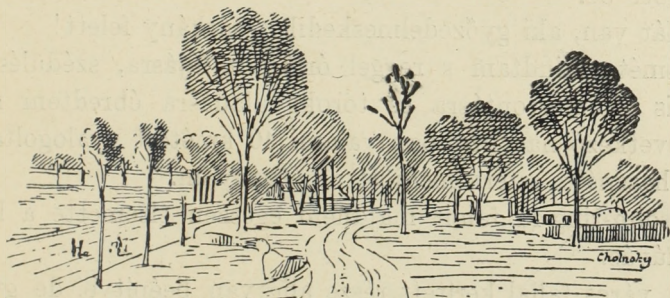
zöld lombok közepén emelkedik a kerek, kúp alakú sírhalom. De ezenkívül régi emlékkövek, ép vagy rombadőlt kőkapuk rég elfelejtett sírokat, emlékeket jelölnek, aztán feltűnnek a város falai. Homokos területen rendesen úgy befujja a homok a falakat, hogy alig lehet hozzájuk férni, löszvidéken pedig a fal is olyan színű, mintha csak valami lösz-szakadék széle volna. A városban az iparos nép lakik. Ezek közt már nagyobb a nyomor és a szenny, de azért mégis hasonlíthatatlanul kellemesebbek ezek a városok, mint a délvidékiek, amelyeknek szűk és bűzhödtt sikátorain tolong a nép. Ezeknek a városoknak az utczáin kocsival lehet járni, az utak szélét fasorok szegélyezik, a házak tisztábbak, rendesebbek, a nép békésebb, komolyabb és erkölcsösebb. A vendéglők úgy a városokban, mint a falvakban karavánok befogadására is alkalmasak, olyan nagy az udvaruk; mindig van megkülönböztetett, rendesen 3 szobás lakosztály, ahová az úri nép száll.

Az útközben ért nagyobb városok közül főlemlítem Pao-ting-fut, amely a legszebb löszterületen fekszik. Kissé szabálytalan az alakja, de nem olyan nagy, mint vártam volna. Különösen a falaktól bekerített tér nem nagy, az igaz, hogy a város lakosainak számát a falakon kívül épült külső városok tetemesen emelik.

Tőle délnyugatra rendkívül érdekes város Csönn-ting-fu. Szilveszter estéjén Hszin-lo-hszién helységben álltam meg éjszakára. Valamivel jobb szobát kaptam, amit jobban el lehetett zárni a csikorgó hideg éjszakán. Fűteni a szobát úgy itt, mint a többi helységekben csak úgy lehetett, hogy nagy vas-medenczében faszenet gyújtottunk meg s azt beállítottuk a szoba közepére. Persze azért téli kabátban, kalapban és flanel fel-czipőben kellett az asztal mellett ülni, ha nem akartam megfagyni. Egyetlen egyszer sem sikerült a szoba hőmérsékletét $+6^{\circ}$ C-nál magasabbra emelni. De hozzátörődtem ehhez is, azért jókedvűen és

élvezettel fogyasztottam el vacsorámat s nem törődtem vele, hogy éjjel a bajuszom odafagyott a vánkosomhoz, mosdóedényemben pedig reggelre fenéig fagyott a víz.

Hszin-lo-hsziénben azonban valamivel jobb volt a helyiség, a papirosfal fedett folyosóra nézett s így sikerült a szobát olyan melegre felfűtenem, persze nyílt szénparázzsal, hogy levethettem a téli kabátomat. Oh de jól esett egy kissé könnyebben mozogni! Éppen Szilveszter estéjén! Nagy lakomát rendezett szolgám s finom szivar füstkarikáit gyűrűzve, elméláztam, szép hazámra gondoltam, vajjon mit csinálnak az enyéim? Aztán bejött szolgám, megvetni

132. ábra. Falu végén ... Eredeti rajz.

az ágyamat. Ilyenkor diskurálni szoktunk. Arról beszélt, hogy milyen rettenetesek a sárkányok. Gúnyolódva kérdezgettem, hogy szokott-e a sárkány pipázni, meg theát inni? Megfenyegetett, hogy ne bántsam a sárkányt, mert nem jó azzal tréfálni! Sokáig elbeszélgettünk még, a napi fáradtság azonban ágyba parancsolt, s mint szoktam, azonnal elaludtam. Néhány óra múlva azonban arra ébredtem, hogy rettenetesen fáj a fejem, zúg a fülem. Körülnézve a szobában, megpillantottam a vasedényt, a még mindig izzó parázzsal. Azonnal arra gondoltam, hogy széngáz fejlődött az izzó szénből s ez mérgezett meg. Lázas képpé olvadt a gyengén világított szoba látványa, a parázs óriási nagyra látszott nőni, mintha valami sárkány izzó, tüzet

lehelő torka volna. Nem birtam mozdulni, egy hangot sem tudtam kiadni. Ismét elvesztettem eszméletemet s jó idő telhetett el, mire a szűrő fájdalom ismét eszméletre hozott. Karjaimat meg tudtam mozdítani, de fejemet képtelen voltam fölemelni. Széles, téglából épített ágyamra oda volt téve szépen himzett papucsom, — drága kezek himezték azt! — ez volt azt hiszem életmentőm. A papucsot sikerült a papiros ablakhoz hajítanom. Az kiszakadt s azonnal éreztem a metsző hideg éji levegőt betódulni a nyíláson. A tört résen át a kristálytiszta égboltról fényes csillag mosolygott be.

Hát van, aki győzedelmeskedik a sárkány felett!

Ismét elaludtam s reggel óriási fejfájásra, szédülésre, totális gyomorrontásra és torokgyulladásra ébredtem fel. A következő nap azonban valami 40 km-ért gyalogoltam s ez használt, estére megjött az étvágyam.

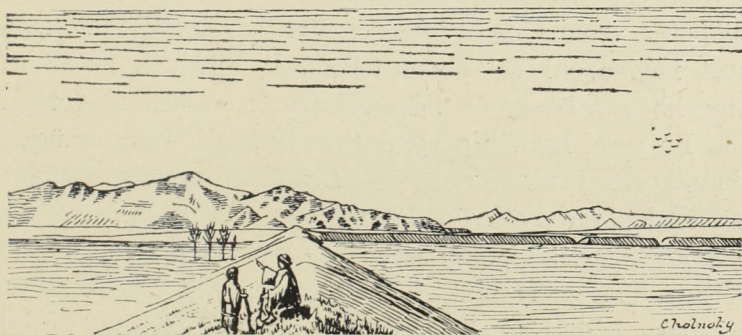
Csönn-ting-fu falait majdnem egészen eltemette a homokfűvás.

A város fallal kerített része alig van beépítve, de gyönyörű műemlékek tesznek róla tanuságot, hogy hajdan nagy fénye lehetett. Késő este volt ugyan, de azért elmentem a misszionáriusokhoz, nagyon csábított a büszkén emelkedő katolikus templomtorony. Nagyon szívesen láttak a jó lazaristák, ott tartottak vacsorára, jó erős borral kínáltak meg, ami használt a szengázmérgezés utókövetkezményei ellen. Gyönyörű helyük van, Kang-hszi császár egyik nyári lakát ajándékozta nekik, azt alakították át kedves, festőies misszióteleppé.

Másnap reggel útközben ismét betértem a misszionáriusokhoz s ekkor átvezettek a szomszéd buddhista kolostorba, amelynek gyönyörű szép temploma van. Véghetetlenül sajnálom, hogy ennek az igazán tiszta khinai stílusban épült templomnak a részleteit alaposabban nem tanulmányozhattam, de tudják kedves olvasóim, hogy sietnem kel-

lett, üldözött a szegénység. Valami 11 m. magas bronz buddha-szobor áll a templom-csoport egyik csarnokában. Ennek a csarnoknak az architektúrája ugyan khinai, de a belső díszítések teljesen indiaiak, a vallással együtt, amelynek sugallatára épült. Úgy látszik, hogy a misszionáriusok igen jó lábon állnak a buddhista barátokkal.

Csönn-ting-fu látnivalói között még meg kell emlékezni egy gyönyörű szép hindu-khinai stílusban épült pagodáról, amely helyes arányainál fogva egészen elüt a városban látható többi plump és banális pagodától.

133. ábra. San-hszi hegyei és a hegyek lábát környező platók.
Csau-van-csang sánczairól. Eredeti rajz.

Délre a várostól folyik a tekintélyes Hu-to-ho, ami ellen a várost magas, fákkal beültetett árvízgátak védelmezik. Az árvízgáttól délre homoksivatag következik, amelyen át majdnem fél napig tartott, amíg átvergődtünk, aztán megint löszös terület következett, ahol az a Csau-csou város fekszik, amelynek különös hídját már a 129. ábrán láttuk. A várost teméntelen rom és egész halmaz épülettörmelék környékezi, úgy látszik, hogy valami nagy csapás érte a város környékét, talán a Tai-ping lázadóknak az a kirándulása, amikor egész Tien-czinig eljutottak.

Ezután is váltakozik a futóhomokos terület a löszös területtel. Rendesen a lösszel borított területek hirtelen

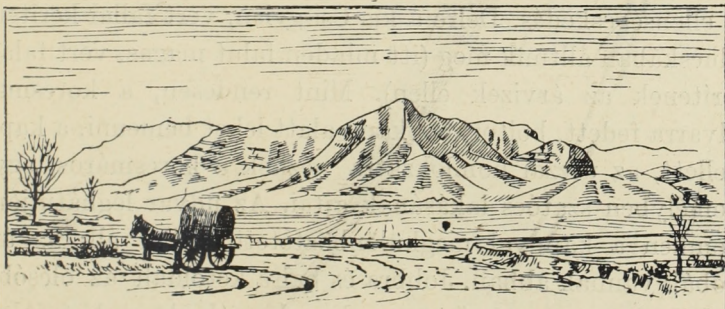
fallal vagy szakadékkal megszűnnek s alul a folyó árterén csodálatos nagy, futóhomokkal borított területen kell átküzködni a lovakkal. Sa-ho-hszién falai alatt, délre Sun-tő-futól hat kilométer széles ez a homokos ártér, ahol nem terem semmi, nincs talán egy szál fű sem, hanem mindent a csillogó, fakó-sárga, buczkákba verődött homok borít, amibe mélyen belesülyed a kocsikerék és susterogva szűri a küllők közt, hogy a lovak majd megszakadnak a vontatásban. Sa-ho-hszién vidékének térképét a 142. ábrán látjuk.

Sun-tő-fu vidékén visszatértünk a san-hszii magasság lábához s azonnal ismét megjelentek a sziklaterraszok, de most még azonkívül olyan terraszok, amelyek fiatalok rétegekből vannak, de nem látszanak tengeri eredetűeknek. Innentől kezdve a nyugati hegyeket is jól szemügyre lehetett venni, sokszor egészen közel vannak az országúthoz. Különösen gyönyörű látványt nyújtanak a hegyek és az előttük elterülő terraszok Kan-tan-hszién vidékéről, amit a 133. ábra vázlatán láthatunk. Óriási, földből készült, szabályos négyszög alakú sánczokra akadtam itt, törmeléknek nyoma sincs. A sánczok tetejéről vettem a képet, jól lehet látni közepén az egyenletes magasságú terraszokat, amelyek itt laza homokkőből vannak, s hátul a teljesen kopár hegyeket, amelyek mögött, vagyis inkább amelyeknek a tetején a búzatermő San-hszi tartomány terül el. A terraszok laza homokkő és kavicsrétegei nagyon hasonlítottak ahhoz a különös, össze-vissza rétegezett kavicsához, amit még Mandsuországból, a Ta-ku-san lábáról ismertünk meg s amit a 114. ábrán be is mutattam.

(Ha B. úr olvasná azt, amit itt leírok, bizonyosan azt mondaná, «hát aztán mi a csuda közünk van nekünk ehhez a kis különös kavicshoz? bánom is én, akármilyen kavicsrétegek is vannak Csau-vang-esang-csing-csung-csang, vagy ahogy hívják khinai város mellett!» De B. úr ezzel a meg-

jegyzesével is úgy járna, mint a szan-tao-koui terraszokkal: ezekből is sül még ki valami érdekes dolog!)

A nyugaton látszó hegyek ezután, minél délebbre megyünk, annál tisztábban, annál közelebből látszóttak. Egy helyen fel lehetett közöttük ismerni egy sajátságos, külön álló hegykúpot (134. ábra). A hegyek többi részén határozottan fel lehetett ismerni, hogy azok vastag, vízszintes rétegekből vannak, ezen a kúpon semmiféle rétegezést sem láthattam. S a róla lejöő patak kavicsai között csakugyan egészen fiatalkorú vulkáni kőzeteket találtam,

134. ábra. Különálló hegykúp a san-hszii magasságok peremén. Eredeti rajz.

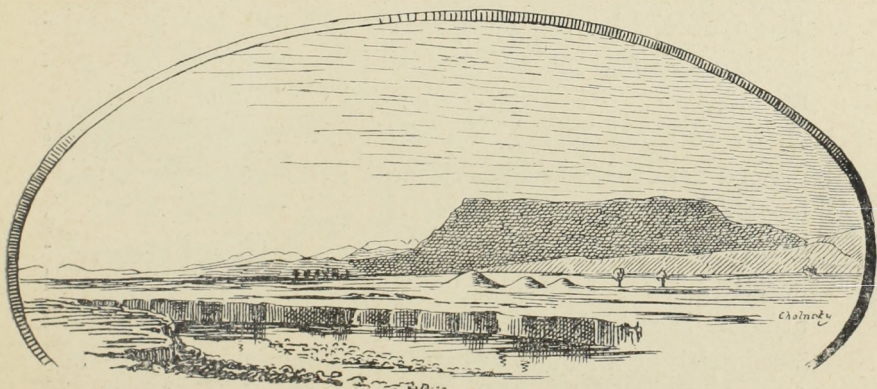
ami nagyon hasonlított ahhoz a fekete hólyagos bazalthoz, amit Mandsuországból ismertünk meg.

Egyszer aztán gyönyörű, kerek, lapos kúp tűnt fel (135. ábra), amelyen majdnem meg lehetett olvasni a rétegek számát, olyan világosan odalátszóttak az útra (nem mehettem oda, már alig volt pénzem). Mint egy nagy dobostorta: kerek, lapos, vízszintes rétegekből épülve. A kerek hegyen túl ellapultak a hegyek s határa beláthatatlan alföld vette kezdetét nyugat felé is: a Hoang-ho lapályára érkeztünk. Egészen ideges lettem arra a gondolatra, hogy íme itt vagyok hát a Hoang-ho közvetlen közelében. Így érkeztünk Vei-huái-fu nagy városba, éppen a platók, vagy terraszok egyik legdélibb nyúlványán.

Amikor a város utcáin végimentünk a kocsival, valamivel nyugtalanabb volt a nép, mint eddig szokott. Eddig a gúnyos jankoez' (idegen ördög) kiáltást is alig hallottam, itt a szekerek körül csődület támadt, de legnagyobb meglepetésemre egy vásárfelügyelő néhány szép szóval szétkergette a népet. Tehát rendőr is van Khinában.

Másnap már a Hoang-ho árvizeitől pusztított vidéken jártunk. A nép rendkívül ellenségesen kezdte magát viselni, minden falut el kellett a kertek alatt kerülnünk. Az előrehaladás is lassú volt a futóhomok-, vagy vizenyős, szikes területeken. Harmadnap délben végre tetőpontjára hágott az ellenségeskedés. Délre a kis Csi-gyien, vert fallal kerített falucskában álltunk meg (itt minden falut magas, vert falak kerítenek az árvizek ellen). Mint rendesen, a korcsmaudvarra fedett, boltozatos kapu alatt lehet bemenni, a kapu mellett, az utcai homlokzatra néznek a korcsmáros, egy-személyben szatócs lakásának ajtai. Az udvar leghátulján, szemben a kapuval megkülönböztetett épület áll: az úri szobák vannak abban. Jobbra és balra kétoldalt az olcsóbb szobák és a nagy evő-terem, konyha stb. kaptak fedelet. Szokás szerint a lovakat nem fogtuk ki, hanem csak a zab-lyát vették ki a lovak szájából s jászolt tettek eléjük. Magam a főépületbe vonultam, szolgám és katonám pedig az egyik szárnyépületben kezdtek az ebédfőzéshez. Alig hogy elhelyezkedtünk azonban, megtelt a korcsmaudvar. Eleinte csak kíváncsiak sompolyogtak be, a kocsikat nézegették, szobám papirfalain kandikáltak be, de hisz ehhez hozzá voltam szokva. De a tömeg aggodalmasan nőtt. Máskor legalább csendesen voltak s az ajtó nyitását lesték, hogy azon bekandikáljanak. Most zajongani, nevetgélni, vihánczolni kezdettek. Különösen egy hőrihorgas, pállott szájú, toprongyos, piszkos alak felmerészkedett a szobám ajtajához vezető lépcsőre és csöndesen kinyitotta az ajtót, aztán elbódult, mint valami behemót, s röhögve ugrott vissza.

Katonám csitította őket, mitsem használt, a tolakodás kezdett minden határon túl menni. Az ajtót elrekeszeltem. Akkor a papirosablakokat szaggatták be s azon bámultak be. Egyszer aztán a fenn tisztelt mamlasz benyomta az ajtót a vállaival s konfidens mosollyal állt meg a szoba közepén. Megfogtam a karjánál s egész nyugodtan pöndörítettem ki. Lekalimpált a lépcsőn, a többiek nyaka közé, de abban a perczen megint fenn volt. A tömeg künn ekkor már torka szakadtából üvöltött, szolgámat becsukták a konyhába, katonám kirentott ugyan, de csakhamar elnyom-

135. ábra. A san-hszii magasföld végződése a Hoang-ho lapályán. Eredeti rajz.

ták, nem tudott segítségemre jönni. Ekkor szakította be a hórihorgas az ajtót másodszor s rémulve láttam, hogy a kocsikat kezdik kifosztani, a kocsisok hiába védekeznek. Többet egy perczet sem lehetett késni. Fölkaptam geológuskalapácsomat, jó, hosszú nyelű, súlyos eszközt, veszélyes fegyver annak a kezében, akit nem véd más! — megcsóváltam a fejem felett, hogy szétzúzzam a pállott szájúnak a koponyáját, de elugrott s eszeveszetten rohant kifelé. Amint kirohantam, ész nélkül futott szét a tömeg, csak a távol állók dobtak felém néhány tégladarabot. Szerencsésen elértem az egyik kocsit, felugrottam rá s rávágtam

a lovakra. Azok úgyis meg voltak már vadulva, sebes vágatással indultak ki a kapun. A sarokkövön majdnem elfordultam, de hisz magam sem tudom, hogyan jutottam ki az utcára s rohantam dél felé, ki a déli kapun. Künn a mezőkön nem csendesítettem a sebes rohamot mindaddig, míg a falu egészen el nem maradt. Akkor megálltam s visszatekintettem. Az egyenes országúton vissza lehetett messze látni, sem üldözőm, sem a másik két koci nem jött. Mit csinálók, ha azokat agyonverték? Egyesegyedül ezen a homokpusztán, sehol egy jó barát, sehol, akihez segítségért fordulhatnék, senki, akit tökéletesen megértenék. Végre a falu kapuja előtt embercsoportot láttam megjelenni, a kocsik is jöttek, de lehet, hogy már üldözőim ülnek rajta.

Végre a két koci külön vált és lassú trappban ügetett felém s nem sokára felismertem hű katonámat, aki sipkáját lengette felém (ezt tőlem tanulta). Valósággal megölelt, határtalan öröm látszott az arcán, amikor hozzám érkezett. Elmondták aztán, hogy a másik két koci azonnal utánam iramodott, de megszorultak a kapuban s emiatt a csőcselék nem tudott utánam jönni, hanem a kerítéseken át a szomszéd udvarokba kezdtek átugrálni, de nem érhettek utol. A falu előljárója is megjelent ez alatt és kikérdezte a szolgát, szétkergette a tömeget s ő maga segítette kiszabadítani a kocsikat, sőt sürgette embereimet, hogy siessenek utánam, hogy az úton valami bajom ne essék.

Estére a Hoang-ho gátjai alatt tértünk pihenőre, jelentéktelen kis házcsoport mellett. Itt is támadt csődület, de békésen eloszlottak, amikor szolgám elmondta, hogy kik vagyunk.

Másnap (1898. januárius 14.-én) reggelre csunyan beborult az ég, hideg északi szél támadt s némi hó hullott. Ez volt az a nagy nap, amelyen átkeltünk a Hoang-ho folyón. A folyóról a következő fejezet fog részletesen szólni,

most csak azokat az eseményeket írom le, amelyek olyan csodálatos szerencsével bonyolódtak le.

Korán reggel indultunk, hogy elérjük a 10 km. távolságban levő révet (136. ábra), mielőtt a komp átindulna. Reggel 9 órakor indult a komp s bár az északi szél tetemesen segített bennünket, mégis délután 4 órára birtunk csak átvergődni a déli partra, olyan sebesen folyik a víz. Aztán futóhomokon koczogtunk, azaz sísteregtünk tovább, lakatlan pusztaságon át. Csodálatos folyam ez! Más folyó

136. ábra. A Hoang-ho révje. Eredeti rajz.

közelségét dús népesség, üde zöltség, buja tenyészet hirdeti: ennek az országa kihalt homokpuszta, élettelen sivatag. Talán magával hozta a sivatag egy részét, amelyen keresztül jött?

Nagyon későn értünk Kai-föng-fu elé, a kapu már be volt csukva, kénytelenek voltunk a falakon kívül a külváros egyik kurtakorcsmájában megszállni. Más khinai városoknak rendesen nagyobb a külvárosa, mint az, ami a falakon belül van, Kai-föng-fu külvárosa néhány rongyos ház, ahol a szegényebb vásárosok, utasok hálnak meg.

Kai-föng-fu alatt az első éjjel nem aludtam valami jól, aggasztott a jövő, amely soha sötétebb színekben nem állt előttem. Este azt a hírt hozta szolgám, hogy a városban a nép nagyon fel van bőszülve az európaiak ellen, mert állítólag a németek San-tung tartományt elfoglalták. Amikor Pekingből megindultam, még szó sem volt a németek khinai operációiról, roppantul meglepett a dolog s ha csakugyan elfoglalták a németek ezt a tartományt, úgy nekem nincs menekülésem. 5—600 kilométerre minden tengerparttól, ha a háború kitört az európaiak és khinaiak közt, úgy nem marad más hátra, mint menekülnöm a hegyek közé, ahova nehezen jutnak el a háborús hírek s valahol más úton jutni ki a khinai területről. De pénz nélkül! Ez lehetetlen!

Akármilyen ellenséges is a nép, nekem mégis be kell mennem a városba, hogy a mandarinnal beszéljek s tőle valami úton-módon pénzt csikarjak ki. Kai-föng-fuban van ugyan táviró, de Sang-haiból ugyan hiába kérnék! amint még Pekingben meggyőződtem, a sang-haii konzulra nem számíthatok.

Másnap reggel megindultam be a városba, azon a nagy kapun, amit a következő fejezet czimképének felső sarkán látunk. A kapu alatt az örök feltartották kocsiimat s útlevelet kértek. Útlevelem előtt tisztelettel hajoltak ugyan meg, de az örök addig nem akartak beereszteni, amíg a kapu őrzésével megbízott hivatalnok meg nem érkezett. Meg kellett tehát a kapu alatt állnom. Ebből csődület támadt. Kiváncsiak állták körül a kocsit, látták, hogy különös idegen ül abban, de azt még nem tudták, hogy európai vagyok, hisz a városban 20 év óta nem fordult meg európai. De aztán kisült, hogy micsoda madár az a csúnya, szürkekaputos, kékszemű, sápadt alak, aki olyan csodás nyugalommal ül kocsijának ernyője alatt.

A nép kezdett szitkokat szórni felém, egyik-másik ököllel fenyegetett. Erre aztán megijedtek a kapu-örök és

beküldtek a városba, sőt még két fegyveres őr fel is ült kocsimra, úgy mentünk sebes vágatásban befelé. Ez kellett csak a népnek! Ordítva, sivalkodva rohant utánam a folyton növekedő tömeg. A vendéglők kaput zártak előttünk, féltek, hogy a tömeg szétdönti a fogadót. Kénytelenek voltunk a városháza elé hajtani. Szolgám leugrott és rohant be a prefektushoz rögtöni segítségért, kezében tartva a császári útlevelet, amely a mandarinokat felelőssé teszi életemért. Az óriási zshivajra persze a mandarinok amúgy is kijöttek az udvarra és így nem soká tartott, amíg szolgám benn járt. De ez az idő elég volt arra, hogy kocsimról leszakítsák a ponyvát, engem leköpdössenek s aztán kezdtek a kocsiból kirángatni. A két alabárddal fölfegyverkezett kapuórt a falhoz szorították, katonám kétségbeesetten dulakodott a khinai utczasöpredék néhány díszpéldányával. Nyugalmamat most sem vesztettem el és csak kalapácsom nyelével osztogattam útlegeket, hogy legalább rövid időre feltartsam a csőcseléket. Az volt a szerencsém, hogy köröskörül vett a nép, különben agyondobáltak volna kövekkel.

Végre — nekem egy órának tetszett, — kijött a prefektus és harsány hangon csendre intette a népet. De csak kocsim körül tágítottak, az egész nagy tér a városház előtt tömve volt emberekkel. Sajnálom, hogy nem álltunk még egy percczel tovább, már nyultam a fényképező gépemért, de ekkor a városházán volt hajduk utat törtek a tömegben s mi sebesen megindultunk. Lóháton futott előttünk egy magasabb rangú rendőrtiszt és az egyik vendéglő udvarát felnyitatta. Berobogtunk, utánunk a tömeg, de a hajduk bezárták a kaput és betámasztották. Mi volt azonban ez a tömegnek? Az ajtó pár percz mulva recsegett, a kőkerítésen ordító alakok kezdtek megjelenni, a tégladarabok pedig záporként hullottak az udvarra.

Szolgám kétségbeesve tördelte kezét s álruháról kezdett

gondoskodni, hogy végső esetben valahol a kerítéseken át elmenekülhessünk. Katonám künn verekedett a kapunál, kapott is már a fejére egy tégladarabot, de vastag prémes süvegje megvédelmezte.

A helyzet igazán kétségbeejtő volt, mert a hajdúk kezdték álláspontjukat feladni és a félszerekbe menekültek. Ha a tömeg beront az udvarra, egy darabig megvéd revolverem és ökleim, de aztán könnyörtelenül martalékul esem a felbőszült csőcseléknek.

A végsőre elkészülten torlaszoltam el a belső szoba ajtaját: drágán fogom adni az életemet!

Egyszerre azonban más zaj ütötte meg a fületem. Harsány hangú vezényszó, fegyvercsörgés! A kerítésről az alakok gyorsan eltűntek, majd a kapu megnyílt és 300 szuronyos, puskás khinai katona vonult be az udvarra.

Hát ilyen is van?

A hadnagy azonnal tisztelgett nálam, én pedig hálás szívvvel köszöntem meg neki azt a gyorsaságot, amivel mentésemre siettek. Legfőbb ideje volt, mert a kövek közt már tüzes szalmacsóvák is repültek az épület felé. A szuronyok láttára persze a tömeg eltisztult a kapu alól, de nem oszlott el. Egész nap hallottam a csőcselék zaját az utcán, néha-néha egy-egy csetepaté hangjával váltakozva. A katonák az udvaron sátort ütöttek s egész nap és egész éjjel őrizték féltett tetemeimet.

Nemsokára eljöttek a város legfőbb hivatalnokai, vigasztalni, bátorítani és megengesztelni, hogy az ő békés városukban ilyen skandalum történt. Ezek aztán elmondták a san-tungi eseményeket a maguk valóságában, de amely a nép közé túlzottan híresztelődött el. Tudjuk, hogy ekkortájban történt, hogy Kiao-csouban két német misszionáriust megöltek s a német császár a mandarinok fejeit s a város területének bérbeadását követelte elégtétel gyanánt.

A német császár erélyes fellépése alighanem nagy segít-

ségemre volt, mert a mandarinok szörnyen féltették az életemet. Az egyik előkelő mandarin a társalgást azonnal azzal is kezdte, hogy van-e Ausztria-Magyarországnak nagy hadihajója? Szolgám látta a «Panther» és a «Franz Joseph» nevű nagy hadihajókat Csi-fu előtt, no hisz mesélt aztán ezekről! Magam sem hittem volna, hogy ilyen fantáziája van egy egyszerű pinczérnek. Bizony másképp állnánk az európai koncertben, ha olyan flottánk volna, mint ahogy azt az én kedves szolgám lefestette. Kis ravasz szemével amellet hamisakat pislantott felém, úgy viselte magát, mint igazi diplomata, ide is teszem az arczképét, megérdemli, ügyesen intézte el ezt a komplikált zürzavart, aminek minden részletét pontosan ismerte (137. ábra).

Az urakat theával és szivarral kínáltam meg, többek közt osztrák virginia-szivarokkal, amiket

Pekingben kaptam Rosthorn követségi titkártól. Ilyent még nem láttak, volt is kelete, mindegyik egész zsebbel vitt el belőle. Végre sikerült is őket egészen megnyernem s az ünnepélyes látogatásból az lett, hogy hárman a legelőkelőbbek közül nálam maradtak reggelire.

Igazán mondhatom, hogy jól mulattam velük (odakinn meg-meg ujjult a zaj és a «feszítsd meg») finom, művelt ur embereknek bizonyultak, akik európaiat még nem láttak s ennél fogva naiv kíváncsiságuk mulatságos volt. Reggeli

137. ábra. Pekingi szolgám.
Eredeti fénykép.

után ugyan ünnepélyesen búcsut vettünk egymástól, de soha egy percze sem hagytak magamra, hol az egyik, hol a másik volt nálam. Egyszer aztán a tartomány kormányzójának kiküldötte jött, kellemes külsejű, jó modorú fiatal ember. Ez ismét elkérte útlevelemet s annak figyelmes áttekintése után értésemre adta, hogy ezentúl hadnagy vezetése alatt egy csapat katona fog kísérni, hogy ne legyen bántódásom, mert a nép mindenfelé nagyon ellenséges. Ezt örömmel is, meg aggodalommal is vettem tudomásul, mert utczai skandalumok ugyan így nem érhettek, de szabadságomnak is vége van; ha nem is nyílt, de bizonyára mindenféle fufanggal kötött menetben kell ezután haladnom.

Felkért ezután a tisztt, hogy holnap hajnalra legyek készen, mert indulunk.

Hja! de nem úgy van ám! Nekem okvetlen telegrafálnom kell Sang-haiba pénzért, mert az enyém elfogyott. Mire arra válasz jön, az eltart négy napig. Azalatt meg-nézem a várost és a környékét.

Az én tisztelt barátom erre a kijelentésemre hirtelen leült arra a székre, amivel korábban kínáltam. Nem tudott szólni, csak mosolygott és amellet kétségbeesett arcot csinált, gondolta magában: «Hogy a sárkány vitt volna el, te fertelmes idegen ördög, — de ne a mi tartományunk határain belül!» Hangosan azonban azt mondta, hogy a nép nagyon ellenséges, el nem hagyhatom a vendéglőt. A vidéken nincs semmi nézni való, a Hoang-ho régi elágazásából nem lehet semmit sem látni, régen elhordták a régi töltéseket már az újakhoz (ez így is van valóban), a város körül nincs más, csak kegyetlen homok, amiben nem terem semmi. Induljak csak neki holnap reggel jókor, hajnalhasadtával, amikor még nincsen nép az utcákon, különben nem állhat jót semmiért stb. stb. stb. ismert khinai szóvirágokkal tele.

De ha nincs pénzem!

Felugrott és elszaladt. Fél óra mulva ismét ott volt, markában 150 tél, azaz körülbelül 200 forint értékű ezüsttel. Nyugtát sem kívánt, csak arra kért, hogy táviróval küldjem Czun-ji-kung bankár czimére.

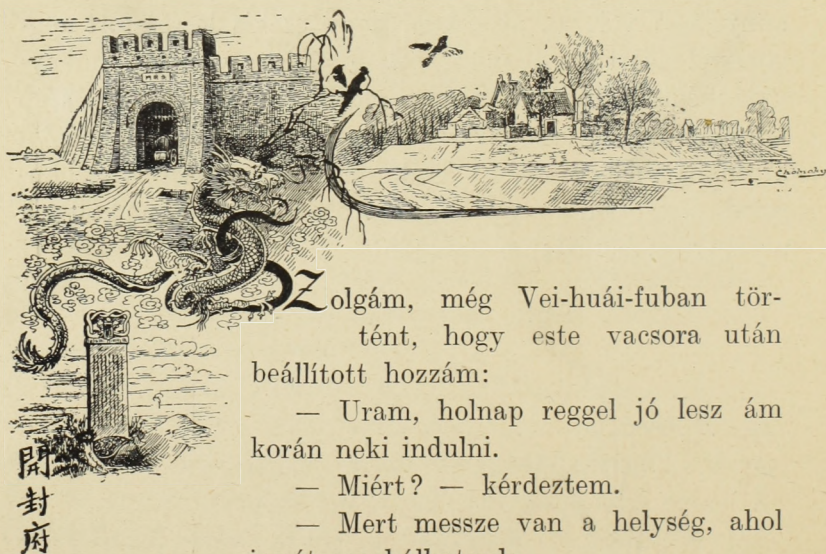
Mentve voltam!

Ezzel tehát eljutok Han-kouba s onnan már nincsen messze Sang-hai! Gőzösök járnak a Jang-cze-kiangon!

Másnap hajnalban csakugyan el is indultunk, de már annyi nép volt az utczákon, hogy csakis leeresztett függönnyel elzárt kocsiban mehettem végig a városon. Amennyit mégis ki tudtam venni a függöny résein át, hogy szép templomok s európaiasan berendezett, nagy kéményű arzenális mellett mentünk el, mignem egyszer visszhangozva döngött a kocsi a kapu boltozata alatt s künn voltunk a végtelen, határtalan alföldön!

TIZENHATODIK FEJEZET.

A Hoang-ho.

— Zolgám, még Vei-huái-fuban történt, hogy este vacsora után beállított hozzám:

— Uram, holnap reggel jó lesz ám korán neki indulni.

— Miért? — kérdeztem.

— Mert messze van a helység, ahol ismét meghálhatunk.

— Hogyan, hisz eddig minden lépten-nyomon volt falu, ahol megszállhattunk volna, minden faluban majd lehúztak bennünket a kocsiról a vendéglősök: hát holnap is majd megszállunk valami faluban.

— Nincs (No got)!

— Hogy-hogy nincs?

— Igen sok a homok!

— És csakugyan! A Hoang-ho közeledtét rettenetes homokszivatarag adja hírül, ez az ő feltétlen birodalma, ahonnan nem sikerült öt évezredek kulturájának kiszorítani. Hiába

minden kísérlet a homok megkötésére: újabb árvíz és megint mindennek vége van!

Messze benn, Ázsia szívében, a Khinai Birodalom Kuku-nor nevű tartományában ered ez a folyam-szörnyeteg, még nagyon kevésbé ismert helyen. A folyó hossza nem is olyan tetemes, hisz a Duna hossza Donaueschingentől a Fekete-tengerig 2806 km. a Hoang-ho csak felével hosszabb, mintegy 3860 km. forrásától egészen a mai torkolatáig. Felső folyásában Kuku-nor tartomány ismeretlen bércei közt,* aztán Kan-szu löszlepte vidékein át a sivatagnak veszi útját, ahol teménytelen vizet veszít, ami elszivárog, eltűnik a homokban. Kuku-khoto város vidékén fordul ismét délnek, hogy visszatérjen azoknak a hegyeknek a lábához, amelyeknek távol, nyugati folytatásai között fakadtak első forrásai.

Amint ezekhez a kelet-nyugati irányú hegyekhez ér, sarkon fordul keletnek és sellőkön, kataraktákon át siet az alföld felé. Ezek a kelet-nyugati hegyek szétágaznak itt, úgy látszik, mint a legyező szárnyai: egy részük észak-keletnek látszik fordulni, más részük lefelé fordul dél-keletnek s így az alföldnek hosszan benyuló, folyton szűkülő kiágazása támad, amelyet a Hoang-ho keresett fel, hogy azon át az alföldre jusson.

Itt a folyó, úgy látszik, igen régi időkben, talán még az emberiség életének hajnalkorában nagyon közel érte a tengert, talán mindjárt ott, ahol kilép a mai alföldre. Hisz a tenger nem régen hagyhatta el akkor a hegyek lábát; nyomait most is ott látjuk azokon a szikla-teraszokon,

* A Hoang-ho forrásait egy *pöndit* fedezte föl. Pönditnek nevezik azokat a benszüllött tibeti eredetű hindu alattvalókat, akiket az angolok a Himalaján túl fekvő területek kikutatására küldenek ki. Megtanítják őket, hogy miképpen kell a sextanssal, meg az aneroidával dolgozni s térképet rajzolni. Persze kereskedőnek álcázva, titokban teljesítik feladatukat s hogy a tibetiek véletlenül rá ne jöjjenek a turpisságra, amit a szegény pöndit bánnak meg, még a nevüket is titokban tartják, amikor eredményeiket nyilvánosságra bocsátják.

amelyekkel az előbbi fejezetben untattam kedves olvasómat* s amelyekkel ismét találkozni fogunk a Huai-hegység északi és déli oldalán.

De a folyam akkor talán még több homokot és iszapot hozott mint ma, pedig ma is elsőrangú ebben a tekintetben. Ezzel a sok hordalékkal aztán feltöltötte a tengert, amely valószínűleg akkor sem volt mélyebb, mint a Pecsili-öböl, vagy a Belső-Hoang-hai, San-tungtól északra, a mai nap. Ennek a tengeröbölnek a legnagyobb mélysége nem haladja túl a 40 métert, de közepesen alig több 20 méternél. Ha nagyobb vitorlás-hajó elsüllyedne benne, bizony mindenütt kilátszanának az árbócjai!

Ilyen lehetett az a tenger is, ami nyugatról övezte San-tungot, mint szigetet. — Még egy fontos tényező azonban nagyon elősegítette a tenger feltöltődését. Ez az a porhullás, amely korábban kezdődött, mint a Hoang-ho egyáltalában létezett volna. Kétségtelen, hogy a por nemcsak a szárazföldre, hanem a tengerbe is hullott és segítette a folyók feltöltő munkáját.

De a Hoang-ho nem elégedett meg azzal, hogy csak betemesse a tengert! Sokkal több és nehezebb hordaléka van, hogysen ennyivel megelégedhetett volna. Óriási törmelék-kúp alakjában rakta azt rá a tengerből alig kiemelkedő delta tetejére. Ma már a síkság Kai-föng-fu körül mintegy 130 méternyire van a tenger mai színe felett.

Mielőtt láttam volna a Hoang-hot, azt hittem, hogy az alföldön lassan tova kanyargó, lomha folyású folyamat fogok találni, mint amilyen a mi Tiszánk. Annál jobban meglepett aztán az az eszeveszett sebesség, amivel a folyam medrében hömpölyög. De azonnal megértjük ezt a nagy

* Kérem kedves olvasómat, most kísérje figyelemmel a 138. ábrán bemutatott térkép-vázlatot, amely az itt mondandók illusztrálására szolgál. A térkép mellé oda rajzoltam Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye határait, hogy mértékünk legyen a területek összehasonlítására. A hegyvidékeket csak keresztül vonalkáztam, azoknak a szerkezetére most nincsen szükségünk.

sebességet, ha kissé összehasonlítjuk a folyó lejtését más folyókéval. Ez alatt a «lejtés» vagy «esés» alatt értsük azt a számot, amely megmutatja, hogy egy kilométer hosszúságban mennyivel van magassabban a folyó vize a kilométer hosszúságnak elején, mint annak végén.

Kai-föng-fu tengerfeletti magassága mintegy 130 m.; Fritsche pontos mérései szerint Czi-ho helység 37 méterre

138. ábra. A kínai nagy alföld vázlatos térképe. Eredeti rajz.

van a tenger színe felett. A kettő közötti magasságkülönbség 93 méter, míg a két helység között a folyó hosszúsága 340 km. Így tehát 1 km. hosszúságra 0·276 méter magasságkülönbség jut. Ez óriási nagy, ami azonnal kitűnik, ha más folyamokkal összehasonlítjuk, például:

a Tisza esése Tokaj és Szolnok közt . .	0·0284 m. km.-ként	
a Tisza esése Szeged és a Duna közt . .	0·0182 «	«
a Duna esése Esztergom és Mohács közt	0·0700 «	«
a Po esése Cavanellánál	0·050 «	«
a Nilus esése Kairónál.	0·144 «	«
a Hoang-ho es. Kai-föng-fu és Czi-ho közt	0·276 «	«

Majdnem tizszer olyan nagy az esése tehát, mint a Tiszáé Tokaj és Szolnok közt.

Nem is eredeti lejtőn fut le, hanem azon az országokat elborító törmelékkúpon, amibe felhalmozta azt a teménytelen homokot és iszapot, amit a lösszel borított területeken szedett össze. Ha alaposan megtekintjük a 138. ábrát, azonnal látjuk, hogy a folyók mind sugarasan folynak szét arról a helyről, ahol a Hoang-ho az alföldre lép. Egészen a Hoang-ho gátjainak a lábánál eredő patakok sem keresnek utat a nagy folyamba, hanem egyenesen futnak le a törmelékkúpon. Sőt ha a Hoang-ho áttöri a gátakat, és kiönt, azonnal lefolyik a törmelékkúpról, valamelyik sugarasan szertefutó folyó medrét használva fel. Így történt az 1887-ben is, amint a térképen is látjuk, amikor a folyam árville a Sá-ho medrét használta fel.

De nem először esett ez meg ekkor. Tudjuk a Jü-kung leírásai szerint, hogy Kr. e. mintegy 2500 évvel a folyó végig folyt észak felé a terraszok lábánál s valahol Tien-czin vidékén folyt a tengerbe.

Sokszor változtatta még aztán a medrét! Hol északnak, hol délnek vette útját, San-tung hegyeitől majd északra, majd délre ömlött a tengerbe. Az a terület, amelyen megjárta mocskos vizét, magában foglalja úgyszólván az

egész khinai nagy alföldet, Peking síkságától egészen a Huai-ho völgyéig.

Ha ugyanis a törmelékkúp déli szárnya túlerősödött, akkor a folyó északnak fordul stb. s minden ilyen helyváltoztatása az emberiség történelmének legrettenetesebb katasztrófái közé tartozik. Utoljára 1852-ben változtatta meg irányát. Addig dél-keletnek folyt, hatalmas magas töltések közt, torkolatánál élénk forgalmat és kereskedelmet találtak a követség tagjai, akik a Nagy-csatornán Peking felé igyekeztek. Áttörte aztán a folyam Kai-föng-fu alatt, Lung-mönn-kou mellett a gátjait, elöntötte az egész területet a folyamtól északra s ki tudja, hány millió ember életébe került ez? Még 1868-ban sem volt rendes medre, csak úgy kóválygott szerte a lapályon, árkok, patakok medreit használva föl. Az 1887.-i gátszakadás alkalmával 1.942,400 hektár teljesen elpusztult, 3.107,850 hektár pedig sokat szenvedett, az elveszettek száma ismeretlen, azt pedig meg sem lehet becsülni, hogy hányan vesztették el mindünket ebben a katasztrófában!

1884-ben hét gátszakadást, 1885-ben kilenczet és 1886-ban öt gátszakadást jegyeztek fel, amelyeket azonban sikerült ismét eltönni.

Ennyi árvíz persze rengeteg sok hordalékot hoz ki az ártérre s azt még mai nap is hatalmasan tölti föl. Kai-föng-futól délre annak a folyónak a vidékén, amelyet az 1887. évi gátszakadás alkalmával kitóduló folyamvíz használt föl medrének, találtam egy régi kis templomot, amely félig a földbe van temetve. Olyan egyenes síkság van köröskörül, mint az asztaldeszka s a templom az ajtó derekáig a földben áll (139. ábra).

Korábban is láttam már régi síremlékeket, amelyek félig a földbe vannak temetve, pedig köröskörül egészen vízszintes a síkság, ameddig a szem ellát.

A legérdekesebb bizonyítéka a terület gyors feltöltő-

désének azonban Kai-föng-fu helyzete. A város mély gödörben fekszik, a mandarin állítása szerint a régi falak tetejébe újat kellett emelni, mert a régi falnak már a koronájáig ért a külső felszín. Minden kis eső vízzel lepi el a várost, amit igen nehéz eltávolítani. Persze a falak árvízgátakul szolgálnak s mint ilyenek nem engedik a városba bejönni az árvizet iszapjával, homokjával együtt. Ha azonban most elöntené, megtelne a város a házak tetejéig nem-

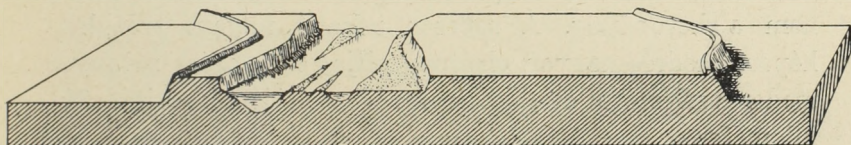
139. ábra. Földbe temetett templom a Hoang-ho árterén. Eredeti rajz.

csak vízzel, hanem iszappal is és alighanem eltűnnék a föld színéről az egész sok százezer lakosú város. Ez volna talán a legborzasztóbb árvízkatasztrófa az emberiség történetében.

A folyót már ősidők óta, néhány ezer év óta árvízgátak közé fogták. Óriási gátak ezek, alig hiszem, hogy párjuk volna még valahol a világon. Ahol a folyón átkeltem, ott az a következőleg fest (140. ábra):

Észak felől jöttem, mint tudják kedves olvasóim, s a szikes. kopár lapályon már messziről feltűntek a 13·7 m.

magas gátak, amiket semmi fű sem védelmez s a szivárgó vizek, meg az eső ugyancsak hatalmas pusztítást vittek véghez rajta. Nagy nehezen megmászva a gátakat, azt hittem, hogy most a folyóra fogok kilátást nyerni. Az ám! Valósággal megrémültem a látványtól! A gátak a folyó felől csak $2\frac{1}{2}$ m. magasak! A folyam tehát a gátak közötti tért 11·2 m. magasságra töltötte fel! Az északi és déli gát egymástól ott, ahol átkeltem a folyamon, mintegy 11 kilométer távolságra van! A folyó maga ezen a helyen $2\frac{1}{2}$ kilométer széles, a többi területet a gátak közt feltöltötte a folyó iszappal és homokkal majdnem a gátak koronájáig. A 140. ábra nyújt kellő képet erről a borzasztó állapotról.

140. ábra. A Hoang-ho keresztmetszete Kai-föng-fu mellett. Mérték a hosszúságokra körülbelül: 1:147,000, a magasságokra: 1:3000.

Ottjártamkor a folyó körülbelül közepes vízállásban lehetett s a folyóvíz színe 3·7 méterrel van magasabban, mint a külső, mentesített terület.

Gondolhatja kedves olvasóm, ha itt a folyam áttörné a gátjait, milyen óriási pusztításokat vinne véghez s hogy többet nem térne vissza ebbe a régi, magasan fenn függő medrébe, hanem utat keresne másfelé, arra felé, amerre a legmeredekebb a térszín lejtése, tehát arra, amerre legrovidebb úton lejut saját óriási törmelékkúpjáról. Legrovidebb pedig a törmelékkúp abban az irányban, amerre legrégibb ideje, hogy nem járt a folyam.

Európában is ismerünk ilyen magasra feltöltődött folyókat. Ott van például az Adige Lombardiában, amelynek kis víz-színe helyenkint 5 méterrel van magasabban a külső mentesített térszínénél. Néhány mellékfolyója még rosszabb

helyzetben van, mert még medrük feneke is magasabb a külső, mentesített terület színénél. Japánban, Oszaka vidékén néhány erősebb patak jön le a hegyekből a partot szegélyező sígságra. Ezek úgy feltöltötték árvízgátak közé fogott medrüket, hogy a vasút nem hídon vezet át rajtuk, hanem alagútát furtak a magas gátak és feltöltött ártér alatt. Calabriában is láttam ilyent.

Dehát ezek csak olyan jókora patak-félék a Hoang-ho-hoz képest. A Hoang-ho 20 év alatt 4—5 méterrel töltötte fel új medrét, amit 1852 óta használ.* Pedig a folyó méretei tetemesek: amint tudjuk, a gátak eredetileg 13—14 m. magasak s egymástól 11 km. távolságban vannak, de a gátak közötti tért a folyam feltöltötte a gátaknak majdnem a koronájáig. A sebesen rohanó folyam tulajdonképeni medrét nagyon elzátonyosítja, s az egész zátonyos meder szélessége ott, ahol a réven átjárnak rajta, $2\frac{1}{2}$ kilométer.

Persze ezt a feltöltődött árteret felszántották, sőt részben be is építették, templomokat emeltek mesterséges töltésekre. Valószínűleg így lehetett ez korábban is, és az épületek, kerítések stb. csak segítettek megfogni a homokot és iszapot, amit az árvíz hozott magával. Hiszen a víz homok- és iszaptartalma rengeteg! P. G. Van Schermbeck és A. Visser észleletei szerint ha a folyó vizéből kimerítünk 1000 liter vizet, abban 3—4, sőt majdnem 6 kilogramm iszap fog az edény fenekére leülepedni. A Rajna iszaptartalma 1000 liter vízben (1 köbméterben) legfeljebb 1174 gramm, azaz csak valamivel több, mint egy kilogramm, de néha csak 10 gramm köbméterenkint. Kingsmill ugyancsak megmérte a Hoang-ho iszaptartalmát s ő is 2—4 kgr. iszapot, homokot talált 1000 liter vízben.

Ennyi homokot, iszapot a folyó képtelen a tengerig

* F. v. Salverda: „Memorandum rel. to the improvement of the Hoang-ho.” The Hague 1891.

elszállítani. Lerakja, leejti a gátjai közt, vagy ha azoknak gyöngye védelmét keresztül szakította, akkor előnti a környéket s ott ülepedik le a vízből a homok és az iszap.

Kétségtelen, hogy a folyam el fogja hagyni ezt a medrét is, amit a mai árvízgátak fognak közre Kai-föng-fu mellett. Hisz az árvíznek már alig van helye a gátak közt! Pláne a déli gátak előtt! A homokot ott a szél buczkákba, barkhánokba halmozta, azok ellepik a feltöltött árteret *magasabban, mint a gát koronája!* Ellepték ezek a homok-hegyek a gátakat is úgy, hogy helyenkint lehetetlen felismerni az eredeti helyzetet, vagy állapotot. A buczkák közt lankás út visz fel a gátra, aztán anélkül, hogy ismét lefelé menne, a folyó felett levő terrasza érnék, amit azonban szintén lehetetlen felismerni a teménytelen futóhomok miatt. Közvetlen a gátak lábainál pocsolyák, vagy sókivirágzással fedett horpadások sora húzódik, de ezeken túl futóhomok takar el mindent, valóságos sivatagjellege van a vidéknek.

A folyó felett a feltöltődés szakadékos partjain szépen ki lehet venni a homoknak és az iszapnak a rétegezését. Mintegy 30—50 cm. vastagok ezek a rétegek, közöttük mindig 2—3 cm. vastag növényi korhadékokból álló fekete réteg látható. Biztos jele ez annak, hogy mennyivel szokta egy-egy árvíz a talajt feltölteni: minden homok-réteg egy árvizet, s minden növény-réteg egy hosszabb, rövidebb ideig tartó olyan korszakot jelent, amely alatt az árteret nem lepte el a víz.

De nemcsak a gátak között, a feltöltött ártéren ilyen rétegezett a talaj, hanem a gátakon kívül, amerre a folyó csak valaha járt, mindenütt ilyen rétegezett az, bizonyítva, hogy a folyó töltötte fel a környéket is.

A mellékelt térkép tanulmányozása érdekes dologra vezet. A Hoang-ho alsó folyása és egyéb folyók között lényeges különbség van. Míg más folyók még a lapályon is magukba gyűjtik a síkságra másfelől jutott vizeket, árko-

kat: addig a Hoang-ho, amint kilép a hegyek közül, többé mellékfolyót, de még csak egy hitvány árkot sem vesz fel, egészen a san-tungi hegyek lábáig, ahol már a folyam deltáján jár s amellett elfogja az utat a hegyekről jövő patakok elől. Nemhogy gyűjtőmedre volna a lapály vizeinek, hanem valóságos vízvásztó, tökéletesen elválasztja a Vei-ho vizeit a Huai-ho adózóitól. Sőt a Huai-ho mellékfolyói is azonnal meglátszik, hogy valami különös, szokatlan térszínen futnak át, mert anélkül, hogy egyes fontosabb gyűjtőerekké egyesülnének, egyenkint, minden mellékpatak nélkül s külön-külön futnak a Huai-ho felé.

Az az esőcsöpp, amely a Hoang-ho árvíz-gátjainak a külső oldalán gördül le, nem folyik a folyamba, hanem a töltés lába alól egészen más felé veszi útját s dél felé a Huai-ho révén jut a tengerbe.

De nemcsak vízrajzi, hanem úgy látszik az állatok és növények elterjedésére nézve is határvonal a Hoang-ho. Igy pl. a Jang-cze-kiang deltáján ismert kagyló- és csigaféléket csakis a folyótól délre találtam meg, északra más jellege van a folyóvizek puhatestű állatvilágának. Sőt még az emberek közt is különbség van. A folyótól északra a komolyabb, morálisabb észak-khinaiak laknak, akiknek a kulturáján és építészeten nagyon meglátszik a San-hszi és Sen-hszi tartományok lösz-vidékeinek őseredeti, különös kulturája. A folyótól délre a nép egészen más jellegű: a lösz-lakásokra emlékeztető építés helyett a bambusz-kultúra kezdődik, de valami sajátságos idegenszerű dolgokkal, amelyek ezt a népfajt egészen elkülönítik az igazi dél-khinaiaktól, vagy a Jang-cze-kiang völgyének lakosaitól.

A Hoang-ho azonban csakis addig szolgál ilyen választó vonal gyanánt, amíg folyásán lefelé el nem éri a Nagycsatornát, amely a Jang-cze-kiangot a Vei-hoval köti össze. Ez a csatorna ugyanis úgy látszik, hogy éppen a delták határán húzódik, majd aztán azt a mélyedést kereste fel,

ami San-tung félsziget hegyeinek nyugati lábánál aképpen képződött, hogy a rettenetes folyam törmelékkúpja nyugatról körülfogta. Czau-csou-fu vidékén ugyanis néhány sziget-hegy, talán nagyobb összefüggő magaslat, megakadályozta azt, hogy a folyam valaha egyenesen neki fusson San-tung hegyeinek, hanem mindig észak-keletre, vagy dél-keletre talált lefolyást. Törmelékkúpja is rövidebb, tehát erre s valósággal körülzárja azt a hosszas lapályt, amely San-tung hegyeinek nyugati lábánál húzódik.

Amint Kingsmill leírja, San-tungtól északra úgy, mint délre sok feltöltött és elhagyott folyammedret lehet látni, mind hajdani, óriási munka árán gátakkal körülvett Hoangho. Ahol a Nagy-csatorna a régi és új folyammedret átszeli, ott rendkívül elhanyagolt állapotban van minden, szomoruság a vidék tekintete!

Méltán kérdezheti kedves olvasóm, hogy hát van-e remény arra nézve, hogy akár azon a módon, amint a khinaiak csinálják, akár pedig valami más módon sikerülni fog-e valaha a folyót rendes mederbe kényszeríteni s úgy szabályozni, hogy ne veszélyeztesse többet a vidéket?

Bizony rettenetes, ha elgondoljuk, de ki kell mondanom, hogy alig van rá remény, hogy valaha a folyamot tökéletesen szabályozni lehessen. Amint már említettem, a Hoangho tökéletesen hasonlít valami vad hegyi patakhhoz. Meredek lejtőjű völgyén sebesen, apró zuhatagokon, sellőkön át rohan a kis hegyi patak, útközben teménytelen vízmosás torkollik völgyébe. Ha zápor ömlik a hegyvidékre, a leomlott víztömeget ezek a vízmosások, nagy esésű patak-völgyek gyorsan hozzák le a fővölgybe, azzal a temérdek homokkal, kavicssal, görgeteggel együtt, amit útközben elragadtak a vad vizek. Amint a hegyi patak szűk völgye azonban kiér a síkságra, ott persze a víz nem folyik olyan gyorsan, mint a völgyszakadéokban s nem bírja tovább hürözni a kavicsot, homokot, nem bírja tovább görgetni

a leszakított sziklatuskókat, felhalmozza azokat a völgy kijárata előtt az úgynevezett «törmelékkúp» alakjában. Persze a patak a saját törmelékén rendetlen, szerteágazó mederben folyik le s lehetetlenné teszi azt, hogy a törmelékkúpon kultúra fejlődhessek ki.*

Az ilyen hegyi patakot szabályozni meglehetősen nagy feladat. Az eljárás a következő. A hegyekben, ahol a vad-vizek összegyűlnek, a talajt meg kell kötni gyepesítéssel, mert így a záporvíz nem tud annyi törmeléket felszedni. Aztán a vízmosásokba keresztgátakat szokás építeni fából vagy kőből, esetleg csak vesszőfonásból, hogy azok a rohanó vizet feltartsák, megállapodásra bírják s így kényszerítsék, hogy a magukkal hozott törmeléket a gátak mögött már lerakják s ne hordják le az alföldre. A patak fővölgyében szintén ilyen nagy keresztgátakat, úgynevezett «völgyzáró»-kat szokás építeni, ezek is arra szolgálnak, hogy a patak vizét fenntartsák. A törmelékkúpon aztán gátak közé kell szorítani a patak medrét, hogy ki ne önthessen s hogy folyása olyan sebes maradjon, hogy a mégis magával hozott törmeléket levigye egészen a tóba, vagy tengerbe, esetleg a főfolyóba, ha annak nem árt.

Igen szép, sőt csodálatos ilyen hegyi-patak szabályozást láthatunk a Dráva felső völgyeiben, aztán az Adige (vagy Etsch), meg a Po néhány mellékpatakjának vízgyűjtő területén s végül a Rhône néhány mellékfolyójának felső folyásain. Óriási anyagi áldozatokba, rengeteg kitarító munkába került ezeket az apró patakokat is annyira javítani, hogy ártalmas voltak némileg elenyészett.

De mit csináljunk olyan folyamszörnyetekkel, mint a Hoang-ho?

* Igen szép ilyen törmelékkupot lehet látni Visegrád előtt, illetőleg Visegrád falu javarészből erre a törmelékkupra épült. A gőzhajóról igen szépen lehet látni a lankás lejtőjű, szabályos nagy kupot, amelyen a patak rendetlen mederben folyik a Dunába.

Valami rakoncátlan gyerek tűzzel és fegyverrel kezében mondhatatlan veszedelmes a környezetére nézve. De milyen óriási veszedelem volna az, ha ennek a felfegyverzett, rakoncátlan gyermeknek annyi testi ereje volna, mint a felnőtt férfinak?

A Hoang-ho a hegyi patakok, vagy torrensek minden jellemvonását magán viseli. Hirtelen árad és apad, néhány nap alatt 4—5 méterrel emelkedik a víz színe s ugyanannyi idő alatt megint alá száll. Esése a felső völgyeiben olyan nagy, hogy a folyó majdnem egész hosszában hajózhatatlan. Hordaléka, homok és iszapmennyisége, amit magával hoz a magasföldről, minden fogalmat felülmúl s ha aztán kiér az alföldre, ezt a rengeteg homokot és kavicsot csodálatos nagyságú törmelékkúp alakjában halmozza fel, amelyen szerte-szét ágazó irányokban, nagy sebességgel rohan az oceán felé.

A Hoang-hot is úgy kellene tehát szabályozni, mint valami hegyi patakot. Be kellene erdősíteni az egész vízgyűjtő területét, különösen a lösz-vidékeket. Aztán a vadvizeket, vízmosásokat, hegyi patakokat mind szabályozni kellene s végül a törmelékkúpon a folyó medrét olyan szűk és magas gátak közé kellene fogni, hogy az árvizeknek elég nagy sebessége legyen a hozott hordalékot egészen a tengerig szállítani.

Az elsőtől az utolsóig lehetetlen.

Ne higyük, hogy van valami elrejtett módszer, amivel majd egyszer előáll valami nagy zseni és szabályozni fogja ezt a szörnyfolyamot. Ilyen módszer nincs. Javítani lehet valamelyest a helyzetet, elejét lehet venni sok nagy katasztrófának, de tökéletesen, vagy csak jól is szabályozni a lehetetlenségek közé tartozik, ami felülmúlja az ember erejét. A folyam a gátak közti teret mindig igen gyorsan fel fogja tölteni, a gátak emelése hiú kísérlet, amely ideig-óráig elodázza a veszedelmet, hogy annál nagyobb legyen az, ha bekövetkezik.

Utazók, mérnökök, szakértők stb. stb. adtak ugyan már számtalan tervet a folyó szabályozására nézve s mindegyik igyekezett kimutatni, hogy mennyire lehetséges az: de ezek a tervezetek — ha javítanának is valamit a mai helyzeten, — gyökeres orvoslást nem rejthetnek magukban.

Szomorú képet festettem itt kedves olvasóimnak, de még szomorúbb ez a kép azoknak, akiknek a feje felett folytonosan ott függ az az irtózatosszerű veszedelem, amit a könyörtelen folyam mocskosan hömpölygő vizei előbbutóbb a környezetre fognak hozni.

Az 1851—53. évi katasztrófának a folyam északi partján nem maradt hírmondója. Azon a vidéken, ahol eddig folyt a tengerbe a Hoang-ho, tehát San-tung hegyeitől délre, a Hung-czi tó vidékén, ott a nagy költséggel berendezett öntözések, hajózó csatornák, egyáltalában a folyamból vett vízre támaszkodó kultúra teljesen tönkrement, a vidék elnéptelenedett, a hajdan virágzó városok pangásnak indultak, pusztult, veszett az egész dúsan termő, sűrűn lakott lapály, mint a virágos kert, amit többé nem öntöznek. San-tungtól északra, Czinan-fu vidéke ellenkező helyzetbe jutott. A csendes Taczing-ho folyt eddig itt a tengerbe s közvetítve a belföldi forgalmat, nyugalom és béke ütötte fel tanyáját ezen a szép országrészen is. Egyszer aztán a Ta-czing-ho, amit szelid, csendes járású folyónak ismertek, elkezdett nőni, néhány nap, talán néhány óra alatt túllépte eddigi medrét s a végítéletet hozta a meglepett lakosságra. De más folyó, ha el is öntötte a környezetét, amikor visszavonult, ismét művelhetővé vált a síkság, sőt talán termékeny iszap is maradt a nyomán. Ez a monstrum nemcsak vízzel, de homokkal és iszappal is elöntötte a síkságot, eltemette a falvakat, igazán temetővé tette a virányos alföldet, ahol nemcsak százezrek élete és minden vagyona, hanem az egész vidék összes kulturája is sírját lelte. Elias Ney, aki 1868-ban meglátogatta a Hoang-

ho új medrét, a következőleg írja le ezt a homokkal, iszappal való eltemettetést:*

«A házak gyakran majdnem egészen az ereszekig fel vannak töltve s lakói rendesen elhagyták, csak néhányat ástak ki. Például említhetek egy templomot, amely néhány jardnyira áll a folyamtól, ahol a folyam lerakódása mintegy 10 láb (3·3 m.) lehet a víz színe felett. Aki be akar menni ebbe a templomba, annak először az eresz alá kell bújni, aztán, ha belül van, akkor látszik csak az ajtón történt változtatásokról stb., hogy a lakosok eleinte alkalmazkodni próbáltak a háznak folyton kisebbedő magasságához, de aztán egy vagy két évvel ezelőtt kénytelenek voltak elhagyni. A lerakódás az épület belsejében tökéletesen azon a magasságon állt, mint az épületen kívül stb. . . »

A khinaiak nagyon régen ismerhetik a folyamnak ezt a tulajdonságát, mert messze-messze a veszedelemnek kitett helyektől, ott is, ahova a Hoang-ho vize talán sohasem juthat el, szeretik magaslatra építeni a templomokat. Különösen azonban a folyam árvizeitől látogatott területeken a templomok mindig mesterséges, vagy természetes magaslatokon épültek. Természetes magaslatok is vannak itt ugyanis: régen megkötött, begyepesedett homokbuczkák, amelyeknek sokszor tetemes magassága arra enged következtetni, hogy csúnya világ lehetett itt valaha!

Ilyen mesterséges feltöltésre épült templomot látunk bekezdő képünk felső részén. Ezt a képet a Hoang-hotól messze délre, a Sá-ho völgyéből rajzoltam, amelyikről tudjuk, hogy 1887-ben a Hoang-ho árvizét vezette le.

Csak a templomait építi így ez a nép. Gyenge viskóit, gyorsan összeüthető fészkeit nem félti annyira, de hisz lehetetlen is volna minden háznak külön hegyet összehordani! Hát őseinek a sírjaival mi lesz? Bizony azok jól el

* Elias Ney: «Notes of a Journey to the New Course of the Yellow River in 1868.» (Journal of the Roy. Geograph. Soc. London 1870. p. 1.)

lesznek temetve! El az egész generációval együtt, amely sírjukat ápolni lett volna hivatva.

Majd valamikor, amikor az európai kultúra is utat tört a khinai alföldre, valami kút ásásakor nagyot fognak nézni a tudósok, hogy 10—15 méter mélységből magas kultúrájú nép sírhelyei kerülnek ismét napvilágra!

TIZENHETEDIK FEJEZET.

A Hoang-hotól Hong-kongig.

Döcögve, bukdácsolva,
félig a homokba süllyedve vánszorogtak a kocsik a vigasztalan pusztaságon át, míg én a mellém rendelt tiszt kíséretében sétáltam a kitaposott gyalogösvényen. Persze a katonák is mind a nyomunkban. Az én hű mandsuországi katonám bizonyos arrogans leereszkedéssel beszélt a többieknek, persze rólam folyt a diskurzus. Egyszer aztán a homokból néhány csigát emeltem föl s bizony! telivér khinainak még csak elgondolni is rettenetes — zsebre dugtam őket. A tiszt komolyan

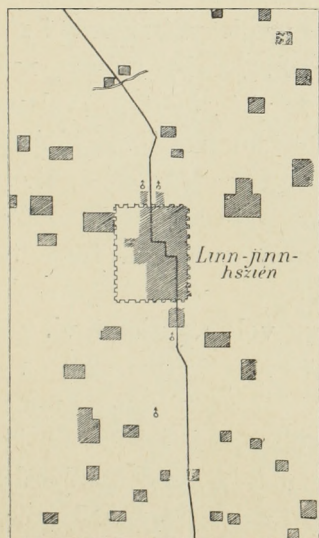
fogta fel a nevetséges dolgot, de a katonák bizony nem igen tartották vissza derült hangulatuk kifejezését. Erre aztán a tisztnek, amennyire lehetett, kezdtem magyarázni, hogy mit jelentenek ezek a csigák. Nem igen értettük meg egymást, szírt előállítottuk szolgálmat s megmagyaráztam, hogy egyszer egy európai küldött ki a khinai kormány a Hoang-ho megtekintésére, azzal a felszólítással, hogy tegyen javaslatot a folyam szabályozására nézve. Ez az európai ott is járt s azt mondta, hogy a vidéket vastag tengeri homok fedi s a folyam nagy feltöltéseiből egy szó sem igaz. Ha azonban ez a homok tengeri homok volna, akkor tengeri csigákat meg kagylókat kellene benne találni, de mivel folyami, sőt szárazföldi csigák vannak benne, ez a homok nem lehet tengeri eredetű, hanem csak a Hoang-hotól származhatik. Ezeket a csigákat magammal viszem s majd megmutatom a szakértő köröknek s azok rögtön látni fogják, hogy az előbbi javaslattevő nem értett a dologhoz s ne bízzák reá a folyó szabályozását.

A tiszt értelmes ember volt s akkorát bámult rá, mint Archimedes bámulna, ha villamos kocsit láthatna. Sem ő, sem a katonák nem molesztáltak azután többet gúnyos kíváncsiságukkal, mandsu katonám pedig még három újjal magasabban hordta a fejét s úgy nézett a többiekre, mintha mondaná, hogy «látjátok, ti ezt mind nem értitek!»

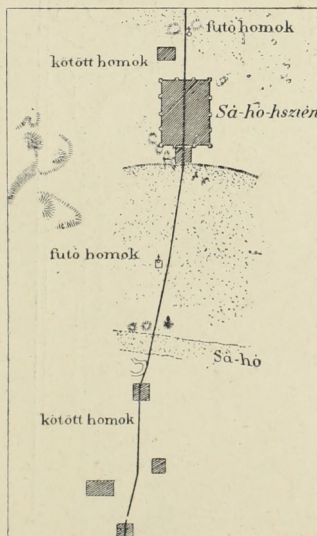
Másnap elértük azt a kiszáradt, ma már nádassal ellepett folyómedret, ahol a Hoang-ho 1887. évi árvize folyt le, de amelyet megszüntettek úgy, hogy eltömték nagy fáradsággal a gátszakadást.

Egyszer csak magas, szakadékos part állta utunkat, amely egy mély úton át felkapaszkodott a part tetejére. Mintha más világba jutottunk volna! A puszta homokterületről lösz-magaslatra értünk, ahol ugyanaz a mosolygó, paradicsomi tájkép nyílt meg, mint északon a löszös alföldön. Igazán szembetűnő a különbség a kétféle terület között.

A 141. ábra Lin-jinn-hszién vidékének a térképe. Ez a város itt fekszik Ho-nan tartományban, lösz-területen. Amint látjuk, falu-falu mellett fekszik, sűrűn, hogy miattuk alig látni az egyenes horizontot. A 142. ábra Sá-ho-hszién vidékének a térképe. Sá-ho-hszién délre van Sun-tö-fu várostól. Itt jön ki a hegyekből a Sá-ho (Homok-folyó) s óriási szélességű medre valóságos fiók-sivatag, a teljesen meddő

141. ábra. Részlet a khinai nagy alföld lösszel fedett területeiről.

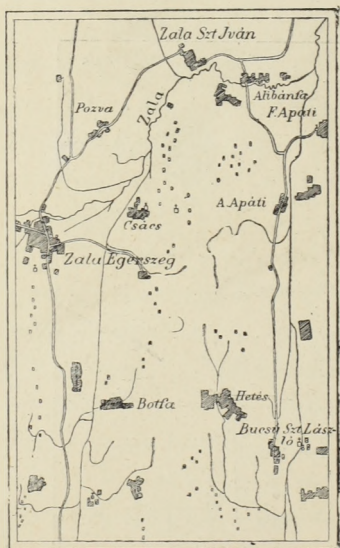
142. ábra. Részlet a khinai nagy alföld homokos területeiről.

futó-homokon kívül semmi sincs az $5\frac{1}{2}$ km. széles mederben, még víz sincs! A meder legdélibb részén látszik ugyan valamivel mélyebb, homokkal kitöltött árok, amelyben valamivel nedvesebb a homok, de folyó víznek nyoma sincs. A vidéken is nagyon sok a homok, kevés a falu, az egésznek igen szomorú tekintete van.

Összehasonlításkeppen a 143. ábrán bemutatom ugyanolyan méretekben hazánk egyik, aránylag sűrűn lakott

vidékének, Zala-Egerszeg környékének részletét, amelyen első pillanatra látszik, hogy körülbelül a két bemutatott khinai vidék között a lakosság sűrűsége tekintetében közép helyet foglal el.

A városokban mindenütt ellenségesen fogadtak. Rendesen előre tudták, hogy jövök s az utcák zsufolásig tömve voltak néppel. De a katonák mindig elegendő védelmet nyújtottak, hogy gúnyos kaczajon és néhány gombra megjegyzésen kívül más ne érjen. Egyik helyen nyugodtan ebédelgettem valamilyik korcsmaszobában, kifúrták a szoba vályog-falát s rakétákat sűtögettek be a szobába. Máskor a parasztok támadtak meg a mezőkön, de ezeket könnyű volt szétriasztani.

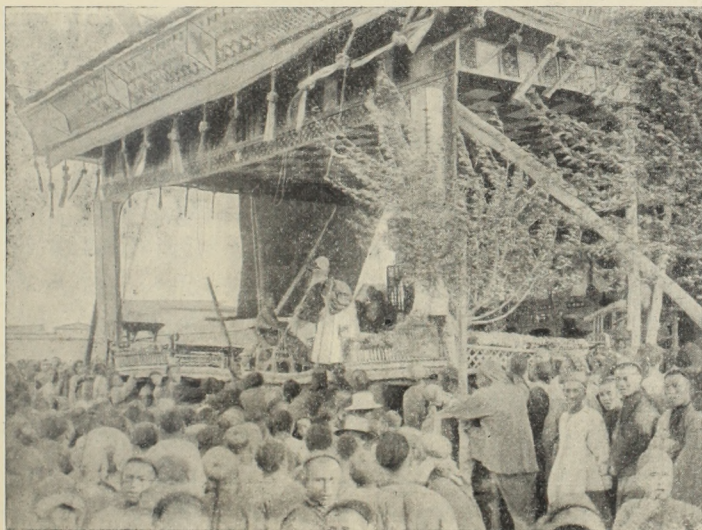

143. ábra.
Részlet Zala-Egerszeg vidékéről.

Igen kellemetlen volt az is, hogy az ország kezdett ünnepi mezt öltetni; közeledett a khinaiak újéve. Minden városban nagy vásárok vannak ilyenkor, mindent teleaggatnak élénk narancsszínű, arannyal behintett, nagy betűkkel teleírt papirosokkal. A falakon, az oszlopokon, a fák törzsén, a kocsikon, sőt még a mulyák homlokán is díszileg ilyen élénk, narancs-sárga papiros. A nép is bizonyos nyugtalan, ünnepelőtti hangulatban volt, minden hecczen kapva-kapott. Minden templom előtt provizórium-színpadokat állítottak föl, amelyekben népoktató tragédiákat nyúztak a színészek.

Ilyen hevenyészett mezei színpadot látunk a 144. ábrán. Bámulatos, mennyire szereti látni a nép ezeket a groteszk,

unalmas, vége-hossza nincs előadásokat. A színészek sohasem beszélnek rendes hangjukon, hanem mindig iszonyú magas fejhangon, mint amikor a férfi női hangot próbál utánozni. Női szerepeket is férfiak játszanak, az arcza mindegyiknek fertelmesen ki van festve, a nagy tekintélyt óriási, az orr alól induló, a száját is eltakaró, fekete szakáll jelképezi. Zene is kíséri a darabot, de arról jobb nem szólni. A mi falusi csimpolyánk nyekegése ehhez az egyhangú

144. ábra. Színház a mezőn. Eredeti fénykép.

doboláshoz, csörgetéshez képest kamara-zene! Hozzá a színészek vontatott, visító nyávogása — igazán csodálatos disharmónia a nép egyébként jó izléséhez képest.

Vége a mi időszámításunk szerint januárus 22.-én (1898.) beköszöntött a khinai újév napja. Ezen a napon Hszi-ping-hszién rongyos városcában maradtunk egész napra. Egész nap esett az eső, hó, hallatlan piszkos, rongyos vendégszobát nyitottak, egyéb nincs a városcában. Különben minden csukva volt ezen a nagy napon, a raké-

ták egész nap recsegték, mindenki ünneplő ruhában sietett ismerőseit felkeresni és meggratulálni; az én hű kísérem, Jú úr is megtisztelt hatalmas üdvözlő iratával, amire hasonló jókkal kellett persze válaszolnom. Eljöttek azonban katonáim, a ja-mönn szolgálai is, éppen mint nálunk — s jó néhány forintomba került — éppen mint nálunk.

Lin-jinn-hszién után délre lassan elmaradt a lössz-plató s humuszos, mocsaras lapály vette kezdetét. A hegységek ritkábban következtek egymás után, amiket a távolban lehetett látni, azok mind nyugatra voltak az országúttól, keletre egyetlen fa, egyetlen épület sem volt látható, végtelen kopárság, barnás színű, tűzeges, homokos lapály, ameddig csak el lehetett látni, pedig itt-ott messze elláttam, mert a folyókat szédületes magas árvízgátak fogják közre s ezeknek a tetejéről tengernyi földet be lehet látni.

Hszi-ping-hsziénben,* ahol az újév napját töltöttem, még fokozta a türelmetlenségemet az a dolog, hogy a legjobb térképeken a várostól délre hegyek vannak jelölve. Végre tehát változatosabb vidéket remélhettem. Azám! Határtalan síkság mindenfelé.**

Délután azonban nyugaton hegyek tűntek fel! Tündéri látvány nekem, aki már két hete nem láttam magasabb emelkedést, mint a Hoang-ho buczkáit, meg gátjait. Sajátos hegyek ezek! Keresztben állnak a világ leghatalmasabb hegyrendszere, a Kuen-lün keleti vége előtt.

Néhány szakadozott, merev irányú, rögs láncz ez az egész hegység, amelynek egyes részei között végtelen alföldre lehetett kilátni délnyugat felé.

A khinai újév második napján Kió-san-hsziénbe ér-

* Ez a város Ju-ning-fu mellett fekszik, amit kedves olvasóm megtalál a 138. ábra alsó bal sarkán. Ott az utam is jelezve van egészen Hszin-jang-csou városig.

** Ez a hiba még Richthofen kitűnő térképeibe is bele került, sőt ő ki is jelölte, hogy ezek a hegyek kristályos palákból valók. Teljes tévedés, hegyeknek nyoma sincs!

keztünk. Ez a város már szilárd kőzetekből álló dombok északi lábánál fekszik. A dombok azonban csak csekély szélességűek, tőlük délre megint síkság, de kavicsos, homokos plató terült el, amibe a folyók mélyen belevagdalták ágyukat.

Egyszerre aztán pompás szabályos hegyláncz bukkant elő (l. a jelen fejezet bevezető képét), amely nagy meglepetésemre északnyugatról délkeletre húzódik. Ez egészen szokatlan irány Khinában! Olyan magányosan, olyan egyedül húzódik ez a láncz, mint valami tünemény, amely megjelenik, aztán elmúlik. Kemény üveges kvarczit-homokkőből van, s ennek a homokkőnek a rétegei hatalmasan felvannak torlaszolva.*

Este aztán elővettem s bele rajzoltam nagy gonddal ezt a hegylánczot a térképemre, ahol persze ennek nyoma sem volt, hisz eddig teljesen ismeretlen volt a tudomány előtt. Megpróbáltam aztán összekötni a Kuen-lun keleti ágaival s azonnal látszott, hogy ez a most felfedezett keskeny hegyláncz azoknak szerves folytatása. A hegyláncz iránya egyenesen Kin-cze-kvan erődhöz csapott, ahol mesterem, Lóczy Lajos ugyanilyen kvarczit-homokköveket, ugyanígy feltorlaszolva talált. Csak az értheti meg ujjongásomat, amiben kitörtem, amikor ez a tény evidens lett, aki maga is természetvizsgáló, még aki ismeri azt a rajongó tiszteletet, amellyel tanító mesterem iránt viseltetem. — Szolgám persze azt hitte, hogy egy kicsit megháborodtam; meg is kérdezte, hogy nem ártott meg megint a széngőz?

Ott, ahol a hegyláncz nyílásán átmegy a nagy országút, kis patak is utat talál. Komppal kellett átkelnünk rajta, ezt a pillanatot le is fotografáltam (145. ábra). Hátralé a most leírt hegyláncz keleti részlete látszik, balról a meredek,

* Ezt a hegylánczot is feltüntettem a 138. ábrán, a khinai nagy alföld vázlatos térképén. Sajnálom, hogy nagyobb mértékű térképen nem mutathatom be; nagyobb térkép készítése sok tanulmányt igényel még.

agyagból való, szakadékos partok, elül pedig a folyó homokos ártere. Rendkívül hangulatos, kedves tájkép volt ez: az omlott földnek, a homoknak mind olyan mély, élénk színe volt, mintha a természet legpompásabb festékdobozát nyitotta volna fel. Hozzá a halványan és mégis üde színekkel visszatükröző hegy, felette a hamvas kék ég: kár, hogy nem festhettem le természetűen, a szeccszíó hívei megpukkadtak volna mérgükben, hogy hát a termé-

145. ábra. Átkelés a szin-an-dieni patakon. Eredeti fénykép.

szet mégis csak szebb, mint az ő tudatlanság- és izléstelen-ség-takaró fantazmagóriáik.

A hegláncz után megint síkságon jár az út, de ez már nem tartozik az alföldhöz. A síkság talaja egészen más anyagokból van, egyenetlen és változatos.

Ezen a síkságon folyik a nagy Huai-ho (146. ábra). Roppant széles, vakító fehér homokkal borított árterén kínos volt a kocsikkal átvergődni, de ennél kellemetlenebb volt az a nagy néptömeg, amely az idegen ördög csodájára

kiszaladt a parton álló Kuen-san városból s végig követett a folyóig, ahol nem tudtunk gyors hajtással menekülni tőlük, mert a homokban tengelyig süllyedtek a kerekék. A 146. ábrán is lehet látni még a folyó tulsó partján egy részét a csőcseléknek, amely makacsul bevárta, amíg a magas parton eltüntem a bozót között.

A vidék jellege a Huai-ho déli partjain egészen megváltozott. Bambusz-ültetvények és — rég nem látott ismerős — rizsföldek veszik kezdetüket. A vidék éppen

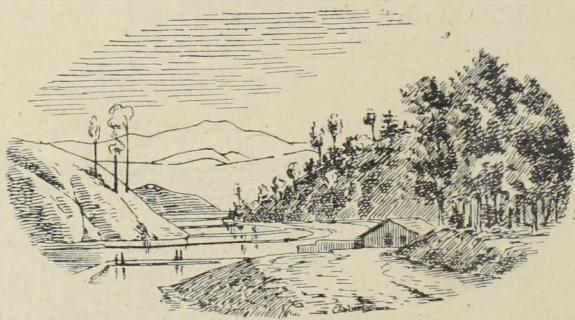
146. ábra. A Huai-ho. Eredeti fénykép.

olyan, mint a ning-kuo-fui laterit-vidék. A talaj minősége is nagyon emlékeztet erre a rejtélyes anyagra: éppen olyan változatos, vörös színű, vizet át nem eresztő, megfejthetetlenül hallgatag, mint a délvidékek típusos lateritje.

Amellett az egyenetlenségek mind tetemesebbek, végre az egyik völgykanyarulatnál feltűntek a Huai-hegység tekintélyes körvonalai (147. ábra). Ez már igazán magas hegység! Éppen olyan iránya van, mint a Kió-san-hszién mellett felfedezett láncznak: északnyugatról délkeletre húzódik.

Csodálatosan van művelve a hegyek lejtője. Mint óriási

lépcsők, sekély medenczék emelkednek egymás fölé, min-egyiket kis gát keríti s ezek a medenczék tele vannak vízzel. Ameddig csak ilyen medenczéket építeni lehetett s ameddig azokat vízzel el lehetett látni, felkuszna a hegyek oldalán ezek a lapos, széles lépcsők (149. ábra). Persze ezekben a medenczékben lerakodik az az iszap, amit a hegyekről hoznak a patakok s feltöltötte azokat annyira, hogy ma már egészen sajátságos lankás lejtők keletkeztek, míg a használat után elbocsátott kristálytiszt víz, mély és szűk szakadékokban, sebesen rohanva hagyja el a hegy-

147. ábra. Első kilátás a Huai-hegység főcsoportjára. Eredeti rajz.

oldalakat. A medenczéket kerítő gátakon mindenütt gyalogutak vannak s ezeken járva csodálatos kilátás esik a szanaszét ágazó völgyek oldalait sajátságosan ellepő medenczékre. A rizstáblák felett, ott, ahol a patak jó le valami szűk völgyszakadékból, közös nagy gyűjtőmedence van, hogy a rizstáblákra eresztett víz mennyiségét szabályozni lehessen. Néha ez a medence éppen a vízvásztón van, ha a vízvásztó elég alacsony arra, hogy a gyűjtőmedence még tekintélyesebb patakot kaphasson.

Ahol pedig nem alkalmas a terület ilyen apró medenczék építésére, ott a bambusz-ültetvények sötétlenek (148. ábra). Csodálatos «erdők» ezek a «nádasok»! Nádasnak túl-

148. ábra. Bambusz-erdő a Huai-hegységben. Eredeti fénykép.

ságosan nagy, hisz a bambusz törzsei néhány czentiméter vastagok s 10—15 m. magasra is megnőnek! Erdőnek meg nagyon furesa a sok ágatlan törzs, olyan sűrűn egymás mellett, hogy alig lehet köztük elsurranni. Sötét, haragoszöld lombjuk feltűnően elüt a környezettől, a liget belsejében pedig van valami a fenyőerdők komolyságából. A 148. kép éppen vízvázasztó, a hosszú árok, amelyen a boltozatos híd vezet át, vízgyűjtő medencze, amelyből táplálkoznak a völgyek lépcsős rizstáblái.

A Huai hegység legmagasabb gerinczének egyes csúcsai bizonyosan magasabbak 1000 méternél.

A Huai-hegységnek éppen a főgerinczén megy végig Ho-nan és Hu-pej tartományok határa. A hegységen átvezető nagy országúton ezt a határt kis templom s emlékkő jelöli. Innen vettem azt a képet, amit olvasóimnak is bemutatok a 150. ábrán. Balról magas csúcs látszik, amelyen még fehérlik a tél hava. Középen azt a nagy völgyet látni, ami olyan sajátságosan vágja ketté a hegyláncot, mintha csak vasút számára alkotta volna a természet. Elől a kikövezett úton közeledik az a katonai kíséret, amit Hu-péi tartományból küldtek elém: azoknak, akik eddig kísérték, vissza kellett térni Hszin-jang-csou-ba, mert egyik tartomány katonái nem mehetnek a másikba.

A Huai-hegységnek úgy északi, mint déli oldalán hatalmas kiterjedésű abráziót találunk. Az északi oldalán azok az agyagok csatlakoznak hozzá, amelyekről említést tettem, délen pedig laterit-platók. Ugy az abráziós platókon, mint az agyag- és a laterit-magaslatokon a rizstenyésztés a fő termelő ág. Amint azonban olyan a talaj, hogy a medenczék nem lehet vízzel tetszés szerint megtölteni, vagy pedig hogy a medenczék nem tartják meg a vizet, akkor a rizskultúra helyett hüvelyes vetemények és gabonaneműek termelésével foglalkoznak a földművelők.

A Huai-hegység déli oldalán elterülő abráziós plató

részletét látjuk a 151. ábrán. Látható, hogy a talaj tiszta szikla s a látóhatár egyenes egészen. Ha még megmondom, hogy a sziklatalaj majdnem egészen függélyesen álló rétegekből van, akkor világos lesz olvasóim előtt is, hogy itt a tenger működött, az tarolta le a hegyeket ilyen símára. Amint elvégződött a sziklatalaj dél felé, kezdetét vette a laterit, de azért a plató magassága nem csökkent. A laterit

149. ábra. Kilátás a Huai-hegység egyik hágójáról észak felé.
Előtérben rizskulturás völgy. Eredeti fénykép.

azonban hirtelen elvégződött meredek, szakadékos falakkal s a Jang-cze-kiang alluvialis síkságán voltunk.

Hszi-ping-hszién és Sui-ping-hszién vidékén elhagytuk az igazi khinai nagy alföldet s a nép szokásai, eszközei, építésmódja megváltozott. A Huai-hegység lakói ősnép, amely már itt lakott akkor, mikor a khinaiak kezdtek a nagy alföldön terjeszkedni. Huai barbároknak nevezik őket a khinai történetírók s erős, több századon át tartó

ellenállásuk azt bizonyítja, hogy már akkor is bizonyos fokán állottak a kulturának. Építésük lényegesen különbözik a khinai építéstől, bár felületes vizsgáló nem venné észre. Amíg Észak-Honanban a földművesek sajátságos négykerekű kocsikat használtak, addig a Huai-hegység lakói igen fejlett formájú kétkerekű, egyrudas kocsikon járnak.

Az észak-honani kocsi a lehető legügyetlenebb járómű, amit valaha láttam. Azokra a kis játék-kocsikra emlékeztetnek, amiket a szegény ember szokott összeütni gyermekei számára. Egyszerű, négyszögletes, mély szekrények, négy tömör keréken, a kerekek tengelyei szilárdul hozzá vannak erősítve a láda fenekéhez. Rúdjja nincs, csak hámfája, amelyhez két hosszú istránggal kötik a mulyát. Persze a kocsi csak úgy tud fordulni, ha kerekei keresztben kotródnak a földön. A kerekek alig nagyobbak 50—60 centiméter átmérőnél. Ügyetlen, nehézkes és kellemetlen járóművek ezek, nem tudnak kerülni s amellet minden fordulónál tönkre teszik az utat.

A Huai-hegység északi lejtőjén használt kocsik annyiban lényegesen különböznek a khinai kocsiktól, hogy csak egy rúdjuk van s a rúd mellé a bivalyokat vagy ökröket járommal fogják be. A kocsinak saroglyája is van.

Hszin-jang-csou azonban az utolsó város, ahova kocsival el lehet jutni. Tőle délre már nincsenek kocsiutak, csak gyalogösvények, nekem is úgy kellett utaznom, hogy minden holmimat gyalogszerrel szállították tovább. Szolgámat egykerekű taligán kellett tovább vitetnem, katonám mindig kapott kölcsönlovat a városokban a mandarinoktól. Entestem kényelmes továbbczepeltetésére palankint, azaz hordószéket kellett fogadnom, amelybe azonban nem ülhettem bele, mert a fotografáló műszert, a theodolitot s néhány más dolgot kellett benne hurczoltatnom.

Amint kiértünk a Huai-hegység sziklás, festőies völgy-

150. ábra. Kilátás a Huai-hegység fő vízválasztójáról, Ho-nan és Hu-pei határán. Eredeti fénykép.

zugaiból, a gránit és gnejsz falak közül, kezdett a vidék egészen délies jelleget ölteni. Szeles esők jártak, örökzöld fák sötétlettek a mezőkön, jól határolt falvak helyett szét-szórt tanyák, apró házcsoportok. A búzatermő rónák helyett rizsföldek váltakoznak mindenféle veteményekkel. De vége volt ám annak az ideális szép országnak! A házak bambuszból épültek, a falvakban rettenetes pizok és bűz fogadja az utazót, a lakosok durvák, barátságtalanok és fertelmesen pizkosak.

Amint a laterit-platóról leértünk az alluviális síkságra, azonnal látni lehetett a nagy Te-an-fu város falait, csodálatosan magasan. A város az abráziós platónak egy sziget-szerű darabján épült, a városba úgy kell a sziklákon kapaszkodva felsétálni.

A városból messzire elénk jöttek a katonák s ugyancsak rémült ábrázattal mesélték, hogy mi történt a városban. Az előre küldött futár, aki azzal volt megbízva, hogy a vároházán tudassa jöttömet s katonákat kérjen, elbeszélte városszerte, hogy «idegen ördög» jön. Az utczacsőcselék nagy csapatokba verődve járta be az utcákat, hogy keresse az «idegen ördögöt», amilyent ugyan még sohasem látott, de eleget hallott róla, hogy gyűlölje s érdemesnek találja agyonverni. Egyszer aztán az utcán egy nyomorult kantoni nőt találtak. A kantoni nők egészen másképp öltözködnek, mint az idevalók, ruházatuk inkább hasonlít az idevaló férfiak öltözetéhez. Amellett a nyelvét absolute nem értik meg. Ezt fogták elő, ezt a nyomorult, védtelen nőt s helyettem agyonverték. Csak mikor már kiadta a lelkét, akkor vették észre, hogy nő, s csak akkor sült ki, hogy az egyik katonatiszt felesége. Persze akkor meg a csőcselék került bajba, mert a gyilkosokat a felbőszült katonák üldözőbe vették, néhányat stante pede lenyakaztak stb.

Egyszóval felfordult az egész város fenekestől.

Nem is tartottam tanácsosnak, hogy falai közé menjek,

hanem miután itt úgysem volt egyéb tanulmányozni való, a város alatt folyó patakhoz siettem, amelyen már apró ladikkal lehet járni. Mindent felpakoltunk két ladikra és megindultunk a folyócskán lefelé.

Az út fáradalmai ezzel véget értek, mert nincs kényelmesebb, mint a khinai vizeken hajókézni. Eleinte a patak olyan sekély volt, hogy a ladik minduntalan megfeneklett. Később a kanyargós kis patak megerősödött, pompásan

151. ábra. Abráziós platók a Huai-hegység déli lejtőjén. Eredeti fénykép.

vitórlázgattunk lefelé. A parton a falvakból kicsődült a nép bámulni az idegenszerű málhát, amely a ladikon volt felhalmozva (magamat nem láthattak, mert a ladikot gyékény-sátor fedé). Végre a patak néhány mással való egyesülés folytán annyira megerősödött, hogy nagyobb hajóba költözhattünk át.

Persze ez a művelet csak nagyobb helység előtt történhetett, ahol hajókat lehetett volna bérelni. Kikötöttünk. Szolgám sietett a községházára, ahol a birói tisztet egy kisebbrangú mandarin viselte. A bíró azonnal szerzett két

jó hajót, eljött meglátogatni s egypár csirkét küldött prezentbe. Ez a prezent már engesztelés volt. T. i. bíró uram kifecsegte a feleségének, hogy európai utas van a falu alatt. Az elmondta a komámasszonynak, az meg a szomszédasszonynak s egyszer csak tudta az egész falu s futott le a folyópartra, nem egészen barátságos szándékkal. Megtelt a folyó meredek lejtője emberrel, megdobálták a

152. ábra. Kiváncsi néptömeg a hajóm körül. Eredeti fénykép.

hajókat téglával és sárral. Amikor indulóban voltam s a nép már megunva a haszontalan incselkedést, oszló félben volt, lefotografáltam őket (152. ábra). A csillogó masinától megijedtek, de aztán annál jobban kezdtek dühöngeni, hanem ekkor már kereket oldottunk.

A következő napokban heves északi szél tört ki, hozott esőt és hideget, de főképpen megakasztott bennünket. Az itt Fu-honak nevezett patak annyira kanyarog, hogy igen sokszor egészen észak felé fordul. Az ilyen helyeken

aztán képtelenek voltunk átvergődni, meg kellett állnunk. Így veszítettünk valami másfél napot.

A folyót ezentúl árvízgátak kezdték kíséni. A vízhálózat komplikáltabb, a tájék változatosabb lett. Néhol igazán csinos, festő ecsetje alá való részletek kerültek szemem elé (153. ábra). Kár, hogy a fák még lombtalanok, az idő nedves, ködös volt, a nép pedig ellenséges, különben jobban tanulmányozhattam és többet rajzolhattam volna ezen a vidéken.

153. ábra. Falu a Fu-ho mentén. Eredeti rajz.

Egy reggel arra ébredtem fel, hogy igen korán mozgolódnak az embereim; amint megindultunk, elhagytuk az eddig követett szélesebb csatornát s szűk, magas partú mederbe kanyarodtunk, amelyben roppant sebesen folyt a víz. Egy darabig veszedelmes sebességgel laviroztunk a kanyargós, zátonyos meder örvényei között, egyszer aztán kiértünk a Han-kiangra.

Ez az a nagy folyó, amelyen a Széchenyi-expediczió utazott fel észak felé, a hegyek közé. Hatalmas magas

árvízgátjai miatt, az árvízgátakat folyton ellepő házcsoporthoz miatt nem mehettem ki, hogy szétnézzek a vidék felett. Nagy öröömre azonban szigetszerű dombok tűntek fel, amelyek egyikénél megálltam. Tiszta, kemény kvarchomokkőből vannak, tetejükről végtelen alföldre esett a kilátás, dél felé pedig nagy városra lehetett látni.

Aztán a Czei-dsei nevű vámállomás mellett mentünk el (154. ábra). Nagy vitorlás, ágyúval felszerelt hajók állnak itten készenlétben, hogy elcsípjék a hajókat, amelyek vám nélkül akarnak átszökni a vonalon. Hajómon a mandarin-zászló függött künn, persze szabadon engedtek át.

Aztán a jobbsparton megint hegy tűnt fel, amelynek a folyó felőli oldala egyetlen nagy kőfejtő. Ezt már európaiak művelik. Innentől kezdve a folyó összeszűkül, jobbról és balról házsorok kezdődnek, ahol folyik a khinai ipar, a folyót megszámlálhatatlan hajó lepi el, részint kikötve, részint mozgolódva, alig jutott hely a folyó közepén a közlekedésre, pedig ez veszedelmes, mert a folyam vize nagy sebességgel fut a Jang-cze-kiang felé.

Ez a város a világ egyik legnagyobb beépített területe: az összeépült Han-kou, amely európaiaknak megnyitott kikötőváros, Han-jiang-fu és Vu-csang-fu. A Han-kiang és a Jang-cze-kiang összetorkolásánál keletkezett három szögletben fekszik a három város. Aki csak a Han-kiangon jön végig, az már eleget látott, hogy fogalmat szerezzen a városok óriási voltáról. Ha pedig valaki emeltebb helyről tekint körül, elámul azon a rettenetes tömeg házon, amely itt a két folyam partjait ellepi.

A Han-kiangon meg kellett állnunk, mert a nagy hajók nem akartak lejönni a Jang-cze-kiangig, igen nehéz onnan felhozni a hajókat a sebesen rohanó folyamra. Kifizettem tehát hajósaimat s kis szampánokon siettünk tovább. A hajók kifizetése után 20 (mexikói) dollárom maradt, talán elég arra, hogy jegyet váltsunk a gőzhajóra, ha éppen

itt van. Ha nincs itt és meg kell hálnom Han-kou-ban, úgy nem lesz elég a pénzem, nem tudom mit fogok csinálni.

Azonban a gőzös ott állt a parton, kéményéből hatalmas füstgomolyok emelkedtek, nagy sürgés-forgás a kikötő hídján, — siessünk! siessünk! azonnal indul!

A két khinai evezős nagyokat nyögve, egész erőből evezett s éppen elértünk a gőzőshöz. Rohantam fel a lépcsőn, de a kapitány elem állt:

154. ábra. Czei-dsei vámállomás Han-kou előtt a Han-kiangon. Eredeti fénykép.

— Tele van egészen, senkit sem vehetek fel!

Azzal begördítették a bejáró hidat, a hajó sipolt és nagy kerekei megindultak.

Embereim majd megverték a kikötő-őröket, mintha azok tehettek volna valamit a szerencsétlenségről.

Lógós orral mentem be a városba. Csinos európai negyede van Han-kounak, különösen szép a «bund» vagy eszplanád a Jang-cze partján.

A vendéglőben csinos szobát kaptam, jól befűtve; első dolgom volt, hogy megfürödjem: két hónapja először!

Azalatt szolgálom a sokat hányódott holmit rendezgette a konyhát feloszlatta, az ágyat végleg lekötözte. A ládákban rendet csinált, nagy szakértelemmel. Egyszer csak mintha megszúrták volna, felsikoltott s mint a rabló rontott be hozzám a fürdőbe. A lélegzetem is elállt, nem tudtam mi történt vele!

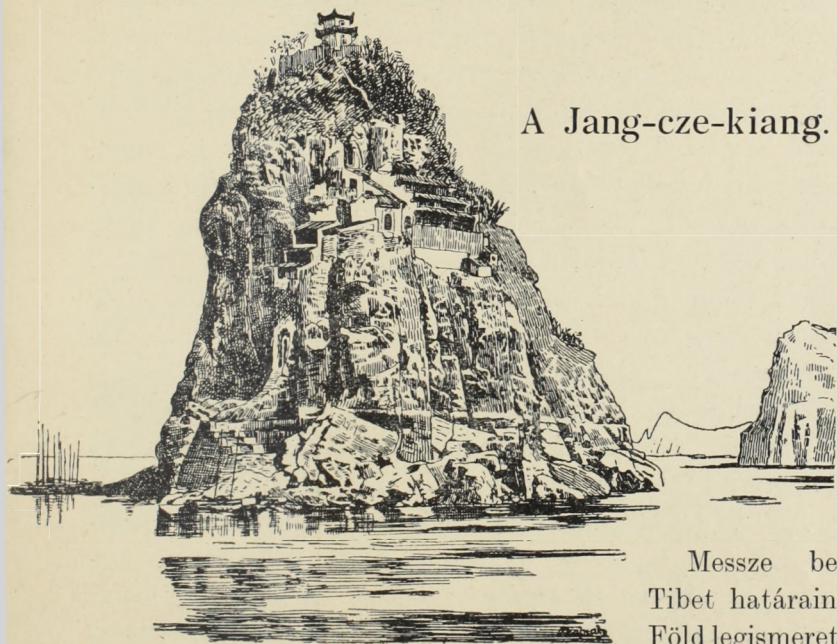
Egy marék pénzt hozott, fennen villogtatva.

A lakkezipőmben találta. Ekkor jutott eszembe, hogy azt még Tien-pao-sanon rejtettem oda, miután nem tudtam beváltani, hasznát pedig nem vehettem. Valami 24—25 dollár volt, fölösen elég a Sang-haiba való jutásra.

Másnap fölszálltam a Teh-sing nevű gőzösre, amely Sang-haiba vitt.

TIZENNYOLCZADIK FEJEZET.

A Jang-cze-kiang.

Messze benn
Tibet határain, a
Föld legismeretle-
nebb helyén veszi

eredetét az Ő-világ leghatalmasabb folyama. — Itt szü-
letik ez a rengeteg folyó, az «oczeán fia», ahol még
természetvizsgáló nem járt, csak a félvad tibeti legelteti
nyájait. Még nem tudjuk határozottan, hogy hol van-
nak a forrásai. Annyi bizonyos, hogy a Tang-la-hegység
északi lejtőin gyűlnek össze azok a vizek, amelyek aztán
Mur-usszu név alatt már 4200 m. magasságban olyan
tekintélyes folyóvá erősödnek, hogy Przsevalszkij kozákjai-
val nem tudott átkelni rajta. Alább a megerősödött folyam

megint ismeretlen hegyek közé — ki tudja milyen magas, milyen hozzáférhetetlen bérczóriások közé — fordul. Egy darabját aztán megint ismerjük Belső-Khina határain. Itt már Gyhü-csunak nevezik s medre magasabban van, mint 3000 méter. A határon egyenesen délnek fordul s azt a hosszanti völgyet követi, amely a hátsó-indiai hegylánczok között nyílik. A Széchenyi-expediczió, s néhány más utazó feljegyzései alapján itt már meglehetősen ismeretes, különösen a Széchenyi-expediczió egy darabig a folyó völgyében haladt. Addig, amíg a folyam a hegyek közt fekvő hosszanti völgyben folyik, völgye meglehetősen széles, esése nem túlságos nagy. Amint azonban elhagyja a hosszanti völgyet, ahol csendesen folyik, és jól hajózható volna, keletnek fordulva áttöri az útjában álló bérczeket, völgye azonnal szűk szurdokká lesz, nagy esésben zuhog alá sellőkön, forgókon át. Sietnie is kell a hegyekről való leszállással, mert itt még 2000 méter magasságban van.

Heves, nagy kanyarulatokkal töri át a hegységet és siet kelet felé. A hátsó-indiai hegylánczok között 70 kilométerre fut egymástól a Szalvin, a Mekong és a Jang-cze-kiang, de a Szalvin egyenesen délnek Börma partjain folyik a tengerbe, a Mekong kissé délkeletnek fordulva, Kocsin-Khina lapályait öntözi. A Jang-cze-kiang azonban, amikor 700 kilométer távolságra került a tenger-től, hirtelen északkeletnek fordul és csak mintegy 2600 kilométer futás után éri el a Sárga-tengert.

Ahol a folyó kifordul az észak-déli irányú vad völgyéből s Khina felé veszi útját, ott az Arany-homok-folyója (Kin-sá-kiang) nevet veszi fel. A folyam homokjából csakugyan mosnak aranyat.

Szui-csou-futól kezdve már javában hajózható a folyó, járnak is rajta a khinaiak, de gőzhajóval nem lehet még ideig feljönni, mert a folyamnak sebes rohanói, rapidjai vannak. I-csang fölött olyan sebesen folyik sziklás medré-

ben, hogy nagy vízkor még a khinaiak sem tudnak rajta közlekedni. A folyó itteni tájképei nagyon hasonlítanak a mi al-dunai tájképeinkhez. Különösen Pa-tung és I-csang között gyönyörű tájképek közt surrannak a kis khinai dsunkák, habár a folyó sebessége három métert is megtesz másodpercenként. A sziklák abból a vörös homokkőből vannak, amely ellepi majdnem az egész Sz-csuen tartományt s amelyet én is láttam a Huai-hegység északi és déli oldalán. I-csangnál a han-koui nagy lapályra ér a folyam, ahol kanyargósan, lomhán folyik árvízgátjai között, de azért

155. ábra. A Jang-cze-kiang Nan-King vidéken. Eredeti fénykép.

mégis tetemes árvízkárokat okoz. Itt már akkorára nőtt az óriás folyam, hogy a tekintélyes Han-kiang csak amolyan pataknak látszik mellette.

A han-koui lapály déli részét a nagy Tung-ting tó foglalja el, amely igazában nem is állandó víztükör, hanem az árvizek szerint nő és fogy.

Han-koutól kezdve, amint tudják kedves olvasóim, magam is végighajóztam a folyamot, alsóbb szakaszán többször is. Mondhatom, hogy szebb viziutat, bájosabb tájképeket ritkán láttam, mint az Alsó-Jang-cze-kiangon. Pompásan művelt síkságok, változatos dombvidékek, te-

kintélyes hegytömegek, mint pl. az 1800 m. magas Lusan Kiu-kiang felett, aztán nagy városok, kopár sziklafensíkok, gyönyörű, kies völgyek ölén meghuzódó falvak váltakoznak: mindez aztán olyan felejthetetlen, olyan harmóniás képpé egyesül, hogy a Jang-cze-kiangnak legalább az a szakasza, amelyen én végig jöttem, a világ legszebb tájékaihoz tartozik.

Különösen elbájoló részletek azok, ahol a folyam egyik vagy másik partján meredek, esetleg egészen függélyes sziklafalak lábát mossa. Ott van pl. a Kis-Árva sziklaszirt (l. jelen fejezet bevezető képét), vagy az Arany- és Ezüst-sziget Csönn-kiang-fu előtt. A Kis-Árva sziklaszirt a folyamnak a bal partjához egészen közel van, pedig a bal part egészen lapályos, csak nagy messzeségben látszanak hegyek. A jobb, vagyis déli part pedig meredek falú sziklafokokban határolja a folyamot. Távolról nézve azonban meglátszik, hogy a sajátságos sziklaszirt hajdan a déli parthoz tartozott, de valamiképpen lefűrészelte a folyam. Képünk a folyó szerint felülről mutatja a szirtet, alsó oldalán lankásabb sziklapad és homokzátony csatlakozik hozzá. A sziklaszirten emeletes ház magasságában fehéres vonalat látunk. Ez a legmagasabb, nyári árvizeknek a nyoma.

Csönn-kiang-fu sziklái alatt hagyja el a folyam a hegyvidéket, ahol olyan kedves tájképek közt kanyargott. Kiu-kiang, An-csing-fu, Nan-king, Csönn-kiang-fu városok nevei mind egy-egy csodaszép képet juttatnak eszembe, amely amellet, hogy természetileg is valami különös, még teljesen khinai is. A hegyormokon rendesen krenellált falak, erődítmények csipkézik a szilhuetteket, a kimagaslóbb csúcsokon karcsú pagodák ékeskednek, minden festői sziklacsoporthoz kolostorok, templomok épületei tesznek élővé s amíg a bérczek kopaszon maradnak, az alföldeken smaragdzöld lomberdő közt zegzugosan kanyargó hajó-

csatornák czikáznak, máshol meg mint valami eltörött óriási tükörnek ezernyi darabja, csillognak a tizstáblák. Aki végig nézi a khinai művészek tájkép-rajzait, rendkívül különösnek, fantasztikusnak fogja azokat tartani. Tegyen meg azonban egy utat nyílt szemmel a Jang-cze partjain s ezeket a fantasztikus képeket hű utánzatoknak fogja találni.

És csakis így szép ez a szelid folyam: amint partjain igazi, hamisítatlan khinai tájképek vonulnak el az utas szeme előtt, a folyam hátán pedig ezrivel surrannak a festőies szárnyú khinai vitorlások. Vedd el ezeket a denevér-szárnyú hajókat s tégy helyükbe angol «yacht»-okat, pusztítsd le a templomokat s a völgyekbe állíts fel füstölgő gyárkéményeket, a parton pedig robogjanak a vonatok: s előtted áll a legmindennapibb európai tájkép, ami bizony ellentétben állna a folyam óriási méreteivel. Ezt az egyet nem tudnád európai méretekre leszállítani. Ilyen folyam születéséhez Ázsia kell az ő bérczóriásaival. S ilyen folyamat szabályozni: ahhoz Khina kell az ő sok ezer éves kulturájával és csodálatos kitartásával.

Óriási nagy is ez a folyam! Torkolati szakaszát már bemutattam a 7. ábrán, még alább már nem lehet látni többé a folyam közepéről a partokat. Ha az a mocskos sárga, iszapos víz nem venné körül a gőzhajót már egy fél nappal a torkolat előtt, bizony senki sem sejtené, hogy édes vízen, a Jang-cze hullámain járunk.

A Jang-cze-kiang nagy vízkor majd 40,000 tonna vizet önt *minden másodperczben* a tengerbe! Rettenetes víztömeg!* Minden órában két millió és 800 ezer jól megrakott tehervonatot kellene útnak indítani, ha ezt a víztöme-

* Egy tonna annyi mint ezer kilogramm. Tudjuk, hogy egy kilogramm víz pontosan egy liternyi. Ezer liter víz pedig éppen akkora koczka alakú edényt töltene meg, amelynek minden oldala egy méter. Az ilyen edény ürtartalmát egy köbméternek nevezzük. Egy köbméter víz súlya tehát éppen egy tonna.

get vissza akarnánk hordani. A Dunán Budapest alatt az 1897. évi nagy árvíz alkalmával, amikor a vízállás augusztus 9.-én 6 méter és 73 centiméterre emelkedett, tehát csak $2\frac{1}{4}$ méterrel maradt az addig észlelt legnagyobb (1838.-i) árvíz alatt, átfolyt másodpercenként 7200 tonna. Annak a területnek a nagysága, amelyről minden víz a Jang-cze-kiangba folyik, majdnem két millió négyszögkilométer. A Duna egész vízgyűjtő területe pedig 808,600 négyszögkilométer. Érdekes már most, hogy amíg a Jang-cze-kiang árvízmennyisége majdnem hétszer akkora, mint a Dunáé, vízgyűjtő területe csak $2\frac{1}{2}$ -szer akkora. Tetelesen több esőnek kell tehát a Jang-cze-kiang vízgyűjtőjére hullani, mint a Dunára.

Ha a Balatont egészen kiüresítenénk s ilyen üres medenczéjébe bele eresztenénk a Jang-cze-kiangot Keszthely mellett, vajjon mi történnék? A folyó olyan sebesen folyik, hogy vízceppjei már 19 óra múlva Kenesén volnának. Igen ám, csak hogy a tó medenczéje már 13 óra alatt teljesen tele volna! A Jang-cze-kiang medre tehát tetemesen öblösebb, mint a Balaton medre.

Kedves olvasóimnak az előbbi fejezetekben leírtam a Hoang-hot, s a kép rettenetes, amit róla nyujthattam. Mi-lyen egészen más ennek a gyönyörű folyamnak a környéke, vízjárása, magaviselete! Pedig közel erednek egymáshoz, forrásvidékeiken 200 km. távolság választja el őket. Aztán eltávoznak úgy, hogy 1700 km. választja el ott, ahol a Hoang-ho legészakabbra, a Jang-cze meg legdélebbre jár. Aztán a torkolataiknál megint összejönnek, sőt 1851 előtt árvizeiket össze is keverték, mert a Hoang-ho vize bele jutott a Jang-cze-kiangba.

Elmondtam már, hogy a Hoang-hot nagy esése, rengeteg sok törmeléke, hirtelen járó árvizei teszik veszedelmessé.

A Jang-cze-kiang azonban sokkal szabályosabb járású. Minden évben majdnem egészen egyformán árad és

apad az alsóbb szakaszokon; legkisebb a vize februáriusban s legnagyobb július végén s augusztus elején. Oly szabályos ez a változás, hogy majdnem biztosan meg lehet mondani minden hónap vízállását előre. Igaz, hogy a legnagyobb és legkisebb vízállások közt 12—15 m. a különbség, de nyugodtan, szabályosan árad és apad s a védelem mindig készenlétben lehet.

A folyam völgyében fekvő alföldeket árvízgátak védik. Mivel azonban ezeken az előnthető lapályokon sűrű hajózó csatornahálózat van, ezeket is be kellett gátolni, hogy a folyammal szabad összeköttetésben maradhassanak. Ez a sok gát aztán ezeket a lapályokat olyan apró részletekre osztotta fel, hogy egy-egy gátszakadás nem is okoz nagy veszedelmet. Néhány száz hold, esetleg csak néhány hold kerül víz alá s azzal vége van a gátszakadás minden pusztító hatásának, mert a falvak mindig a gátak tetejére, hosszan elnyúlva épültek. A mélyen fekvő mentesített területeken még csak egyetlen ház sincs. Az úgynevezett belvíz sem nagyon árt ezeknek a területeknek. Belvíz alatt azt a vizet értjük, ami a gátakon kívül gyűlik össze, a lehullott eső vizéből, a forrásokból s árvizek alkalmával a gátak szivárgása folytán. Ezt a belvizet árvízkor csakis szivattyúval lehet a folyóba emelni, mert hisz ilyenkor a folyó vízszíne magasabb, mint a mentesített terület. Miután a Jang-cze-kiang völgyének mély lapályain mindenütt a rizst termelik, a rizstáblák meg úgyis egész évben el vannak árasztva, a belvíz sok kárt nem tesz. De hisz ki is tudják a khinaiak szivattyúzni a belvizet olyan paternoszterekkel, mint amilyent már az 52. ábrán bemutattam olvasóimnak.

Természetes, hogy minden szelidsége daczára a Jang-cze-kiang is okoz károkat, gyorsan változtatja medrét, homokos partjait. Jól tudják ezt a hajósok s ugyancsak vigyáznak, különösen az árvíz elvonulása után, hogy zá-

tonyra ne kerüljenek. Minden óvatosság mellett is megtörténik azonban, hogy a hajók bajba keverednek. Amíg Han-kouból Sang-haiba jutottam, három hajószerencsétlenségre tett figyelmessé a kapitány. Kiu-kiang kikötője előtt kis vízkor egy elsülyedt gőzös géproncsai bukkannak ki a vízből, nagy veszedelmére a tapasztalatlan hajóknak. Alább a homokparton teljesen széthullott vashajó utolsó maradványait lehetett látni: olyan nehéz darabok, hogy nem lehetett a laza homokparton elszállítani. An-csing-fu vidékén pedig éppen akkor terhelték le a Khinai Kereskedők Társaságának egyik pompás gőzöst. Fölszaladt a homokpartra s a folyó fenekén mozgó homok azonnal kezdte betemetni. Sietni kellett a hajót kiüríteni, hogy így némileg kiemelkedve a vízből, felszabaduljon kellemetlen helyzetéből. Szerencsésen sikerült is ez a művelet s néhány napra megérkezésünk után láttam a gőzöst besántikálni Sang-hai kikötőjébe.

Daczára, hogy a folyó tetemesen kevesebb iszapot szállít aránylag, mint a Hoang-ho, mégis óriási víztömegével sokat hord le a tengerbe s gyorsan növeli a deltáját.

Guppy hajóorvos, aki a legjobb adatokat szolgáltatta a folyam ismeretéhez, azt találta, hogy egy köbméter, vagyis egy tonna vízben 256 gramm, tehát csak $\frac{1}{4}$ kilogramm iszap van. Én is megmértem az iszap mennyiségét. A folyam közepéről merítettem árvízkor s azt találtam, hogy egy köbméterben 270 gramm iszap van, ami nagyon jól egyezik Guppy adataival. Emlékezünk hogy a Hoang-ho vizének minden tonnájában 2—3—4 kilogramm iszapot találtak, tehát 8-szor, esetleg 16-szor annyi iszapot visz aránylag, mint a Jang-cze-kiang. Igen, csak hogy a Jang-cze-kiangnak a vízmennyisége tetemesen nagyobb, mint a Hoang-hoé. Nagy árvízkor a Jang-cze-kiang tehát másodpercenként:

$40,000 \times \frac{1}{4} \text{ kg.} = 10 \text{ tonna iszapot visz a tengerbe,}$

egy perc alatt tehát annyit, amennyit három megterhelt tehervonat. — Amikor a Jang-cze-kiangnak kis vize van, akkor persze a vízmennyiséggel együtt kevesebb az iszap mennyisége is, de a folyóvíz aránylag tisztább is ilyenkor.* Mégis Lóczy Lajos számításai szerint évenként mintegy 140 millió tonna iszap jut a tengerbe, nem számítva a folyó fenekén gördülő nehezebb iszapot, ami szintén kitesz néhány millió tonnát. A folyó évenként valami 150 ezer hold földet tudna egy méter magasan föliszapolni. (Egy tonna iszap kevesebb, mint egy köbméter, mert nehezebb a víznél.) — Tíz-tizenegy év alatt betöltené ez a folyamóriás az egész Balatont iszappal, homokkal úgy, hogy abban egy csepp víznek sem maradna hely többet. Épített is a folyó akkora deltát, hogy talán ennek a területe vetekedik a magyar alföldével.

Ezt a deltát már ismertettem olvasóimmal. Sűrűn lakott, áldott vidék az, a folyam ajándéka, amit az irigy tenger ellen hatalmas partvédelmező művekkel védtek meg a delta hangyaszorgalmu lakói.

A Jang-cze-kiang a legkitünőbb természetes út az ország belsejébe. Valóságos nyitott kapu az európai kultúra számára. Sehol sincs annyi megnyitott kikötő, annyi európai telep, mint a Jang-cze-kiang mentén. Amint egy kikötőt megnyitottak az európaiak számára, annak a forgalma egyszerre tetemesen kezdett emelkedni. Ilyen Csönn-kiang-fu, Nan-king, Vu-hu, Kiu-kiang, Han-kou, I-csang stb. A folyamon hatalmas angol, francia, amerikai gőzösök járnak, de legélénkebb forgalmat a Khinai Kereskedők Társasága teremtett. Csinos gőzösei, amelyek személyszállításra kényelmesen vannak berendezve, európai kapitányok vezetése alatt kitünően szolgálják a személy- és

* A folyó legkisebb vízmennyiségét Guppy Han-kou alatt körülbelül 4000 köbméternek, közepes vízmennyiségét körülbelül 18,000 köbméternek mérte másodpercenként.

teherárú-forgalmat. Nincs olyan nap, hogy meg ne forduljon a kikötőkben legalább egy hajó, de néha 2—3 is. Az új gőzösök között régi divatú, tisztos korú folyami gőzösöket is lehet látni. Azelőtt bizony nem volt olyan nagy sem a rend, sem a biztosság. Akárhányszor megtörtént, hogy a régi fahajók meggyulladtak a folyam közepén.

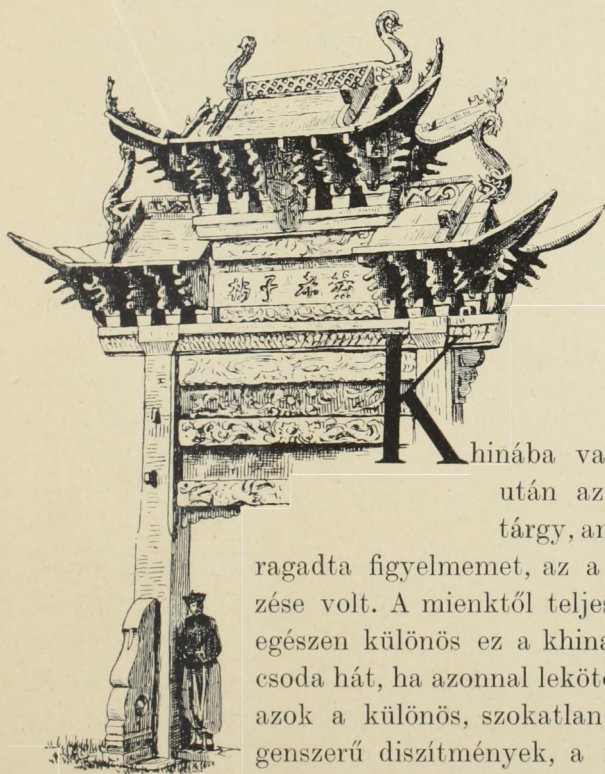
A Teh-sing kapitánya borzalmas eseményt mesélt az egyik régi gőzösről, amely nagyon jellemző az európaiaknak a khinaiakkal való bánásmódjára nézve.

Háromszáz khinai és mintegy 10—12 európai utassal indult meg az egyik hajó fölfelé a Jang-cze-kiangon. An-csing-fu felett jártak már, amikor kigyulladt a hajó belseje. Amint a kapitány azt látta, hogy a hajó menthetetlen, felpakolta az európaiakat mentőcsónakokra s elhagyta velük együtt az égő gőzöst, sorsára hagyva a szerencsétlen khinaiakat. A hajón már khinai gépészek is voltak alkalmazva, ezek, meg a khinai segéd-kormányos valahogyan visszafordították a hajót s An-csing-fu előtt szerencsésen zátonyra juttatták. A khinaiaknak van azonban egy rettenetes babonájuk. Azt tartják, hogy a veszedelemből jövő ember magával hozza a veszedelmet. A város lakói azonnal a gőzöshöz sereglettek s nem engedtek arról senkit sem partra szállni. A khinaiak legnagyobbbrészt nem tudnak úszni. Persze ott veszett mind egy szálíg, ki a vízben, ki a lángokban.

Ma már ilyen nem fordulhat elő, mert az európaiak és khinaiak között is rendezettebb lett a viszony, de meg a hajók is mind vasból vannak s a rendőrség is szigorúbb a kikötőkben.

TIZENKILENCZEDIK FEJEZET.

A khinaiak építéséről.

Khinába való megérkezésem után az első tanulmánytárgy, ami különösen megragadta figyelmemet, az a khinaiak építkezése volt. A mienktől teljesen eltérő, valami egészen különös ez a khinai építkezés. Nem csoda hát, ha azonnal lekötötték figyelmemet azok a különös, szokatlan szerkezetek, idegenszerű diszitmények, a mienktől teljesen eltérő építés-elvek, amelyek minden igazi khinai házon azonnal felötlenek a vizsgáló szeme előtt. Tanulmányaim meglepő eredményekre vezettek s azért, mielőtt búcsut vennék kedves olvasóimtól, röviden összefoglalom tapasztalataim eredményeit. Különös, hogy amíg a khinaiaknak a mienktől eltérő szokásait olyan korán észre-

vették az utazók, sőt nagy részletességgel, alaposan és behatóan meg is tárgyalták, addig a néprajzi dolgokkal, a khinaiak iparágaival, eszközeivel, technikai képességeivel szakszerűen még igen kevesen foglalkoztak. Valóban dús tanulmányozni való nyílt előttem a hajózás, szárazföldi közlekedés, halászat, építés, folyószabályozás, néhány iparág, földművelés stb. terén. Ezek közül részletesen csak az építést fogom olvasóimnak röviden bemutatni.

Úgy hiszem, kedves olvasóim a khinai házakat nem is ismerik másképpen, mint csunya felkunkorodó kajla tetőkkel, girbe-gurba ablakokkal, túlterhelt cifrasággal. Én is így képzeltem a khinai házakat.

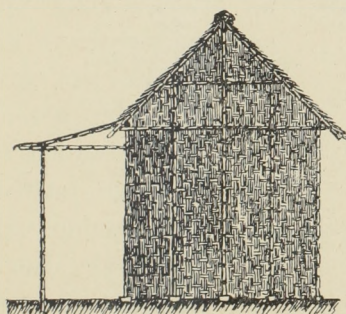
Annál nagyobb volt a meglepetésem, mikor azt láttam, hogy a közönséges khinai házak teteje nem kajla, hanem egészen rendes. Még inkább meglepett az építés Khina északibb részeiben, mert ott még a középületek teteje is alig hogy egy kicsit van felgömbítve.

Erről a különös, mindenféleképpen görbe tetőről arra a következtetésre jutottak, hogy az tulajdonképpen nem más, mint a sátor utánzata. Olyanforma sátort képzeltek ennek a hipotézisnek a felállítói, mint amilyent a 41. ábra előterén látunk.

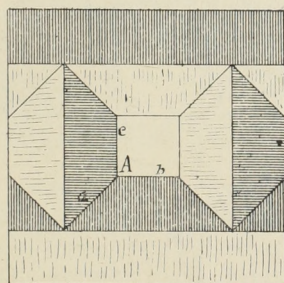
Meg kell mondanom előre, hogy ez a feltevés már nekem eleve nem tetszett. Nem hiszem, hogy valamely nomád nép letelepülvén, sátorát igyekeznék utánozni épületeivel. Ellenkezőleg, azt hiszem, hogy az okkupált ország lakóit elűzvén, azoknak a házait foglalta el, aztán ha épített, azoknak a mintájára készítette új épületeit. Vagy ha a nép békésen meghódolt, úgy a megtelepültek átvették az őslakoságnak mindazokat a szokásait, amelyek az állandó megtelepüléssel együtt jártak és amelyeket a lassan-lassan betelepülő nomádoknak is utánozni kellett, ha békés földműveléshez, állandó lakóhelyhez, rendezettebb társadalmi viszonyokhoz akartak jutni.

Sang-hai vidékén feltűnt már a sok bambusz-ház, a bambusznak szélteben-hosszában való alkalmazása. Bambuszból épült házak! Különös is az! Azt hiszem az egész épület összes anyagát fel lehetne rakni egy kocsira. Az épület váza vastag, erős bambusz-rudakból van, a falak sárral tapasztott, vagy egészen egyszerű nádfonásból, a tető rizsszalmából, vagy bambuszból, de leggyakrabban cserépből.

A 156. ábrán látjuk az egyszerű bambusz-ház tűzfalát. Öt erős bambusz-oszlop van felállítva, ezeknek a tetejét vízszintes bambuszgerendák kötik össze. Ezzel a tűzfal

156. ábra. Egyszerű bambuszház tűzfala és ereszes folyósója.

157. ábra. Bambuszból épült korcsmaház teteje.

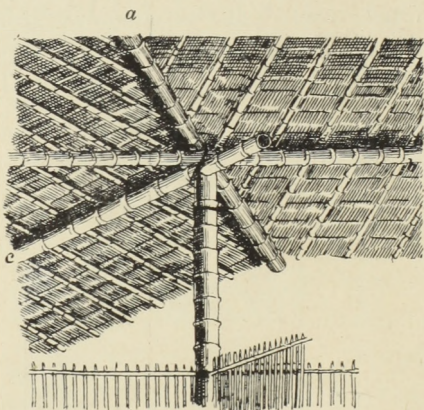
váza készen van. De ne higyjük, hogy ezek a gerendák csappal, vagy más nálunk megszokott gerendakötéssel vannak egymáshoz erősítve. Nem! Ilyent lehetetlen csinálni az üres bambusz-csővekből. Egyszerűen össze vannak azok kötve erős hánccsal, vagy az elhasított bambusz vesszőivel.

A tűzfal mindegyik függélyes oszlopának a tetején aztán egy-egy szelemen fekszik, azaz olyan gerenda, amely egyik tűzfaltól a másikhoz nyúlik. Ezekre a szelemenekre sűrűn raknak vékony bambuszrudakat, amelyekre a fedél héja, a szalma, vagy bambusz-csővek jönnek.

A házak előtt a mi gyékényünkhöz hasonló ponyvák-ból ereszt készült, amit néhány összetákolt bambusz-rúd tart.

Ez a primitív építmény a khinai építés alapja.

Különösen érdekesen lehet tanulmányozni a bambusz-építést a délvidéki falvak nagy korcsmaépületein. A 157. ábra ilyen bambusz-korcsmának a tetejét mutatja, amint

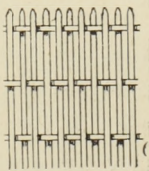

158. ábra.

A bambusz-épületek vápájának kötése.

azt látnók, ha fölülről nézhetnénk rá. Közepén kis négyszögletes udvar van, amit köröskörül vesznek az épületek. Az utczával párhuzamosak az átmenő vagy teljes gerinczek, amelyek közé közbe épül a két harántos, rövidebb gerinczű tető. Így aztán két tető közt homorú szögletek támadnak, amiket vápának nevezünk. Meg is

jelöltem az egyiket *a* betűvel. A tetőszerkezetnek azt a szögletét, ahova az *A* betűt rajzoltam, a 158. ábrán látjuk. Látni itt az *a* vápa-szarut, aztán a *b* és *c* szelemeneket, amelyek mind a sarokoszlop tetején jönnek össze s ott össze vannak kötözve. Látni aztán a tetők sűrű léczezetét, amelyre a szalmafedélháj készült.

159. ábra.

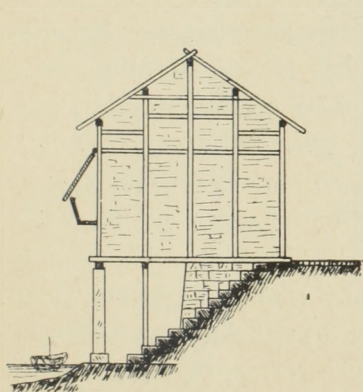
Bambusz
választófal.

Egyik gerenda sincs a másikba belecsapolva, egyik sincs a másikra «ralapolva», amint az ácsok mondják.

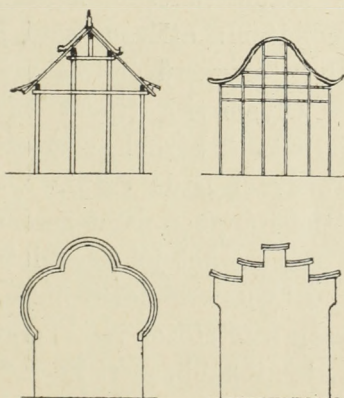
A szobák közötti választófalak a széthasogatott bambusz vesszőiből készültek, úgy, amint a 159. ábra mutatja. Persze egyik szobából át lehet látni a másikba, sőt az udvarról mindegyikbe be lehet látni. A ház minden bútora bambusból van: a lóca, a szék, az asztal, még a dobozok, eszközök, díszítmények

legnagyobb része is. Csak az épület határfalai vannak sároztott vesszőfonásból, vagy vályogból, deszkából stb. a korcsmáros anyagi helyzete szerint.

A városi házak legnagyobb része azonban már Sanghai vidékén is fából és téglából van. A 160. ábra mutatja egy közönséges városi háznak a tűzfalát. A bemutatott épület éppen csatorna, vagy folyóparti ház, de szerkezete tulajdonképpen ugyanaz, mint a teljesen szárazföldi házaknak, csak éppen hogy a víz felől alá van támogatva

160. ábra. Egyszerű favázas ház hajócsatorna partján.

161. ábra. A tűzfalak különféle formája.

kő- és fapillérekkel. A ház belsejéből, mint valami pinczelejárón át le lehet jutni a csatornához, ahol a háziúr díszes fogata, a kis ladik ki van kötve.

A bemutatott ház fa-vázas. A fagerendák közei téglával vannak kitöltve. A faváz teljesen hasonlít a bambuszházak favázához, de a mienktől lényegeesen különbözik abban, hogy a gerendák mind vagy függélyesek, vagy vízszintesek, átlósak egyáltalában nincsenek köztük. Az európai ácsok föltétlenül megszilárdítják az egyszerű négy-szög alakú mezőket átlósan fektetett gerendákkal. Khinában az ilyen ferde kötés, az átlós átfogás teljesen lehetet-

len, tökéletesen ismeretlen. Persze ilyent nem lehet bambusból csinálni, tehát a faépületeken sem használják. A ház előtti ereszből nem maradt más, mint az a sajátságos, csapóajtós, erkélyes ablak, amelynek a szerkezetét hasonlóképpen látni lehet a vázlaton.

A tűzfalak persze díszesebb házakon nem ilyen egyszerűek, hanem sokféle alakúak, amelyek közül néhányat a 161. ábrán látunk. De a tűzfal rendszeren nincs bevakolva s így jól lehet látni a tűzfal vázának a konstrukcióját: A fakonstrukciók mindig ugyanazok, mint az előbb elmondtam: átlósan kötő gerendák soha sincsenek benne. Ilyen egyszerű építményeket lehet látni a 16. ábrán is.

Olyannyira tipusa ez a khinai építményeknek, hogy járhatunk bárhol az országban, soha olyan gerendakötést, amelynél ferde csapra volna szükség, egyáltalában soha átlós irányban menő gerendákat nem fogunk találni. A tetőszerkezeteket jól lehet látni a legtöbb khinai házon, mert mennyezet rendszeren nincs, azaz a szobák és termek felett csak a főtetőzet van. Persze így a padlás is ismeretlen, annál is inkább, mert ha mennyezet van is, az olyan gyenge, papirossal beragasztott vékony nádfonás, hogy még a rajta járó macskákat sem bírja meg.

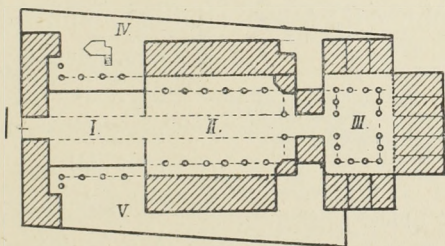
A tetőszerkezetek sohasem szarufások, mindig szelemeneseek. A szelemeneket mindig egyszerű, vízszintes és függélyes gerendákból álló székek tartják. Olyan sűrű ez a szerkezet, hogy ha volna is padlástér, a fedélkötők miatt lehetetlen volna azon a közlekedés.

Ilyen egyszerű épületekből van összetéve a legfényesebb úri porta, a legkényelmesebb mandarin lakás is. A 162. ábra alaprajza annak az úri laknak, amelyben Sao-hszing-fuban való tartózkodásunk alatt szállva voltunk. Ferde telken épült, de az épületek mind egyszerű, négyszög alakúak. A kapu előtt némi távolságban ellen-fal áll. Erre pompás tigrisek, sárkányok vannak festve. Ennek a fal-

nak különös magyarázata van. A sárkányok t. i. nem tudnak másképpen, csak egyenesen röpködni. Hogy a kapun be ne röpkölhessen valami kósza sárkány, azért áll előtte ez a fal. Görbén nem tud röpködni, hogy kikerülhetné.

Az utcza kapu az I. udvarra visz, amelyet köröskörül pusztá falak kerítenek, csak az utcza felé van jobbra és balra két épület, amelyeknek az igazi homlokzata azonban a IV. és V. udvarra néz, ahol a kertek vannak; a IV. udvarban kis vízmedenczét is mélyesztettek a földbe.

A kapuval szemben nyílik a bejárás a II. udvarba. Ennek már mind a két oldalán arkádok futnak, hosszú csinos épületek előtt. Azután néhány apróbb épület közt a III. udvarra jutunk, amelynek leg hátulján van a főlakás, gyönyörű faragványú homlokfallal. Az udvarról a középső szobába lehet menni s ebből jobbra-balra még

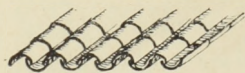
162. ábra. Előkelő khinai házának alaprajza
Sao-hszing-fuban.

két másikba. Téglából az épületeknek csak a külső falai vannak. Azok a falak, amelyek a II. és III. udvarra néznek, azok csak díszes faragványú, papirossal bevont farácsok, alul deszkával burkolva. Mindegyik építmény kis emelvényen van, hogy már az arkádos folyosóra lépcsőn kell felmenni. Sao-hszing-fu annyira délen van már, hogy ez a csodálatosan könnyű építmény csak kellemes, szellős, minden szobája világos és véghetetlenül kedves, kellemes. Ha hozzávesszük még, hogy az épületeken levő minden díszítmény egészen más, mint amihez a mi szemünk szokott, sőt még az udvarok kövezete is egészen eltér attól, amit megszoktunk, elképzelhetjük, hogy egészen különösnek tűnik fel az ilyen építmény, de semmiesetre sem kellemetlenek.

Sajnos azonban, a khinai oly konzervativus az ő szokásaiban, hogy Észak-Khinában, ahol bizony csikorgó hidegek a telek, éppen ilyen könnyű, papirosfalú, mennyezet nélküli épületeket épít. Lehetetlen ezeket az épületeket melegen tartani s valóban lehetetlen, hogy ez a hihetetlenül könnyelmű építésmód itt született volna. Föltétlenül délről jött az, ahol a papirosfalak, szellős szobák, hús udvarok a kellemesek.

Majd később elmondom, hogy hol van eltérés ettől az építésmódtól. Most azonban térjünk át a ház néhány részletére.

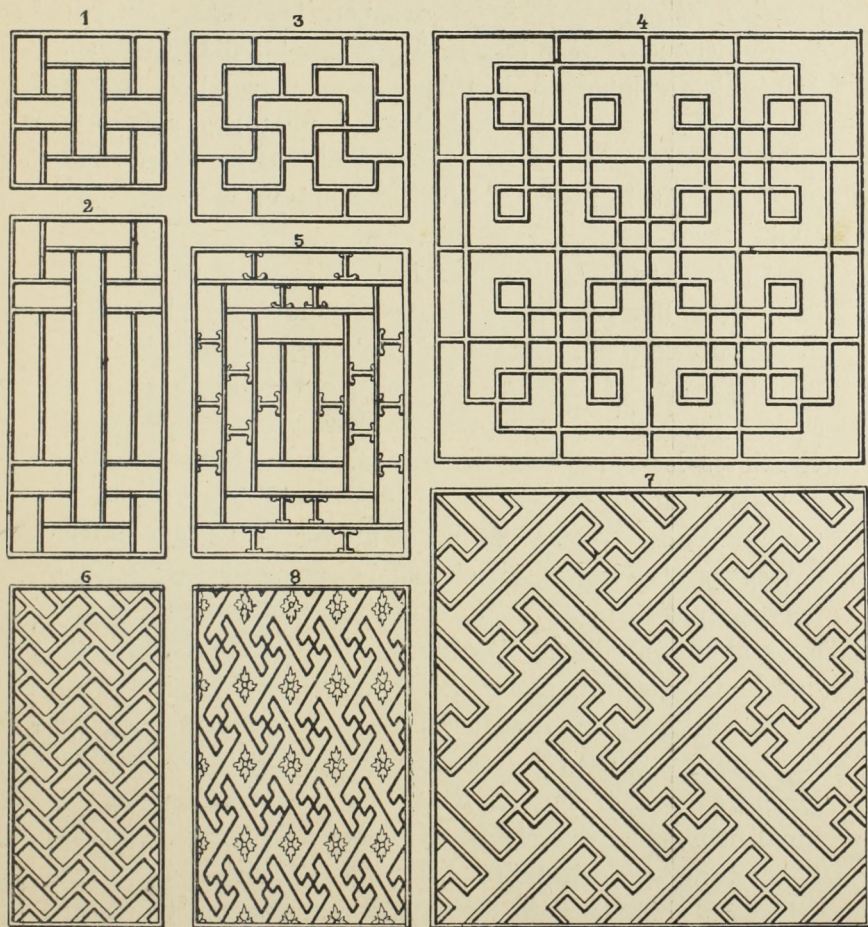
A tető külső burkolására, városi házakon, vagy dísebb épületeken mindig, majdnem kivétel nélkül a cserepet használják. De a cserepek nem olyan egyszerűek mint a mieink, hanem félhengeresek (163. ábra). Mintha csak fél bambuszrudak volnának váltakozóan egymásba fektetve. S hogy a származást, vagy az utánzást magyarázza az építő, az ereszt mentén a domborúan fekvő cserepeket egész körlappal befejezi, a homorúan fekvő fél csövek végére pedig csipkeszerű csepegőket rak, mintha a fél bambusz-cső kihegyezett vége le volna görbítve. Ezt a nagyon szép cserépfedést látjuk a 24. ábra kis díszes építményén, aztán meg különösen a 168. ábrán látható nagy kapu tetején.

163. ábra.
Khinai cserépfedés.

A tetők gerinczén és oromfalain végighúzódó pompás díszítmények legszebb részei s az építők erre nagy gondot is fordítanak. Színes cserépből, majolikából készülnek ezek, különösen szeretik a fényes zöldet s az aranyárgát használni. A pekingi császári palota teteje például aranyárga majolika. Sajnos, hogy a templomok, középületek falai és gerendaszerkezete nem sokkal szilárdabbak, mint a közönséges épületekéi s a rendkívül súlyos, pompás fe-

dél alatt csakhamar meggörnyednek a gerendák, össze-vissza görbül, törik a tető. Ha a délvidéken új épületeken olyan tetőket látunk, amelyeknek a gerincze hajlott, bizonyos,

164. ábra. Khinai ornamentális rácsok.

hogy régi építmények tetejét utánozzák, ami természetesen erősen meggörbült már. De hát a régiek tisztelete és utánzása, ez tartja fenn a birodalmat!

A téglafalakon szintén sok érdekeset látunk. A téglá-

kat sajátságosan égetik szürkére, ami nekem sokkal jobban tetszik, mint a modern európai épületek vörös, fakópiros és sárga téglái. A téglák azonkívül olyanok, hogy kívül kemény kergük van, benn azonban lazábbak. Mindenesetre kitűnőek ezek a téglák, érdemes volna őket utánozni. Az épületek lábazata legtöbbször nem téglából, hanem terméskőből van (ott, ahol ilyen kapható) s azt a mi ciklop falazataink mintájára rakják össze. Különösen pedig ott látni így épült házakat, ahol az árvizektől kell félni.

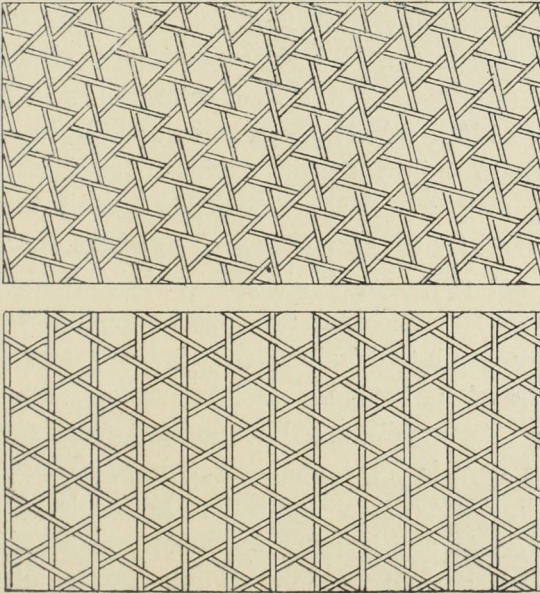
Az épületnek azokon a falain, ahol csak farács van, papirossal beragasztva, érdekesen tanulmányozhatjuk a diszítványokat. A khinai városokban, khinai épületek közt való járkálás közben azonnal szembe ötlük, hogy a rácsok legnagyobb része egymásra merőleges, függőleges és vízszintes léczekből készült. A 164. ábrán összeállítottam a legjellemzőbb rácsokat. A legegyszerűbb az 1. és 2. számú. Mind a kettő fonásmintát utánoz. Két-két léczecske egy-egy szalag határát jelöli, amely szalag egyszer felette, másszor alatta megy el a keresztbe menőknek. Ez a leggyakrabban, majdnem általánosan alkalmazott minta, minden lépten-nyomon szemünk elé kerül.

A vízszintes és függőleges léczcskék összerakása aztán még végtelen változatossággal fűződik össze. Például hozom a 3. és 4. mintát. Észak-Khinában, különösen Pekingben nagyon kedvelt az 5. minta. A kis keresztléczcskének a végein látható kis csigás diszítvány kétségtelenül a közbe szorító ékek díszes kiképzése folytán származott.

Látni azután olyan rácsokat, mint a 6. minta. Tökéletesen ilyen minta szerint vannak fonva a mi gyékényeinkhez hasonló szalma, vagy ratang-ponyvák.

Legszebb fonás-diszítvány a 7. minta. Ez talán a legszebb valamennyi rács között. Figyelmes szemlélés, külö-

nősen, ha nem hagyjuk a figyelmünket lekötöni a kis X-alakú kereszttekkel, amelyek a laza fonás közeit kitöltik, úgy azonnal észrevesszük a legegyszerűbb, legtisztább fonás-mintát.* Lényegesen ugyanezt a mintát láttam kő emlékkapun, mint domborművet. Ezt a 8. minta állítja elénk. Csakhogy most a fonott szálak egy lécecskéből vannak

165. ábra. Komplikált fonás-mintájú rács.

s így a kis X-alakú kereszttecskék soronként kimaradnak, s helyettük kis rozettát alkalmazott a művész.

Végül még egy rácsozatról kell megemlékezni. Sok gondot okozott ez nekem! Dirib-darabját, egyes rossz részleteit mindenfelé látni lehet, mint kusza, össze-vissza

* Jámor hittérítők, akik észre vették, hogy ez a díszítmény mindenütt alkalmazva van: épületeken, szöveteken, porcellánokon, bronz vázákön: csak a kis keresztet látták s annak ily nagy elterjedését csodás miszticizmus-sal magyarázgatták.

hányt háromszögek, négy- és sokszögek halmazát. Egész utazásom alatt nem jöttem rá a származására, míg végre utolsó látogatásom a sanghaili templomban megoldotta ezt a rejtélyt is. A templom egyik rácsfala olyan forma, mint a 165. ábra felső része, de nem ilyen szabályos. Ezen az ábrán ugyanis a kis hatszögek pontosan, egyenes sorokban vannak. A sang-haili templom ablakán azonban ezek a hatszögek nem egyforma nagyok, másodszor pedig nem is egyenes, hanem görbén futó sorokban vannak elhelyezve.

Ennek a mintának a származását nehéz volna megértenünk az alája rajzolt fonásminta nélkül. Az ábra alsó részén látható minta szerint szokták fonni a gyékénykosarakat, meg a halászkok vékáit, haltartóit stb. Persze mikor a rácskészítő kézműves ezt a fonásmintát akarja utánózni, azt csupa apró kis léczecskékből kell összeraknia. Ha a kis léczecskéknek a hossza nem pontosan akkora, mint ahogy a minta készítése megkívánja, nem jön ki ez a szabályos alak, hanem a szálak kuszáltabban mennek. Ha pedig még amellett a kis fácskák nem is egyforma hosszúak s nem is jól vannak elhelyezve, akkor a legzűr-zavarosabb, össze-vissza figura jön ki belőle. Ez a nem sikerült utánzás úgy látszik nagyon tetszik a khinaiaknak s valamivel szabályosabban, tudatosan csinálják úgy, mint az ábra felső részén mutattam be.

Ez a különös, nehezen érthető minta tehát eredetileg szintén fonásminta.

A többi diszítések legnagyobb részét is vissza lehet vezetni a bambusz-házak alkotó részeinek mintáira.

A khinai épületek szerkezeti elemeiről kimutattuk, hogy azok a bambusz-építés utánzásából származnak. A diszítményekről most mutattam ki ugyanezt. Elmondhatjuk tehát bátran, hogy a khinai építés stílusa a bambusz-építés.

Európai stilusaink kivétel nélkül a fából való építkezés-

ből származtak. Tökéletesen, világosan sikerült ezt a görög architektúráról kimutatni. — Ez az európai stílus.

Mexikó és Peru elpusztult kulturáinak emlékei azt mutatják, hogy ott a kőből való építés stílusa fejlődött ki. — Ez az amerikai stílus.

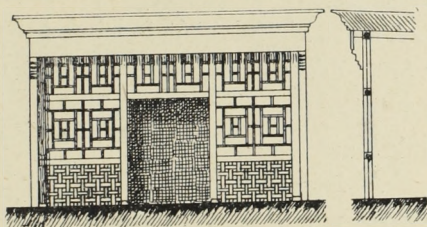
Ehhez a kettőhöz hozzácsatoljuk a khinai bambusz-stílust, amely lényegesen elüt mind a két előbbtől s meglehetősen függetlenül, magasra fejlődött.

Mielőtt annak a tárgyalására térnénk át, hogy miféle más idegen elemek hatottak a khinaiak építkezésére, néhány szót szólok a díszesebb és monumentális építményekről.

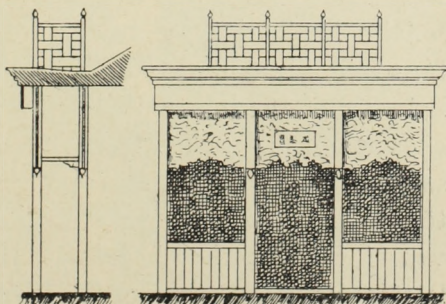
1. Igen érdekesek a pekingi boltok. Ezeknek legegyszerűbb alakját a 166. ábrán látjuk. A lakóház oldalához építik a lapos tetejű

kis boltokat s azoknak homlok-fala valóságos tanulmány a technikus szemelőtt. Az egyszerű pekingi bolt homlokzatán legfelül csinos párkány van, amely a klasszikus párkányzatra emlékeztet. A párkány egyes tagjai

festett, vagy domborművű levelekkel, vagy egyszerű fonást utánozó ornamentumokkal vannak díszítve. A homlokzat lábát sűrűbb, deszkával bélelt rács, a többi részt pedig papirossal beragasztott ritkább rács fedi. A rácszat fent rendesen olyan, mint a 164. ábra 5. számú min-

166. ábra. Egyszerű pekingi bolt homlokzata.

167. ábra. Díszesebb pekingi bolt homlokzata.

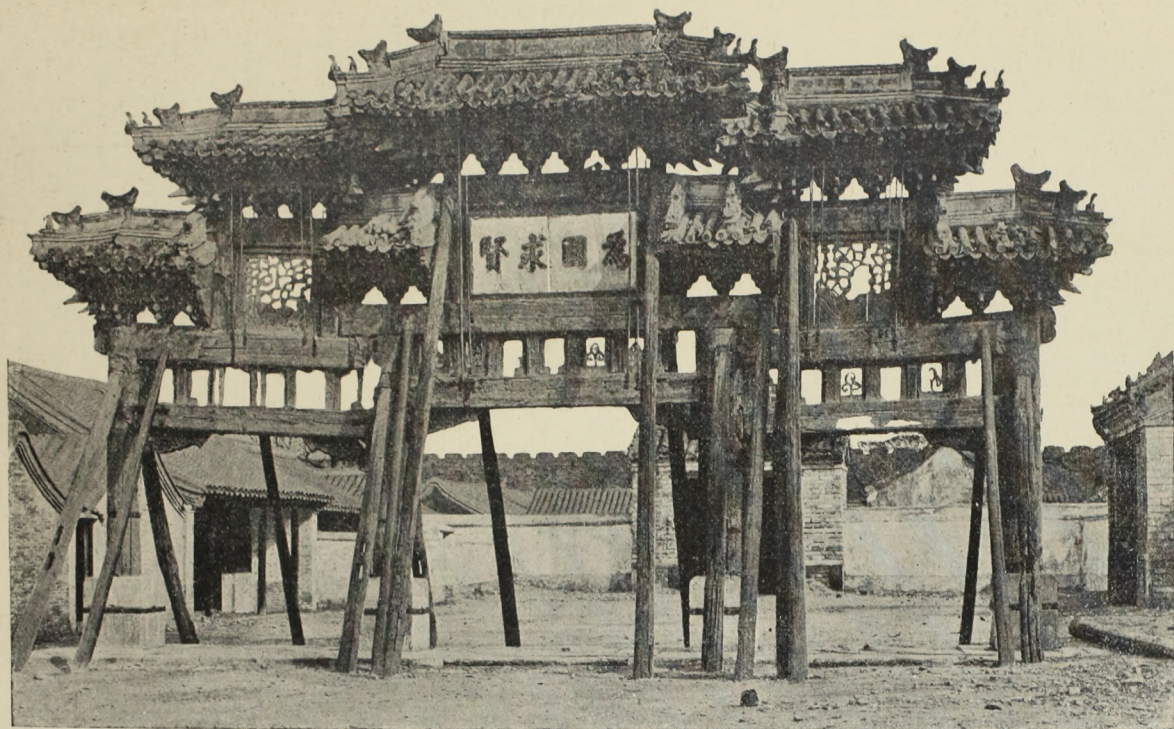
tája, míg a lábazat változatosabb, de leggyakoribb az 1. sz. minta.

Sokkal díszesebb a 167. ábrán látható homlokzat. Az üzlet két sarkán két oszlop áll a homlokzat előtt s ezek tartják azt a drapériaszerű diszítmenyt, amely a homlokzat előtt kis folyosót fed be. A drapéria gyönyörű fa-faragvány, dúsan aranyozva, a bolt nappal úgyszólván egészen nyitott, vagy papiros ablakok zárják el. Az épület tetejét kitűnő jó ízléssel, kis rácsos korlát koronázza.

A legdíszesebb boltok előtt végre magas diadalkapuaszerű portálék állanak, amelyek magasra felnyúló árbóczaikkal impozáns látványt nyújtanak.

2. Az emlékkapuk talán a khinaiak legszebb építményei. A sírhelyekre való bejáratok elé, továbbá erényes özvegyek emlékére és sok más célra nagy kapukat szoktak a khinaiak építeni. Az északi vidékeken, ahol a fa-építmény tartósabb, fából is építenek ilyesmit, amelyek közül igen szép példányt mutathatok be a 168. ábrán. Ez a kapu Pekingben a Czung-li-ja-mönn, azaz az idegen hatalmakkal érintkező hivatal udvarán áll. Azok a ferde támasztó gerendák eredetileg nem tartoznak hozzá, azokat csak később kellett hozzátámasztani, mert a karcsú oszlopokon álló nehéz építmény nem volt elég szilárd s a szél könnyen feldöntötte volna. Ez a kapu is, mint a legtöbb khinai monumentális épület: félig rom, dűledezőben van. A kapu szerkezete minden látszólagos cifrasága mellett is egyszerű s három kapuból látszik összetéve lenni; a három közül a középső nagyobb és magasabb s ez hordja a felírást. A kapu tetőzete fényes-zöld cserép s szépen készült tetők példájául szolgálhat.

Itt látjuk, hogy a tető alig, hogy kicsit kajla, sarkai alig hogy fel vannak görbítve. Itt találkozunk egyszersmint először azokkal a cifra konzolokkal, amelyek a tetőket közvetlenül tartják.

168. ábra. Fakapu a Pekingi Czung-li ja-mönn udvarán. Silvestri H. felvétele.

Ehhez nagyon hasonlítanak a kőkapuk. Bemutattam már egy egyszerűbbet a 38. ábrán, amely a Csi-ming-san tetején áll. De, daczára, hogy ennek a szerkezete is lényegesen olyan, mint a többié, diszítményein mégis a hindu-építés erős befolyását lehet látni, azért részletesebben nem foglalkozom vele. Annyiból érdekes azonban a kapu, hogy ugyanazok a ferde támasztékok, amelyeket a Czung-li-jamönn kapuján véletlenül, szükség folytán alkalmaztak, itt most architektonikus kiképzést nyertek. A kapu építője valóban csinosan oldotta meg a ferde támaszok harmóniás alkalmazását.

Sokkal gyakrabban lehet azonban látni az olyan kapukat, aminőt a jelen fejezet bevezető képe láttat. Ennek minden része kőből van. A kapu építése a következőleg történik.

a) Felállítják a négyszögletes keresztmetszetű kő-oszlopokat, falazott alapzatra, amelyen mélyedés fogja be az oszlop alját (így nálunk fa-oszlopokat szokás felállítani). Az oszlopokat elől és hátul támasztó kövekkel szilárdítják. Ezek a kő-oszlopokba be vannak csapolva!

b) Az oszlopok belső oldalán hasíték, vagy horony (Schlitz, Falz) van, amibe beletolják felülről a vízszintes gerendákat és felirásokat hordó kőlapokat. Alul kis csapos konzol látszik ezeket megtámasztani.

c) Az oszlopok tetejét keresztgerenda fogja össze, amelyen az oszlopok vagy pillérek fejezete is rajta van. A pillérek csappal és kis sarok-konzollal csatlakoznak ehhez a fejgerendához.

d) A fejgerenda fölé állítják fel a ráába foglalt irott követ, amely fölé szintén kis fejgerenda jó.

e) A fejgerenda szabadon maradt vállaira és az irott kő fölé jönnek a tetők. A tetőket kő-lemezekből készült konzolok tartják s mindez tökéletes utánzata bambusz-stilusú fa-építményeknek. A tetők már tetemesen felkun-

169. ábra. Emlékkapu faragott kőből a Nagy-csatorna mentén Kia-sing-fu mellett. Eredeti fénykép.

korodnak, de a kunkorodás a kő merevsége miatt nem olyan karcsú és elegáns, mint a közönséges tetők sarkain lehet látni.

A bevezető képen látható kapunál tetemesen nagyobb az, amit a 169. ábrán látunk. Ez megint három nyílású, de a tetők elhelyezése monumentálisabb, mint a fakapun. Ez a kapu a Nagy-csatorna mentén Kia-sing-fu mellett áll, gyönyörű fehér színű kőből van.* Lehetne-e szebb kőkaput mutatnom olvasóimnak, mint a mukdeni császársírok főkapuját (120. ábra)? Szerkezetéről látjuk, hogy lényegesen ugyanaz, mint az előbb vázolt kőkapuk, de impozáns méreteivel, gyönyörű arányaival messze felülmulja azokat. Megállapodott, nagy tökéletességre fejlődött stílussal van itt dolgunk, amely méltán foglalhat helyet a világ legszebb stílusai között. Nem rontja itt az egységes hatást sem a diszítmények túlterheltsége, sem a khinaias aprólékosság, sem pedig a tetők izléstelen kajlasága. Ez a kapu hófehér márványból van, minden egyes része befejezetten tökéletes s rendezett környékénél, teljes épségénél fogva a khinai architektura egyik klasszikus műremeke. Sajnos, hogy a khinai építésről szóló művekben rendszeren unalmasan kajla tetejű pagodákat, inczen-fincz filagóriákat stb. hoznak fel mutatóul, de ezek a műremekek (a mukdeni császársírok kapui, a Ming-sírok építményei, a pekingi kaputorony, a császári paloták stb.) ismeretlenek a nagy közönség előtt. Éppen olyan eljárás ez, mintha az európai építészetet izléstelen falusi templomokon, szedett-vedett barokk-stílű villákon mutatná be, de legtöbbször olyan, mintha a «Fliegende Blätter» Commerzienrath-kastélyait mutogatnánk: ime az európai stílus!

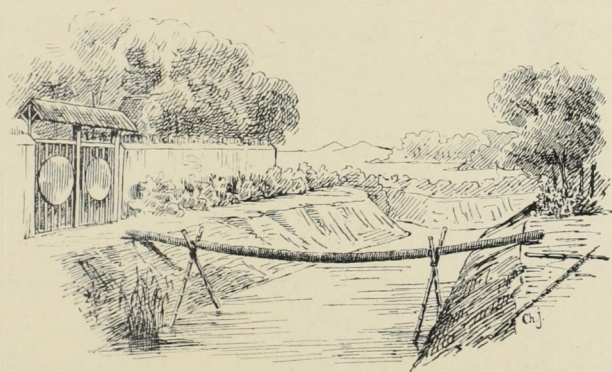
3. Igen különös építmények a khinai hidak. Erről a

* Ki akartam szállni a hajóból, hogy közelebről megtekintsem, de D. ur, akivel akkor Sao-hszing-fuba igyekeztünk: istentelen káromkodások közt akadályozta meg.

tárgyról sokat mondhatnék kedves olvasóimnak, de még kell elégednem annyival, hogy néhány típust bemutassak.

A legegyszerűbb híd, amit Khinában látni, szalmával becsavart bambusz-rúd, amit két bambusz-bakon át keresztül tesznek az árkon (170. ábra). A parton két pózna van, amivel támogatja magát az, aki átmegy a hídon s aztán visszahajítja a póznákat.

A délvidéki hajózó-csatornákon csakis gyalogjárók számára készültek a hidak s így lépcsősen emelkednek a hídpálya közepéig, hogy a híd alatt a hajók kényelmesen el-

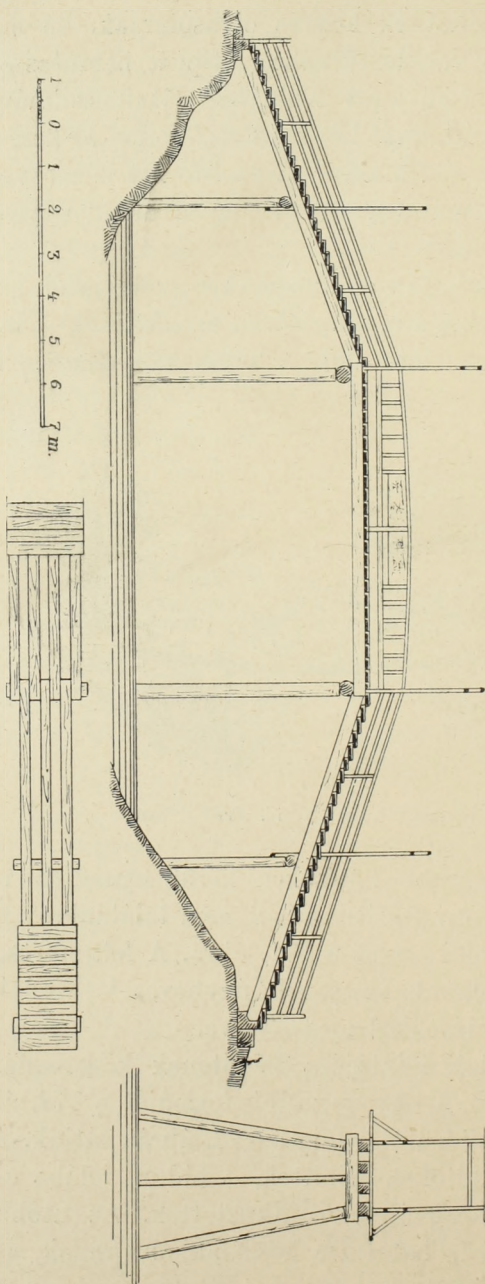

170. ábra. Egyszerű bambusz-híd. Eredeti rajz.

férjenek. A legegyszerűbb kötéseken kívül semmiféle rácsozást, függesztő, vagy feszítő művet nem találunk. A fahidak rendesen olyanok, mint a 171. ábra. A feltűnő csak az, hogy még a pillérek sincsenek úgynevezett András-keresztekkel, átlós rácsokkal megerősítve.

Teljesen a fahidak mintájára készítenek kőgerendák-ból is hidat. Ezeknek a legegyszerűbb formáját a 172. ábrán, igen érdekes változatát pedig a 173. ábrán látjuk. Az előbbihez masszív hídfőket építettek, a hídfők falába csinos domborművű faragványokat illesztettek. Az utóbbinak a mederpillérjei is hatalmas kőszálakból vannak, s a

171. ábra. Khmai fa-híd és szerkezete. Eredeti rajz.

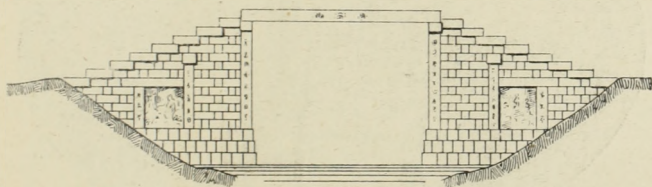

pilléreken átfektetett kőgerendák néha 5—6 méter hosszúak. Igen sokszor láttam ilyen hidakat korlát nélkül s miután magasak, hogy a hajók alattuk akadálytalanul elmehessenek, hajmeresztő látvány, amint egykerekű taligával átegyensúlyozzák egymást a taligas és vendégei (5. ábra).

Sokkal szebbek ezeknél a hidaknál a boltozatos hidak (174. ábra). Igazán pompás, merész, félköralakú ívek hidalják át a csatornákat a Jang-cze-kiang deltáján; szolid, kemény kőből való építmények ezek, amelyekben igazán mindig gyönyörködtem.

A boltozatot nem úgy építik, mint mi, hogy a boltozat kövei keresztben állnak az ív vonalán, hanem ellenkezőleg, hosszú, görbére faragott kövek teszik ki az íveket, amelyeket soronként felváltva kötő kőgerendák fognak össze.

Nem egészen félkör alakú boltozatra csak igen gyéren akadhatunk Khinában. Az egyik a híres Csau-csou-tysiao Csönn-ting-fu közelében (129. ábra). Ez a híd annyiból nevezetes, hogy a boltozat felett tehermentesítő ívek vannak. Az egész hídnak a konstrukciója egészen helyes, mintha európai útmutatásokra készült volna. Meglehet, hogy valamelyik misszionárius tanácsokat adott az építéséhez.

172. ábra. Egyszerű kőgerenda-híd.

Ezt a hidat akarta utánózni az, aki Csang-tő-fu vidékén építette a 175. ábrán vázolt kis csodát (Jo-ho-tysiao). Nagyon elhibázta a tehermentesítő boltozatokat, csoda, hogy a híd megáll. Pedig amúgy gyönyörűen van ám a híd építve! Az íveket gyönyörű domborművek ékesítik, a korlát minden köve kis műremek. Úgy ez, mint a Csau-csou-tysiao kocsiközlekedésre épült s azért szélesebb, erősebb, mint a délvidéki ívhidak.

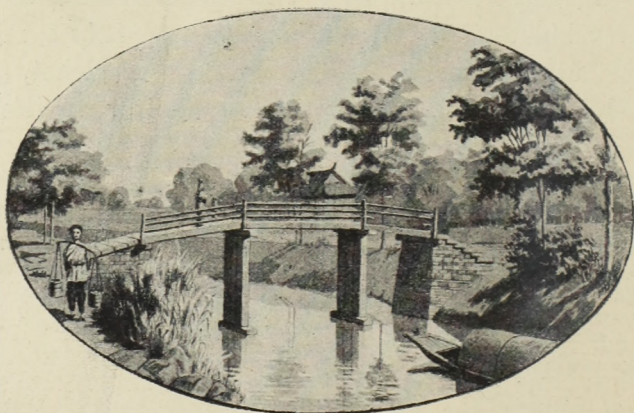
A hidak kőkorlátjai rendesen igen izlésesek. Különösen csinosak a korlátok végződésai (176. ábra), ha a híd erős emelkedéssel megy fel az ívek tetejére.

A khinai hidak azonban nem alkalmasak arra, hogy rajtuk a khinai stílust tanulmányozzuk. A boltozatok hindu befolyás alatt készültek, a többi pedig olyan egyszerű,

hogy vajmi kevés rajta a szerkezeti és díszítő elem, amit érdemes volna tanulmányozni.

4. A templomok a legmonumentálisabb khinai építmények. Ezekhez sorozhatjuk még a városok kaputornyait s más egyéb díszes épületeket, amelyek vallásos, vagy hivatalos célúak. Ide tartoznak a pagodák is.

Az ilyen épületek legfőbb jellemvonásai ugyanazok, mint amelyeket már a közönséges épületek leírásakor han-

173. ábra. Kőgerendákból épült gialog-híd. Eredeti rajz.

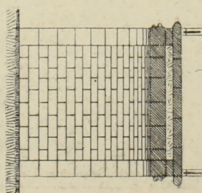
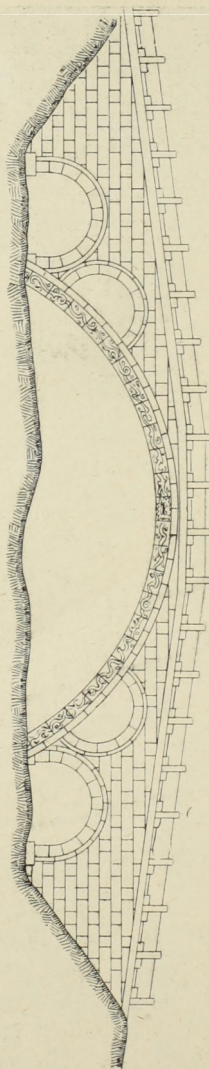
goztattam. A klasszikus épületek igazi teteje nem kajla, csakis az ereszt-rész, az, amit a konzolok támasztanak alá, vagy ami oszlopokon nyugszik, az van a sarkain felkunkorítva. Nézzük csak meg a 121. ábrán a mukdeni császársírok mellékkapuját. Egészen külön áll annak egyenes teteje, tűzfalával s az egész építményt körülfutja a konzollokkal alátámasztott, alig meggörbített ereszt-tető. Olyan elegáns, olyan izléses és befejezett az egész, hogy ilyen célú építménynek már szebbet nem is képzelhetünk.

Az utazók legjobban hozzá férhetnek a pekingi kaputornyokhoz. Nem azokat az idétlen magazinokat értem, amelyek a kapu külső kerítőfalán állnak s festett ágyúik-

174. ábra. Kőboltozatos hid a Jang-cze-kiang deltáján. Vásárolt fénykép után.

175. ábra. Jo-ho-tysiao, hibis szerkezetű ívhíd Csang-tó-fu vidéken. Eredeti rajz.

kal rémítik a békeszerető népet, hanem a belső, régiebbeket. Tökéletesen az előírtam szabályok szerint épültek, csak hogy egyemeletesek. Ha khinai oszloprendről szó lehet, úgy azt ezen az épületen állapíthatjuk meg (177. ábra). Az oszlopokhoz hozzátartozik az a különös konzol-rendszer, ami a sarkain kissé felkunkorodó eresztetőt tartja. Mondhatom, hogy az egész épület olyan harmonikus, olyan megnyugtató, hogy órák hosszat elcsélgattam körül, tanulmányozgatva az épület részleteit, arányait.

Hasonló szépet mondhatok a Ming-sírok épületeiről. Több helyen leírták már ezt a császári temetkező helyet, sajnálom, hogy a hely szűk volta nem engedi hű képekben és leírásban bemutatni azt a sok pompás dolgot, amit ott kiválogathatunk a romok, a kevésbé sikerült alkotások közül. Az utazók rendesen azt a csodálatos állat-és ember-szobrokkal szegélyezett utat dicsérik, amely a sírhelyhez vezet. Pedig semmiben sem olyan szerencsétlen a khinai képzőművészet, mint az állati és emberi alakok szoborutánzataiban. Ezek a kőkolosszusok idétlen monstrumok, egyetlen szép sincs közöttük. Hogy mégis fogalmat szerezhessünk róla, hogy milyen ügyetlenek a khinaiak az állat-szobrok készítésében, a következő fejezet bekezdő

képeül oda rajzoltam a Ming-sírok egy templomában látható vörös márványból faragott, három méter hosszú teknősbékát, amely a sírfeliratot hordja. Rendkívül gondos, finom faragvány ez, persze erősen stilizálva van rajta a teknősbéka — a khinaiak jelvénye az örökélet kifejezésére. Ez szebb, mint az állatút idétlen kőkolosszusa.

A Ming-sírok építményei között ezeknél sokkal szebb, sokkal érdekesebb dolgokat tanulmányozhatunk. Sajnos, mint mondtam, ezeknek a leírásába, helyszűke miatt nem bocsátkozhatom. Csak — mintegy lopva — mutatom be a 178. ábrán a Jung-lo császár sírtemplomát kerítő márvány-terasz korlátját.

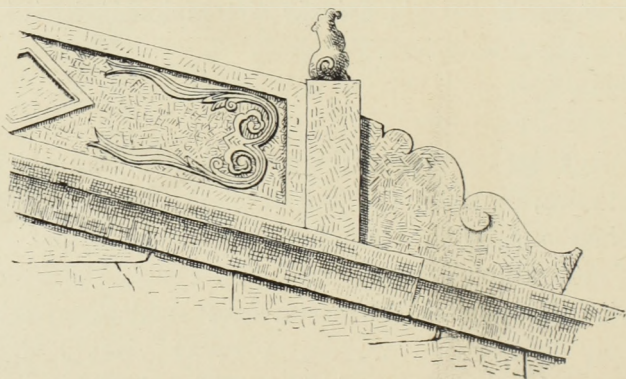
*

Áttérek most még azoknak az idegen hatásoknak a felsorolására, amelyek a khinai architektúrát módosították.

Abban a sang-hai templomban, amelyről már szoltam, fantasztikus össze-visszaságban épültek az apró, nagyobbára fa-épületek, a mesterséges sziklagruppokkal és tavakkal díszített udvarokon. A tavak vizét zöld hinár, békalencse és itt-ott valami sás-féle lepi el. Ez így tetszik a khinaiaknak, nem mintha ez csakugyan szebb volna, hanem mert ez az általuk látott természet leghűbb imitálása. Nem látni a délvidéken olyan állóvizet, amit a növényzet ilyen módon állandóan el nem lepne. Nem különös, elfajult izlés ez, hanem általános emberi, amely a természet utánzását tartja mindig a művészet legbővebb forrásának. A sziklagruppok is csak erre vallanak. A tekervényes kis utacsák, a rosszul ábdált kőlépcsők, a sziklából itt-ott kinyúló fatörzsek mind a természet-szeretetre utalnak, mert csakugyan, a sziklák közt az apró khinai utak mindig ilyen módon csavarognak.

Az építmények fantasztikus rendetlenségének magyarázatául szintén utánzást gyaníthatunk. A khinai az ő tem-

plomait sziklabarlangokba, meredek sziklafalak párkányaiba, rejtélyes zugokba szereti építeni,* s ilyen helyeken az épületek nem a szimmetria szabályai szerint fejlődnek ki, mint azt sík helyeken épült, különösen az északi vidékeken levő templomokon lehet látni, hanem alkalmazkodik a természet nyújtotta lehetőségekhez; fészkek módjára tapad a sziklaparkányok szabálytalan kontúráihoz. Ennek az utánzásai a kanyargó, zeg-zugos fedett folyosók, a tört, zegzugos hidak, apró, fantasztikus épületcsoportok, filagória-összeköttetések. A barlangtemplom félig

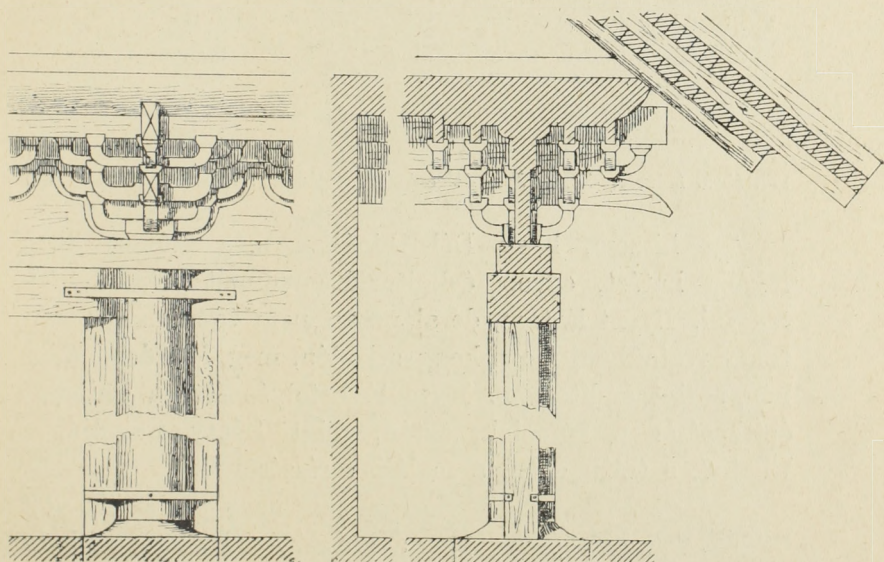

176. ábra. Kőkorlátok végződése a kínai gyalog-hidakon. Eredeti rajz.

a sziklába van vájva, félig építve: ablakai néha csak a szikla természetes falán áttört nyílások: talán ezeket imitálják azok a fantasztikus ajtó- és ablaknyílások (179. ábra), amelyeket olyan túlzottan és torzítva szoktak a világjárók pingálni. Az ablakon rendetlen rostélyzat látszik, amelyre mintha a külső meredek sziklafalokról kúszó növények kapaszkodtak volna: zöld majolika stilizált virágai egészítik ki a poétikus rácsot. Erősen hiszem, hogy a sziklatemplomokat szeretik utánozni a kínaiak fantasztikus építményeikkel.

* Emlékezünk a a Csi-ming-san tetejére épült kolostorra, a Jang-cze-kiang sziklaszirtjére (Kis-Árva) s a mandsúországi Sziao-ku-san bazaltkuprá.

Nagy befolyása van a khinai bambusz-építésre még San-hszi lősz-vidékeinek troglodita-építkezése. A nagy alföldnek azon a részén, amely közel van San-hszi tartományhoz, a házak teteje laposabb, sőt egészen el is lapul, mint a 131. ábrán látható utásház teteje. Az ilyen házaknak a tetőszerkezete tökéletesen olyan, mint az a gerendaszerkezet, amivel a lőszbe vájt lakásokat szokás kipéczézni.

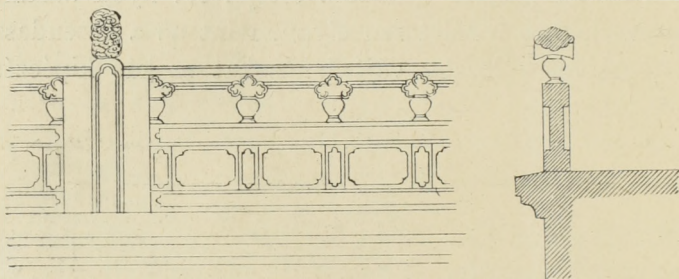

177. ábra. A pekingi kapu-torony oszloprendje. Eredeti rajz.

De az épület többi része, a kerítések, a fedés módja, stb., stb. mind nagyon emlékeztetnek a lőszlakásokra s majdnem bizonyos, hogy azoknak az utánzatai. Említettem, hogy a san-hszii telepések elvitték ezt az architektúrát Madsuországba is.

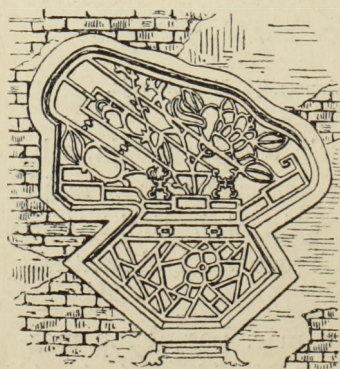
A Huai barbárokról is meséltem már. Legjobban meg látszik az ő őskulturájuk az építésen. A Huai hegység északi lejtője az egyetlen hely Khinában, tudomásom szerint, ahol a tetők nem szelemenések, hanem szarufásak. Itt van

padlástér, erős mennyezet, nem használnak egyszerű fedél-
széket, hanem csak erős szarufákat, amelyek egymáshoz
ollós csappal, vagy teljes rálapolással illeszkednek. Lát-
szik, hogy az őslakosok igen régi idő óta fából építkeztek.

178. ábra. Márvány-korklát Jung-lo [császár] sirjának terraszain. Eredeti rajz.

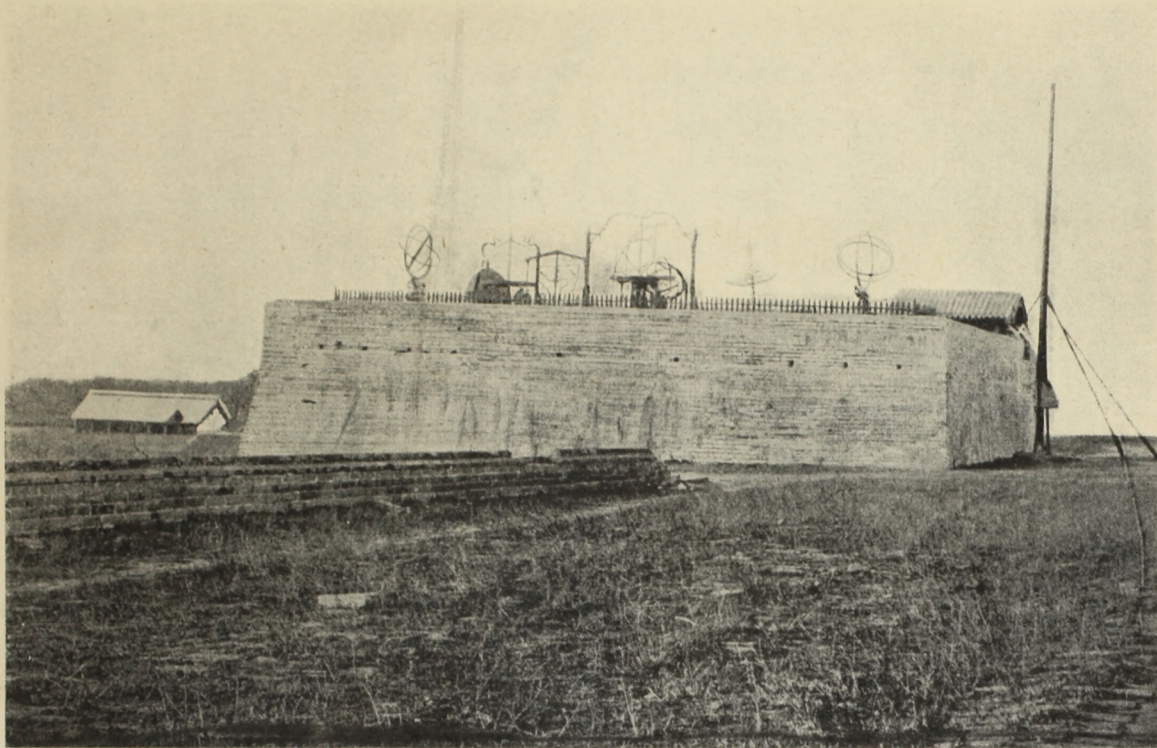
Azt hiszem, hogy Dél-Khinában még számos ilyen
lokális hatást, egyéb őskulturák nyomait lehetne fel-
fedezni. Ilyent láttam, de alaposan nem tanulmányozhat-
tam Szvatauban, Hong-kong szigetén, meg Mandsuorszá-
ban, amint említettem. Hasonló befolyás érte a khinaiak
építkezését a koreaiak, aztán, mint Lóczy mondja, a
tibetiek s talán délen a malájiak részéről is.

179. ábra.

Szabálytalan ablaknyílás az egyik
sang-hai templomban. Eredeti rajz.

Igen nagy hatással volt
a khinai építkezésre a hindu
építés, amelynek hatását a
hindu buddhista papok meg
a zarándokok hozták be. —
Többször említettem az egyes
nevezetesebb épületek leírá-
sakor, hogy erre vagy arra
nagyban hatott a hindu sti-
lus. Így például a 65. ábrán
bemutatott kis márvány pa-
goda csinos keveréke a khi-
nai és hindu építésmódnak,

180. ábra. A pekingi obszervatórium. Silvestri H. felvétele.

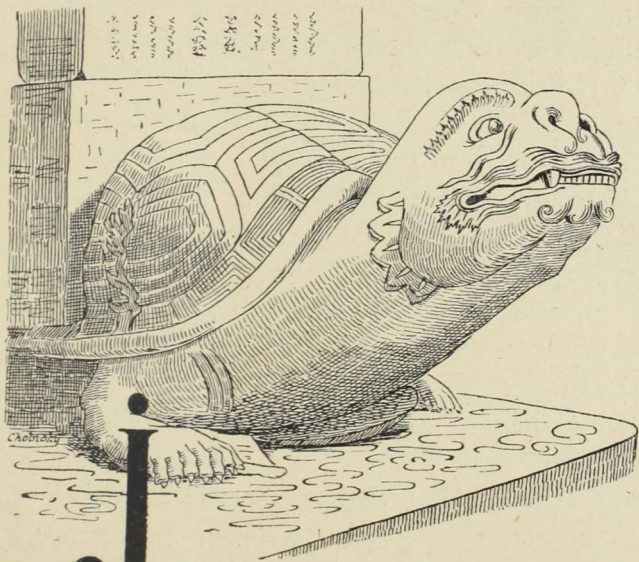
Pekingben és vidékén is akárhány ilyes építményt lehet látni.

Végül még meg kell emlékezni az európaiak befolyásáról. Nem érdemel sok szót az a csunya keveredés, ami az európaiaknak megnyitott kikötő-városokban botránkoztatja a jóízűsüeket. Európai vállalkozók építettek bérházkolóniákat a khinaiak számára: kegyetlen rossz khinai stílusban: vasgerendákkal, európai gipszfigurákkal stb. Másutt meg valami lebontott európai ház alkotó részeiből épített az egyik vállalkozószellemű khinai házat — európai mintára, de khinai észjárás szerint. Fertelmes zagyvalék lett belőle.

Sokkal érdekesebb az a csekély befolyás, amit az első jezsuita atyáknak sikerült elérni. A császár pekingi nyári palotájában, a gyönyörű Jüen-ming-jüenben látni lehet még néhány francia renesszansz stílusú épület romjait. Ezeket is úgy, mint a többit, összelövedőzték az angolok az opiumháború alkalmával.

A pekingi falak mellett áll egy magaslat: a jezsuiták hajdani obszervatóriuma. Ma is csodálatot gerjesztenek azok a gyönyörű, művészi kivitelű bronzműszerek, amiket ott látni lehet (180. ábra). Olyan épek, olyan szépek még ezek a műszerek, mintha ma kerültek volna ki a művész kezéből. Az európai tudomány műszereire olyan sajtóságon illenek a pompás sárkányok, khinai motivumu díszítmények. De hogy nagyon szépek, azt el kell ismerni mindenkinek!

BEFEJEZÉS.

Jó egészségben, lankadatlan munkakedvvel érkeztem vissza 1898. februárius 8.-án Sang-haiba. Amint a gőzös kikötött, siettem a konzulátusra. Meglepett, de nem nagyon barátságos arcok fogadtak. Nem is sokat időztem, hanem a szokásos örvendezkedés után leveleimet kértem, Átadattak. Pénz nem jött. Más hír nincs.

— De igaz! — szólt a konzul savanyú ábrázattal, — van itt most még egy magyar ember, valami... hogy is hívják? Igen! Gubányi Károly! Ő is olyan izé...

— Mizé? És ki az az «is»?

— No igen, hát ő is olyan, olyan jó magyar ember.

— Értem! Hol lakik?

— A Sassoon-féle házban.

Biz' én nem tudom, nem felejtettem-e el köszönni, ha-nem futottam le az utcára, belevágtam magamat az első riksába s a kulinak úgy a fülébe találtam kiáltani a Sassoon nevet, hogy az esze nélkül szaladt. Az osztrák-magyar konzulátus ugyan a város legkülső végén van, mégis pár perc alatt a Nan-king-utcza és Szecsuen-utcza sarkán álltunk, a Sassoon kapuja előtt. A khinai portás nem ismerte a Gubányi nevet, bizonyosan elferdítették azt már, hogy a tulajdonosa sem ismerne rá. Fölmentem tehát a kaszárnyszerű épületbe s kerestem sorra az ajtókat.

Benyitottam egyikbe is, másikba is, hol udvariasan, hol gorombán dobtak ki. Egyik sem volt Miszter Gubányi. Végre az egyik ajtó előtt két hatalmas kalucsnit láttam tá Tongani. A kalucsni bélése fényes betűkkel volt nyomtatva: Földváry Imre, Budapest. Hohó! Ez az én emberem. Elhatározó lépéssel nyitottam be.

— Miszter Gubányi?

— Jesz!

Intelligens arcú fiatal ember állt fel a hintaszékről s nem egészen barátságosan közeledett felém. Ekkor jutott eszembe, hogy hisz úgy festek, mint valami vagabundus, nem is voltam a vendéglőben átöltözni.

— A tagadóját! Csakhogy megtalállak!

(Ah! De jól esett magyarul szólni olyan hosszú-hosszú idő után.)

— Te vagy? — szólt (be sem mutattam magamat) s azzal egymás nyakába borultunk, de aligha volt jó szagom, hamar eleresztett.

— Hol isszuk le magunkat ma este? (Be kell vallanom, hogy ezt én kérdeztem.)

Ezen aztán elkezdtünk tanakodni s csak akkor kezdősködtünk egymás állapota felől, amikor ezt a fontos kérdést már megállapítottuk. Persze este együtt voltunk, de sokkal több beszélni valónk volt, hogysem eszünkbe jutott

volna az ivás, pláne az Astor-house rettenetes műboraiból.

Másnap reggel a vendéglőben meglátogatott Gubányi. Leültettem s theával kínáltam meg.

— Köszönöm, már ittam, inkább kérek egy szál cigarettát.

— Sajnálom, hogy nem kínálhatlak meg, de nem dohányszom.

— Miért?

— Elvből.

— Elvből? Hisz tegnap este tíz manilla-szivaromat szívta el!

— Azóta megváltoztak az elveim.

— Hamar változtak meg! De legalább hozass fel nekem egynehányat.

— Bocsáss meg, de tegnap adtam oda az utolsó tízcentesemet annak a riksának, aki hazahozott.

— Hát nincs pénzed? Értem elveid hirtelen való megváltozását!

— Úgy-e érthető?

— No de azon könnyű segíteni! S azzal megnyitotta erszéneyei feneketlen javait.

Így segített ki hazámfia a legszorultabb helyzetből. Sőt többet tett. Lehetővé tette, hogy a Hoang-pu folyón, Sang-hai kikötőjében érdekes mérést hajtsak végre. Nehány szóval be kell még erről kedves olvasóimnak számolnom.

Tudjuk, hogy Sang-hai kikötője a Hoang-pu folyó kiszélesedett medre, vagy esztuáriuma. Csakhogy a folyó olyan közel ömlik bele a Jang-cze-kiangba annak torkolatához, hogy a tenger dagálya feljár a folyóba s így a Hoang-pu vize Sang-hai előtt napjában kétszer megduzzad és kétszer lepad. Ennek a ritmusos mozgásnak a hatása alatt aztán a folyó torkolata előtt homokzátony keletkezett.

Minden folyó torkolata előtt, amely a tengerbe nyílik, van ilyen, kisebb-nagyobb rekesztő-zátóny. Nagy folyókon ez nem sok bajt okoz, mert a zátóny felett elég mély víz van, hogy a hajók akadálytalanul átjöhetnek-mehetnek rajta. Nagy baj azonban ez a zátóny Sang-hai kikötője előtt, mert ezen a nagyobb hajók sohasem, a kisebbek is csak dagály idején jöhetnek át. A sang-hai kereskedelmi kamara már letétbe helyezett bizonyos összeget a rekesztő-zátóny eltávolítása céljából s ennek a szándéknak hallatára sok tervet adtak be különféle szak- és nem szakemberek a kamarához. Egyik csatornával akarja a folyót a tengerrel összekötni, a másik meg akarja szorítani a folyó medrét a torkolatnál, hogy így sebes áram keletkezzék, amely elviszi a homok-zátónyt.

Mindegyik terv felületes, alapos tanulmányok nélkül készült. A csatorna a lehető legrosszabb, mert akkor nem csak a csatorna előtt fog rekesztő-zátóny képződni, hanem a folyó torkolata előtt is meg fog nőni a zátóny.

A megszorítás veszedelmes, mert a zátóny ekkor a megszorítás alatt vagy felett fog képződni, de amellett létrejöhet az özönár.

A helyes szabályozáshoz tudnunk kell, hogy mennyi a saját vize a folyónak, vagyis mennyi víz jön a szárazföldről az esztuáriumba. Hogy ezt megtudhassam, ki kellett mennem a folyóra hajóval, annak sebességét mérni. Sang-hai felett hajtottam végre ezt a mérést, ott, ahol a gőzhajók közlekedése már nem zavar.* Rendkívül érdekes eredményekre jöttem.

A folyó vize akkor, amikor a tenger apad, gyorsan folyik a tenger felé. Amint a tenger mind jobban és

* Kértem a konzult, hogy járjon közbe a kamaránál, hogy ebben a tanulmányban valamivel segítsen. Éppen akkor fontos látogatások voltak napirenden, nem ért rá. A német konzul, Stübel ur azonban szólt néhány szót érdekemben.

jobban apad, a folyó mind sebesebben és sebesebben folyik kifelé. Egyszerre azonban a sebességmérő műszer azt mondja, hogy a sebesség hirtelen alább hagy. Olyan gyorsan csökkenik a sebesség, hogy alig lehet nyomon követni. Néhány perc múlva teljesen megáll a folyás, a hajó ide-oda lebeg a folyó hátán. Amíg az előbb a horgony kötele csak úgy reszketett, úgy meg volt feszülve, most egészen meglazult, a hajó szabadon lebeg a vízen. De ez nem tart tovább, csak néhány perczig, máris visszafelé fordul a hajó, a víz kezd sebesen visszafelé áradni s tíz percz múlva oly sebesen folyik visszafelé, hogy a hajó orrán feltorlódik a víz, a sebességmérő alig bírja regisztrálni a veszett sebességet. De ez sem tart sokáig. Az áram sebessége lassan csökken, lassan, de folytonosan, míg végre hosszú-hosszú csökkenés után megáll és sokáig nem lehet tudni, hogy merre folyik, olyan gyenge az áramlása. Elmulik egy-két óra, míg végre ismét kezd szép lassan kifelé áramlani. Ennek a kifelé való folyásnak a sebessége csak lassan nő, fokozatosan, míg végre mikor a legnagyobb sebességet elérte, hirtelen fordul meg megint, mint ahogy az előbb leírtam.

Azt hiszem, kitalálták olvasóim, hogy apálykor folyik kifelé és dagálykor befelé a folyó vize.

Olyan hirtelen fordul meg az apály kifelé való áramlása a dagály vissza-áramlásává, hogy ez igen veszedelmes jelenség. Ha ügyetlen szabályozással még elősegítjük a tüneményt, a dagály olyan hirtelen tódul be a folyóba, hogy ugyanaz a hatalmas tünemény áll elő, amit már láttunk a Czien-tang-kiang torkolatában: az özönár. Ezzel aztán persze tönkretennénk Sang-hai egész kereskedelmi forgalmát.

Mikor elmondtam eredményeimet néhány öreg úrnak, akkor figyelmeztettek rá, hogy volt már eset, hogy a dagály özönár alakjában jött be a kikötőbe s tekintélyes károkat okozott.

A folyam torkolatát csakis úgy lehet szabályozni, ha megakadályozzuk az ellenáramlás létesülését, vagy legalább azt annyira gyengítjük, hogy hatása igen csekély lesz. Ez pedig csakis úgy lehet, ha a folyót Sang-haitól egészen a torkolatáig, Vu-szung erődig, mintegy 15 kilométer hosszúságban összeszorítjuk annyira, hogy azon a szűk, szoros medren végig ne tudjon több víz folyni, mint a folyó saját vize s így a sang-haii kikötőben állandóan olyan magasan, vagy talán valamivel még magasabban álljon a víz, mint a tenger színe dagály idejében.

A tervezet részleteivel nem fárasztom már kedves olvasóimat, csak elmondom, hogy mi történt ezután az én jelentésemmel.

Lefordítottam díszesen-dísztelenül angol nyelvre, aztán megkértem K. urat, hogy dolgozza át. Meg is tette nagy szíveséggel s be is adta az eredeti magyar memorandumot az angol fordítással együtt a kamarának.

Még csak köszönő levelet sem kaptam érte, pedig a tanácsot megköszönhatték volna, mert nehéz munka, fáradtságos tanulmány eredményei.

Később, mikor már itthon voltam, megtudtam, hogy egyszer tárgyalták a kérdést, de ennek eredményéről nem tudok semmit.

A tanulmányt ugyan csak a magam tanulságára csináltam, de azt reméltem, hogy a kamara behatóbb tanulmányok vezetésével fog megbízni s így érdekes munkát végezhettem volna s amellet — lett volna annyi pénzem, hogy legalább haza utazhassam.

D. úr ugyanis mit sem akart többé arról tudni, hogy nekem tartozik. Olyan számlát tett elém, mikor a tiszteletdíjamat kértem, hogy most is pirulok a bosszúságtól. Védelemre sehol sem számíthattam, meg kellett elégednem azzal a tudattal, hogy még én tartozom a szindikátusnak 37 forint és 56 krajczárral, de amit kegyesen elengedtek.

Ez alatt mult az idő. A vendéglőben tartozásaim tetemes összegre nőttek, hazulról semmi biztatás, ha Gubányi ott nincsen, bizony kétségbeesem. Végre kaptam hazulról a Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Minister úr kegyességéből 500 frtot. Ebből kifizettem legégetőbb adósságaimat: szolgám fél évi bérét (!), katonám hazautazásához szükséges költségeket, szabó-számlámat s a vendéglői számla egy részét stb., stb. Persze nem sok maradt belőle, a haza utazásra meg éppen semmi.

Ekkor már április közepén voltunk! Két teljes hónapot kellett tehát a legsúlyosabb anyagi gondok, keserves megaláztatások és teménytelen intriga ellen küzködve eltöltenem ebben a Sang-hainak nevezett Sodomában.

Végre tovább nem várhattam. Május elején volt induló a Lloyd hajó Hong-kongból haza felé, elhatároztam, hogy ezt a hajót felhasználom a haza utazásra. A konzulatus kieszközölte számomra a Lloyd-társaság ügynökénél, hogy jegyet kapjak a Trieste nevű hajóra oly feltételek mellett, hogy azt csak otthon fizetem ki. Igen ám! de még a vendéglőben nagyon sokkal tartoztam, aztán meg Hong-kongig is el kell jutnom! Ingyen pedig nem visznek el!

Kölcsön kellett vennem tehát 500 forintot s azzal kifizetve tartozásaimat, jegyet váltottam egy angol hajóra, amely elvitt Hong-kongig. Útközben érintettük Szva-tau kikötőt s mivel egy napig ott álltunk, besétálhattam a gyönyörű hely környékét.

Hong-kongban kitettek a partra.

A Lloyd ügynöke tudtomra adta, hogy a hajó csak nyolcz nap mulva lesz itt. Pénzem persze nem volt, azt kérdeztem tehát magamtól, hogy hol fogok én most lakni, mit fogok enni nyolcz napig?

A hong-kongi konzul azonban kisegített. Száz dollárt adott kölcsön s ezzel fedezhettem hong-kongi tartózkodásom költségeit.

Végre 1898. május 13.-án megindultunk a Trieste hajóval. Megismerkedtem ott a hajóorvossal, dr. Desaler úrral, aki rendkívül kedves, művelt tiroli ifjú s kellemesen töltöttük a napokat.

Szingapurba megérkezve (pokoli hőség volt), persze siettünk a partra.

— Jöjjön velem! — szólt az orvos.

— Köszönöm, majd én gyalog sétálok be.

— Tudja, hogy gyalog jó fél óra járásra van a város? Csak nem akar ebben a hőségben gyalogolni!

— Hozzá vagyok szokva, szeretem a meleget.

— No jó! De legalább a vendéglőben találkozunk egy pohár sörre.

— Köszönöm! Elvből nem iszom sört.

— Elvből? Hisz tegnap még ivott! Gyorsan változnak az elvei!

— Hja! A hajón kontóra adják.

— Úgy? Most már értem! Jöjjön velem és legyen vendégem.

— Azt már nem teszem! Önnek is szüksége van a pénzére, majd megleszek én Szingapurban sör nélkül is. Csak azt sajnálom, hogy a botanikus-kertbe nem mehetek ki, az nagyon messze van.

— Tudja mit? Adok önnek kölcsön két aranyat, annyi éppen van nálam, majd megküldi hazulról.

Két arany! Hisz az 24 forint, egész vagyon! Ebből nemcsak itt, hanem valamennyi kikötő-városban megnézhetem a város környékét.

Úgy is lett. A 24 forint elegendő volt arra, hogy mindegyik kikötővárosban fedezzem azokat az apró postaköltségeket és elmaradhatatlan kiadásokat, amelyek felszoktak merülni.

Bombayban hosszabb időt töltöttünk, de a pestis olyan nagyon grasszált, hogy nem volt tanácsos hosszabb kirándulásokat tenni.

Kiszálltunk Karacsiban is. Ezt a várost akkor, amikor kifelé jöttünk, nem érintettük, újság volt tehát reám nézve. Az Indus folyó torkolata közelében, a kelet-indiai sivatag dél-nyugati sarkában fekszik, ahol a sivatag lejő egész a tengerre. Mögötte, nem messze a várostól, egyike Ázsia legkevésbé ismert területeinek, Beludsisztan hegyvidéke terül el. Sokszorosan érdekes volt tehát rám nézve ez a város. Azonban nem sok rajta a látni való. Szétszórt házsorai között valóságos kis fiók-homoksivatagok öntik a port és lehelik ki a kemenczeszerű forráságot. Csak a pálmafélék adnak némi árnyékot: kiirthatatlan bozót alakjában lepik el ezek a növények a kerítéseket, mesgyéket és parlag területeket.

Éppen ekkor tört ki a dél-nyugoti monzun, amely ugyan csak meghányta a hajónkat egész Adenig. A Vörös-tengeren meg kegyetlen hőség gyötört, különösen rettenetes volt az izzó forráság a Szuez-csatornán. Nyílt tengeren legalább a hajó sebes járása folytán állandó légmozgás van, de a csatornában a hajók lassan mennek, jobbról-balról pedig az izzó homok csak úgy süti a melet a hajóra.

De aztán okosabb klíma alá érkeztünk s 1898. július 4.-én Triest előtt vetettünk horgonyt. Triestben várt rám pénz, amelyből kifizethettem a hajótartozásaimat s elutazhattam Fiuméig. Ott azonban pénz híján ismét megakadtam.

Vajjon mit tegyek itt? Szégyenlem, de bevallom, hogy egyik legkedvesebb ismerősömet kellett megpumpolnom s így végre! végre! haza jutottam!

Csak futólag, röviden mondtam el azt a sok anyagi kellemetlenséget, teménytelen aggodalmat, lelki gyötrődést, amelyen átestem, hogy haza juthassak. Minek fárasztanám a részletes leírással kedves olvasóimat: elmúlt, elfelejtett dolgok, de azért örök nyomot hagytak lelkemben s kellemes emlékeimnek ez az egyetlen árnyoldala, amit itt a befejezésben mondtam el. Hogy a teménytelen adós-

ság, becsületbeli kötelezettség tönkre nem tettek, azt a Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úrnak és Semsey Andor Úrnak köszönhetem, akik kisegítettek ebből a hinárból, amibe a tudomány szeretete, a megismerés után való ellenállhatatlan vágyódás sodortak.

*

Kedves olvasóimnak a jelen kötetben beszámoltam élményeimről, tanulmányaimról annyiban, amennyiben az élmények érdemesek voltak a feljegyzésre s a tanulmányokat közérthető alakban közölni sikerülhetett. Nagyon rövid áttekintése azonban ez a könyv azoknak a dús tapasztalatoknak, amelyeket több mint másfél évig tartó utazásom alatt gyűjtöttem.

Szakemberek fogják ugyan megmondani, hogy mennyire vált ez az utazás a tudomány hasznára, de lelkiismeretem nyugodt, mert megtettem minden lehetőt, amennyit szellemi és anyagi tehetségeim megengedtek. Nekem bizonyosan több szellemi hasznom volt ebből az utazásból, mint a tudománynak, mert világot láttam, láttam azokat a bűvös-bájos országokat, amelyekről annyit olvastam már, mióta az eszemet tudom.

Ázsia volt a geográfiának mindig legérdekesebb problémája. Óriási lánghelmék foglalkoztak rejtelseinek megfejtésével, csodálatos vakmerőségű utazók próbálták földeríteni ismeretlen régióit, Humboldt és Ritter óta minden nagy geográfus Ázsiára fordította első sorban figyelmét s bizony még ma sincs annak minden része ismerve s ha nagy részét a topografia ismeri is, igen kevés az, amit elegendőképpen tudományos szempontból ismernénk. Nem lesz-e életemnek mindig a legfőbb java az a tudat, hogy itt-ott én is járultam hozzá egy-egy porszemmel a tudomány egyik legnagyobb kérdésének megoldásához?

De hiszem, hogy még a tudományra nézve is hasznosítani fogom az itt gyűjtött tapasztalatokat. Kinek ne szélesbítené egy ilyen utazás a látókörét, kit ne edzene meg a kutatásokhoz szükséges türelmes kitartásra egy ilyen gondterhelt és fáradságos küzdelem. Azután meg adósnak is érzem magamat. Hazámnak tartozom azzal, hogy ennek az utazásnak a gyümölcseit hazai tudományunk művelésére és fejlesztésére fordítsam. Kötelességem ez és életem célja, amelynek szentelem minden erőm és minden tehetségem.

Kedves olvasóim között pedig, ha akad lelkesülni tudó fiatal ember, merítsen az itt elbeszélt utazásból kedvet a Föld megismerésére, a hazánk területén kívül fekvő világok látására. S ha kegyelmes lesz hozzá a sors és megengedi, hogy nagyobb utazást tegyen, utazzék nyílt szemmel, emelt kebelrel s fordítsa tapasztalatait édes hazánk javára, amelynek olyan nagyon, de nagyon szüksége van reá!

MAGY. TUD. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó	V
Bevezetés	VIII
I. Fejezet. Budapesttől Sang-haiig	1
II. " A Jang-cze-kiang deltáján	24
III. " Kirándulás Sao-hszing-fu vidékére	52
IV. " Peking	70
V. " A szél munkája	91
VI. " Kirándulás a mongol pusztákra	105
VII. " Kirándulás Ning-kuo-fu vidékére	125
VIII. " Nan-king	145
IX. " Vladivosztoktól Tien-pao-sanig	156
X. " Szan-tao-kou aranymezői	178
XI. " Tien-pao-san	199
XII. " Mandsuországon keresztül	222
XIII. " Utazás Kirintől Mukdenig	253
XIV. " Mit művelnek a tenger hullámai ?	273
XV. " Utazás Pekingtől a Hoang-hoig	285
XVI. " A Hoang-ho	310
XVII. " A Hoang-hotól Han-kouig	327
XVIII. " A Jang-cze-kiang	349
XIX. " A khinaiak építéséről	359
Befejezés	389

ÁBRÁK JEGYZÉKE.

	Oldal
1. Hon-kong kikötője egy magyar kereskedő házának erkélyéről. Eredeti rajz	7
2. Hong-kong kikötője a Bay-viewről. Eredeti rajz	9
3. A vízvezeték egy részlete a Hong-kong felett. Eredeti rajz	10
4. Kilátás a Hong-kongi hegyek tetejéről dél felé; Aberdeen-harbour az előtérben. Eredeti rajz	11
5. Egykerekű taliga (wheelbarrow). Fénykép után	16
6. Sang-hai élet khinai művészek rajzai után	20
A II. fejezet bekezdő képe. Kilátás a Szi-hu tóra. Eredeti rajz	24
7. A Jang-cze-kiang a folyam közepéről tekintve. Eredeti fénykép	25
8. Tong szolga a fiával. Eredeti fénykép	28
9. Házhajó. Eredeti rajz	31
10. Sang-hai vidéke a Zi-ka-véi obszervatórium erkélyéről tekintve. Eredeti fénykép	33
11. Tengeri partfal Hai-jiben az özönár ellen. Eredeti fénykép	35
12. Tengeri partfal Hai-ningben, a partfal egyik kiugró rőzsésarkantyú- járól. Háttul a Bótha-pagoda. Eredeti fénykép	37
13. Az özönár Hai-ning előtt. Eredeti fénykép	39
14. Hang-csou térképe. Eredeti felvételek alapján	41
15. Szigethegy a Nagy-csatorna mellett, Hang-csou-fu közelében. Er. rajz	42
16. Vu-kiang-hszién a Nagy-csatorna mellett. Eredeti rajz	44
17. Kilátás a Tai-hu tóra Vu-hszi-hszién közelében. Eredeti rajz	48
18. Tung-pa csuszató zsilip Li-jang-hszién közelében. Eredeti fénykép	50
19. Magaslati tó a Tung-pa vidékén. Eredeti rajz	51
A III. fejezet bekezdő képe, Sirok Sao-hszing-fu vidékén. Ered. rajz	52
20. Vontató út a Nagy-csatorna mellett, Hang-csou-fu közelében. Eredeti rajz	54
21. Kincses-öv-híd a Nagy-csatorna mellett. Vu-kiang-hszién és Szu-csou-fu közt. Vásárolt fénykép után	56
22. Sao-hszing-fu környékének térképe. Eredeti felvétel után	59
23. A Ta-kiang első szurdoka Sao-hszing-fu alatt. Eredeti fénykép	61
24. A Ta-kiang felső duzzasztó műve felülről tekintve. Eredeti fénykép	63
25. A Ta-kiang felső duzzasztó műve alulról tekintve. Eredeti fénykép	65
26. A Ta-kiang zsilipje. Eredeti fénykép	67
A IV. fejezet bevezető képe. A császári palota déli kapuja és utcái jelenetek. Eredeti rajz	70

	Oldal
27. Állomás a pekingi vasuton. Eredeti fénykép	71
28. Ideiglenes víztorony a pekingi vasuton. Eredeti rajz	73
29. Kétkerekű kocsik Peking vidékén. Vásárolt fénykép után	74
30. Peking és Budapest összehasonlító térképe. Eredeti rajz	75
31. Kínai mandarin teljes ornátusban. Vásárolt fénykép után	88
32. Csang-tyio ur, hétköznapi ruhájában. Eredeti fénykép	89
Az V. fejezet címképe. Lősz-szakadék, Richthofen után	91
33. Lősz-konkréciók Khina Kan-szu tartományából 2-5 kicsinyítés. Eredeti rajz	93
34. Homok-futta hegyek a Hun-ho egyik szurdokában. Eredeti rajz	97
35. A homokbuczkák alakja és a homok mozgása. Eredeti rajz	99
36. Homokvihar, porfelhők Csá-fang csárdánál, Lama-miao közelében. Eredeti rajz	100
A VI. fejezet címképe. Mongol sátor és eszközök. Eredeti rajz	105
37. Csi-ming-san. Eredeti rajz	107
38. Kőkapu a Csi-ming-san tetején. Eredeti rajz	108
39. Khalgán térképe, eredeti felvételek alapján, körülbelül 1 : 60,000	109
40. Khalgán északi részének képe, a város felett nyugaton emelkedő szik- lákról tekintve. Eredeti rajz	110
41. Karaván-tábor Sibirthei mellett. Eredeti fénykép	112
42. A mongol plató pereme Khalgán felett. Eredeti vázlatos rajz	114
43. Ha-pa-csao falu a pusztákon. Eredeti rajz	116
44. Granit-szurdok a Luann-ho felső völgyében. Eredeti fénykép	121
45. A nagy fal Ku-péi-kou mellett. Silvestri H. felvétele	123
A VII. fejezet címképe. Mandarin hajó eleje. J. Ralph után	125
46. A sui-jan-csönni hegyláncz nyílása. Eredeti fénykép	127
47. A sui-jang-csönni hegyláncz képe a nyílás felett. Eredeti rajz	128
48. Jó-csá-kou. Háttal a Ning-kuo-fui szabályos hegylánczok egyike. Eredeti rajz	129
49. Gyalogut Csing-hszién vidékén, konglomerátum halmok közt. Eredeti fénykép	131
50. A Hang-csou hegység látóképe a Ning-kuo-fu melletti lateritplatókról. Eredeti fénykép	133
51. Falu a Jang-cze-kiang egyik mellékfolyójának árvizgátján. Er. fénykép	134
52. Járgányos vízemelő gép a rizsföldek öntözésére. Fénykép után	135
53. Kisebb vitorlás hajó (dsunka). Eredeti rajz	136
54. Nagy, Jang-cze járó dsunka. Eredeti fénykép	137
55. Az evező használmódja Khinában. Eredeti rajz	138
56. Az oldalevező használata. Eredeti rajz	138
57. Az evező alakja és vasalása. Eredeti rajz	139
58. Lábbal való evezés a kínai ladikokon. Eredeti rajz	139
59. Legszokottabb díszítés a ladikok orrán. Eredeti rajz	140
60. Rendőrhajó. Eredeti fénykép	140
61. Egyszerű komp. Eredeti rajz	141
62. Tutajvontatás a hajócsatornákon. Eredeti rajz	142
63. Az elpusztult Nan-king képe a falakról. Eredeti rajz	145
64. A nan-kingi szénbányák művelésmódja. Eredeti rajz	151

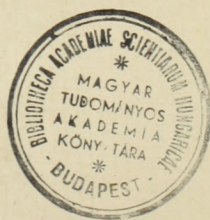
	Oldal
65. Márvány-pagoda földszinti része Nan-king közelében. Ered. fénykép	153
A IX. fejezet czimképe. Oroszlánkő Tien-pao-sanon. Eredeti rajz	156
66. Kilátás a novokievszki postaház udvaráról. Eredeti rajz	160
67. Átkelés a Hung-csi-hon. Eredeti fénykép	161
68. A hun-csuenni vendéglő udvara. Eredeti fénykép	162
69. Hun-csuenn látóképe a nyugati magaslatokról. Eredeti rajz	163
70. «Petronella» vulkáni kup Dél-Mandsuországbán. Eredeti rajz	167
71. Ku-lung-san vulkáni kup Dél-Mandsuországbán. Eredeti rajz	168
72. Kilátás a Kauli-ling hágóról. Eredeti fénykép	170
73. Mao-san vulkáni kup a Nen-kan medenczében. Eredeti rajz	171
74. Ma-ngan-cz'-san (Lónyereg-hegy) vulkáni kup a Nen-kan medenczében. Eredeti rajz	172
75. Tien-pao-san bányahelység. Eredeti rajz	173
76. Lejárat a tien-pao-sani ezüsbányákba. Eredeti rajz	175
A X. fejezet czimképe. Aranyosók lakása és a Szan-tao-kou medence északi vége. Eredeti rajz	178
77. A ta-ho-jeni megerősített korcsmaudvar. Eredeti fénykép	181
78. Aranyosók a Szan-tao-kou-ho völgyében. Eredeti fénykép	183
79. Koreai nép, koreai parasztház udvarán, Szan-tao-kou völgyében. Eredeti fénykép	185
80. Szan-tao-kou aranytermő medenczéjének térképe. Eredeti felvételek alapján	186
81. Szan-tao-kou aranytermő medenczéjének panorámája, a keleti határ- hegyekről. Eredeti vázlat	187
82. A szan-tao-koui aranytermő terraszok közelről tekintve. Er. fénykép	190
83. Szan-tao-kou medenczéjének keresztmetszete. Eredeti rajz	191
84. Szan-tao-kou medenczéjének hosszmetzete. Eredeti rajz	191
85. Koreai kölesháncsoló malom. Eredeti rajz	195
86. Tájékp Szan-tao-kou medenczéből, előtérben halászó rostély. Eredeti fénykép	196
87. A szan-tao-koui aranyosók szerszámai. Eredeti rajz	197
A XI. fejezet czimképe. A Tien-pao főcsopotja. Eredeti rajz	199
88. A tien-pao-sani remete lakása a nagy gránit sziklafal lábánál. Jobbra Tien-pao-san khinai írásjegyei. Eredeti rajz	201
89. Szénégető kemence Tien-pao-san vidékén. Eredeti rajz	203
90. Európa és Ázsia izothermás térképe	205
91. Oroszlánkő Tien-pao-san mellett. Eredeti rajz	213
92. A «Széphegy» Tien-pao-san vidékén. Eredeti rajz	214
93. Kezdetleges buddhista oltárok az egyik hegycsúcs tetején Tien-pao- sanon. Eredeti rajz	215
94. Kilátás a tien-pao-sani hegyekről dél felé. Eredeti rajz	217
95. Kilátás a Tien-pao tetejéről észak felé. Eredeti rajz	218
96. Őszi tájkép Tien-pao-san vidékén. Eredeti rajz	220
A XII. fejezet czimképe. Kirin rakodó partja a Szun-hoa-kiang mentén. Eredeti rajz	222
97. A Csau-jang-ho szurdokai, nézve a folyó folyása szerint lefelé. Eredeti fénykép	223

98. A Csau-jang-ho felső völgye, a folyó folyásával szembe nézve. Eredeti fénykép	225
99. Ung-esuenn-lá-cz szabályos terrasza a Csau-jang-ho felső völgyében. Eredeti rajz	227
100. Kilátás a Mandsu-platóra. Eredeti fénykép	229
101. Tung ó-falu és a Sá-ho kanyója, a Mandsu trap-platón. Eredeti fénykép	231
102. A Mu-tang-kiang kanyójának kijárata az O-mo-szó vidéki alföldre. Eredeti fénykép	233
103. Csapda az O-mo-szó vidéki öserdőkben. Eredeti rajz	234
104. Ut az öserdőben, a Czang-kuang-czhei'-ling hágón. Eredeti fénykép	235
105. Lá-fa-lá-cz' kialudt vulkán Kirin vidékén. Eredeti rajz	237
106. Kirin város térképe, eredeti felvételek alapján	239
107. Ta-fung-mönn sziklaszoros, amelyen a Szun-Hoa-kiang a Mandsu-magasföldről a kirini medenczébe lép. Eredeti rajz	241
108. Sing-örl-san kialudt vulkán Kirin vidékén. Eredeti rajz	243
109. Au-hoa-san kialudt vulkán és medenczéje. Eredeti rajz	245
110. Csau-jöng-hsziang mandsu katona. Eredeti fénykép	251
A XIII. fejezet bevezető képe. Mukden látóképe a misszió templomának tornyáról. Eredeti fénykép után	253
111. A Kuleh látóképe I-lo felett. Eredeti rajz	255
112. Szi-gyien-san vulkáni kup. Eredeti fénykép után	256
113. Ta-ku-san kialudt vulkán, a Kuleh nyugati lejtőjén. Eredeti rajz	257
114. Különös kavicsrétegek a Ta-ku-san lábánál. Eredeti rajz	258
115. Sziao-ku-san vulkáni kup. Eredeti fénykép után	259
116. Szigetszerű magaslatok Kai-jüen-hszién vidékén. Eredeti rajz	260
117. Örl-thai-cz' kolostor főkapuja, Mukden mellett. Eredeti fénykép	261
118. Mukden város térképe. Mérték körülbelül 1:75,000-hez. Ered. rajz	262
119. A lazarista misszionáriusok temploma Mukdenben. Eredeti fénykép	263
120. A mukdeni császársirok főkapuja. Eredeti fénykép	264
121. A mukdeni császársirok mellékkapuja. Eredeti fénykép	265
122. Egész hosszában alapozott híd Mukden vidékén. Eredeti rajz	269
123. Vulkánok a Liau-ho síkságán, előtérben kukoricaszárból épült híd. Eredeti rajz	271
124. Részlet az I-vu-lü-san panorámájából. Eredeti rajz	272
A XIV. fejezet czimképe. Hullámtörés a colombói mólón. Vásárolt fénykép után	273
125. Helgoland hullámmarta partjai. Fametszet után	277
126. A Sö-zsan-san (Tizenhárom-hegy) távolról. Eredeti rajz	279
127. A Sö-zsan-san szirtjeinek egy részlete. Eredeti rajz	281
128. Fu-ning-hszién vidéke. Eredeti rajz	283
A XV. fejezet czimképe. Délibábos alföldi tájkép. Eredeti rajz	285
129. Csau-esou-tysiao, boltozatos köhid. Eredeti rajz	289
130. Utvédő tornyok a nagy országút mentén. Eredeti rajz	291
131. Utásház és rendőr-állomás a nagy országút mentén. Eredeti rajz	293
132. Falu végén ... Eredeti rajz	295

133. San-hszi hegyei és a hegyek lábait környező platók. Csau-van-csang sánczairól. Eredeti rajz	297
134. Különálló hegykúp a san-hszii magasság peremén. Eredeti rajz	299
135. A san-hszii magasság végződése a Hoang-ho lapályán. Eredeti rajz	301
136. A Hoang-ho révje. Eredeti rajz	303
137. Pekingi szolgám. Eredeti fénykép	307
A XVI. fejezet czimképe. Kai-föng-fu kapuja, mesterséges magaslatra épült templom és földbe temetett siremlék. Eredeti rajz	310
138. A khinai nagy-alföld vázlatos térképe. Eredeti rajz	313
139. Földbe temetett templom a Hoang-ho árterén. Eredeti rajz	316
140. A Hoang-ho keresztmetszete Kai-föng-fu mellett. Eredeti rajz	317
A XVII. fejezet czimképe. A Huai hegység északi láncza. Er. rajz	327
141. Részlet a khinai nagy-alföld lösszel fedett területeiről. Eredeti rajz	329
142. Részlet a khinai nagy-alföld homokos területeiről. Eredeti rajz	329
143. Részlet Zala-Egerszeg vidékéről	330
144. Színház a mezőn. Eredeti fénykép	331
145. Átkelés a szin-an-dien patakon. Eredeti fénykép	334
146. A Huai-ho. Eredeti fénykép	335
147. Első kilátás a Huai hegység főcsoportjára. Eredeti rajz	336
148. Bambusz-erdő a Huai hegységben. Eredeti fénykép	337
149. Kilátás a Huai hegység egyik hágójáról észak felé. Előtérben rizs-kultúrás völgy. Eredeti fénykép	339
150. Kilátás a Huai hegység fő vízválasztójáról, Ho-nan és Hu-pei határán. Eredeti fénykép	341
151. Abrázios platók a Huai hegység déli lejtőjén. Eredeti fénykép	343
152. Kiváncsi néptömeg a hajóm körül. Eredeti fénykép	344
153. Falu a Fu-ho mentén. Eredeti rajz	345
154. Czei-dsei vámállomás a Han-kiangon. Eredeti fénykép	347
A XVIII. fejezet czimképe. Kis Árva-sziklasziget a Jang-cze-kiangon. Eredeti rajz	349
155. A Jang-cze-kiang Nan-king vidékén. Eredeti rajz	351
A XIX. fejezet czimképe. Kő emlékkapu Dél-khinában. Eredeti rajz	359
156. Egyszerű bambuszház tűzfala és ereszes folyosója. Eredeti rajz	361
157. Bambusból épült korcsmaház teteje. Eredeti rajz	361
158. A bambuszépületek vápájának kötése. Eredeti rajz	362
159. Bambusz választófal. Eredeti rajz	362
160. Egyszerű favázás ház hajócsatorna partján. Eredeti rajz	363
161. A tűzfalak különféle formája. Eredeti rajz	363
162. Előkelő khinai házának alaprajza Sao-hszing-fuban. Eredeti rajz	365
163. Khinai cserépfedés. Eredeti rajz	366
164. Khinai ornamentális rácsok. Eredeti rajz	367
165. Komplikált fonásmintájú rács. Eredeti rajz	369
166. Egyszerű pekingi bolt homlokzata. Eredeti rajz	371
167. Diszesebb pekingi bolt homlokzata. Eredeti rajz	371
168. Fakapu a pekingi Czung-li-ja-mönn udvarán. Silvestri H. felvétele	373
169. Emlékkapu faragott kőből a Nagy-csatorna mentén Kia-sing-fu mellett. Eredeti fénykép	375

	Oldal
170. Egyszerű bambuszhid. Eredeti rajz	377
171. Khinai fahid és szerkezete. Eredeti rajz	378
172. Egyszerű kőgerendahid. Eredeti rajz	379
173. Kőgerendákból épült gyaloghid. Eredeti rajz	380
174. Kőboltozatos hid a Jang-cze-kiang deltáján. Vásárolt fénykép után	381
175. Jo-ho-tysiao, hibás szerkezetű ivhid Csang-tő-fu vidékén. Eredeti rajz	382
176. Kőkörlátok végződése a khinai gyaloghidakon. Eredeti rajz	384
177. A pekingi kaputorony oszloprendje. Eredeti rajz	385
178. Márványkorlát Jung-lo császár sirjának terraszain. Eredeti rajz	386
179. Szabálytalan ablaknyílás az egyik sang-haii templomban. Eredeti rajz	386
180. A pekingi obszervatórium. Silvestri H. felvétele.	387
A Befejezés czimképe. Emléktáblát hordó márványból faragott tek-nősbéka, Jung-lo császár sirtemplomából. Eredeti rajz	389

MAGY. TUD. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
KÖNYVTÁRA 1997 / 19 57 N. SZ.

MAGY. TUD. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

